C. HOGAȘ

PE DRUMURI DE MUNTE

I

AMINTIRI DINTR'O CĂLĂTORIE IN MUNȚII NEAMȚULUI

CU O INTRODUCERE DE
VLADIMIR STREINU

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
BUCUREȘTI — 1944

PE DRUMURI DE MUNTE

C. HOGAŞ

PE DRUMURI DE MUNTE

I

AMINTIRI DINTR'O CĂLĂTORIE IN MUNŢII NEAMŢULUI

CU O INTRODUCERF
VLADIMIR STREI

FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
BUCUREŞTI — 1944

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, TREI MII DOUĂ SUTE EXEMPLARE ŞI PE HÂRTIE VIDALON, DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26

Inchin această scriere tuturor foștilor mei elevi, în semn de dragoste și aducere aminte.

INTRODUCERE

I

Ca nume de autor, Calistrat Hogaş apare destul de târziu, în cadrul vieţii sale. Abia la vârsta de douăzeci şi şase de ani [1]), *după cinci ani de profesorat în Piatra-Neamţ, el debutează cu versuri în ziarul local* Corespondenţia provincială *(An. I, nr. 5, 19 Mai, 1874).*

E de mirare că ispita tiparului n'a grăbit pe versuitor să debuteze mai de vreme. Chiar dacă admitem că iniţialele C. H., cărora poşta redacţiei Convorbirilor Literare *(An. III, nr. 8, 15 Iunie 1869) le răspundea odată pentru totdeauna « Ne invitaţi a tăcè numele, daţi-ne voe a tăcè şi poesia », sunt ale lui şi ascund în adevăr pe Hogaş, faptul de a nu fi încercat să tipărească în alte publicaţii, în care până la 1874 nu poate fi găsit, tot de mirare rămâne, de n'ar fi mai de grabă semnificativ. Dar semnificaţia acestui amănunt va apărea mai limpede, după ce vom fi urmărit linia istorică discontinuă a carierii scriitorului.*

---

[1]) Socotim ca dată a naşterii scriitorului anul 1848, Aprilie 19, pe care d-na Sidonia Hogaş îl arată ca fiind anul de pe actul de naştere şi botez, deşi d-sa crede, cu toate acestea că Hogaş s'ar fi născut în alt an (*Tataia. Amintiri din viaţa lui Calistrat Hogaş* 1940, p. 112). Materialul strict biografic, la care ne vom referi când şi când în introducerea noastră, este luat din această lucrare de nemărginită pietate filială, dar şi de lirism confuz şi nu odată înşelător asupra datelor. Asupra anului naşterii, e de considerat însă şi contribuţia d-lui Const. Solomon, care propune pe 1847 (*Analele Moldovei*, vol. I, Ian.-Dec. 1941, Fasc. 1—4, pg. 97—109).

La foaia nemțeană, unde debutează, publicând trei poezii: Legenda Lăcrimioarei *(An. I, nr. 5, 19 Mai, 1874)*, Legenda «Florei Nu mă uita» *(An. I, nr. 7, 2 Iunie 1874)* și Orologiul *(An. I, nr. 10, 23 Iunie 1874), dintre care primele două sunt reproduse în scurt timp de revista* Ghimpele *din București, tânărul profesor de gimnaziu n'avea să întârzie mai mult. El se desparte de întâii prieteni de publicistică și, după o trecere de patru ani, în care timp nu i se află nicio legătură cu tiparul, întemeiază săptămânalul local* Situațiunea, *al cărui rost era și să polemizeze cu* Corespondenția Provincială, *după cum reiese din câteva note ale acesteia.*

Foaia lui Hogaș, din care nu cunoaștem decât singurul număr existând în biblioteca Academiei Române (An. I, nr. II, 23 Martie 1878), trebue să fi apărut, dacă își va fi păstrat regularitatea săptămânală, pe la 16 Februarie al aceluiași an; dar ce anume va fi susținut și tipărit, privind literatura, nu putem ști. Se pare că d-na Sidonia Hogaș ar fi posedând colecția sau în orice caz ar fi consultat alte numere răzlețe, de vreme ce reproduce în amintirile sale un articol satiric, Procurorul Z. sau docarul cu doi cai, *dând pe deasupra și alte câteva amănunte privitoare la caracterul publicației. După indicațiile fiicei scriitorului și după ce cunoaștem din singurul număr amintit, săptămânalul lui Hogaș nu avea niciun interes literar, fiind organul unor mici răfueli nemțene. Să reținem dar că, nu spre a-și tipări literatura beletristică, devenise întârziatul debutant director al unei publicații.*

Intre 1878 și 1881, până când versuitorul destul de matur ca vârstă ne este semnalat prin Tecuci și prin Iași, pe unde îl poartă capriciile carierii sale de profesor netitular, pentru a-l readuce în Piatra, de care se va fi simțit el însuși ținut din scurt prin ambițiunile firești, născute aici, ale primei tinereți, scriitorul încă odată nu lasă nicio urmă literară.

In Piatra, unde se află așa dar din nou în 1881, se constituise însă în acel timp o asociație de oameni mai luminați printre care

Hogaş, aflător încă la Iaşi, figura ca « membru corespondent ». Societatea avea scopuri culturale popularizatoare, manifestându-se prin conferinţe publice şi susţinerea unei reviste ştiinţifico-literare, mensuală. Printre membrii ei, ca nume literar, în afară de al lui Hogaş, abia dacă putem menţiona pe N. Gr. Lazu, cel care avea să devină acuzatorul principal în afacerea cunoscută sub denumirea de « plagiatul Coşbuc ». Revistei societăţii, în semn de cinstire a tradiţiei culturale moldovene, i se dă drept titlu numele bătrânului luptător Asachi, care, pe lângă titlurile lui cunoscute, mai avea şi pe acela de a fi înfiinţat prin părţile Pietrei o primă fabrică de hârtie.

In revista Asachi *(1881—85), Calistrat Hogaş, deţine primul rol literar, ceea ce fireşte nu era prea greu. Intrând în compunerea redacţiei dela numărul doi al publicaţiei, el susţine o activitate foarte diversă şi încă neînsemnată pentru a reţine atenţia scriitorilor cu nume de pe atunci. Activitatea lui la organul de presă al zisei societăţi se împarte între tipărirea articolului* Despre lectură *(An. I, nr. 2, 10 Mai 1881) şi a conferinţei-rezumat* Despre desvoltarea şi conservarea naţionalităţii la Români *(An. I, nr. 10, 10 Ianuarie 1882), aceasta arătându-l ca pe unul din înaintaşii unei atitudini, care în literatură avea să fie formulată mult mai târziu; — între publicarea versurilor, despre care n'am mai putut şti nimic dela debutul din* Corespondenţia Provincială, *republicat şi acela întocmai, fără să se arate retipărirea, versuri însă tot puţine şi nepersonale; — între susţinerea unor polemici mărunte şi fără urmare, semnate Plautius, cu revista* Contemporanul *şi ziarul* Zimbrul *din Iaşi; — între oarecare încercări de critică a poeţilor, cu judecăţi şi formule împrumutate evident dela Maiorescu, (Flori de Golgota, An. II, nr. 3, la 10 Iulie şi nr. 6, 1 Oct., 1882, iar* Miserii literare, *An. II, nr. 9, 1 Febr. 1883) şi critica unei gramatici a limbii române, în respingerea căreia dovedeşte aptitudini de ironist şi în acelaşi timp de bun simţ linguistic* (Gramatica d-lui V. Ionescu, *An. I, nr. 3, 10 Iunie 1881); şi în sfârşit — între publicarea*

întâielor sale Amintiri din o călătorie, *în cel de al treilea an al revistei (nr. 1, 2, 3, 5 și 9, 1883—84). Gustul de a tipări încă versuri și chiar câte o polemică, în calitatea lui de redactor literar mai de vază al publicației, nu-l părăsește nici după ce începe publicarea* Amintirilor, *adevăratul debut al scriitorului; dar seria lor nu se lasă întreruptă de acum încolo, deși nu urmează chiar număr de număr, decât de plecarea autorului dela* Asachi *cu aproximativ un an (1884) înainte de dispariția revistei.*

E nimerit să spunem că, de Piatra, cu mult mai strâns decât prin ambițiunile sociale, rivalitățile și emulațiile de provincie ale tinereții, Hogaș se lega acum prin slăbiciunea ce-l robise împrejurimilor pitorești ale acelui fermecător fund de Moldovă. Căci va rătăci ca dascăl până în pustia câmpie a Dunării, prin Alexandria, și apoi prin alte orașe din nou ale Moldovei ca Roman și Iași, fără să uite că timpul liber, după cum dovedește continuarea însemnărilor sale de călătorie, nicăieri nu se ocupă mai delectabil decât în preajma locurilor Neamțului. E cea mai puternică legătură a vieții lui.

Dar întreruperea seriei de Amintiri, *începută la* Asachi, *nu se datorește niciunei cotituri din multele pe care le-a avut cariera sa didactică. Profesorul continuă să funcționeze la Piatra până în toamna lui 1886, când neînțelegerile cu prietenii localnici, care neînțelegeri trebue să fi fost și adevărata cauză a retragerii, anterioară cu doi ani, dela revistă, îl determină la gestul temperamental de a se rupe de frumusețea munților Neamțului, de acea matrice românească de mari scriitori, mutându-se cu profesiunea la . . . Alexandria. Despre vremea cât a hălăduit aici și câtă apoi mai petrece tot ca profesor în Roman, până în 1893, adică aproape șapte ani, nu avem decât știri biografice neînsemnate. Interesantă ni se pare dintre acestea numai înapoierea în Moldova, mișcare ce trebue luată ca gravitație, oricât de pe departe, în jurul aceleeași scumpe Pietre.*

In atâția ani însă, nicio urmă literară nu i se poate descoperi. De vreo « operă » — nici vorbă, cu toate că omul trecuse bine de

jumătatea vieţii. Dar, aflându-se în acest timp la Roman, *se întâmplă ca un amănunt biografic să-i ajute cariera literară.*

In ultimii ani pierduţi de Hogaş în Muntenia, unde Bucureştii se vede că nu-l atrăgea în niciun fel, nici chiar în cel literar, fostul lui coleg dela Academia Mihăileană A. D. Xenopol întemeiază la Iaşi o grupare academică « Societatea ştiinţifică şi literară din Iaşi » precum şi o revistă Arhiva Societăţii . . ., *care grupare şi revistă, urmând exemplul* Junimei *şi* Convorbirilor Literare, *mutate mai de mult la Bucureşti, trebueau să le ia locul. Cum lui Xenopol puţina activitate dela* Asachi *îi era cunoscută şi cum legătura cu* Romanul, *unde Hogaş, aflându-se în 1893, îi va fi fost semnalat într'un fel sau altul, se face mai uşor decât cu pierduta Alexandrie, scriitorul nostru, după ani şi ani de reţinere literară, la solicitarea prietenului, apare din nou, de data aceasta însă, pentru întâia oară, într'o publicaţie mai de vază.*

In Arhiva *(începând cu anul IV, nr. 5 şi 6, Mai şi Iunie 1893), i se republică tot ceea ce tipărise ca* Amintiri din o călătorie *în obscura revistă nemţeană, fără a se arăta fireşte republicarea, şi i se tipăreşte continuarea însemnărilor sale de excursionist, număr de număr, până în anul V al publicaţiei (nr. 9 şi 10, Sept. şi Oct. 1894), când se anunţă « sfârşitul în Nr. viitor »; dar acest sfârşit nu mai apare. Colaborarea la revista prietenului Xenopol îi dă lui Hogaş un început de notorietate. Abia acum, la vârsta de patruzeci şi cinci de ani, se poate spune că el este un scriitor. Voise, probabil încălzit de colaborarea mai susţinută dela* Arhiva, *să se semnaleze cititorilor bucureşteni şi într'o revistă de-a lor, căci* Revista Literară *(An. XV, nr. 1, 10 Ian. 1894 şi nr. 5, 10 Iulie 1894) îi publică două bucăţi în versuri; dar faptul rămâne fără urmare. Aşa cum se vede cam de pe acum că era obiceiul său literar, Hogaş îşi suspendă a doua oară mai remarcabil activitatea, pe care n'o reia decât după alţi şapte ani de tăcere, adică în 1901, când îl aflăm ca profesor la Liceul Internat din Iaşi, mutat de doi ani dela* Roman. *Publicaţia lui Xenopol, care îl făcuse oarecum cunoscut, i se pune din nou*

la dispoziție. Aici apare conferința Petrecerile la țară, *ținută de scriitor în cadrul « Societății . . . » și tot aici urmează sfârșitul* Amintirilor din o călătorie, *anunțat cu ani înainte, după cum am văzut, dar devenit, între timp colaborare susținută un an încheiat (An. XIII, Ian.—Dec. 1902). Și încă, erata ultimului număr înștiințează că « la articolul D. C. Hogaș « Amintiri din o călătorie » s'a omis, din eroare, o pagină care tocmai alcătuia sfârșitul lucrării »; ceea ce poate însemna că pagina în chestiune nici nu existase la timpul potrivit și că se ivise abia după încheierea numărului, aceasta — conform precedentului știut de a-și fi mai anunțat odată sfârșitul însemnărilor și de a-l fi lungit totuși până la măsura unei colaborări regulate timp de un an. Și faptul apare ca normal pentru o lucrare de genul notelor de călătorie, care nu pot avea prin însăși natura lor, ca și memoriile, rotunjimea și marginea prevăzută a celorlalte opere literare. In fapt, pagina în chestiune n'a fost adăogată nici mai târziu, când lucrul era cu putință.*

Stabilirea scriitorului la Iași, de unde el nu se va mai clinti ca profesor nici, câtva timp, după sorocul pensionării, aduce carierii sale literare o înlesnire deosebit de prețioasă. Hogaș, după cum s'a văzut din repetatele întreruperi ale activității publicistice, nu era un scriitor prea dornic să se vadă tipărit. Este chiar sigur că, dacă Xenopol nu l-ar fi solicitat mai cu stăruință, Amintirile . . . *rămâneau să fie, nu zicem — scrise, deși lucrul ni se pare cum nu se poate mai posibil, dar în orice caz — tipărite mult mai târziu, când s'ar fi ivit vreo împrejurare tot exterioară. Așa încât* Arhiva *dela Iași ne-a dat cu un ceas mai de vreme, prin influența prietenească a directorului ei, pe prozatorul cu fraza totdeauna cântată și cuprinzătoare cât o priveliște.*

A doua înlesnire a acestei cariere literare vine dela un alt prieten, tot dela un prieten, după cum cea dintâi, adică propriu vorbind ieșirea din obscuritate la vremea amintită, se datora lui Xenopol. Noul prieten este viitorul critic G. Ibrăileanu, coleg de profesorat, cu care Hogaș se leagă în chip foarte natural. In

afară de talentul pe care criticul îl va fi observat în paginile din Arhiva, *la apropierea lor lucraseră hotărîtor și alte două împrejurări. Mai întâi, Hogaș era, ca să zicem așa, un* « pre-poporanist », *cum îl arătaseră conferințele de până acum și mai ales ultima dela Iași,* Petrecerile la țară, *tipărită în* Arhiva *și probabil chiar ascultată de Ibrăileanu, ca să nu mai vorbim de* Amintiri din o călătorie, *unde simpatia pentru țărani, cu alte cuvinte aceea ce va forma miezul susținerilor poporaniste, era însăși atitudinea subiectivă a autorului lor. In al doilea rând, la aceeași împrietenire contribuise de sigur în măsură egală distanța, pe care amândoi o păstraseră, față de gruparea* Junimei *și spiritul dela* Convorbiri Literare.

Orientarea lui Ibrăileanu, deși apărut mai târziu decât Hogaș în publicistică, se cunoaște mai bine; activând în revistele primilor noștri socialiști, el se găsea în contra junimismului literar și politic pe poziția cea mai firească.

Dar nu același era cazul lui Hogaș. Poate fi chiar de mirare că numele lui nu se află nicăieri în paginile Convorbirilor Literare. *(Susceptibilitatea atinsă că i se refuză publicarea unei poezii în 1869 nu este o explicație suficientă). Cu atât mai de mirare, cu cât el nu numai că avea printre junimiști pe bunii prieteni, foști colegi de școală, Xenopol, Lambrior și Panu (despre acesta din urmă va scrie cândva, numind în treacăt și pe ceilalți, amintiri interesante), dar se și pătrunsese de toate ideile și formulele critice, popularizate la noi de fostul său profesor Maiorescu, pe care le folosește, la* Asachi, *în contra a doi versificatori ai vremii; iar pe deasupra el mai arătase, ca trăsătură comună cu junimiștii, un remarcabil bun simț al limbii, dovedit la aceeași revistă în cercetarea gramaticei acelui V. Ionescu. Intru acestea, rămânerea lui în afară de rândurile junimiste poate surprinde. Dar numai întru atât.*

Altfel, Calistrat Hogaș, ca mentalitate, se deosebea în totul de oamenii aceia. Orientându-ne după amintirile lui G. Panu, colegul de școală, Hogaș tocmai își încheia clasele gimnaziale în

Iași, când se constituia Junimea. *Va fi ascultat și el « prelecțiunile populare » ale grupării, în anii următori, ca toți elevii mai răsăriți ai Academiei Mihăilene. După fervoarea manifestată de el mai târziu pentru istoria națională, pentru mica noastră tradiție literară și poporul de țărani « depozitar » al identității noastre istorice, ca și după amintirile lui Panu, care ne informează că școalele Iașilor din acea vreme, profesori și elevi, formau un solid piedestal politic pentru barnuțienii din « Fracțiunea liberă și independentă », criticismul junimist începător trebuind să se opună unui adevărat bloc de opinie publică naționalistă, e mai mult decât probabil că Hogaș, pătruns ca și Panu și alți colegi de sentimentele mediului școlar, nu va fi fost prea cucerit de tăgada fără milă ce se profesa la* Junimea. *Poziția lui așa dar trebue să admitem că era însăși poziția dela un moment dat a lui G. Panu: cu bunul simț și superioritatea intelectuală a junimiștilor, dar în contra negațiunii sistematice și disprețuitoare — cu dragostea de realitățile naționale a barnuțienilor, dar și în contra fanteziilor istorico-linguistice și inferiorității intelectuale.*

Poziția lor inițial comună evoluează însă deosebit. Căci, dacă ținuta cărturărească și bunul simț al junimiștilor, pe Panu, îl fac în scurt timp să li se alăture, chiar după ce îi atacase public de câteva ori, la Hogaș precumpănește formația politică în spirit fracționist. Și lucrul e ușor de înțeles, când știm că primul rămâne ca profesor tot în Iași, în imediata influență a prestigiului din ce în ce mai sigur de sine al tinerei societăți, în timp ce Hogaș se îndepărtează cu profesiunea la gimnaziul comunal din Piatra-Neamț, rătăcește pe la Tecuci, apare din nou pentru foarte puțin timp în Iași, se înapoiază la Piatra, unde continuă să militeze și politicește ca liberal, se aruncă apoi tocmai în Alexandria, vine în Roman și, în sfârșit, după treizeci de ani de profesorat, se stabilește la 1899 în Iași.

Iar aici se cunoaște de aproape cu colegul profesor Ibrăileanu, recunoscându-se amândoi ca nejunimiști. Aceasta ni se pare a fi cea dintâi explicație a legăturii lor, căreia Hogaș îi datorează un

nou și puternic impuls în activitatea sa de scriitor [1]). *Dar încă o tăcere de cinci ani urmează perioadei dela* Arhiva *lui Xenopol. Deși revista continuă să apară, scriitorul recade în negrijă de*

---

[1]) In sprijinul aceleeași date, vine și o anumită pagină a romanului *Adela* de G. Ibrăileanu, dacă s'ar mai simți nevoia, pagină peste care nu trecem, deoarece ea interesează deopotrivă critica și istoria noastră literară. Emil Codrescu dimpreună cu Adela, eroii acestui roman, se înapoiau la Văratic dintr'o excursie făcută în împrejurimi. « Eram așteptați cu prânzul, începe pagina despre care vorbim. Am fost serviți aparte, dar maica arhondară ne ceru învoirea să mai aducă « dacă nu ne supără », încă un « musafir », un « prieten vechiu » al ei, d-l Dimitriu. Era un vestit excursionist, un bărbat de vreo șaizeci de ani, dar superb de sănătate și veselie, tăiat în proporții ciclopice, cu o față de satir bătrân încadrată într'o barbă gălbue, rară și găurită de doi ochi mici, verzi, pătrunzători, care râdeau parcă necontenit singuri, fără participarea feței, cu o pălărie cât o roată de trăsură, cu o manta imensă și cu ciorapii roșii peste pantalonii bogați în urme de noroiu și de oleiul diverselor conserve. Ne-am simțit cu toții ca niște cunoștințe vechi. Satirul era desghețat, onctuos, curtezan în stil și maniere « 48 » plin de humor, și de spirit mai puțin reușit din cauza unei note de pedanterie. Originalul personaj a fost prevenitor și galant cu doamnele. A făcut curte d-nei M., Coanei Anicăi, Adelei și maicii și, cu un instinct sigur, a știut să varieze tonul cu fiecare din ele. Abundența lui, eufemismul și circumlocuțiunea în stil arhaic au fost admirabile. Cu maica a fost ascuțit și echivoc, pe tema renunțărilor monahale. Dar maica nu i-a rămas datoare cu nimic. Tema ei, și în termeni sacerdotali, era lipsa de renunțare a « unora ». Imediat după cafea, pe care maica i-a servit-o într'o ceașcă dublă, și pe care i-a umplut-o de câteva ori cu rom, cavalerul minunat sărută mâna doamnelor și a călugăriței, cu grații de mult învățate, dar perfect armonizate cu ființa lui, apoi îmi scoase mâna din umeri și ieși din odaie, voluminos și elastic, condus de maica arhondară. Era grăbit să ajungă la Secul. Adela strigă că e înamorată de el, că are să-i facă portretul din memorie și are să i-l trimită. Și se opri numai când intră maica arhondară, care făcu bătrânului cavaler o scurtă biografie, mai mult morală, și servindu-se abundent de schime— cu multe înțelesuri și subînțelesuri. Din biografia aceasta mimată, reieșea că satirul nu și-a dezmințit niciodată figura și nu și-o desmințea nici azi ».

Acest « vestit excursionist », căruia i se face un portret atât de evocator, nu era altul decât marele iubitor al acelui colț de Moldovă, Calistrat Hogaș, numit pentru circumstanță « d-l Dimitriu » după numele tatălui său, răposat în acea vreme, Protopopul Dimitriu al Tecuciului. Numai Ibrăileanu,

cariera sa literară, până ce Viața Romînească *și-l va însuma în 1907, păstrându-l până în 1916.*

Acești noi ani de absență literară, până să devină colaborator al Vieții Romînești, *trebue să stârnească, mai mult decât oricare alții, mirarea noastră. Căci acum este timpul, când apar reviste, a căror directivă nejunimistă și pronunțat naționalistă ar fi putut să atragă mai cu putere pe un Calistrat Hogaș, ale cărui* Amintiri din o călătorie, *publicate în întregime la această dată, și ale cărui conferințe, de asemeni tipărite, îl arătaseră aproape ca premergător. Cu toate acestea, la* Semănătorul, *ca să nu menționăm decât pe cea mai însemnată revistă a timpului de felul acesta, nu-l vom găsi nici înainte și nici după preluarea direcției de către N. Iorga. Să zicem că prietenia lui Ibrăileanu îl va fi ținut poate în rezervă față de noua mișcare bucureșteană, câtă vreme era condusă de Vlahuță și Coșbuc. Odată însă cu venirea lui Iorga în fruntea revistei, faptul că Hogaș lipsește dintre colaboratorii firești ai publicației nu mai surprinde. Aceasta — pentrucă la faimoasa prezentare a lui Mihai Viteazul în chip de « condotier », scriitorul nostru replicase și el, în cadrul conferinței din 1899* Câteva cuvinte asupra psicologiei și caracterul poporului român (Soc. Univ. Rom. din Iași. Din nevoile poporului român, *1900) pe un ton patriotic mai apăsat. Și pe îndrăznețul conferențiar, chiar dacă el ar fi dorit aceasta, N. Iorga nu l-ar fi îngăduit mai târziu printre colaboratorii săi, după cum nu-l va lăsa nepedepsit cu câte un cuvânt greu sau cu simpla neobservare ori de câte ori istoria literară i-l va scoate înainte.*

Dar apariția în acest timp a Vieții Romînești *rezolvă totul: Hogaș iese din nou la lumină între moldovenii lui, pe care nu i-a*

---

istoricul literar, putea ști încă de atunci, când « originalul personaj » își și avea printre confrați numele său de scriitor, nume cu care figurase chiar în cataloagele claselor primare din Tecuci, că după tată ar fi urmat să se cheme Dimitriu. Iar în al doilea rând, portretul atât de veridic al lui Hogaș, din romanul *Adela* face să se vadă penița criticului, colegul scriitorului — profesor — la liceul Internat din Iași și cunoscătorul scrierilor lui caracteristice tocmai prin « abundență, eufemism și circumlocuțiune în stil arhaic ».

părăsit ca scriitor decât din întâmplare, o singură dată, când l-am găsit la Revista Literară *a lui Th. M. Stoenescu. In marea publicație ieșeană, el își va tipări în cinci ani (An. II, nr. 2, Februarie 1907 — An. VII, nr. 1, Ianuarie 1912) ultimele însemnări de călătorie, adică* In munții Neamțului, *apoi bucăți felurite, cum sunt* Cuconu Ioniță Hrisanti, Cucoana Marieta, Părintele Iovinadie, Gheorghe Panu (Amintiri răzlețe) *și* La Pângărați, *precum și* Un popas *și* Ion Rusu, *acestea din urmă fiind de fapt retipăriri din* Arhiva.

Intre colaborările dela cele două reviste ieșene, care i-au făcut în adevăr o reputație de scriitor, este o anumită deosebire și ea constă în declararea tendinței nuvelistice la Viața Romînească, *fără ca totuși forma amintirilor de călătorie sau numai a amintirilor să fie nimicită; în orice caz, interesul pentru priveliști, în această ultimă și a doua perioadă mai însemnată a activității sale, alternează cu interesul pentru oameni și anecdotă.*

De asemeni, situația lui de scriitor este cu totul alta în noua tovărășie. E adevărat că A. D. Xenopol îl făcuse colaboratorul unei reviste, care cuprindea nume ca N. Iorga, Em. Gârleanu și alții, dar Ibrăileanu îl pune în legătură cu tot ceea ce literatura românească avea atunci mai remarcabil ca nume de scriitori, devenind astfel printre confrații mai tineri și mai vârstnici un autor de oarecare circulație. Cercul revistei îl înconjoară cu dragostea și respectul cuvenit sexagenarului, chiar cu o intimitate plină de haz. Căci iată cum i se adresează, imitându-i apucătura calificativelor și a asociațiilor cărturărești în stil, aceia ce aveau dreptul tovărășiei să-și semneze misivele prietenești Compania: *« Bătrânule fakir și delicioasă scrumbie . . . », « Ilustrule Belezis și grațioasă balenă . . . », « Ilustrule Ahasverus și somnorosule morun . . . », « Drăgălașă Gioconda și frumoasă Fiametta . . . » sau « Voluminoasă saltea a lui Solomon și grațioasă regină din Saba . . . »* [1]*. Iar legătura cu scriitorii cei mai reputați ai vremii*

---

[1]) Textul scrisorilor — în Sidonia C. Hogaș, *op. cit.*, pp. 75—77.

ne este arătată de scrisori ca următoarea: « Cucoane Calistrat, au venit în Iași d-nii Vlahuță și Caragiale care, aseară la masă, au vorbit foarte mult și cu mari laude despre d-l Hogaș. M'a însărcinat d-l Ibrăileanu și d-l Stere ca astăzi (30 April, Luni) să te caut peste tot, să te scot din pământ, din iarbă verde, și să-ți spun că astă seară la ora 7 fix, dacă poți și mai de vreme, să vii la domnul Stere acasă (în Sărărie) unde vor fi și iluștrii musafiri etc... Al D-tale M. P. » (Sidonia C. Hogaș, op. cit., *p. 78).*

Despre raporturile lui cu Vlahuță, nu avem mai nicio știre. Fie că se cunoșteau mai dinainte, fie că se văd abia la epoca pe care o indică vag scrisoarea nedatată de mai sus, două lucruri ni se par sigure: stima poetului față de prozatorul nostru și mai puțina stimă a prozatorului față de poet. Opinia lui Vlahuță despre Hogaș trebue să se fi format, cum era și natural, abia după colaborarea dela Viața Romînească; *a lui Hogaș despre Vlahuță se formase mai de mult și anume de când apăruse* România pitorească *(1901). La acea vreme autorul* Amintirilor din o călătorie *își publicase cea mai mare parte a primelor sale însemnări de excursionist. Conștiința că în propriul său domeniu se produce un fapt de natura lucrării amintite, îl face foarte sever față de acea lucrare. El ia un exemplar și îi umple primele douăzeci de pagini cu semne de mirare, de întrebare și cu fel de fel de glume, toate în legătură cu impropriețatea exprimării autorului: nu-i plăcuseră de loc « amintirile de călătorie » ale excursionistului oficial.*

Astfel, începând capitolul I. Porțile de fier, *Vlahuță scrie: « Soarele scapătă spre asfințit. Crestele munților par aprinse. Incet se desfac și s'aștern pe văi perdele de umbră. Inaintea noastră, pe luciul plumburiu al' apei, se ivește 'n curmeziș* mai întâi o dungă, o coamă gălbue și creață *(subliniat de Hogaș, n. r.). Ne-apropiem de pragul gherdapurilor. Dunărea începe să vâjie mânioasă, — e un sbucium ș'un clocot de valuri dintr'un mal în altul. Peste-adâncuri* se fac *(subl. d. H., n. r.) ochiuri mari, cari* rotesc *(sbl. d. H., n. r.) în loc. Ici apa se scufundă,* parc'ar fi suptă de gura unei vâltori *(sbl. d. H. n. r.) — colo se*

umflă, se burdușește, și urlă făcând clăbuci, bătându-se de stânci cari nu se văd». Cuprinzând aceste rânduri, Hogaș notează pe margine și în lungul paginii: « de forța unui elev de cl. V ».

Descrierea Porților de fier urmează: « Vaporul merge mai încet, mai cu pază. Patru oameni stau la roata dela cârmă; amândoi comandanții sînt pe punte, în picioare, cu ochii ațintiți înainte: trecem printre gherdapuri. Dunărea mugește mai tare. Cu ochii închiși, te-ai crede 'ntr'un codru pe-o vijelie cumplită. Din fundul ei se'ntind, pe subt valuri, nenumărate brațe de piatră, gata s'apuce vasul și să-l farme'n bucăți, la cea mai mică nebăgare de seamă. Aici, subt volbura asta de valuri, e încheetura *(sbl. d. H., n. r.) Balcanilor cu Carpații. Peste* pumnii lor încleștați *(sbl. d. H. n. r.) Dunărea se aruncă furioasă,* rupînd *(sbl. d. H. și raportat cu o linie la cuvântul « încheetură », n. r.) cu zgomot cele din urmă stăvilare ce i se mai ridică 'n cale.* Și, în vălmășagul acestei ciocniri de titani, fiecare val pare că strigă, fie-care stîncă pare că se mișcă *(sbl. d. H. n. r.). Deodată apa* lunecă *de pe* zăgazul *(sbl. d. H. n. r.) colțuros și* se'ntinde *(sbl. d. H. și raportat cu o linie la cuvântul anterior « lunecă » n. r.) ca o pînză». Pe margine și în lungimea paginei, Hogaș comentează noile rânduri: « absolută lipsă de măiestrie și mai cu seamă de talent în descriere ».*

Vlahuță, în continuare: « Lupta, năprasnica luptă dintre cei doi uriași, cari de aci încolo au a purta străjile României, s'a încheiat. Munții, învinși, se dau la o parte*» (sbl. d. H. n. r.). Hogaș, în rând obișnuit, pe albul marginal: « Ei! serios? » și cu referire specială la propoziția din urmă: « chiar pozna! ».*

Mai departe, Vlahuță: « Zarea se deschide. Din stânga, de sub curmătura unui deal, vine rîul Bahna să întîmpine, să salute sosirea marelui fluviu pe pragul Țării, cu al cărei pământ și destin se leagă pentru totdeauna». In legătură cu « salutul » Bahnei, adnotatorul întreabă: « fără frac și fără mănuși?? », iar privitor la întovărășirea pentru totdeauna cu pământul și destinul Țării, adaugă: « adică, cine? mă rog; Bahna sau marele fluviu? ».

Vlahuță: « Din ce depărtări scoboară și cît a luptat Dunărea, ca să străbată aici! A trebuit să spintece munții, să-și sape matca'n piatră de-a curmezișul Carpaților. A bătut — și « Porțile de fier*» (sbl. autorului n. r.) s'au deschis în fața puterei eterne a valurilor ei». Hogaș, în rând obișnuit: « Au zis cel puțin:* entrez?*».*

Capitolul următor (2. Turnu Severin) *al* României pitorești *e de asemenea hărțuit, din marginea paginilor, de observări sintactice sau privind numai impropriețatea termenilor folosiți, de ironii și felurite semne de haz, de aprecieri severe și simple nedumeriri. Fără a mai transcrie textul, la care se referă, le vom reproduce singure, după cum urmează, exceptând numai o frază rău construită. Iată aceste adnotări: « de! cînd te gândești că se premiază asemenea fraze hodorogite!! », « prea tocită expresiune », « simțiri de fabrică!! », « bine, stimabile, dar ce caută* ulițele largi și drepte *(ale Severinului n. r.) lângă* amintirile prețioase*? nu ți-i frică că se vor sgîria ca mîțele? D'apoi: o pavăză de apă, care strînge la sîn pe un copil iubit! drept să-ți spun, face parale! », « mai superb nici că se poate ... » etc. Iată și fraza, pe care o transcriem din text, pentru a se putea înțelege comentarul respectiv: « Se văd și astăzi căpătăile podului, care-a făcut neperitor numele lui Apolodor din Damasc, ieșind din valuri, ca două brațe de gigant* întinse *(sbl. d. H. n. r.) spre cer». In margine, Hogaș notează: « dar dacă mi-ar veni fantazia să raportez* eșind *nu la căpătăile podului, ci la Apolodor, după cum se poate prea bine, așa-i că Apolodor ar ieși din valuri cu două brațe de gigant»?*

Critica lui Hogaș umple cu astfel de note aproape întreg spațiul alb al paginilor și în capitolul 3. Corbul. Hinova, *se menține numai exclamativ (« Tii!! bre! bre! bre! ») în capitolul 4.* Ostrovul Mare. Ruini, *pentru ca în 5.* La Calafat, *6.* Desa *și în următoarele să se rărească cu totul, până la dispariție, fiind poate semn că lectura nici n'a fost dusă până la sfârșit.*

Cât privește pe Caragiale, lucrurile stăteau altfel. Hogaș se cunoștea personal cu el, de când pe amândoi îndeletnicirile profesionale îi aduseseră în 1881, la Piatra Neamț. Primul era profesor la gimnaziul din localitate, revenit aici după câțiva ani petrecuți aiurea; al doilea venea ca revizor școlar al județului Neamț. Că de atunci începe cunoștința lor, ne spune aceasta o filă desperechiată din manuscrisele lui Hogaș, având titlul Halunga *(schiță) și cuprinsul următor: « Deși, pe vremea aceia, Carageale nu era decât un simplu revizor școlar și încă într'un județ de mâna a treia, totuși, sub nevoeșa lui breaslă, se ascundea neasămănatul Carageale de mai târziu ... Ei bine, acest Carageale, și de mai de vreme și de mai târziu, a vădit întotdeauna o nestrămutată admirație pentru subalternul său Halunga ... — Ia închipue-ți, îmi zicea odată Carageale, eu am sosit în Piatra lefter la păcătoasa mea de slujbă; să trag la otel? Dar n'aveam în pungă nicio lețcae și până la leafă era încă mult ... »* [1]. *Admirația fostului revizor școlar al Neamțului față de Hogaș, ca și aceea a lui Vlahuță, era mai recentă, ținându-se de colaborarea la* Viața Romînească, *adică de ultima perioadă a activității sale. Că această admirație era reală, nici nu mai încape vorbă. Toți câți au făcut parte din cercul revistei ieșene și au scris câte un cuvânt-două despre Hogaș (G. I. Ibrăileanu, O. Botez, G. Topârceanu) nu uită pe lângă ce afirmă ei înșiși, s'o menționeze ca pe o recomandație în plus. Cu atât mai mult se înțelege, n'o va trece cu vederea fiica lui, d-na Sidonia Hogaș, din amintirile căreia despre mărturisirile literare ale tatălui și anume despre dorința lui Caragiale de a-i traduce opera în englezește, pentrucă « furtuna e una din cele mai bune descrieri ce a citit și că numai una singură, în literatura engleză, i-o cunoaște de rivală » (op. cit., p. 85), aflăm însă și partea de neadevăr, datorită cunoscutului gust de mistificație, din admirația marelui satiric.*

---

[1]) Titlul filei reproduse arată că schița proiectată, dar nedusă nici când la sfârşit, trebuea să se fi învârtit în jurul unui personaj, Halunga, al cărui nume este cunoscut din capitolul final, *Un popas*, al *Amintirilor din o călătorie*.

In orice caz, fapt este că Viața Romînească, *prin numeroșii ei susținători ca și prin poziția ei publicistică de prim plan, creează și consolidează renumele scriitorului nostru. E momentul celei mai plăcute reputații, pe care a cunoscut-o el în timpul vieții și cu acest moment se și încheie primul mare aspect al carierei lui literare. Hogaș este acum, la sfârșitul lui 1912, om de șaizeci și patru de ani, dar scriitor cunoscut abia de confrații și cititorii revistei ieșene, deși aflându-se la capătul activității sale literare. Nimic inedit nu va mai publica el de acum înainte și tocmai de aceea ne și oprim un moment, ca să-i privim încă odată perioada productivă a carierii, în întregul ei.*

Linia istorică a acestei activități, după cum s'a putut vedea, este discontinuă și mai îngroșată către sfârșit. Discontinuitatea vine din felul de a fi al scriitorului, cam lăsător, dar și din peripețiile unei vieți încurcate prin politica de provincie și prin schimbarea deasă a localităților, în care a trebuit să profeseze dascălul netitular; iar activitatea mai de respirație dela Arhiva *și* Viața Romînească, *adică din ultimul timp, se datorează mai mult prietenilor, care au știut să-l ațâțe. Niciuna însă nu arată presiunea interioară, ci dimpotrivă amânarea sau chiar dezinteresul de scris al omului negrăbit de o certă vocație scriitoricească. Lipsa unei vocații imperioase ne apare limpede nu numai din repetatele și uneori destul de lungile întreruperi ale activității lui literare sau din exclusivele îndemnuri prietenești, cărora le datorăm desfășurarea și încheierea operei, dar și din faptul că, scriind atât de puțin într'o viață relativ lungă, nici puținul acesta nu este totdeauna inedit:* Arhiva *retipărește ceea ce mai întâi se tipărise în* Asachi, *iar* Viața Romînească *republică părți din ceea ce publicase* Arhiva, *ca să nu mai vorbim de versurile de tinerețe, tipărite și retipărite și aceste în* Corespondenția provincială, Asachi *și* Revista literară, *produceri la care totuși fostul versuitor nu renunță, ci își împănează, cu strofe din ele până în ultimul moment, însemnările de călător. Scăzând așa dar din aparent lunga lui carieră de scriitor (1874—1912) perioadele*

de tăcere, scăzând, după cum se cuvine, şi retipăririle, pe care le amintirăm, rămânem cu o producţie oarecum precară cantitativ şi încă fără putere de a semnifica o deosebită vocaţie.

La aceasta, s'ar putea obiecta pe drept cuvânt că dacă numai prietenii l-au îndemnat să scrie şi puţinul cât a scris, nimeni nu se află însă la începutul carierii lui, când din proprie iniţiativă îşi tipăreşte primele capitole de Amintiri din o călătorie în revista din Piatra. E adevărat: cel puţin genul scrierilor s'ar zice că şi l-a ales singur. Şi ar fi destul ca semn al vocaţiei. Ne îngăduim totuşi să credem că hotărîrea de a scrie în genul notelor de călătorie şi nu în altul este şi ea rezultatul unei împrejurări tot exterioare, mai precis, istorice. Secolul XIX în literatura noastră este între altele şi secolul călătoriilor literare, fie peste graniţe fie înăuntrul lor. Dinicu Golescu, Ion Codru Drăguşanu şi Nicolae Filimon sunt cei mai cunoscuţi scriitori, nu singurii, ai veacului care din străinătate au adus cu ei şi câte un memorial de călătorie; iar călători înăuntrul ţării au fost mai toţi scriitorii români din acea epocă, atât moldoveni, cât şi munteni. Publicistica vremii, reviste şi ziare, e plină de acest fel de producţie beletristică, semnată şi nesemnată, atât de plină, că în 1855, ne mai încăpând în « foiţele » ziarelor, îi face loc chiar în revista umoristică Perdaful. Era, ca să zicem aşa, moda literară a timpului. Dar, pentrucă am aruncat cuvântul « modă », nu trebuie numaidecât să vedem în acea stare de lucruri o simplă apucătură deşartă; ea are şi o faţă pozitivă, profitabilă. Asemenea călătorii prin diferitele ţinuturi ale ţării şi mai ales prin acelea, ce adăposteau din vechime schituri şi mănăstiri, nu erau deşarte atunci, cum nu sunt deşarte nici azi. Cu deosebire în veacul XIX, ele însemnau mişcarea de a ne adânci, prin contactul cu istoria, pe care păreau a o fi împietrit, conştiinţa de noi înşine. Şi sensibilitatea naţională nu era cea mai neînsemnată trăsătură a timpului. Iată aşa dar faţa serioasă şi rodnică a deprinderii de a se scrie atunci atâtea însemnări de călătorie, faţă în care noi cuprindem şi trezirea talentului descriptiv al lui Hogaş, încă din 1883.

Dar oricum ar fi fost, fapt este că scriitorul nostru abia atunci reuşise în sfârşit să-şi creeze o situaţie literară; destul de târziu, nu în cadrul literaturii noastre, în care încă nu pătrunsese oficial nici cât alţi scriitori mai tineri, ci destul de târziu în cadrul vieţii sale.

Contactul amânat dintre operă şi marele public, adică recunoaşterea oficială venită abia după războiul de reîntregire, se explică printr'o serie de împrejurări vitrege, care constituesc a doua parte importantă a carierei lui de scriitor. La stăruinţa lui Ibrăileanu, Calistrat Hogaş urma ca în 1912 să-şi adune într'un volum tot ceea ce scrisese şi tipărise până atunci ca însemnări de călătorie, pentru a apărea în editura revistei ieşene. Când Viaţa Romînească *îi republică din* Arhiva *două fragmente* (Un popas *şi* Ion Rusu, *an. VI, nr. 12, Dec. 1911 şi an. VII, nr. 1, Ianuarie 1912), al doilea se află însoţit de nota: « Din volumul* Pe drumuri de munte, *pus sub tipar ». Peste câteva luni, cititorii revistei sunt înştiinţaţi, la rubrica* Miscellanea *(an. VII, nr. 4, Aprilie 1912), că « în cursul lunei acesteia vor apare* Pe drumuri de munte, *impresii şi amintiri, de C. Hogaş şi* Opera literară a d-lui A. Vlahuţă, *studiu de istorie şi critică literară, de G. Ibrăileanu ». Peste alte câteva luni, volumul lui Hogaş este dat de revistă chiar ca « apărut » (an. VII, nr. 7 şi 8, Iulie şi August 1912), fără însă a fi trecut la lista volumelor « puse în vânzare ».*

Deşi apărut, urmează doi ani buni, în care timp publicul nu mai ştie nimic despre volumul anunţat; mai mult încă: cititorii revistei se trezesc cu un fragment de însemnări La mănăstiri *(An. IX, nr. 4 şi 5, Aprilie şi Mai 1914. Retipărire nearătată din* Arhiva), *având nota: « Din volumul* Pe drumuri de munte *care va apare în cursul lunei Iunie »! Iar coperta aceluiaşi număr repetă şi ea anunţul! Părea evident că fusese vorba de o anunţare greşită în 1912. Dar nu; volumul lui Hogaş, ca şi acela al lui Ibrăileanu, apăruse în adevăr.*

Se tipărise însă cu atâtea greşeli de tipar, în afară de cele cuprinse într'o erată, încât trebuise să nici nu fie pus în vân-

zare [1]). *Supărarea, pe care acest nenoroc o provoacă autorului, ține așa dar doi ani, ceea ce este apreciabil ca pierdere din puținul timp rămas să se cunoască cu marele public pentru bătrânul de șaizeci și șase de ani. Cum posedăm unul din rarele exemplare ale ediției 1912, chiar acela pe care* Hogaș *a corectat cu cerneală noianul de greșeli de tipar, știm cât de îndreptățită și amarnică îi va fi fost supărarea: « ac » în loc de « ca », « albastru » pentru « alabastru », « polcadă » pentru « pocladă », « crempănind » pentru « cumpănind », « hipilog » pentru « hipolog ». Greșelile de felul acestora, oricât de numeroase, n'ar fi însemnat mare treabă, dar este « goană » în loc de « geană », « ideile » în loc de « idile », « domn » în loc de « somn », « animai » în loc de « aninai » și chiar, grozăvie a grozăviilor!, pentru « virginal » nimic altceva decât « vaginal »!*

Cu toate acestea, nenorocosul autor, în doi ani, își mistuise supărarea și primește, după cum am văzut, să i se tipărească volumul a doua oară, în 1914. R*evista i-l mai anunță odată, pe lângă numărul în care republică* La mănăstiri, *și în sfârșit în toamna anului 1914 îl dă și ca « pus în vânzare ». Critica literară și publicul de volume urmau așa dar să încunune, cum se cuvenea, bătrânețele nenorocosului scriitor. Atenția lumii însă se afla atunci confiscată de desfășurarea războiului mondial; literatura mai ispitea numai pe foarte puțini. Câteva cronici ca și anonime nu puteau servi destinul literar al lui Hogaș. Incât era cum nu se poate mai bine venit gândul lui, pe care îl avusese în vedere încă din timpul imprimării ediției 1914, de a-și prezenta volumul pentru marele premiu de literatură al Academiei* Române. *Un astfel de premiu, se înțelege, ar fi forțat oarecum atenția publică. De aceea se și apucase să-și supravegheze singur tipărirea volumului și el singur să și-l corecteze, neacceptând acest serviciu din partea*

---

[1]) Același lucru se întâmplase și cu studiul lui Ibrăileanu, care a fost apoi republicat de *Viața Românească* (an. VIII, nr. 10, 11 și 12 din 1913 și an. IX, nr. 1, 2 și 3 din 1914), fără a mai fi strâns vreodată în volum.

editurii. Bine înţeles că n'ar fi mai dorit să i se întâmple ca în 1912 cu prima ediţie, acesta era în parte rostul asiduităţii de acum; dar cu deosebire el dorea, cu supravegherea lui, să cruţe susceptibilităţile ortografice ale Academiei, care avea un sistem propriu faţă de acela al Vieţii Romîneşti. *Revista însăşi care îi crease în mare parte situaţia literară, avea să divulge toate acestea într'o notă,* d-l Hogaş şi Academia, *a rubricei* Miscellanea *(An. X, nr. 5 şi 6, Mai şi Iunie 1915)* [1]. *Fapt este că volumul a şi fost prezentat, în « toaletă » ortografică specială.*

Cu întocmirea raportului academic fu însărcinat un membru nu foarte notoriu al secţiunii literare, clasicistul I. Caragiani (« bine hrănitul », cum i se spunea printre junimiştii de altădată, imitându-se stilul lui Iacob Negruzzi, care stil avea să devină şi al lui Hogaş. E interesant de ştiut, în legătură cu aceste apelative homerizante, ce se întrebuinţau frecvent la Junimea, *că acela de « frumos povestitorul », aplicat chiar lui Negruzzi, a rămas în*

---

[1]) Iată câteva rânduri din acea notă, de oarecare haz: « D-l Hogaş şi-a prezentat volumul la premiile Academiei... Noi am observat de mult la d-sa oarecare semne care ne dădeau ceva de bănuit în această privinţă —, deşi d-l Hogaş era în deobşte cunoscut ca om cu destule garanţii de seriozitate. Mai întâi, cu ocaziunea volumului tipărit în editura noastră, am observat că d-l Hogaş şi-a pierdut subit încrederea în corectorii obişnuiţi ai revistei. D-sa începu să vie regulat să-şi facă singur corectura. Era taciturn şi preocupat şi consulta cu mare nelinişte o mica broşură albastră pe care o purta permanent în buzunarul dinăuntru al surtucului. Pe lângă aceste manifestări simptomatice, chiar expresia figurii iubitului nostru colaborator se schimbase simţitor; sprincenele-i păreau mai ridicate, colţurile gurii lăsate în jos, şi când scotea ochelarii semăna cu Beethoven... Rezultatul a fost că, încă dela prima coala, volumul d-lui Hogaş începu să prezinte şi el simptome tipografice îngrijorătoare. Multe cuvinte neaoşe căpătară deodată o fizionomie stranie; ele n'aveau aerul să facă parte din vocabularul niciunui idiom european, cunoscut de noi. Apoi, fiecare pagină îţi scotea ochii cu o sumedenie de semne ţepoase, de curând introduse în sistemul nostru grafic, pe care d-l Hogaş le semăna cu profuziune, numindu-le « accente »... Am înţeles atunci că ceea ce d-l Hogaş turna peste proza sa inflorită, era « ortografia Academiei ».

amintirea Iașilor până spre anii, despre care vorbim acum, fiind folosit pentru a designa pe Calistrat Hogaș). Raportul lui Caragiani, *« raport de premiere » altfel, este deadreptul comic: « Aș fi propus, se precizează în încheierea lui, să i se acorde autorului întreg premiul Adamachi de 5.000. Fiind însă că în cartea sa nu se dă descrierea decât numai a o parte din munții Moldovei, propun a i se acorda din premiu numai o parte, pe care o veți găsi cu cale »* (An. Ac. Rom., *seria II, tom. 37). Se propunea, cu alte cuvinte, un fel de premiu kilometric! Academia, găsind probabil că îi este peste mână să afle a câta parte din munții țării descrisese Hogaș pentru a-i atribui cota proporțională din premiu, nu l-a premiat nici ca arpentor.* Rezultatul *acesta este fără îndoială al raportorului care avea o situație destul de modestă în sânul Academiei, iar pe deasupra mai dovedea și stângăcie în propunerea formulată. Cum ar fi obținut scriitorul nostru premiul râvnit cu un astfel de sprijin, când concurenții săi Dragoslav și Lungeanu (dacă mai lipsea și aceasta!) se bucurau de recomandarea unor autorități ca Duiliu Zamfirescu și Delavrancea? Așa că a treia vitregie, după prima a nenorocitei ediții 1912 și a doua a izbucnirii războiului mondial, ține pe loc foarte energic soarta scriitorului.*

Neobținând premiul, îi rămânea totuși calea vânzării volumului în chip normal. Şi lucrul s'ar fi întâmplat întocmai, dacă un eveniment cu totul neașteptat, aproape vârf al nenorocului, nu s'ar fi produs în scurt timp. Căci iată ce se putea citi într'un număr întârziat al Vieţii Româneşti *(An. X, nr. 7, 8 și 9, Iulie, Aug. și Sept., 1915): « Un incendiu a distrus localul redacției și administrației noastre împreună cu tipografia în care se tipărea revista. Cum focul n'a distrus numai întreg depozitul de cărți editate și toate colecțiile vechi ale « Vieții* Româneşti *», dar și colile acestui număr care era gata de apariție, precum și o parte din manuscrise, rugăm pe cititori să ne ierte pentru micile neajunsuri ale acestui număr tipărit în grabă la București. Cât privește volumele distruse, am luat dispoziția ca ele să fie din nou tipărite ».*

Ce mângâiere se mai putea aduce unui scriitor ajuns la bătrânețe, care debutase târziu, care scrisese mai spornic numai spre sfârșitul vieții și care întâmpinase atâtea greutăți în destinul singurului său volum? Tovarășii ieșeni descoperă totuși încă un fel de a-l consola: îi vor publica în revistă părțile necunoscute, pentru cititorii ei, din volum, cum erau Pe Seștina *(An. X, nr. 10, 11 și 12 Oct., Noemv. și Dec. 1915),* Spre mănăstiri *(An. XI, nr. 1, 2 și 3, Ian., Febr. și Martie 1916) și* La Agapia *(An. XI, nr. 6, Iunie 1916), punând celei dintâi nota următoare: « Volumul d-lui Hogaș* Pe drumuri de munte *fiind distrus de incendiul care a mistuit întreg depozitul nostru de editură, mai înainte de a fi putut avea o mai largă răspândire și neputându-se deocamdată retipări, — credem că vom face plăcere iubitorilor de literatură tipărind în « Viața* R*omînească » acele bucăți din volum care n'au apărut în paginile revistei (apăruseră însă în* Arhiva. *n. r.). Astfel, cetitorii care posedă colecția completă a « V.* R. *» vor putea gusta întreaga operă a talentatului scriitor ». Dar consolarea avea spinul ei: spulbera și cea din urmă speranță a scriitorului de a-și mai vedea volumul tipărit. Era acum bătrân și copleșit, de sigur nu atât de vârstă, cât de nenorocul său de scriitor; iar războiul, ca o încheiere a vitregiilor soartei, era atât de aproape, că numai peste o lună dela ultima colaborare la* Viața Romînească *izbucnea și pentru noi.*

Bătrânul scriitor mai trăiește un an, retras la Piatra, lângă poalele munților, pe care nu-i mai poate urca, și moare ca și necunoscut pentru conștiința publică în 1917, la R*oman, unde se afla în drum spre Iași. Astfel se stinge nedreapta lui suferință literară.*

II

S'a spus deseori că scriitori clasici sunt autorii admiși de programele învățământului pentru studiu la « clasă ». Cu acest înțeles foarte aproximativ, Calistrat Hogaș este unul dintre clasicii noștri. Manualele de literatură îl propun de câtva timp

atenției școlărești, rezumându-i viața și comentându-i opera cu deosebită căldură. De actualitatea didactică a bunilor scriitori, memoria lui se bucură azi din plin.

Numai de o singură greșeală se mai fac vinovate manualele față de el. Deși datele biografice vorbesc de un Hogaș (n. 1847—48) cu vreo doi ani mai în vârstă decât Eminescu, mai tânăr cu vreo zece decât Creangă și numai cu vreo șapte decât Maiorescu, om al vremii lui Odobescu și Caragiale, având la Academia Mihăileană de o seamă pe A. D. Xenopol, Conta, Gh. Panu și Lambrior, scriitorul nu este prezentat între ai săi, ci în cadrul generației următoare, a lui Brătescu-Voinești, Sadoveanu, Goga etc. E aici, de sigur, numai grabă de a repara o nedreptate; e numai semnul îngăduirii sale târzii printre « clasici » și nimic altceva; ceea ce, cu atât mai mult, va trebui să se rectifice, pentru a nu se mai întreține oficial impresia curentă că Hogaș face parte dintre clasicii mai noi, adică dintre « contimporani ».

Dacă un scriitor, cum a fost Calistrat Hogaș, din marea generație, a ajuns să fie « clasicizat » abia în zilele noastre și încă în rând cu cei de care îl desparte o vârstă de om, totul se datorește nu numai unei nedreptăți a criticei, cât și unui destin literar ingrat, pe care în parte și l-a făurit, după cum s'a putut vedea.

La nepăsarea lui de glorie, cu care l-a ispitit întâi Xenopol și apoi Ibrăileanu (acesta — un « dilect amic »), s'au mai adăogat nenorocul editorial cunoscut (de fapt — două) și izbucnirea marelui nostru război. Numai după război firește și deci după moartea autorului, aceeași editură se hotărăște să-l retipărească, de data aceasta — în două volume: Amintiri dintr'o călătorie *și* In Munții Neamțului *(1921), prefața la al doilea fiind a d-lui M. Sadoveanu.*

Noua ediție este adevăratul punct de plecare al faimei de scriitor a lui Calistrat Hogaș. Abia acum, critica timpului, îndemnată de grupul scriitorilor moldoveni dela Viața Romînească, *începe să vorbească despre acela care, debutând cu aproape*

cincizeci de ani înainte, murise în 1917. Inainte de războí, afară de Xenopol dela care avem fapte de apreciere, dar nu aprecieri critice asupra scriitorului, numai doi inşi s'au ocupat de el: I. Caragiani (despre a cărui opinie critică ne-am ocupat în prima parte a acestei introduceri) şi Octav Botez (Viaţa Romînească, *an. X, nr. 11, 12 şi 13).*

Octav Botez, pe scriitorul « din generaţia lui Eminescu » nebăgat în seamă de « critica oficială », dar cu numeroşi admiratori dintre care « cel mai ilustru a fost Caragiale », îl arată ca fiind înzestrat cu « . . . o frescheţă de primitiv » şi având « un temperament în care viaţa sensitivă şi aceia a instinctului domină preocupările intelectuale », pentru ca, după alte observaţii critice asemănătoare, cum sunt acestea: « . . . scriitorul simte natura », « reuşeşte mai ales în redarea psihologiei feminine, fiindcă e mai apropiată de natură », « viaţa simţurilor covârşeşte intelectualismul, are o înclinaţie naturală spre enorm şi grotesc, e fire primitivă », e « păgân », — să conchidă că paginile sale « îţi lasă impresia spontaneităţii şi a forţei ». Incât singura considerare critică a operei lui Calistrat Hogaş, înainte de războí, este aceasta a lui Octav Botez, făcută ca şi raportul lui Caragiani după citirea volumului din ediţia arsă.

Ca să întregim linia destinului său literar, ar fi fost poate necesar să arătăm acum şi pătrunderea treptată, după războí, a scriitorului în conştiinţa literară a timpului nostru. Dar e destul să afirmăm ceea ce se ştie în deobşte: interesul critic şi istorico-literar faţă de Hogaş se pronunţă în chip deosebit după 1920 şi durează încă. Aproape toţi cercetătorii literari cunoscuţi, la care se adaugă un număr apreciabil de ocazionali, se grăbesc a-şi spune cuvântul asupra operii şi vieţii lui.

Din înşiruirea lor cronologică, s'ar vedea bine cât de târziu i-a sosit numele acestui contemporan al lui Eminescu şi Slavici în lumina unei notorietăţi certe.

Cu excepţia lui N. Iorga, în ceea ce priveşte pe aceşti critici şi istorici literari, toţi se acordă asupra valorii talentului lui

Hogaş. Şi este în adevăr de mirare cum N. Iorga, atât de simţitor la lucrul modest al atâtora din Oamenii cari au fost, *a putut aprecia literatura acestui cel mai modest ucenic al Literelor noastre. In câteva rânduri, a căror scurtime ar fi exprimat suficient dispreţ chiar fără să mai fie şi teribil de aspre, scria în legătură cu revista* Arhiva *dela Iaşi: «. . . dădea şi ea literatură, N. Beldiceanu încercând a pune geologia în versuri, iar Calistrat Hogaş, spirit greoi şi incapabil de glumă, trudindu-se a da farmec unor descrieri de excursii».* (Ist. Lit. Rom. Cont., *vol. II, p. 39) şi despre* Viaţa Romînească: *«Ce dădea de fapt nou revista dela Iaşi era numai . . . , sau haosul pitoresc şi vulgar al călătoriilor lui Calistrat Hogaş»* (op. cit., *vol. II, p. 154). Altceva nu ştim să fi mai scris N. Iorga despre el, cu care părea anume făcut să se înţeleagă. Căci Hogaş, dacă a trebuit să ţină o conferinţă prin 1881, n'a vorbit despre câte nevisate, ci* Despre desvoltarea şi conservarea naţionalităţii la Români *(publ. în* Asachi, *nr. 10); sau în 1899,* Câteva cuvinte asupra psicologiei şi caracterului poporului român*; sau încă, în 1901, despre* Petrecerile la ţară. *Este în aceste conferinţe o energie de sentiment şi un timbru aproape eminescian, cum am spune azi — preiorghist, — când se cere întoarcerea la simţirea ţărănească, la folklor, la statul patriarhal, la identitatea noastră istorică. Cu privire la marii Voevozi, care au fost icoanele lui precum erau şi ale lui N. Iorga, e drept că spunea: «S'a ajuns spre ruşinea noastră de a se face din marii noştri Domni nişte căpitani de hoţi, nişte capi de bandă, nişte voinici de codru; ei bine, fie, dar să fie în acelaşi timp şi bine constatat, că aceşti Condotieri ne-au păstrat ţara şi neamul». (V. vol.* Din Nevoile Poporului Român, *conf. Hogaş). Dar în afară de aluzia de mai sus, care conţine mai multă veneraţie pentru Voevozi, decât ură pentru cunoscuta interpretare istorică a unuia dintre ei, nu vedem nimic în toată opera de profesor şi scriitor a lui Hogaş care ar fi putut să-i înstrăineze simpatia critică a lui N. Iorga. Incă odată, aceste spirite româneşti erau făcute să se înţeleagă. De aceea noi regretăm*

de a fi scăpat prilejul să admirăm pe Hogaş în interpretarea aprinsă a lui N. Iorga.

*Ceilalţi comentatori au despre scriitor, între ei, cam aceeaşi idee. Ibrăileanu (*Cei morți *din* Note și Impresii, *1920) observă la el « gluma homerică a oamenilor întregi de odinioară ». Primitivul lui Octav Botez îi apare şi lui Sadoveanu* (Prefaţa *la* In Munţii Neamţului, *1921): « . . . sculându-se totdeauna la cinci în ziuă ca să mănânce o halcă de carne friptă pe cărbuni şi să-şi înceapă crunta-i muncă de dascăl, cuconu' Calistrat a străbătut naiv şi bun valea aceasta zidită de Dumnezeu pentru excursii, purtându-şi original şi măreţ anii şi căzând din picioare şi brusc ca un copac din sihlă, într'a şaptezecea primăvară ». Pentru N. Davidescu (rev.* Flacăra, *1922),* In Munții Neamţului *este « Odiseia semeaţă, succintă şi barbară a unui călător în luptă cu drumul şi cu sine, deopotrivă ». Iar Ioachim Botez* (Curentul, *19 Dec., 1931 şi 12 Aug., 1935 precum şi în* Extras din anuarul liceului de băieți Piatra Neamţ pe 1931—32) *găseşte că « Hogaş are despre viaţă concepţii ce-l apropie de cei antici », căci, potrivit amintirii din prefaţa lui Sadoveanu, « o friptură uriaşă stropită cu vin generos, la anume ceas al dimineţii, era una din marile sale desfătări, care l-a ţinut sănătos şi tânăr până în clipa când s'a prăbuşit ca un stejar secular din sihlă ».*

E. Lovinescu (Ist. Lit. Rom. Cont. Evoluția prozei. *Vol. IV, 1929 şi Ediţia prescurtată, 1937) desvoltă literar, în asociaţii pur verbale, intuiţia primitivismului homeric din psihologia şi opera lui Calistrat Hogaş: « Izvorîtă din mijlocul peisajului moldovean, scrie d-sa, contopită, am putea spune, cu muntele nemţean, cu un material uman « specific naţional », scrisă într'o limbă şi cu un umor ce amintesc pe Creangă, opera lui Hogaş nu e contemporană, ci pluteşte peste rasă şi peste timp . . . Ea datează de cel puţin trei mii de ani, din epoca poemelor homerice şi, prin violenţa lirică cu care sunt adorate forţele naturii, de mai de mult, din epoca marilor epopei indiene. Hogaş n'a fost un mare poet liric al naturii româneşti, ca M. Sadoveanu de pildă, ci un*

aed din faptul lumii, când soarele era o divinitate reală și răsărirea lui o transfigurare universală, când toate fenomenele naturii se prezentau în expresia concretă a unor forțe cerești, când umanul era amestecat indisolubil cu divinul, când totul era mit. Pentru îndeplinirea misiunii sale de aed, Hogaș nu are numai ritmul larg, sonor, ritual al eposului antic, nu are numai grandilocvența homerică sau frenezia de expresie antică, ci și sufletul antic, sufletul omului primitiv, din care au izvorît demonii și îngerii, eroii și marii scelerați, uriașii și piticii, în care stâncile se prefac în monștri și dumbrăvile și munții, apele și câmpiile se populează, în chip natural, cu nimfe, cu oreade, și hamadriade, cu balauri, în care fiecare gest, cât de simplu, se amplifică și se proiectează măreț pe singurătatea cerului . . .».

Este cu totul evident că stilistul, cu slăbiciune la frază și efecte literare, a luat-o înaintea criticului. Avem impresia, citind din Lovinescu acest fragment critic, că am pornit nerăbdători cu un călăuz care, în loc să ne conducă deadreptul unde dorim, stă să facă, în drum, figuri de patinor. Intârziem — acesta ne este sentimentul.

Dar, cu toate că desconsiderării inapelabile a unui bun scriitor îi preferăm eroarea generoasă, nu e mai puțin adevărat că înșelarea de sine, fie una, fie alta, formează pentru spiritul critic în aceeași măsură obiect de discuție. Incât, dacă opinia despre Hogaș a lui N. Iorga prea este scurtă ca o execuție, aceea a lui E. Lovinescu, mulțumindu-ne ca generozitate literară, ni se pare în alt sens tot atât de inexactă.

Să ne explicăm. Calistrat Hogaș a rămas în conștiința tuturor ca autor al celor două volume de drumeție. Deși marele Caragiale îl admira, după cum ne informează O. Botez și M. Sadoveanu, pentru Părintele Iovinadie *și* Părintele Ghermănuță, *adică pentru chipurile de oameni « măestrit încondeiate » din drum, notele lui de călător neobosit constituesc, în ochii criticilor, materialul literar caracterizant. Pasiunea pentru înfățișările schimbătoare ale naturii din Munții Neamțului, în cadrul cărora Hogaș*

nu pierde prilejul de a descrie chipul zilei și al nopții, răsăritul soarelui, amiaza, amurgul, vremea bună și vremea rea, a fost punctul de plecare al criticei care deduce pe scriitor din ceea ce admiră. Raționamentul a fost simplă analogie: Hogaș a iubit natura sălbatică a munților, fiindcă era și el un sălbatic, având, cum spun mai toți comentatorii, « sufletul omului primitiv ».

Citirea însă, oricât de în grabă, a literaturii lui de călător, dacă părăsim felul deductiv al criticei care pierde contactul cu opera concretă, ni-l arată într'altă lumină. El este un orășan care, în opinci, dar cu pălărie calabrează și pelerină romantică, face băi de primitivism. Se declară rustic, fără să fie, numai din pornire literară; rupe cu toate degetele din mămăliga oacheșă a stânilor, pe unde înnoptează, fiindcă vede că așa fac și ciobanii-gazde; soarbe sgomotos și amuzant din jintița lor fierbinte, ca să-și uite de firea sa orășenească; aspiră, în sfârșit, la toate formele vieții elementare tocmai pentrucă e departe de ele. Dar sufletul de care vrea să se lepede (el însuși vorbește într'un loc de « sângele stricat și păcătos » pe care dorește ca muntele să i-l înlocuiască « cu sânge de vioaie și ageră jivină a codrilor ») răsare când și când, în caracterul viziunii și în calitatea lexicului de care se servește, destul de adesea, pentru a fi bine observat, suflet de orășean cu superstiția literară a Naturii. Cum vede orășeanul panorama Agapiei? « Cu o treaptă mai jos sta retrasă, tăcută și visătoare, Agapia nouă cu albele sale chilii și cu înaltele turle strălucitoare ale bisericilor sale. Era atât de frumoasă această priveliște, încât ai fi zis că ai înaintea ochilor o salbă de mărgăritare pe o tavă de smarald ». Se sbuciumă cerul a potop? E o « colosală tragedie a Naturii, pe care stihiile se pregăteau s'o joace pe imensa scenă a văzduhurilor » și pe care iubitorul de spectacole teatrale, ca s'o vadă, nu așteaptă « decât ca cortina să se ridice ». Când dă de liniște deplină în munți, e semn că « inima lucrurilor încetase de a mai bate și o sincopă colosală ai fi zis că tăiase suflarea în pieptul uriaș al Naturii ». In același limbaj, care nu e al unui primitiv, și cu aceleași elemente de experiență senso-

rială orășenească, ni se descrie încă odată furtuna: « Un tunet răzleț, răsărit din miazănoapte, răscoli clocotitor nemărginirile rotunde, și un ropot fără întrerupere și nedeslușit vestea, de pretutindeni, apropierea prăpăstioasă a artileriei cerești »; iar auzul îi prinde din văzduhul muncit « ... mii de note discordante și, totuși, armonice, simfonia înfricoșată a frământării și a sbuciumului universal! ... ».

De mai multe ori decât « sufletul omului primitiv », din literatura sa, ne apare intelectualul care analizează stilul arhitectural al mănăstirilor vizitate; care vorbește plăcut despre pictura lor, despre sugestia istorică a locurilor din Neamț; care dispune de anumite versuri din Dante pentru a sublinia situațiile întâmplătoare; care mânuește amintiri din Biblie și din literatura noastră cultă și populară; care observă, în repetate rânduri, « razele perpendiculare » ale soarelui ce « atingea meridiana » sau admiră oriunde « puternicul Fiat al lui Dumnezeu », filosofând liric.

Dar, mai cu seamă, ne apare cărturarul știutor de mitologicale. Reminiscența umanistică ocupă întâiul plan al producției literare a lui Hogaș. O masă la iarbă e mai plăcută decât ospețele despre care a aflat în cărți: « Ne așezarăm deci în mod antic pe iarba moale și înflorită și începurăm strălucitul nostru ospăț. Dascălul Alecu era mai mândru decât un rege și mă așteptam să-mi spună că Lucullus era un calic și Labdacus un bucătar prost ... ». In drum spre Pipirigul lui Creangă, înconjurat pe neașteptate de un « stol » de fete, autorului nu-i stă mai la îndemână altă autoironie decât: « Un Apollone ca mine și un cerc de grații ca acesta, numai în Pipirig se poate găsi ». Dacă, după vreo masă popească, i se face somn, glumește tot din cărți: « Et misit soporem in Adamum ». Tovarășul de drum, suportând greu peripețiile excursiei, este luat în râs cărturărește, numindu-l « gingaș Adonis », « frumos Telemac », « june și grațios Faun », « preacinstită Pasifae » etc... Altundeva, o femeie, suava Floricica, fiind « cufundată în acul și ața ei », i se pare că este « Venera împletind la colțun ... ». Exemplele sunt fără număr. Amintiri

dintr'o călătorie *și* In Munții Neamțului *ne propun un suflet de drumeț cultivat care, fugind de sine, se întâlnește tot pe sine, așa cum e, orășean, intelectual, cărturar, chiar în creierii munților.*

Așa fiind, homerismul însuși al lui Calistrat Hogaș, ca trăsătură morală, este ca și primitivismul lui un rezultat critic deductiv, adică exterior. Se poate crede că oarecare rol în această privință l-a jucat deprinderea scriitorului de a apela la antichitate și, în special, la eroii vechilor epopei, pentru a ironiza oameni, a reliefa situații sau numai ca să-și satisfacă spiritul de cărturar. Și, după cum din aspectele sălbatice ale naturii muntoase, pe care a descris-o, i s'a dedus « firea primitivă », în același chip din materialul intelectual de relații cu lumea Iliadei i s'a imaginat « homerismul ». Este adevărat că mai la fiecare pagină din notele sale de drum dăm peste cuvinte ca « măreț », « imens », « colosal », « gigantic », etc. . .; într'o strachină e « un ocean de borș », o « coajă prehistorică » de pâine ar putea lua în munți proporțiile unui « ospăț vitellian »; câte un cioban are « o imensă căciulă neagră », « picioare nemăsurat de lungi și arcuite . . . cu gigantice mișcări de compas », « o ghioagă groasă și lungă fără sfârșit », « chip uriaș », etc. Pentru noi, Hogaș în aplecarea lui constantă către grandilocvența romantică, sau mai exact către beția literară a naturii, este un scriitor poate homerizant, nedând adică sentimentul unei dimensionalități eroice, dar nu homeric, așa cum, cu vorbe simple și numai cu puterea viziunii sale, a fost la noi Ion Creangă.

De altfel, de marele Ion Creangă îl desparte mai totul: limbaj, viziune, umor. Vocabularul lui Hogaș este eteroclit și cultivat, am putea spune chiar artificial, fie când spune că picioarele caprelor sunt « etice », fie când vorbește, ca în ținutul Neamțului, ca să-l înțeleagă un Sgribincea sau câte o Axinie; dar este și mai cuprinzător decât al lui Creangă, prin tot ceea ce îi vine din zona neologistică. Cât privește viziunea lui, după arătările de mai sus, este de prisos să mai stăruim: când e țărănească, e ostensibil țărănească, mai adeseaori însă fiindu-i de calitate intelectuală.

Nici prin umor, acești doi scriitori nu pot fi puși alături. In toată opera lui Hogaș, am găsit numai două, trei vorbe glumețe pe care le-ar fi putut scrie Creangă. Astfel, față de un naturalist care cerceta flora Ceahlăului, el se declară venit prin aceleași locuri . . . « de teleleu-Tănasă »; altădată, înfricoșat de codri deși, reflectează: « Din închipuire se naște frica, din judecată bărbăția . . . Cea dintâi era veșnic cu mine, cea de a doua . . . mai pe apucate »; și când tovarășul din Amintiri, *ne mai răbdând asprimile excursiei, îi cere marșrutul, el îi răspunde: « . . . încotro vom vedea cu ochii și încotro ne vor duce picioarele. Și dacă aseară n'a fost bine, cred că va fi mai rău desară . . . ». Aceste singure vorbe de inalterabilă voie-bună amintesc, este drept, tipul glumelor lui Creangă, care putea spune că « nici frumos până la douăzeci de ani, nici cuminte până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m'am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de când sunt, niciodată n'am fost! ». Dar peste tot, în rest, Hogaș obține efecte de umor mai complicat, umor cu deosebire livresc, rezultat din opunerea oamenilor și întâmplărilor zilnice față de chipurile lor ideale din literaturile străine și, mai adesea, antice. Chiar grandilocvența lui obișnuită, în replici care e firesc să nu fie declamate și în caracterizările solemne, pe care le aplică la împrejurări modeste, este sursă nu de homerism, ci tot de umor și de același fel de umor. Incât, dacă Creangă i-a fost alăturat mai totdeauna ca scriitor înrudit, e de crezut că totul se datorează aceluiași cadru natural din opera amândorora, Cetății Neamțului, Pipirigului, Ozanei, Agapiei, locurilor și localităților în care însă Creangă a copilărit, iar prin care Hogaș, fără să umble chiar . . . « de teleleu-Tănasă », a rătăcit ca turist, ca excepțional turist, dar numai ca turist.*

In prefața care trebuea să apară la ediția arsă (publicată în ziarul Avântul *din Piatra — 1930, și în* Calistrat Hogaş — Viaţa şi Opera lui, *1935, de Dimitrie L. Stăhiescu), autorul însuși ne spune: « Așa dar, eu am început a scrie cu gândul de a îmbrânci literatura călătoriilor din drumul obiectiv didactic și*

aproape geografic de până acum, pe drumul subiectiv, pe care trebuie să meargă, după socotința mea, acest gen de literatură». Literatură de călătorie recreativă, literatură turistică a vrut și a făcut Calistrat Hogaș. Și într'adevăr, după ce se ospătează la un preot Ionică, el se și îndreaptă « către înălțimile sumețe ale Hălăucei »; când este întrebat întâmplător unde vrea să meargă, răspunde ca un adevărat turist: « — Ți-am spus, moșule, că știu de unde vin; dar unde mă duc, mai nu știu nici prea vreau să știu; vorba e să mă duc »; el însuși, aflându-se într'o ascensiune îndrăzneață, se crede dăruit cu « cele mai de căpetenie talente ale celui mai iscusit alpinist », după chipul căruia de altfel se și comportă; căci, ajuns pe o creastă primejdioasă de stâncă, aflăm despre el următoarele: « Mă lungii într'un cot pe iarba moale și spre sărbătorirea deplinei mele biruinți împotriva stavilelor de tot felul, pe care codrul și muntele mi le râdicase în cale, aprinsei o țigare, al cărei fum se înălță, prin depărtările albastre, până sub temeliile înalte ale lui Dumnezeu». Acestei literaturi a drumeției, făcută cu puterea de a ispiti și pe cetitori cu tainele munților, e curios lucru a i se fi cerut « inteligență ordonatoare », cum părea a-i pretinde N. Davidescu în recensia menționată, deoarece frumusețea ei crește tocmai din perindarea fără normă a peisajelor, film tăcut care întreține vagabondarea spiritului; « inteligența ordonatoare » este defectul constitutiv, cu forță vitală în el, fără de care Hogaș n'ar fi mai scris literatură turistică, adică pagini în care tablourile vegetale, noaptea și ziua, răsăriturile, amiezele și amurgurile, furtuna și timpul senin, în sfârșit întregul ciclu de frumuseți estivale în munte, se urmează fără limita economiei artistice, fără unitate strânsă și numai spre a crea iluzia călătoriei însăși. Sunt în impresiile fără itinerar ale scriitorului nostru pagini cu adevărat puternice, găsim în ele peisaje interpretate de un spirit îndelung cultivat, dar niciun fragment în parte al călătoriei, oricât de artistic ar fi organizat, dacă s'ar putea așa ceva, nu echivalează cu ceea ce s'ar numi deslânarea cărții întregi, cu plăcerea de a pluti peste toate aspectele naturii evocate în volumul

întreg, alături de care mai bănuim un munte, necercetat încă de autor. Literatură haotică, dacă a vrut N. Iorga să-i zică astfel, dar impresia de vălmășag rezultă din însăși virtutea specifică a genului.

In sprijinul lui Calistrat Hogaș, putem aduce acel fermecător și clasic eseu Pseudo-Kinigeticos, *cap de gen în eseistica românească. Este și în opera lui Odobescu o îngrămădire de materie eterogenă căreia i s'ar putea zice tot « haos », sunt divagații peisagiste, hoinăreală erudită și scufundări în folklor, elemente a căror lipsă de unitate strictă nu numai că nu răpește operei întregi ceva din complexa ei beție, dar o condiționează.*

De altfel, din literatura noastră, Odobescu este singurul scriitor clasic cu care Hogaș se află în legături de familie spirituală. Amândoi peisagiști pasionați, spirite cultivate umanistic, împănându-și literatura descriptivă cu aluzii mitologice, cu versuri din poeții latini și din « divinul Dante », orășeni cu același umor livresc, deși cu simpatia pornită spre arta populară, cunoscând adânc limba cărților ca și limba țărănească, Odobescu și Hogaș formează în cadrul marei generații a lui Eminescu, perechea clasică a literaturii descriptive. Oriunde, din opera unuia într'a celuilalt, am putea introduce aspecte de natură fără să observăm intercalarea, dacă numele locurilor descrise de fiecare n'ar fi altele. Am cetit de mai multe ori, printre altele, începutul capitolului X din Pseudo-Kinigeticos. *Odobescu pornește călare dela schitul Găvanul la Bisoca, îndrumat până acolo de un « voinic bisocean », « un fel de oacheș Apolon muntenesc »: « In spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzău, și pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări de urieși, plaiul Războiului, munții Neharnița, ambele Muse, Măcieșul, Brezeul, Piatra-Penei, Carâmbul și multele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub piscurile semețe ale Furului și ale Steșicului, se înălțau ca niște păreți suri și măcinați d'alungul unei perdele de brădet, stâncele Năculelor, la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde înflorat, o poiană largă și desfătată ».*

Despre « înălţimile sumeţe » ale Hălăucei, celălalt scriitor, moldoveanul, nu ne vorbeşte altfel. Nici stilul lor, de obicei periodic, lucrat în inversiuni şi cumul de epitete ornante, nu se deosebeşte. « Astfel, scrie Hogaş, când iscusitul meu călugăr, cu un amânar de oţel, în formă de scoabă veche, prinse a scoate din vinele mute şi negre ale unei cremene răci, un izvor de scântei luminoase, şi când, mai ales, din frunzele uscate şi îngrămădite peste iasca aprinsă, începu să se rădice în sus fumul negru şi înăbuşit, mi se păru că stă în faţa mea Achates, cel mai mare meşter al vechimii în scăpărat cu amânarul şi cel mai iute şi îndemânatic, etc. . . ». Aceeaşi abundenţă de epitete, aceleaşi generozităţi adjectivale, şi la Odobescu: « La poalele lor (ale movilelor Neacşului şi Vulturului, de pe Bărăgan, n. r.) cuibează vulturii falnici cu late pene negre, precum şi cei suri, al căror cioc ascuţit şi aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite şi golaşe ».

Inrudit de aproape din mai toate privinţele cu contemporanul său Odobescu, Calistrat Hogaş este, în acelaşi timp, părintele literar imediat din care a descins printre noi autorul Insemnărilor unui belfer, *Ioachim Botez. Devoţiunea acestuia pentru memoria literară a lui Hogaş, consemnată în câteva articole, este de calitate filială, şi e legitimă.*

Care este, atunci, adevăratul chip al prozatorului? Calistrat Hogaş este scriitorul pe care îl arată biografia sa. De aceea critica oricât ar respinge studiul vieţii autorilor, oricât de nebiografistă ar fi ea, se simte ţinută în cazul lui să plece dela anumite momente biografice, care răsună până în inima operei, determinându-i caracterul. Astfel, dacă am amintit şi de cariera lui didactică, semnalându-i zig-zagul aproape nepotolit, am făcut-o pentrucă vremea de pregătire a acestei profesiuni pusese pe scriitor în legături de prietenie cu Xenopol, care îşi are rolul său în desfăşurarea activităţii literare a lui Hogaş, precum şi pentrucă profesoratul, cu instabilitatea lui, pune pe scriitor faţă în faţă cu Ibrăileanu, fără de care e îndoielnic dacă am fi mai avut perioada colaboraţiei dela Viaţa Romînească;

dar mai ales, pentrucă «profesorul» creează aspectul particular al scriitorului. Calistrat Hogaş face literatură din contemplaţia naturii ca un intelectual; niciodată, în descrierile sale, nu-l putem pierde din vedere: spectacolul, care ne reţine atenţia, nu este numai al locurilor şi al oamenilor acelor locuri ce ne sunt prezentate, ci şi spectacolul persoanei, pe care o întovărăşim cu lectura noastră în excursiile sale, spectacolul autorului. El este totdeauna prezent în mijlocul celei mai impresionante furtuni, linişti, splendori, între oamenii primitivi ai muntelui, e prezent prin grandilocvenţă, prin aluzii literare, antice şi moderne, istorice şi geografice, prin asociaţii cărturăreşti, citate şi reminiscenţe de lectură, atât de prezent, încât scriitorul ne apare în primul rând ca profesor «de partea literară», aşa cum suna unul dintre întâiele sale ordine de numire. Iubitor al frumosului literaturizat, neurmărind să creeze, ci scriind după anumite canoane ale frazei ca şi ale compunerii, Hogaş, e un beletrist şi în felul lui un plăcut amator, un Odobescu fără erudiţia felurită a acestuia, dar cu aceeaşi concepţie şi practică amatoristă a literaturii.

Este sigur însă că nu pe acest scriitor, om al cărţilor care simţea nevoia să se regenereze în natură, îl iubeau cei din cercul Vieţii Romîneşti. *Ei iubeau în Hogaş felul pitoresc al bătrâiorului, vânjos încă şi mereu cu ochii pe înălţimile albăstrii ale munţilor, felul lui de a-şi strânge opinca în nojiţe, ţărăneşte, înfăşurându-şi însă umerii în cea mai romantică pelerină, orăşeneşte. Ca «poporanişti» ce erau, le plăceau de sigur marile evocări ale unei naturi aspre, când solemn de nemişcată, când învrăjbită amarnic, privelişti cu care se înapoia din munţi bizarul excursionist, le plăceau tipurile lui de oameni din popor, scumpi, foarte scumpi pentru sensibilitatea epocei întregi, dar mai cu seamă presupunem că ei se vor fi încântat de atitudinea de simpatie a turistului faţă de oamenii pământului, pe care îi surprindea în chiar mediul lor, căutând cu mare haz să li se potrivească în totul; se vor fi încântat atât de mult, că nuanţa de ostentaţie din această*

simpatie a orăşeanului-intelectual pentru ţărănesc şi primitiv le scăpa. Ceea ce însemnează că Hogaş era nu numai cum îl puteau vedea contemporanii sau numai cum îl vedem noi azi, ci mai complex, de acea complexitate, care îl obliga să apară ca primitiv între intelectualii-orăşeni ai Iaşilor şi ca orăşean-intelectual între primitivii munţilor Neamţului [1].

VLADIMIR STREINU

---

[1]) De mai mulţi ani, editura, în care apare această carte, ne-a propus îngrijirea operii, în două volume, a lui C. Hogaş. Imprejurările au hotărît ca primul volum să poată apărea abia acum. El cuprinde *Amintiri dintr'o călătorie* şi *In munţii Neamţului*, la care am adăogat numai *Prefaţa* scrisă pentru ediţia din 1912 dela «Viaţa Romînească», dar netipărită acolo şi rămasă postumă. Pentru ce n'a fost pusă la volumul pentru care fusese scrisă şi nici la ediţia ulterioară, arsă, din 1914, nu putem şti. E de presupus, poate, opunerea lui G. Ibrăileanu, despre care autorul ne spune în acea prefaţă că s'ar fi « oferit să-şi jertfească mare parte din preţiosul său timp, spre a-*i amenda . . . pe ici pe colea . . . operele*». Această intervenţie critică ar fi făcut ca « din cinci volume formidabile» să nu avem decât « singurul şi nevoeşul volum de faţă». Am cercetat în această direcţie totul. Manuscrisele lui Hogaş arată destule tăeturi cu cerneală roşie, multe dintre ele neadmise mai târziu şi haşurate cu creion negru. Se poate vedea astfel, că autorul n'a fost totdeauna de acord cu cenzorul lui. In orice caz, chiar cu pasagiile tăiate, opera ar fi fost cu foarte puţin mai voluminoasă. Cele «cinci volume formidabile» e o figură literară în stilul obişnuit, grandilocvent şi monstru, al lui Hogaş, figură pe care Ibrăileanu se pare că n'a gustat-o până la o admite chiar ca prefaţă. Criticul, autorul însuşi sau oricine ar fi acela care a barat cu roşu pasagiile în chestiune era însă îndreptăţit să facă această operaţie. El a cenzurat, de cele mai multe ori, excesele tendinţei livreşti, remarcabilă în scrisul lui Hogaş, după cum a subliniat unele barbarisme, foarte frecvente mai ales în primele *Amintiri dintr'o călătorie*, sugerând înlocuirea lor cu echivalenţele oferite de limba noastră. Atât într'un caz cât şi în celălalt, el intuia just evoluţia autorului nostru, deoarece Hogaş însuşi se corectează adesea în sensul exprimării neaoşe şi în acela al delestării de cărturărism.

Ca prezentare grafică, am adoptat în general ortografia Academiei Române pentru ediţia de faţă. Dar unor anumite cuvinte, le-am lăsat înfăţişarea din manuscris (*râce, hotarâle, a râdica* etc.). Unde am observat că e în joc expresivitatea limbii, n'am vrut să deslipim de scrisul lui Hogaş măsura de farmec

particular a graiului moldovenesc, iar unde modificările nu atingeau efectul artistic, am supus textul criteriului ortografic curent, ca să ajutăm în felul acesta circulaţia operii. Aceeaşi dorinţă, de a da un text şi curat şi cu putere de a circula cât mai mult, ne-a făcut să concepem o ediţie simplicisimă. Ne-am gândit un moment chiar la o ediţie pe credit personal, fără niciun comentar; am ajuns însă la resimţirea nevoii unei introduceri critice, fără însă să cedăm obiceiului de a îngropa opera editată în pilitura de texte a notelor şi variantelor, care ar fi arătat ştiinţa şi metoda editorului, dar ar fi ascuns, prin îngreunarea circulaţiei operii, talentul autorului.

SPRE MĂNĂSTIRI

Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine: a avea la îndemână cupeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal, înseamnă a merge şezând şi a vedea numai ceea ce ţi se dă, nu însă și tot ce ai voi. Iată pentru ce, eu şi tânărul meu tovarăş de călătorie ne hotărîrăm a merge pe jos peste munţi şi în răgaz, dela Piatra până la Dorna, lăsând la o parte drumul mare.

In ziua de şase Iulie eram gata; cu alte cuvinte, aveam toate trebuincioasele de drum așezate în o boccea de forma unei raniţi soldăţești, legate la spate prin ajutorul unor curele ce se încrucişau pe pieptul nostru; la șoldul stâng câte un revolver, în dreapta câte un baston sănătos, şi la picioare opinci de piele roșie, legate cu sfori negre de lână de capră, care ne înfăşurau în spirală pulpa până la genunchi peste un colţun negru de lână vrâstat cu roș. O pălărie neagră şi mare putea, la nevoie, să mă apere şi de ploaie și de soare. Tovarăşul meu, în loc de pălărie, avea pe cap un chipiu de uniformă, iar drept strai mai gros de lână era îmbrăcat cu o venghercă de doc alb.

In revărsatul zorilor plecarăm.

Deocamdată trebuia să mergem la Almaş. Fiind însă mai dinainte hotărît între noi de a ne feri de drumul mare, nu cunoşteam o potică sau un drum mai scurt pentru ţinta

noastră. Ajunsesem la barieră. Niciun suflet de om nu era încă deştept; numai câţiva câni, prea harnici poate, îşi făceau datoria bătând la noi, sau — mai bine zis — la neobişnuita noastră îmbrăcăminte de drum. Oricum însă, eu găseam de vină pe tovarăşul meu, care avusese ciudata idee de a mărita straiele de sublocotenent cu opincile, bastonul şi bocceaua din spete; şi mă sileam a-l face să priceapă că numai pentru dânsul făceau cânii atâta gălăgie. Apucarăm la stânga pe prundul Cuejdiului înspre Dărmăneşti, fără să ştim dacă am apucat bine sau rău. Norocul însă ţine cu drumeţul; la câţiva paşi, pe prispa unei case albe, gospodarul şi gospodina dormeau duşi sub o plapomă, lipiţi unul de altul pentru a putea să înfrunte, după socotinţa mea, răcoarea dimineţii; căci, deşi în Iulie, dimineaţa din ziua de şase era totuşi destul de răce; ei dormeau duşi şi se legănau, poate, în visuri fericite; noi însă, şi mai cu samă eu, fără respect pentru toate aceste nimicuri şi fără nicio ceremonie, mă apropiai de dânşii, râdicai cu băţul plapoma de pe nasul gospodarului, care dormea la margine, îl împinsei puţin, îl trezii şi, fără a-i da bună dimineaţa cel puţin, îl întrebai scurt despre drumul la Almaş. Foarte rar se întâmplă cuiva să vadă o figură mai elocventă decât aceea a omului meu: un psiholog ar fi scris volume întregi; eu însă cred deajuns a spune că e — psihologiceşte vorbind — de mare interes înfăţişarea unei figuri ce trece, dela adânca linişte a unui somn fără de grijă, la izbitoarea întipărire a unei surprinderi. Ceea ce s'a petrecut atunci în sufletul lui a fost desigur mai iute decât fulgerul; destul că, cu nişte ochi de două ori mai mari decât cei ce poate-i avea de obicei, cu o faţă lungă şi spărietă şi neputându-se lămuri de unde şi cum răsărisem noi aşa ca din pământ, se uită la noi, măsurându-ne cu privirea-i zăpăcită de sus până jos îndesându-se tot mai tare spre părete, ca şi cum ar fi voit să scape de o vedenie supărătoare. Biata femeie,

strâmtorată astfel şi buimacă de somn, începu a se întoarce sub oghial şi a îngăima vorbe neînţelese, care nu puteau fi decât nişte puternice protestări conjugale... Pentru a sfârşi mai iute cu toate acestea, îl întrebai încă odată pe gospodar despre drumul la Almaş.

— Pe aici, ne răspunse el în cele din urmă, arătându-ne spre deal; şi spre acolo apucarăm şi noi.

Desigur că spărietul nostru cicerone ne va fi urmat multă vreme cu privirea. Noi, însă, nu ne mai uitarăm îndărăt, ci ne urmarăm drumul pe prundiş, sărind ca nişte capre peste bolovani, cursuri de apă, bălţi şi gloduri. Dimineaţa era măreaţă şi ne vestea o adevărată zi de Iuliu. Niciun nor nu plutea sub albastrul cerului adânc şi limpede ca ochiul unei fecioare. Toate stelele se mistuiseră şi cel mult dacă îndrăzneaţa stea a ciobanului mai înfrunta din când în când, valurile de lumină trandafirie, cu care zorile inundau răsăritul depărtat. Nici un vânt nu mişca aerul; şi grâul, în lanurile de aur, stătea tot aşa de neclintit ca şi firul de iarbă din fâneţele înflorite. Roua avea înfăţişarea unor mărgăritare, ce nu aşteptau decât o rază de soare spre a se schimba în strălucitoare diamante. Umezeala şi răcoarea dimineţii dădeau întregii firi o nespusă frăgezime. Totul începuse a se deştepta sub întâile raze ale zilei, dar totul era cuprins de o linişte, de o tăcere, de un fel de înmărmurire solemnă; şi firea întreagă părea că se află într'o religioasă aşteptare. La răsărit se ivea geana de aur şi de purpură a unui soare tânăr, care într'o clipă şterse într'o nemăsurată depărtare umbra de pe fruntea munţilor neguroşi. Noi ne urmarăm drumul, cu sufletul stăpânit de măreţia priveliştii, iar rarii drumeţi ce întâlneam şi pe care-i lăsam în urmă, după ce ne doreau cale bună, se uitau lung şi miraţi după noi.

Spre a merge la Almaş pe drumul mare, ar fi trebuit să suim dealul Balaurului, ce se ridică dincolo de Dărmă-

neşti. Lucrul acesta, însă, nestând în planul nostru, dela o vreme cotirăm dela Dărmăneşti, la stânga spre Gârcina, pentru a tăia peste dealuri, pe drumul de picior. Drumul acesta ne duse spre Gârcina până la biserica din sat, de unde trebuea să ne îndreptăm cătră Almaş: în drum ne întâlnirăm cu preotul locului, care mergea cu un ţăran la un ogor din apropiere. Pe preot îl cunoşteam şi-l întrebai de drumul ce trebuea să apucăm, ca să eşim la Almaş. După ce căpătarăm lămuririle trebuincioase, plecarăm înainte. In urmă, tocmai, am aflat că ţăranul ce însoţea pe preot era ajutorul de primar al comunei Gârcina şi că, văzându-ne aşa de neobişnuit îmbrăcaţi, îşi aduse aminte că, în cercul comunei lui, are şi îndatoriri poliţieneşti. Astfel, după ce ne depărtarăm puţin, se întoarse cătră preot şi-l întrebă dacă ne cunoaşte. Preotul, care înţălese bănuielile ajutorului de primar şi care voia să glumească puţin, îi răspunse că habar nu are cine suntem şi că nici nu ne-a mai văzut vreodată pe meleagurile acelea. Ajutorul, de cuvânt şi totdeauna cu privighere pentru siguranţa publică, căută să afle, tot dela preot, dacă aveam paşapoarte în regulă. Acesta dete din umeri şi-i răspunse foarte serios şi cam îngrijit:

— Ştiu eu? Poate că sunt nişte scăpaţi dela vreun arest; ar fi bine să cauţi a te încredinţa şi cu atât mai mult, cu cât aveţi, mi se pare, la primărie nişte porunci în această privinţă.

— Că bine zici, părinte!

Şi niciuna, nici două, se întoarse din drum, apucând spre primărie, cu gând de a trimete câţiva vătăjei în urma noastră, ca să ne prindă şi să ne ducă la comună. Preotul, văzând că gluma se îngroaşă, îl lăsă să meargă puţin, apoi începu a râde cu hohot şi-l chemă înapoi, spunându-i cine suntem.

— Să mă bată Dumnezeu, părinte, zise ajutorul de primar, că de nu-mi spuneai Sfinţia-ta, sau de-i întâlneam singur, îi legam burduf şi-i duceam la comună, ca să le cercetez

paşapoartele. Cine dracu i-a îndemnat să se îmbrace ca nişte marchidani şi să cutreere satele? Văzut-ai pe cel mai tânăr? Tuns, cu chipiu de uniformă, cu opinci şi cu bocceaua în spate, parcă era un dezertor. La Gârcina i-ai scăpat Sfinţia-ta; da' nu ştiu cine are să-i scape la alte comune.

Şi ţăranul avea dreptate: cel întâi nespălat avea tot dreptul să ne întrebe de paşapoarte sau cel puţin de biletele de identitate. In timpul acesta, noi ne urmam drumul liniştiţi, tăind dealungul Gârcina, un sat şi de munte şi de câmp: de munte, fiindcă nu se mai sfârşeşte; de câmp, fiindcă sunt casele foarte dese. Străbăturăm deci satul acesta sau, mai bine zis, această nesfârşită stradă de case ţărăneşti, prin care cineva merge aproape două ceasuri cu credinţa, dela o vreme, că celălalt capăt trebue să fie pe lumea ceialaltă. In adevăr, până ce să ajungem la jâtăria despre meazănoapte, sudoarea ne înmuiase trupurile şi ciuda ne cuprinsese sufletele. Băltoagele verzii, miasmatice şi adânci, care împănau drumul în lung şi în lat, ne sileau la sărituri gimnastice şi de preciziune peste golurile destul de mari dintre bolovanii puşi în rând pe marginea acestor băltoage. Nenorocit piciorul greoi sau neghibaci, care n'ar fi avut în el ceva din firea caprelor! O baie de glod, până la genunchi, ar fi fost neînlăturată. Noi însă, din fericire, eram deprinşi cu aceste punţi de un alt soi şi le trecurăm pe toate fără greş.

Eşiţi afară din sat, răsuflarăm în sfârşit şi ne urmarăm drumul spre Almaş pe potica de picior, ce taie dealurile de-a curmezişul între răsărit şi miazănoapte. La dreapta se întinde un şir de coline cu povârnişuri dulci şi acoperite cu sămănături, fâneţe şi ciritei; la stânga colinele se schimbă în dealuri şi, mai departe, între apus şi meazănoapte, dealurile devin munţi, al căror lanţ umple întregul cerc al vederii din partea aceea. După un mers grabnic de două

ceasuri şi mai bine, eşirăm pe creasta unui deal lutos şi sfărâmat, care se râdică la o mică înălţime deasupra Almaşului. Scoborîrăm în sat, trecând pârăul cu acelaşi nume şi merserăm la micul schit de călugăriţe, care se află din sus de curtea boierească.

Stariţa schitului era rudă cu tovarăşul meu de drum şi, prin urmare, dela sine se înţălege că furăm cu deosebită cinste primiţi. E foarte atingător lucru să vezi cu câtă bunăvoinţă şi cu câte jertfe chiar se îndeplinesc datoriile ospitalităţii, în aceste schituri locuite de câteva femei sărmane. Poate că adevăratele învăţături evanghelice au şi ele cuvântul lor în aceste locuri, cel puţin. Furăm deci cu mare dragoste ospătaţi şi găzduiţi până a doua zi.

Dela Almaş, trebuea să mergem la Horaiţa; dar, fiindcă nu cunoşteam drumul, furăm nevoiţi a cere la stariţa schitului pe cineva, care să ne călăuzească. Acesta fu lucrul cel mai uşor, de vreme ce maica Filofteia se părea că nu are în mănăstire altă însărcinare decât pe acea de călăuză. Ne gătirăm şi plecarăm. Călăuza mergea înainte şi noi după ea. Şi acum mi se pare că văd aevea pe maica Filofteia: era o femeie de o statură mijlocie, mireană la trup şi numai la cap călugăriţă. Poate că acesta era portul ei de drum; noi ne dădurăm însă cu socoteala, că ea ar fi trebuit să nu-şi pună niciodată altă îmbrăcăminte . . . Avea maica Filofteia nişte ochi căprii şi mari, care te tăiau în suflet cu ascuţişul privirii lor şi care, deşi trecuţi în vârstă, ardeau totuşi de focul unei tinereţi mistuite de văpaia unor patimi înăduşite. Gura ei cam mare şi buzele ei, deşi vestejite, dar totuşi destul de cărnoase, făceau să te gândeşti fără de voie la păcătoasa biblică, care ar fi aruncat peste umerii desfrâului său haina cuvioasă a mironosiţelor. Chiar faţa ei boţită sporea înfăţişarea atâţătoare a întregului şi te făcea să ţi-o închipui cu douăzeci de ani în urmă . . . De sub comanac, îi eşea pe tâmple, în semicercuri, părul ei cărunt, dar aşezat

totuşi şi pieptănat cu multă îngrijire. Ce păcat că nu era negru acest păr! . . .

Ea tăcută, noi tăcuţi; ea gândindu-se la cine ştie ce, eu cu capul plin de socoteli lumeşti, — ne urmam drumul pe pârăul Almaşului la deal. Căldura mezului de Iuliu era covârşitoare, şi ar fi fost cu neputinţă de înfruntat, dacă umbra pădurilor n'ar fi stâmpărat-o puţin. Din când în când, ne opream la umbră spre a ne odihni; călăuza noastră însă ne găsea prea bicisnici, şi avea dreptate: dacă cineva ar fi avut fantazia să se uite la picioarele ei care, fără să roşească câtuşi de puţin, se iveau, până mai sus de glezne, de sub fusta ei scurtă de cit şi, mai mult încă, dacă s'ar fi urcat cu închipuirea ceva mai sus, — ar fi găsit, în loc de picioare, nişte fuse de oţel care, lipsite de rotunjimea plină a tinereţii şi fără caracter pământesc, puteau să se mişte în mod mecanic fără sfârşit. Această femeie zbura, nu mergea. Ş'apoi maica Filofteia avea credinţa deplină a darului său . . . Pe drumul ce ţineam noi, se întâmplase, cu câteva zile mai înainte, nişte prădăciuni sau, mai bine zis, nişte potlogării. Luase de pildă un oarecine, îmbrăcat într'un suman rupt, traista cu făină din spetele unui guşat, îi dăduse câţiva pumni şi se mistuise în pădure; sau întâlnise un altul pe o proastă, îi luase legătura cu fasole şi se făcuse iarăşi nevăzut. De aceste neajunsuri se temea maica Filofteia să nu ni se întâmple şi nouă şi se hotărî deci să facă pentru noi o rugăciune de drum, spre a ne ajuta Cel de Sus, ca să ajungem teferi şi neturburaţi de nimeni la ţinta călătoriei noastre. Işi scoase, prin urmare, mătăniile din sân şi, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însăşi, începu a şopti o rugăciune, însoţind acest monolog intim cu nişte cruci mari, îndesate şi cu evlavie însămnate pe toate cele patru puncte cardinale ale persoanei sale. Din când în când, făcea şi câte o mătanie spre răsărit, lipindu-şi cu sfinţenie fruntea de pământ. In timpul acesta, noi ne urmam drumul sărind peste păraiele

ce ne tăiau mersul sau trecând pe sub giganticii brazi răsturnaţi de vijelie, ori de moarte naturală, şi care, rezămaţi cu vârfurile lor pe înălţimea brazilor dimpotrivă, alcătuiau, pe deasupra capetelor noastre, nişte urieşe punţi aeriene, aruncate de însuşi Dumnezeu, pentru sălbatecii şi spărioşii locuitori ai pădurilor neumblate.

Către asfinţit sosirăm la Horaiţa, unde furăm primiţi cu oarecare răceală de către egumenul mănăstirii, care stătea în cerdac la aer curat.

Din întrebările şi răspunsurile obişnuite despre sănătate, ne puturăm lămuri că Sfinţia-sa suferea de un gutunar şi că, prin urmare, întreaga sa veselie sufletească îngheţase sub această răceală din părţile înalte ale persoanei sale; totuşi ni se porunci un borş cu chitici şi un pui de mămăligă — nimicuri care toate se mistuiră iute sub flămândele noastre linguri şi furculiţi . . . Ce voiţi? devenisem la drum mai mâncăcioşi decât evanghelistul Ion; atâta numai, că părintele egumen nu ştia că pofta de mâncare e o virtute cu totul biblică şi că, mai la urmă, e foarte îndoielnic lucru să se fi săturat cinci mii de oameni cu cinci pâni şi doi peşti, ba încă să mai fi rămas şi douăsprezece coşuri de fărmături! . . . Bine sau rău, astâmpărarăm cârceii de foame ai stomacului nostru şi merserăm apoi în biserică, spre a vedea mai deaproape această zidire, pe care o cunoşteam numai din nume. Pe dinafară, nu e decât un masiv de piatră văruit cu galbăn, în care nu se vede nicio idee arhitectonică: deasupra, o ceată de turnuri, ce nu se înţăleg între ele, îşi dau brânci şi se îndeasă unele în altele, spre a nu cădea parecă jos de pe masivul de sub picioarele lor. Pe dinlăuntru zidurile sunt stropite cu albastru şi galbăn, iar pictura e puţină şi proastă; toţi sfinţii şi toate sfintele, cu Iisus Hristos în frunte, sunt eşiţi de sub penelul aceluiaşi iconar rus, care a zugrăvit mai toate vechile noastre biserici.

In aceste locuri, ori încotro te întorci, te impresoară singurătatea, la hotarăle căreia viaţa se pare că expiră. Omul împrumută aici mutismul dela arborii în mojlocul cărora trăieşte, aşa încât cele mai guralive fiinţe, din aceste locuri sunt numai lăstunii care zboară în stoluri negre, înainte de apusul soarelui, şi se învârtesc ţipând, în jurul turnurilor albe şi neclintite ale bisericii.

Nu departe de Horaiţa, pe un munte despre meazăzi se află Horaiţa-mică sau Horaicioara; schitul acesta e un adevărat cuib de vultur aninat în crăpătura unei stânci aeriene. El stă mai totdeauna ascuns între nori şi, numai când aceştia se desfac, schitul se zăreşte albind dintre brădişul negru.

In zori, adouazi, apucarăm drumul Văraticului. Călăuzul nostru, un băietan ca de cincisprezece ani, nu ştia decât pe cel mai lung şi mai rău; pe acela deci apucarăm şi noi. Cât merserăm prin umbră, drumul fu plăcut. Fagi şi paltini cât lumea de bătrâni, cu trunchiuri albe şi goale, îşi împreunau sus de tot frunzişurile lor şi alcătuiau deasupra capetelor noastre o boltă de umbră şi verdeaţă. Singurul glas al locurilor acestora e numai glasul vântului, care se taie, suspinând pare că dureros, în frunza ascuţită a bradului; şi glasul acesta are un farmec nespus . . . .

Toţi câţi trecuseră pe aici, călători poate ca şi mine, îşi zgâriaseră numele lor în scoarţa netedă a fagilor. Cu drept sau fără drept, găseam vinovaţi, în gândul meu, pe toţi aceşti sgârietori de copaci, care avuseră deşertăciunea vrednică de râs, de a-şi eterniza numele în pustiu; şi cu atât mai mult îi găseam vinovaţi, cu cât mi se părea mie, că urma omului în aceste locuri răpea ceva din măreţia singurătăţii şi se amesteca jignitor în sublimul întregului.

Peste puţin, scăpătarăm dela umbră şi eşirăm într'un luminiş de seminceri. Ne aflam în parchetele de pe Cracăul-negru. Din depărtare, prin aerul sec, ajungea până la noi glasul omului şi al toporului. Din când în când o trozni-

tură colosală umplea văile munţilor: erau fagii, paltinii sau brazii ameţitor de înalţi care, în căderea lor prăpăstioasă, sfărâmau şi doborau tot în calea lor. Ziua era la amează şi un aer înflăcărat ne înconjura din toate părţile. Soarele, alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre; cu toate acestea noi ne urmam drumul pe hogaşul săpat de butuci în coasta muntelui şi, numai cât în răstimpuri, eram siliţi a ocoli, prin smiduri, băltoagele glodoase şi verzii ce ne tăiau drumul. Eram atât de grăbiţi să poposim undeva la umbră, încât nici nu mai băgam în samă pe un întreg popor de broscoi cu ochii holbaţi şi verzi, care, eşiţi pe jumătate din umedele şi glodoasele lor locuinţe, ne salutau orăcăind şi apoi dispăreau iute la apropierea noastră.

După ce ne oprirăm puţin la o colibă părăsită, cumpănirăm în valea Cracăului. Ajunşi la acest pârău limpede ca o picătură de rouă, ne stâmpărarăm setea şi începurăm iarăşi a urca, deacurmezişul, un şir de coline lutoase şi seci, acoperite cu tufari de aluni, mesteacăni şi arini. De pe cea din urmă colină ce se înalţă deasupra Văraticului, o întinsă privelişte se deschise ochilor noştri: sub noi, Valea-Sacă se răsfăţa cu casele ei albe şi curate, între două dealuri acoperite cu grădini, fâneţe şi sămănături. Mai departe, între răsărit şi meazăzi, Bălţăteştii, cu măreţele-i grădini şi aşezămintele sale de băi, păreau că vor să se ascundă după nesfârşitele şiruri de plopi înalţi, de mesteacăni blonzi şi de brazi posomorîţi; cu toate acestea, o rază de soare, căzută din cer peste acest cuib de zână pierdut între îndoiturile verzi ale dealurilor, răsfrângea până la noi lumina strălucitoare de pe plăcile metalice, cu care e acoperit. In faţă orizontul era închis de cele din urmă ramuri ale râpoşilor munţi de marnă cenuşie ai Neamţului, care se întindeau ca o fâşie de fum plumburiu pe zarea cerului depărtat... La picioarele lor, oraşul alb cu pârăul său limpede scânteia

sub lumina soarelui. Alăturea, în umbra depărtării, stătea nemişcată şi gânditoare, parecă, vestita cetate a Neamţului, cetatea lui Ştefan, martoră nepieritoare a gloriei noastre trecute. Stăturăm deci la umbra unui mesteacăn, spre a ne odihni şi a ne sătura ochii şi sufletul de această măreaţă privelişte şi, când soarele aproape scăpătase după Ciungi, intrarăm în Văratic.

DELA VĂRATIC LA SĂCU

Cine nu cunoaşte această mănăstire de călugăriţe şi care călător nu are de spus un cuvânt pentru ea?

Era pe timpul băilor, şi în tot anul o mulţime de oaspeţi, din toate părţile Moldovei mai cu samă, îşi petrec aici lunile de vară; prin urmare, nu ne mirarăm deloc, când văzurăm, pe drumul mănăstirii, încrucişându-se moda lumească cu uniforma bisericească: rochia cu rasa, comanacul cu pălăria, mâna goală cu mănuşa, mătăniile cu evantaliul, umilitul papuc pe talpă cu îndrăzneţul călcâi Louis Quinze, negrul posomorît cu toate colorile din lume, găitanul cu dantelele, smerenia cu îndrăzneala şi, în urma tuturor, ipocrizia cu sufletul fără ascunsuri!! ... Şi multe încă aş mai fi văzut, dacă foamea nu mi-ar fi dat pinteni şi nu m'ar fi silit să sui scările lustruite ale arhondaricului. O veche mironosiţă a lui Hristos stătea jos la capătul de sus al scărilor şi îşi odihnea, dormitând, imensitatea greoaie a trupului său ...

Când furăm aproape de ea, îşi râdică spre noi, cu o lene aristocratică, privirile-i spălăcite şi verzii ...

— Blagosloveşte, măicuţă, zisei eu, închinându-mă după cuviinţă.

— Domnul! — răspunse ea alene şi trăgănat, întinzându-mi spre sărutare dosul alb şi grăsuliu al dreptei sale, cu mătănii cu tot.

Sărutai cu o prefăcută evlavie această dreaptă care, dacă nu mirosea tocmai a smirnă şi a tămâie, apoi mirosea, cel puţin, a un parfum obişnuit pe vremuri, care-mi pătrunse până în creieri; totuşi, actul acesta de smerenie ne sluji drept paşaport pentru arhondaric, unde ni se dădu casă şi masă.

Stăturăm două zile în Văratic. Cu această împrejurare mă putui încredinţa, că oaspeţii obişnuiţi ai mănăstirii aveau cuvânt să petreacă aice câte o lună sau două. In adevăr, aerul, apa, preumblările, societatea chiar, sânt atâtea lucruri, care îndeamnă pe mulţi a ieşi din vârtejul oraşelor mari şi a căuta odihna sufletească în aceste locuri însufleţite de o viaţă mai dulce şi mai tihnită.

Toaca cu glasul său cicălitor şi subţire, clopotul cu vocea sa gravă, rară şi sonoră, sânt capii de familie ai acestui furnicar de fiinţe negre, care foiesc repede în toate părţile, fără zgomot cu papucii lor pe talpă şi cu mătăniile în mâni. După glasul lor se regulează toate îndeletnicirile văzute şi nevăzute ale comunităţii. E totuşi foarte greu, pentru un străin, să pătrundă în toate amănunţimile vieţii călugăreşti. Un călător nu poate vedea, mai întotdeauna, decât numai coaja monahismului. Astfel, dacă ieşi dimineaţa în medeanul din faţa mănăstirii, unde se vinde şi se cumpără, dacă străbaţi ziua cărările şi drumurile ce se încrucişază şi se taie în toate părţile, dacă mergi în biserica cea mare la vecernie, utrenie sau liturghie, dacă te duci pe la cunoştinţe ziua sau sara, nu vei putea întâlni decât figuri paragrafisite, gheburi, sbârcituri, ochelari, cataruri cronice, reumatismuri, gingini goale, dinţi falşi, guri înfundate, bărbi ascuţite, peri albi şi... făţarnică smerenie. Cu toate acestea, dacă te întâmpli în lăuntrul mănăstirii, când se face slujba în paraclisul de lângă arhondaric, şi dacă îţi arunci ochii în sus spre negreaţa, ce umple cerdacul din faţă, în tihnă şi în răgaz poţi revizui cu privirea toate acele chipuri femeieşti,

care în zădar se par că cearcă a se ascunde sub negrele lor camelauce.

Un fel de milă şi de durere te cuprinde fără voie, când vezi atâta tinereţe, atâta vigoare şi atâta frumuseţe chiar, înmormântate sub mohorîta îmbrăcăminte sacramentală; şi tot atunci şi tot fără voie, îţi pui singur o mulţime de întrebări, la care ortodoxia monahală n'ar putea răspunde, decât strângând din umere.

E oare cu putinţă, mă întrebam eu, ca noaptea, care înfăşură trupul acestor fiinţe, să înfăşure şi inima lor? Acei ochi, porunciţi a privi totdeauna cerul, nu privesc ei oare, câteodată, şi pământul? Cuvântul scris în carte e oare destul de puternic, ca să şteargă cuvântul scris de natură în inima lor? E cu putinţă ca rabinii bisericii noastre să fi putut porunci sângelui să circule mai încet, inimii să bată mai rar şi naturii să ceară mai puţin? De când oare s'a ridicat la puterea de dogmă grosolana eroare, că carnea poate să muşte gura ce-o sfâşie? . . . Ş'apoi munţii Văraticului sunt aşa de înalţi, pădurile atât de umbroase, văile atât de tăinuite şi de adânci, râurile atât de limpezi, fâneţele atât de dese, de înalte şi de înflorite, aerul atât de îmbălsămat, încât sufletul cel mai zglobiu se simte înmuiet de o dulce melancolie şi ochiul călătorului se opreşte visător, când pe o frunză de mesteacăn tremurătoare, când pe potirul rumăn al unei flori ce se leagănă molatic sub mângâierea dulce a vântului, când pe unda, care, veselă că a izbutit să se suie pe spetele unui bolovan greoi, trece de ceea parte, îi spune o glumă şi-şi urmează drumul înainte, scăldându-se în raze de soare. Şi, în sânul acestei naturi atât de prietenoase, care-ţi varsă în suflet melancolia şi visurile, şi în inimă beţia unui nesfârşit amor, ce vroiţi să facă omul şi mai cu seamă femeia? A cere acestei din urmă să rămână logodnica veşnic credincioasă a unui mire, care de două mii de ani s'a înălţat la cer, e desigur o erezie vrednică de cel mai îndreptăţit autodafe.

Dealtmintrelea, Văraticul nu înfăţişază nici o însemnătate istorică şi mai nicio tradiţie nu se leagă de dânsul. Răposata maică Evghenia Negri, a dat la lumină istoricul acestei mănăstiri, cuvânt pentru care nu simţim de nevoie să-l mai facem şi noi.

In dimineaţa zilei a treia, ne îndrumarăm către Sihla, pe potica Ciungilor, care e cea mai scurtă şi cea mai îndemânoasă. Dascălul Alecu din Văratic era călăuzul nostru. Fiindcă trecem peste Ciungi, nu e rău să amintim că micul podiş, ce se deschide pe vârful lor, pune la îndemână locuitorilor din vale una din cele mai obişnuite şi mai desfătătoare plimbări. S'ar zice că natura a întipărit aici o dulce şi primăvăratică sărutare pe sânul munţilor ernatici şi că, sub această sărutare de nesfârşit amor, au răsărit ca prin farmec milioane de flori strălucitoare, ce acopăr întinderile ondulate şi dulci; că sub ea s'a născut acea lină şi răcoroasă adiere ce veşnic suspină în acest loc şi că pâlcurile de mesteacăni, cu ramuri despletite şi cu trunchiuri de argint, nu sânt sămănate ici şi colea, decât spre a chema pe drumeţul obosit să guste, pe un aşternut de flori, o clipă de visuri şi de negrăită fericire. Ş'apoi cine n'a auzit în acest loc pe greerul şuerător şi pe cosaşul răguşit, locuitori nevăzuţi ai miriştii uscate, cântându-şi eternul lor cântec sub mezul zilei înflăcărat, cine n'a ascultat aici pe gaiţa gâlcevitoare certându-se cu alta pe creanga vreunui fag, acela desigur n'a avut prilejul să se îmbete de cel mai dulce şi mai dumnezeesc concert, pe care cântăreţii naturii îl execută pe nişte note necunoscute încă în scara muzicii omeneşti. — Aici e, fără îndoială, Paradisul pământesc al vremurilor noastre şi... niciun înger cu sabie de foc nu străjuieşte la porţile lui... Adam şi Eva pot intra şi, după voie, pot ieşi fără teamă de străşnicia poruncilor dumnezeeşti...

Cu cât înaintam pe drumul Sihlei, cu atât natura devenea mai aspră. Ai fi zis că ea-şi încruntă privirea şi că mustră

pe drumeţul prea cutezător, care îndrăzneşte să calce peste hotarăle pustiului şi să tulbure, cu zgomotul paşilor sau al respirării sale, adânca linişte a singurătăţii. Pe nesimţite, pajiştea înflorită făcu loc unui aşternut de foi uscate, care trozneau sub paşii noştri; mesteacănul ne părăsise şi bradul sau fagul, cu frunţi despoiete de bătrâneţe sau de vânturile, care veşnic suflă în părţile de sus ale aerului, spintecau văzduhul şi se zugrăveau fantastic şi trist pe albastrul adânc al cerului. Pe alocurea, poteca se strâmta aşa de tare, încât de abia puteai străbate cu sufletul prin desişul întunecos al unei sihle de carpeni tineri, care alcătuia, de o parte şi de alta, doi păreţi nestrăbătuţi. — Aici, îmi ziceam eu, trebuie să fi aruncat feciorul de împărat peria Sfintei Vineri, din care, fără îndoială, a răsărit această pădure, spre a tăia calea zmeoaicei care-l urmărea. Noi înşine, molipsindu-ne de asprimea locurilor ce străbăteam, devenisem tăcuţi şi gânditori. Cât despre mine unul, gândul meu plecase pe un povârniş fantastic: poate că Aeneas, mergând pe calea Iadului, tot astfel de locuri străbătuse. Câteodată, chiar, mă aşteptam să întâlnesc în cale-mi vreo mare poartă neagră, pe care să citesc cu înşişi ochii mei celebrul:

Per me si va nellà citta dolente.

Cu câtă părere de rău însă, nu mă trezii eu din această fantazie clasică, apropiindu-mi de Sihla! ... Şi totuşi, cu câtă mulţumire nu salutarăm noi întâia rază de lumină, pe care o întâlnirăm în strâmta ei poiană!

Niciodată n'am gustat cu mai mare deliciu şi niciodată n'am căutat să sorb cu mai multă lăcomie, prin toţi porii fiinţii mele, lumina şi căldura binefăcătoare a cerului.

Sosisem prin urmare la Sihla, adică la acel loc pierdut în creerii munţilor, în care numai vulturul cu zbor îndrăzneţ mai străbate, din când în când, pe căile fără de urmă ale aerului. Până atunci, Sihla era pentru mine o închipuire,

ce ţinea mai mult de domeniul poveştilor. Cunoşteam locul acesta numai din spusele unora şi ale altora; şi acele spuse atâta se încrucişau şi mânau lucrul peste marginile fireşti, încât totdeauna, când mă gândeam la Sihla, mi-o înfăţişam sub forme şi proporţii fantastice. Astfel, nu-mi ieşea din minte acel schivnic bătrân ca brazii pădurilor neprihănite, care, autocton al acestor locuri, fusese poate zămislit de vr'o ursoaică în unire cu suflarea binecuvântată a vreunui vânt de primăvară; îl vedeam mergând şi încurcându-se în alba şi lunga lui barbă neatinsă încă de vr'un pieptene; îl vedeam iarăşi împărţindu-şi, cu bună învoială, acelaşi rug de smeură cu urşii sau dând ţapilor sălbatici care-l luau, poate, drept strămoş al lor, cu însăşi mâna sa, cei întâi muguri care plesneau sub calda suflare a primăverii. Frumoasa Sfânta Teodora, legendara anahoretă a locurilor acestora, se înfăţişa închipuirii mele ca o a doua Marie din Egipet, cu viaţa bântuită de aceleaşi nenorociri; tot ca şi aceea, Sfânta Teodora se lepădase, poate, de plăcerile îmbătătoare ale lumii acesteia, mulţumindu-se, în cele din urmă, cu crăpătura umedă a unei stânci în locul palatelor aurite unde luxul şi desfrâul domneau cu răsfăţare; ca şi ea, Sfânta Teodora îşi scrisese, poate, pe nisip tainele trecutei sale vieţi şi, tot ca şi dânsa, lăsase celui dintâi vânt grija de a spulbera şi a duce departe amintirea unui trai zvânturat. Apoi floarea, etern neveştejită şi albastră ca seninul cerului, la rădăcina căreia domnea o veşnică primăvară, în timp ce munţii dimprejur crâşcau sub ernatica suflare a crivăţului, era darul ceresc, darul de mângâiere al Sfintei Teodora: femeia de lume, devenind sfântă, închinase cerului sufletul său şi nu-i ceruse în schimb decât o floare... Până în cele din urmă, Sfânta rămăsese tot femeie! Cerul o ascultase şi făcuse să răsară pe o aşchie de stâncă, într'un strop de ţărână, nemuritoarea şi minunata floare, care trebuea să fie icoana virtuţii statornice şi nepătate a

Sfintei Teodora. Apa pământului nelegiuit îi ardea măruntaiele şi, prin urmare, ea nu-şi alina setea decât cu apa căzută din cer; pentru aceea îşi săpase, sau, mai bine zis, îşi sgâriase ea în o stâncă, cu înseşi unghiile sale, o mică cisternă pe care norii văzduhului erau porunciţi s'o ţină veşnic plină. Caprele sălbatice nu ştiau locul acestei fântâni şi, de l-ar fi ştiut chiar, n'ar fi putut ajunge până la el.

Am căutat deci să rup haina fantastică, cu care Sihla era îmbrăcată în închipuirea mea; şi pentru aceasta trebui să fac eu însumi, cu evlavie, o călătorie la locurile sfinte...

Dacă Sihla nu păşeşte dincolo de marginile fireşti, apoi are cel puţin însuşirea de a atinge, aproape, culmea de asprime, singurătate şi sălbătăcie a celei mai puternice închipuiri. Astfel, cu greu aş putea hotărî soiul feluritelor întipăriri, ce-mi lăsară în suflet aceste locuri. Credeam, deocamdată, că am păşit pe lumea cealaltă... atât de singură şi de pierdută în creerii munţilor e sălbatica Sihlă!

De jur împrejur, ca şi cum s'ar ţinea de mână, stau munţii cu piscuri înalte, peste care brădişul negru se întinde ca o imensă haină de doliu. Nicio pasăre nu-şi îndreaptă zborul său rătăcitor peste sălbătăcia şi tăcerea de mormânt a locurilor acestora, unde iarba stearpă e fără de sămânţă şi unde numai brusturul de munte, cu floarea galbenă şi lată cât podul palmei, mai are curajul să se uite, de pe creasta stâncilor înalte, în prăpăstiile negre şi fără fund ce se deschid ca nişte guri de iad sub picioarele lui.

Rareori numai, albastrul limpede al cerului adânc se pătează de câte un punct negru dar trecător: e un vultur prădalnic care ocheşte, poate, din înălţimile văzduhului, vreo sprintenă veveriţă; glasul vântului îţi strânge inima... atât e de tânguios şi de întristător! S'ar zice că Iuliu se schimbă aici în fratele mai tânăr al lui Decembrie: aceiaşi ochi, aceeaşi privire aspră, acelaşi glas, aceleaşi sprincene încruntate! Numai căruntețea îi lipseşte spre a se îndeplini asemănarea.

Intorcând privirea spre apus, îţi vine să crezi că un popor de urieşi a însufleţit cândva aceste locuri şi că, precum odinoară s'a svârlit munte peste munte spre a se lua cerul cu asalt, tot astfel şi aici s'au îngrămădit, una peste alta, acele stânci enorme spre a-şi da, poate, pământul mâna cu cerul. Şi sânt acele stânci atât de imense, atât de goale şi tăiete de nişte mâni supranaturale, pe linii aşa de lungi şi de capriţios unghiulate, încât îţi aduc ameţeală în suflet, îţi curmă firul gândirii, te apasă pe creeri şi te lasă înmărmurit şi mut...

Pe o cărărue strâmtă şi cotigită, pe sub păreţii de stâncă sură, care se pierdeau în văzduh deasupra capetelor noastre, suirăm la deal, călăuziţi de octogenarul şi singuraticul călugăr al Sihlei, spre a vizita locurile mai însemnate din împrejurime.

Merserăm, deci, la peştera Sfintei Teodora.

Spre a ajunge însă acolo, trebui să ne prefacem în acăţătoare, să ne vârâm pe dedesubt sau să sărim, ca în zbor, pe deasupra stâncilor care decât care mai anevoioase şi mai grele de trecut.

După un pătrar de o oră, se făcu la stânga noastră o despicătură verticală în păretele zidului de stâncă, ce ne însoţise neîntrerupt până atunci. Printre păreţii ei umezi, ne strecurarăm lăturiş până în fund. Aici se face o scobitură aproape rotundă, în mijlocul căreia zace o stâncă lată şi puţin înaltă.

Din fundul negru al acestei scobituri, străbătea o rază de lumină până la noi, printr'un fel de răsuflătoare săpată de însăşi mâna naturii, pentru premenirea aerului, în acest beci umed din pântecele muntelui: aceasta era peştera Sfintei Teodora. După cum se zice, ea a trăit 60 de ani în această vizunie, pe care nici urşii nu i-ar fi râvnit-o.

Piatra din mijloc îi slujea drept vatră, pe care aprindea, din când în când, câte puţin foc, spre a-şi frige câţiva bureţi,

sau pentru a-şi desmorţi trupul biciuit de vânturile iernii; păreţii poartă, în adevăr, urmele negre ale unui fum înăduşit.

Stăturăm aici vreo zece minute, timp în care cercai să mă potrivesc în gând sfinţeniei locului, pe care călcam; voiam să trimit, în altă lume, Sfintei Teodora, din însăşi pământeasca ei locuinţă, vreo simţire sau vreo cugetare cucernică şi umilită; cum însă e uşor să fii virtuos în tovărăşia urşilor necuvântători şi a codrilor fără de inimă, şi cum virtutea nu capătă preţ şi strălucire decât atunci când iesă biruitoare din lupta făţişă cu răutatea şi stricăciunea omenească, apoi nu putui închega în sufletul meu niciun soi de evlavioasă gândire sau măcar de profană admiraţiune pentru o viaţă jertfită, fără nicio ţintă, lipsei, chinurilor şi suferinţilor trupeşti, cu toată râvna ce va fi avut sufletul ei pentru cele sfinte şi dumnezeeşti.

Astfel eram supărat pe mine însumi, că nu puteam da un lustru cereştii mele eroine din minutul acela. Şi ieşii deci amărît din umedul sanctuar în care călcasem.

Ne îndreptarăm spre fântâna Sfintei Teodora. Trebui să suim pe o scară ca de doi stânjeni înălţime şi, numai ţinându-ne în cumpănă deasupra prăpastiei şi dând mâna cu rădăcina şubredă a unui brad tânăr, puturăm sări deasupra. Aici se poate vedea o mică scobitură patrată şi puţin adâncă pe care, după cum spune legenda, Sfânta Teodora şi-a săpat-o cu înseşi unghiile sale. Un strop de apă adunat din ploi sau din roua nopţilor, zace veşnic pe fundul acestei scobituri căptuşite cu mătreaţă; şi cu această apă Sfânta îşi alina setea... Aceasta e fântâna Sfintei Teodora...

Pentru a merge la Stânca căprioarelor, furăm siliţi să ne întoarcem îndărăt. Astfel, părăsirăm fântâna Sfintei Teodora, unde în zădar căutarăm minunata floare albastră. Cine ştie? poate că sămânţa rătăcită pe vânturi a vreunui soi de omag sau de holbură cu floarea ca un păhăruţ de

azur, va fi încolţit şi înflorit cândva pe locurile aceste sub căldura binefăcătoare a vreunei primăveri şi va fi dat loc legendei amintite. Oricum, dar o floare e totdeauna o minune, un dar ceresc pe sânul sterp al acestor regiuni.

Drumul ce trebuea să ţinem, se încovoia ca un şerpe pe după stâncile, care ne împrejmuiau mersul, şi se părea că nu e bătut decât de urmele sălbatice ale fiarelor, din firea cărora şi noi parcă împrumutasem ceva, — atât ajunsesem de uşori şi de îndemânatici, atât de bine învăţase piciorul nostru a-şi mlădia talpa pe unghiul ascuţit al pietrelor şi a se înţepeni temeinic acolo unde un alt picior nedeprins ar fi tremurat şi n'ar fi năzuit să înfrunte un lunecuş primejdios.

Astfel merserăm ca un pătrar de oră, şi, după ce sărirăm în zbor peste crăpătura adâncă dintre două stânci enorme, sosirăm la Stânca căprioarelor, numită astfel, fiindcă, în timp de grele ierni, căprioarele îşi dau întâlnire deasupra ei.

Cu toate că duceam de câteva zile o viaţă idilică, şi ni s'ar fi cuvenit prin urmare să gustăm un minut de odihnă sub umbra stufoasă a vreunui fag, totuşi ne mulţumirăm, deocamdată, cu umbra rară şi îngustă a unui tânăr brad, care nu înlesnea răcoroasa-i ospitalitate decât capetelor noastre pârlite şi înfierbântate de arşiţa zilelor de Cuptor.

Dealtmintrelea, un vânt uşor, ce se iscase tocmai la timp, ne dădu răcoarea pe care lipsa umbrei ne-o refuza.

Cât de dulce-i odihna câteodată! Ş'apoi de pe înălţimea pe care stăteam, ochiul nostru înnota în văzduhul deşert de sub picioarele noastre, îmbrăţişând nemărginitul cerc închis în depărtare de piscurile negre ale munţilor păduroşi. Pe alocurea, munţii se desfac şi lasă ochiului visător o poartă de trecere către adâncurile fără de fund ale spaţiului. . . Mai încolo azurul albastru, această stavilă eternă a vederii omeneşti, părea că însemna, în nesfârşit, hotarele nestrămutate dintre împărăţia ochiului şi a închipuirii. Sub picioarele noastre, sub însăşi înălţimea pe care stăteam se adăposteşte

mica şi vechea bisericuţă clădită de cel întâi anahoret al Sihlei. Altădată rugăciunile către Dumnezeu se făceau în ea; astăzi însă nu se mai slujeşte într'însa; şi numai ca un soi de rămăşiţă religioasă se mai îngrijeşte de bătrânul pustnic, care înfruntă pustietatea locurilor acestora.

Trebue să mărturisesc, de altmintrelea, că singuraticul călugăr al Sihlei a rămas şi până astăzi o enigmă pentru mine. Astfel, se tânguia Sfinţia-sa că hoţii l-au călcat şi l-au prădat şi de puţinul ce mai avea.

— Apoi atunci cum şi pentru ce stai Sfinţia-ta în asemenea pustietate, îl întrebai eu, dacă mai ales, după cum spui, hoţii te calcă şi te pradă?

— Pentru ascultare şi pentru Domnul, fiule, îmi răspunse el pe o notă oarecare din psaltichie, pironindu-şi ochii în pământ şi încrucişindu-şi cu evlavie mânile pe piept.

Şi nu mă puteam sătura, privind nepotrivirea izbitoare dintre această smerită milogeală şi faţa lui plină şi roşie, ochii lui negri, mici şi scânteetori, mânile lui osoase, care păreau a fi deprinse cu multe nevoi, şi acea privire mai ales, care se furişa, din când în când, repede spre noi şi pe care nişte gene lungi şi dese n'o puteau îndestul ascunde.

După vorbă se părea a fi Rus de felul lui.

— Şi cu ce trăieşti, Sfinţia-ta, pe locurile acestea, părinţele, îl mai întrebai eu.

— Dumnezeu şi oamenii cei buni nu ne lasă să pierim.

Când e vorba de Dumnezeu, mă gândii eu, nu zic ba: ciuperci şi rădăcini va fi sămănat cu îmbelşugare părintele ceresc pe locurile acestea; când însă e vorba de oamenii buni, apoi aceştia nu vor fi dând pe aici decât din an în an, timp în care ar putea prea bine să moară de foame şi schivnicia cea mai fără de stomac.

Şi nu mersei mai departe cu reflexiunile mele, deşi oare când înaintea judecăţii fu tras, ca părtaş la mai multe hoţii, un sfânt ermit şi, dacă nu mă înşel, chiar al Sihlei, mi se pare.

Oricum însă, trebuea să fim şi noi oameni buni; astfel scoaserăm rămăşiţa de pâne, rachiu şi merinde, ce mai aveam, spre a potoli acea hoţomană de foame, care tot drumul se ţinuse grapă de noi. Paharul de rachiu merse cerc împrejur, începând bine înţeles dela Sfinţia-sa care-l luă cu multă evlavie, îl binecuvântă, îşi făcu cruce, îl goli la fund, îşi şterse gura cu mâneca cafenie a rasei sale şi-l înapoe mai încet de cum îl luase...

Bis repetita deo placent: al doilea şi al treilea pahar fură golite cu acelaşi ceremonial, şi poate că şi al patrulea s'ar fi bucurat de darul binecuvântării, dacă dascălul Alecu, călăuzul nostru, înspăimântat de seceta ce-l ameninţa, nu şi-ar fi încruntat sprinceana la timp.

— Mila ta spre noi! zise el în termeni destul de cunoscuţi slujbaşilor bisericii; şi stecla cu rachiu trecu întreagă în mânile lui.

Mâncarăm tot şi băurăm tot. Desagii noştri rămăseseră tot aşa de uşori ca şi sacul lui Esop; dar nădejdea ne era în mănăstirile, pe unde aveam încă de trecut. Săhăstria, Săcu, Agapia — erau atâtea popasuri, unde credeam noi că vom găsi câte ceva de-ale mâncării. Ne luarăm deci rămas bun dela Sihla şi ne îndrumarăm spre Săhăstria.

Inainte de a sui la Săhăstrie, trecurăm peste un soi de mic *Şat-el-arab*, alcătuit din cele două pâraie vestite ale locurilor acelora, Pârăul-alb şi Pârăul-negru; şi apele unuia, într'adevăr sunt albe şi ale celuilalt aproape negre, după felul, pe cât se pare, al păturilor de pământ peste care curg şi cu a căror pulbere îşi colorează apele lor.

Trebue să fi existând vreo legendă asupra acestor două pâraie; cu tot interesul însă ce am pus, n'am putut afla nimic în această privinţă.

Săhăstria, după cum arată însuşi numele său, e un cuib de oameni sau, mai bine zis, de strămoşi ai omenirii, retraşi în adâncurile cele mai nepătrunse ale singurătăţii.

Aici, deşi natura nu e aşa de aspră şi de măreaţă ca la Sihla, totuşi fiorii pustiului îţi răcesc inima şi te fac, fără voie, să doreşti a te afla pe aripile vreunei pajuri din poveste, spre a te scoate la lume. Mai mult încă, ţi se pare că cele nouă poloboace de apă şi cele nouă cuptoare de pâne, încărcate pe spetele acestei corăbii aeriene, n'au să-ţi fie de ajuns, până ce ţi-ar fi dat să vezi o faţă de om.

Ajunşi în poiana Săhăstriei, nu văzurăm deocamdată decât patratul nemişcat al vechilor chilii, care păreau că se îndeasă de frică unele în altele. Ruina şi putrejunea rânjeau spăimântătoare de pe acoperăminte şi de pe păreţi; zidurile iarăşi rânjeau şi, rânjind, îşi arătau dinţii lor de cărămidă roşie de sub buzele vinete de un var odată alb. Buruieni acăţătoare, cu cârcei în loc de picioare, puţin mai aveau până ce să-şi dee mâna cu paşnicii şi somnoroşii bureţi, crescuţi fără sământă pe şindrila putredă a acoperişului.

Iar peste tot şi peste toate, se înălţa crucea veche, ruginită şi plecată a bisericii, dar numai crucea. Pentru acest mormânt nu mai trebuea decât atâta. Nu ţin minte să fi simţit frică vreodată; pustiul, însă, în pustiu îmi strânse inima, şi nu frica, dar un fel de groază mă cuprinse.

Eram hotărît a trece înainte, fără a mă mai opri în acest loc, când la o depărtare ca de o zvârlitură de băţ, văzui iarba clătinându-se. Mă înălţai pe vârful picioarelor, înfipsei privirea în locul cu pricina şi, spre marea mea nedumerire văzui o claie de păr mişcându-se când la dreapta, când la stânga, când înainte, când înapoi, ca şi cum cele patru vânturi s'ar fi fost înţăles între ele, ca să se joace de-a mingea în poiana Săhăstriei. Era un om sau era un urs? iată ceea ce, deocamdată, nu putui şti cu siguranţă. Pentru mine, care mi se părea că simt în vinele mele circulând un sânge acru şi sălbatic, şoapta vânturilor sămăna acum cu mormăitul urşilor, iar florile strălucitoare ale poienilor îmi sclipeau ca atâţia ochi roşii ai duhurilor pustiului; crezui

deci, pentru moment, că e vreun urs de prin apropiere, când fără de veste auzii, dela spate, pe dascălul Alecu strigând cu glasul său răguşit, dar totuşi destul de puternic:

— Blagosloveşte, părinte! Bine-am găsit! ce mai faci? coaptă-i săcărica?

Claia de păr se întoarse greoi împrejur ca o balama veche pe o ţâţână ruginită şi, c'un fel de adâncă plecăciune, mormăi ceva de sub nişte mustăţi încâlcite la un loc cu o barbă neatinsă încă de vreun pieptene, care-i acoperea faţa, dând loc spre afară numai la doi ochi albicioşi şi stânşi de bătrâneţă.

Şi cu cât priveam mai mult şi mai drept în faţă pe acest om sau, mai bine zis pe acest protopărinte al omenirii, cu atât mi se părea că barba, părul şi sprincenele lui sunt răsărite, nu din piele omenească, ci dintr'o pătură de mâl negru şi fecund, ce trebuia să fi fost aşternută din vremuri vechi peste întreaga lui fiinţă... Prin rasa lui sclivisită şi lustruită de murdărie se vedeau stelele; iar de cămeşă nu mai putea fi vorba, fiindcă aceea, în care îşi primise darul, se topise de mult pe el; şi ştiut este că, un călugăr trebuie să trăiască şi să moară în cămeşa, în care şi-a căpătat sfântul său cin.

De altfel, Săhăstria număra vreo şase vieţuitoare de soiul arătat mai sus; întâmplarea însă ne scosese, dintre toate, pe tipul cel mai desăvârşit.

Aşa dar, spre a lua iarăşi firul povestirii, singuratecul călugăr culegea săcărică şi, pe cât aflarăm, făcea şi el o mică negustorie cu ea.

Eram obosiţi şi flămânzi. Iarba înaltă, deasă şi înflorită ne punea la îndemână un aşternut moale şi răcoros; pârăul din vale părea că ne întreabă dacă nu ni-i sete; noi însă am fi fost mult mai bucuroşi să ne fi întrebat cineva dacă nu ni-i foame; şi acest cineva nu putea fi, pentru moment, decât bătrânul sihastru; dar fiindcă el nici nu se gândea la

aşa ceva, dascălul Alecu se hotărî să fie tâlmaciul nostru pe lângă cuvioşia sa.

— Până una alta, părinte, zise el, dacă ai ceva, dă-ne să mâncăm. Suntem hămisiți de foame și căzuţi de osteneală.

Cam așa ceva trebuie să se fi petrecut între Esav şi Iacov. Şi dacă dascălul Alecu, în minutul acela, ar fi avut de vânzare vreun drept de primogenitură, l-ar fi dat foarte bucuros pentru o coajă de pâne şi o foaie de ceapă.

— D'apoi ce să vă dăm, păcatele noastre, răspunse cu o smerită milogire bietul călugăr; noi singuri şi n'avem ce mânca pe locurile aistea.

— D'apoi Sfinția-ta nu mănânci când ți-i foame? ce mănânci Sfinţia-ta dă-ne şi nouă.

— Ce să mâncăm! Ia, sclipuim și noi câte un hrib, câte un burete, cum dă Dumnezeu, şi trăim şi noi de azi pe mâni; și, dă, cu de-aistea dumneavoastră n'aveți să vă împăcaţi.

— Da'ne împăcăm şi cu dracu fript, părinte, numai să nu ne rupem dinţii în el; zise dascălul nostru cu un fel de disperare, care se părea că pornește din fundul conștiinței stomacului său.

Drept vorbind, călăuzul nostru era dintre acele feţe bisericești, care la nevoie aruncă cu barda și în Dumnezeu.

Scandalul fu la culme. Bătrânul sihastru scuipă de trei ori, se întoarse iute şi, făcându-și cruce, dispăru, prin scobitura ce ducea în lăuntrul masivului ruinat al vechilor chilii. După câteva minute însă, se arătă din nou cu ceva la subţioară și în mână; era un smoc sau, mai bine zis, o sarcină de ceapă verde şi două mici pânişoare rotunde și negre ca și pământul, din care păreau că sunt făcute; puse toate aceste dinaintea noastră şi se trase înapoi; luai una din pâni şi voii s'o rup, dar, neputând, o dădui dascălului Alecu.

— Ţine, dascăle, zisei eu; părintele ţi-a făcut pe plac; iată, ţi-a adus pe dracul cel mai bătrân schimbat în pâne;

cearcă-ţi dinţii în el, şi dacă-ţi va mai rămânea vreunul eafăr, să-mi spui şi mie.

— Hei! d'apoi cucoane, se vede că dumneata nu ştii că dracu numai la foc, în fundu' tartarului, îi tare şi că la apă se moaie? Parcă aghiasma degeaba-i apă? Aşa-i, părinte, că aghiasma-i făcută din apă ca să moaie pe dracu? şi zicând acestea, se scobori la părău cu amândouă pânile şi cu o cofiţă ce-i dăduse călugărul.

— Il cunosc de mult, îndrăzni călugărul să zică, după ce dascălul Alecu se depărtă; era mai bun de hoheriu decât de dascăl; numai cât spurcă cele sfinte; Dumnezeu să-l ierte! şi făcându-şi cruce, tăcu.

Era şi timpul, căci dascălul Alecu se şi întoarse lângă noi cu cofiţa cu apă şi cu pânile muiete în părău.

— Am botezat, părinte, pe dracu şi i-am pus numele Galaction — poate că pe călugăr îl chema aşa — şi ian te uită cum s'o muiet; şi zicând acestea, rupse una din pâni în două. Bietul călugăr simţea jăratec sub tălpile lui şi, deşi-mi insufla milă, îmi plăcea totuşi păgânismul fără ascunsuri al călăuzului nostru.

Ne aşezarăm deci în mod antic pe iarba moale şi înflorită şi începurăm strălucitul nostru ospăţ. Dascălul Alecu era mai mândru decât un rege şi mă aşteptam să-mi spună, că Luculus era un calic şi Labdacus un bucătar prost; se vede însă că în Arghir ori Tilu-Buhoglindă care, precum spunea el însuşi, formase toată educaţia lui literară, nu se zicea nimic despre aceste vestite feţe ale antichităţii. Oricum însă, pânea până la cea din urmă fărmătură şi ceapa până la cea din urmă foaie verde fură desfiinţate: ospătasem; şi încă dascălul Alecu pretindea că de mult nu-şi aducea el aminte să fi mâncat cu aşa de mare poftă. Cât despre mine, miroseam a ceapă ca întreg Israilul, iar tovarăşul meu sufla în vânt şi bea apă. Intremaţi şi odihniţi, apucarăm pe potica ce duce spre Săcu.

După două ceasuri de un mers grăbit şi fără nicio întâmplare, ieşirăm din adâncimea întunecoasă a pădurilor și poposirăm puțin în valea strâmtă, dar luminoasă, prin care curge limpedele pârău al Săcului. Lespezile de calcar late și albe, pe care se rostogolește el ca din treaptă în treaptă, păreau poleite sub razele de aur ale soarelui, care străbăteau prin apa limpede până la ele.

Trecând pârăul și suind malul stâng, zărirăm turnul înalt al mănăstirii şi albul zid împrejmuitor, cu creasta lui de olane roşii.

Picioarele noastre călcau deci ţărâna unui pământ sfânt şi blestemat în acelaşi timp. In adevăr, Zavera, cu toate grozăviile ei, trecea ca un pârău de sânge prin mintea mea...

De acolo, din acel turn restaurat acum, îmi ziceam eu, Farmachi şi căpitan Iordache, cu mâna lor de voinici, trebuie să fi înfruntat furia turbată a Turcilor. La această poartă, de sigur, dragomanul Udricki a uneltit, poate, cândva mişeleasca amăgire; și tot atunci, fără îndoială, căpitan Iordache, cu câțiva din ai săi, muriră într'un chip atât de vitejesc. Şi din toată această dramă sângeroasă, eroismul n'a lipsit; când însă mă gândeam, că toți acești fii ai Eladei nu-și vărsau sângele lor, decât spre a plămădi cu el robia ţării noastre, admirația făcea loc indignării şi dispreţului pentru toți eroii greci, dela Achil și până la căpitan Iordache.

Săcu e una din paginile vii ale istoriei nefericirilor noastre; şi fiecare olan, strămutat de vreo furtună dela locul său, lua în ochii mei proporția vreunei urme de eroism al luptătorilor înverşunaţi.

Dealtmintrelea, Săcu e una din mănăstirile bine păstrate încă, şi înfățișarea lăuntrică a ei îți deşteaptă amintirea unor bogății trecute. Cele două rânduri lungi de chilii, suprapuse în forma unui larg patrat, vorbesc și astăzi îndestul de lămurit despre furnicarul ce trebuie să fi însufleţit altădată acest locaş, a căruia tăcere nu e întreruptă acum decât de zgomo-

tul cadențat și monoton, ce-l fac prin coridoare ciobotele greoaie ale câtorva călugări bătrâni și gârbovi; cel mult, dacă de afară mai auzi câte-o tânjală căzând greu la pământ de pe gâtul vreunui bou obosit. Grajdurile mari și încăpătoare, cu guri negre și pustii, bucătăriile imense, cu pereții afumați și cu vetrele răci și fără cenușă, mi se păreau că povestesc o istorie veche, dar veche de tot: istoria cornului de îmbelșugare din poveștile noastre. Și treceau prin mintea mea, pe rând, toate acele carete grele și cu arcuri mlădioase, trase de patru cai rotunzi, cu hamuri late, carete largi cu perne moi, în care stătea răsturnat a lene un călugăr gras și învălit în mătăsuri scumpe și blănuri de mare preț... Astăzi, cel mult dacă un cal costeliv, cu pielea 'n șolduri, se mai poate mișca de ici până colea, între cele două hlube albe ale unei cotiugi hodorogite. Unde mai sunt acele cirezi de boi cu coarne mari, care altădată foiau albind prin verdeața pădurilor? Hergheliile de cai, turmele de oi, argățimea cea multă, murdară și veselă, care se mișca în toate părțile după treabă cu pași greoi și largi... Toate acestea nu mai sânt! Secularizarea a suflat ca un vânt de pieire peste belșugul de altădată al cuiburilor acestora de închinători în pustiu și prezentul, sdrențuros și slab, rânjește, cu o amară bătaie de joc, în fața trecutului luxos și îngâmfat.

LA AGAPIA

Cătră patru ceasuri după amiază, părăsirăm Săcu şi ne îndreptarăm spre Agapia. De astădată, deşi pe un alt drum, trebuea totuşi să ne întoarcem puţin îndărăt. In adevăr, Văraticul, Sihla, Săhăstria, Săcul şi Agapia alcătuesc un mare arc de cerc întors cu deschizătura spre răsărit şi meazăzi. Potica de picior, ce ţineam noi acum tăia deacurmezişul cele mai vesele şi mai râzătoare privelişti de munte. Ceea ce numesc oamenii de loc « Arşiţi », nu este altceva decât un neîntrerupt lanţ de coline verzi şi înflorite aşezate fără apărare în bătaia soarelui, având în acelaşi timp o trăgănată şi adâncă înclinare spre răsărit. Vânturile de meazănoapte mor departe de locul acesta în adâncimea nestrăbătută a pădurilor, ce îmbracă munţii urieşi din acea parte. Numai meazăzi şi răsăritul sânt mai deschise şi lasă slobodă trecerea vânturilor săci şi fierbinţi care, în Iuliu mai cu samă, părăsesc stepele şi deşerturile lor şi vin de-şi răcoresc arzătoarea lor suflare în văile adânci şi răcoroase ale munţilor noştri.

« Vântul cel rău », care câteodată arde faţa îmbelşugatelor câmpii ale ţării de jos, nu e cunoscut nici în munţi, nici în largile noastre văi din meazănoapte; şi chiar dacă va fi călcând câteodată peste hotarele crivăţului, apoi de sigur că va fi lepădând hlamida arămie a pustiului şi va fi îmbrăcând pe acea de coloarea cerului senin a zefirului şi, tot ca şi acesta, îşi va fi încununând fruntea cu flori şi va fi înhămând

fluturi la carul său. In adevăr, o suflare dulce şi lină, ce vine din părţile deschise ale locului, curge veşnic, ca un râu nevăzut, ce mişcă aerul cald şi îmbălsămat. Florile se pleacă la suflarea vântului, ca şi cum s'ar teme de sărutarea lui; şi, din acest joc nebunatic al vântului cu florile, valuri adânci şi strălucitoare de colori şi de lumină se sapă în fânețele înalte, până dincolo de hotarele vederii; iar fluturii mici şi albaştri ca nişte fulgi de azur, spărieţi de paşii drumeţilor, se ridică în stoluri zburătoare şi, beţi de miresme şi de lumină, se răspândesc în aerul cald. Astfel, simpatica natură deschide şi răsfaţă, în aceste locuri, cu atâta nevinovăţie sânul său şi, cu atâta putere, varsă un farmec neînţeles în sufletul călătorului, încât ochiul cel mai nestatornic devine visător şi gândul cel mai zburdalnic îşi pleacă înaripatul său genunchi înaintea atotputernicei şi sublimei naturi. De altmintrelea, drumul Agapiei, pe potica « Arşiţilor », se deosibeşte cu totul de drumul posomorît şi sălbatic al Sihlei şi al Săhăstriei. Numai pe alocurea, şi mai cu samă deasupra Agapiei vechi, potica se încreţeşte în suişuri şi scoborîşuri grele de învins.

Tot pe aici, din coastele râpoase ale munţilor, se nasc nenumărate izvoare mici care, ajungând în cursul lor pe aşezături, formează înguste, dar totuşi destul de adânci smârcuri sub umbra pădurilor înalte devin aceste smârcuri şi mai posomorîte încă; cu toate acestea, ele îşi ascund faţa lor lividă, sub tufe mari de brusturi cu foi late şi broticii.

După două ceasuri de un mers aproape neîntrerupt, ieşirăm deasupra Agapiei vechi. De pe înălţimea pe care ne oprisem, schitul acesta de maici se zărea albind în fundul jgheabului de verdeaţă, ce se deschidea sub picioarele noastre. Cu o treaptă mai jos sta retrasă, tăcută şi visătoare, Agapia nouă cu albele sale chilii şi cu înaltele turnuri strălucitoare ale bisericilor sale. Era atât de răpitoare această privelişte, încât ai fi zis că ai înaintea ochilor o salbă de mărgăritare pe o

tavă de smarald. După câteva minute de odihnă, cumpănirăm în Agapia veche, unde nu stăturăm decât alte câteva minute; şi acest timp fu mai mult decât îndestulător pentru a îmbrăţişa, cu o singură privire, mâna de chilii vechi locuite de câteva călugăriţe, tot aşa de vechi, poate.

Biserica pustie din mijloc, încinsă cu un brâu de fier, spre a nu se desface, e o zidire proastă şi lucrată, pe cât se vede, de un pietrar şi mai prost încă. Schitul acesta e întemeiat de Petrul Şchiopul la 1585: aşa glăsuesc cel puţin inscripţiunile găsite la Agapia nouă.

Ca şi Văraticul, Agapia veche îşi avea în acel timp al anului oaspeţii săi, căci nu puturăm socoti într'altfel pe cele câteva cucoane şi duduci, care — tocmai în momentul sosirii noastre — îşi petreceau vremea culegând flori în micile şi cochetele grădini ale schitului.

Peste puţin părăsirăm Agapia veche şi începurăm a scoborî spre Agapia nouă.

La jumătatea drumului ne oprirăm, nu atâta de nevoe pe cât din obicei. In adevăr, aici se află cunoscuta *Piatră a lui Aron*. Această piatră rotundă şi aşezată pe un picior tot de piatră slujeşte de masă călătorilor, cuvânt pentru care a devenit lucie şi nicio urmă de inscripţie nu se vede pe ea, dacă vreo inscripţie va fi fost cândva. Oricum însă, piatra aceasta îşi are tradiţia ei. Aşa, se zice că Vodă Aron şi-ar fi petrecut anii copilăriei în Agapia veche, care pe atunci era schit de călugări, şi anume pe lângă un moş al său, egumen al schitului pe acele vremuri. Şi iarăşi se zice că copilul Aron, neîmpăcându-se cu asprimea vieţii călugăreşti, ar fi cercat să fugă în lume şi că chiar ar fi izbutit să scape de sub privegherea celor o sută de ochi ai bătrânului; că ar fi plecat-o spre a ieşi la largul ţării, dar că tocmai pe când se credea mai slobod şi la adăpost, tocmai atunci moşul său îl şi călcă din urmă, îl prinse şi, cu cârja pe care-şi sprijinea bătrâneţile şi în chiar locul unde puse

mâna pe el, îi dete una din acele sfinte învăţături, pe care numai călugării se pricep să le dea. Ajuns în scaunul domniei, Aron voi să râdice şi el un monument nepieritor în amintirea celei mai de seamă fapte sau împrejurări din viaţa sa. Scurmă în trecut, dar nu găsi nimic de samă decât bătaia mâncată dela sfântul său moş; şi în amintirea bătăii aceleia aşeză în chiar locul cu pricina piatra care şi astăzi poartă numele lui. Aşa sau altmintrelea, tradiţia e câteodată mai dreaptă decât istoria.

Părăsirăm piatra lui Aron şi începurăm a scobori către Agapia nouă, care, ascunsă deocamdată în dosul pădurilor ce ne împrejmuiau mersul, începu iarăşi a se ivi la o mică depărtare sub picioarele noastre.

Agapia nouă se deosebeşte în multe privinţe de Văratic. Astfel, pe când aceasta din urmă îşi revarsă valurile sale de case albe pe poalele colinelor, cu care se isprăvesc munţii săi, cea întâi pare a se furişa şi a se ascunde în strâmta, adânca şi umbroasa vale scăldată de limpedele pârău al Agapiei.

Spre deosebire de Văratic, mănăstirea aceasta adăposteşte sub mohorîta haină a călugăriei, pe cele mai multe din scoborîtoarele vechilor noastre familii boiereşti; şi de unde vorbele de « boier » şi « boieroaică » sunt de mult şi de pretutindeni desfiinţate, în Agapia aceste numiri sunt ţinute încă la mare cinste.

De altfel, cu toată înfăţişarea noastră de marghidani, furăm destul de bine, ba chiar cu dragoste primiţi în vechiul şi sfântul locaş al hatmanului Gavril, fratele lui Vasile Lupu, şi al Doamnei Liliana, soţia sa.

Până în sala de sus a arhondaricului, nu întâlnirăm pe nimenea. Cel mult, dacă vreo maică răzleaţă se uita din depărtare mirată la noi. Intrând însă în sala cea mare din al doilea rând, o bătrână călugăriţă ne întâmpină cu un mare măturoi în mână. Se înţelege dela sine, că cu puţin mai

înainte scuturase colbul sau painjenii adăpostiţi prin unghe-rele înalte şi retrase ale păreţilor şi, prin urmare, între noi şi măturoi nu putea fi nicio legătură.

— Blagosloveşte, măicuţă, şi bine-am găsit, ziserăm noi, intrând şi închinându-ne cu boccele cu tot.

— Bine-aţi venit, ne răspunse ea, suindu-se pe un scaun şi râdicând măturoiul spre bagdadie; şi, ca şi cum n'am fi fost noi de faţă începu a stârni colbul peste capetele noastre.

O pătură de colb mai mult, cugetai eu, nu e mare treabă. Şi, lăsând bocceaua jos, pusei mânile la spate şi începui a urmări cu ochii legănările largi şi îndemânatice ale colosalului măturoi. Pentru mine aceasta era un soi de plăcere, pe care eu însumi mi-o îngădueam. Când văzui însă că-şi mută scaunul în altă parte şi că e gata să înceapă din nou aceeaşi treabă, fără a se gândi să ne deschidă vreo odaie sau să cheme pe altcineva pentru aceasta, mă hotărîi să deschid vorbă cu ea. Astfel tot cu mâinile la spate, şi apropiindu-mă puţin:

— Aveţi mulţi painjini în arhondaric? o întrebai eu foarte serios.

— N'avem niciunul, îmi răspunse ea cam mirată de astfel de întrebare. La noi nu se ţin painjeni; ia, câteo leacă de colb, dacă se strânge, îl mai stârnim şi noi cu mătura din vreme în vreme.

— Tare rău, măicuţă, tare rău, zisei eu; unde nu sunt painjeni sunt pacate; cel puţin aşa o lăsat Maica Domnului; Sfinţia-ta trebuie să ştii că, numai cui ucide painjeni i se iartă păcatele; ba chiar câte şepte de fiecare painjen.

— A fi şi cum zici dumneata, îmi răspunse ea cam înţepat, dar noi n'avem nici painjeni, nici pacate.

— A fi şi cum zici dumneata, măicuţă dragă, o întrerupsei eu, dar nu vezi că chiar acum păcătueşti ţinându-ne osteniţi de drum în picioare? Aşa dar, până una alta, deschide-ne o odaie; iar cât pentru lumea cealaltă, ne vom da fiecare socoteală cum vom putea.

Maica noastră înțălese numaidecât, că se abătuse puțin dela datoriile ospitalității, păzite de altmintrelea cu mare sfințenie în această mănăstire. Astfel, lăsând măturoiul la o parte, ne deschise deocamdată o odaie cu un singur pat; atrăgându-i însă luarea aminte că noi suntem doi, ne deschise salonul cel mare al arhondaricului. Peste puțin sosi și maica arhondăreasă.

Am păcătui, credem, împotriva amintirilor noastre de călătorie, dacă am trece așa de ușor peste această figură blândă și binevoitoare.

Maica Evghenia, arhondăreasa, e una din acele figuri, care-ți insuflă respectul și iubirea în acelaşi timp. Albeața şi frăgezimea regulatului oval al feței sale se încadra așa de plăcut și de armonic în negrul posomorît, cu care darul îmbrăcase corpul său, încât cu greu ai fi putut găsi un termen de asemănare. In adevăr, fire-ar cineva în stare să ne spună cu ce ochi privește luna nopților senine, virginal împodobită cu negrul văl al umbrelor adânci? Cine ştie, dacă nu pentru aceasta e și așa de departe! Și maica Evghenia era aşa de aproape și, totuși, așa de departe de noi!...

Işi poate deci închipui oricine cu ce anumită evlavie și cu ce adâncă şi religioasă sfială şi plecăciune sărutai mâna albă şi catifelată, ce mi se întinse. Și dacă în sufletul meu a răsărit atunci vreo lumească şi păcătoasă gândire, îndelung milostivul Dumnezeu mă va ierta...

De altfel, căutai numaidecât să încredințez pe maica arhondăreasă, că noi nu eram de loc marchidani și că, prin urmare, nu venisem la mănăstire spre a vinde mărgele şi cercei tristelor mirese ale lui Hristos; de aceea, cu oarecare mândrie, ce nu se potrivea de loc cu bocceaua mea din spete şi cu opincile din picioare, îi înşirai, cu o limbuție curat spaniolă, numele şi pronumele, locul naşterii, locuința mea actuală, starea civilă, profesiunea, ținta ce urmăream şi un potop de alte nimicuri, care aduse pe fața ei o cerească

înseninare şi un trandafiriu surâs... Cu atâta mai rău pentru cine n'a văzut un cer de două ori senin şi un trandafir de două ori înflorit!

Furăm deci foarte bine primiţi, găzduiţi şi ospătaţi.

Sara fu măreaţă.

Deşi obosit de cale, somnul totuşi nu mă prinse aşa de curând. Mai bine de un ceas stătui singur în cerdacul din faţă al arhondaricului, de unde putui îmbrăţişa cu privirea întinsa şi fermecătoarea privelişte, ce înfăţişează Agapia ochilor în timpul nopţilor cu lună.

Cât de frumoasă era luna şi cât de senină fu noaptea aceea! Tăcerea şi misterul mă încunjurau din toate părţile. Noaptea, retrasă în văi şi în desimea posomorîtă a brazilor, cernea munţii adormiţi şi visători, ale căror piscuri neguroase păreau că formează hotarăle înalte dintre pământ şi cer. O linie de umbră, graţios ondulată, însemna până dincolo de marginile vederii aceste hotare; şi această linie se părea trasă pe fundul de umbră şi lumină al spaţiului adânc, de o mână tainică, colosală şi nevăzută.

Nicio mişcare pe pământ şi în aer nicio mişcare! Intreaga fire dormea şi visa. Eu nu făceam niciuna nici alta, sau le făceam poate pe amândouă. Mă prefăcusem în o stâncă vie, şi, în încremenirea ce mă stăpânea, îmi era cu neputinţă să-mi leg la un loc gândirile şi simţirile mele. Şi pentru ce? Sublimul ucide şi omul e prea mic pentru sublim. Femeia lui Lot a fost, de sigur, victima sublimului.

Nouă, pigmeilor de astăzi, nu ne-a rămas decât un singur lucru sublim, şi acest lucru stă în limba noastră, ca şi în limba nearticulată a tuturor vieţuitoarelor: strigătul de durere, de ură, de bucurie, de dispreţ, de admiraţie... Interjecţia e, fără îndoială, singurul tâlmaci al sublimului în limba omenească... Şi nemărginitei feerii ce se desfăşura înainte-mi, nu-i răspundea în sufletul meu, decât o neînsemnată... particulă gramaticală! Iată deci la ce se măr-

ginea sărmana mea ființă în măreața noapte de 12 Iulie, anul 18... A repeta în gând un întreg capitol de gramatică înaintea lunii pline, care plutea visătoare în adâncimile albastre ale spațiului; a atârna câte un punct de exclamație de fiecare stea tremurătoare, a-ți lărgi ca o pasăre de noapte pupilele spre a vârî prin ele întregul univers în suflet și a nu te alege, mai la urmă, decât cu ce se alege o bufniță, iată de sigur starea cea mai de plâns, în care se poate afla cineva.

Cu mine însă nu trebuea și nici nu putea să moară poezia și inspirația omenească; eu nu puteam fi vlăstarul cel din urmă al muzelor pe pământ...

Era să mă culc, când ceva neașteptat mă pironi pe loc: din cer sau de pe pământ, din văi sau din câmpie, din munți sau de pe ape, din noapte, din aer, din lună, din stele — nu știu — dar de undeva, desigur, ajunse până la mine un glas dumnezeesc... Nu avusesem prevederea lui Ulise și trebui deci să rămân petrificat; îmi recăpătai ființa mai târziu, dar îmi păru așa de rău!... Și acel glas de femee sau de înger cânta, lunecând, ca o undă din altă lume, pe una din acele melodii pe care numai durerea și amorul le poate zmulge dintr'un suflet omenesc... Femeia sau îngerul venise să întregească sărbătoarea feerică ce și-o dădeau, în adâncul nopții, umbrele și lumina, luna și stelele, munții, văile, apele, cerul și pământul... Și nu știu pentruce chipul maicii Evghenia îmi răsări în minte...

Cântarea se sfârși și nu mai reîncepu; revenii în sinemi cu farmecul în suflet; mă retrăsei.

A doua zi după prânz, sosi unul din amicii mei din Iași, care vizita mănăstirile, însoțind pe niște doamne și domnișoare.

E obicei ca toți trecătorii să-și lese numele lor săpat în vreun colț al sfântului locaș; de aici urmează că toate scândurile balcoanelor sunt încrestate cu nume din toată lumea;

şi dacă toată lumea făcea lucrul acesta, de ce, adică, nu l-am fi făcut şi noi? Dintre toţi eu aveam cuţit mai sănătos şi cu toate acestea nu m'aş fi gândit niciodată ca această prevedere de drumeţ să-mi aducă vreun soi de nenorocire; dar, în sfârşit, îmi era scris s'o păţesc şi o păţii. Astfel, una dintre domnişoare, foarte drăgălaşe şi zburdalnică, se adresează la mine cu cel mai dulce glas din lume şi mă roagă să o fac nemuritoare, eternizându-i numele pe vreuna din scândurile vechi ale balconului din lăuntrul mănăstirii. Mă apucai de lucru. Cuţitul meu săpase întregul nume, dar pronumele numai pe jumătate; începusem litera a patra, când deodată auzii spre stânga scârţâind o uşă; încetai lucrul şi întorsei capul... N'am văzut în zilele mele faţă mai urâtă de călugăriţă bătrână... Din tot chipul însă de stafie al acelei călugăriţe şi astăzi mi-au rămas, parcă înfipţi în inimă, cei doi ochi ai ei negri, mici şi scânteietori; şi astăzi parcă mă biciuiesc peste suflet şuviţele ei sure de păr, care-i atârnau de toate părţile capului ca nişte şerpi împletiţi în o mie de forme fantastice; şi astăzi rânjeşte, parcă, închipuirii mele îngrozite, acea raghilă de dinţi galbeni, rari şi ruginiţi, prin ale căror strungi ar fi putut intra şi eşi, în goană, o turmă de oi... Şi potopul lui Noe n'a avut atâta apă ca să înece sărmana omenire, cât venin s'a revărsat din vorbele-i hodorogite asupra nenorocitului meu cap... Şi când te gândeşti că tot pe acelaşi drum mersese, poate, cu un ceas mai înainte, sublimii psalmi ai regelui profet!... Dar pe drumul bătut, cine ar mai fi în stare să deosibească urma cui a trecut?...

— Ce ţi-i şi cu boieroaicele aistea, mă gândii eu, punând cuţitul în buzunar.

Vizitarăm după prânz interiorul bisericii.

Am atins altundeva istoricul ei pe scurt.

Privită din punctul de vedere al artei, atât exteriorul, cât şi interiorul, nu prezintă mai niciunul din caracterele unui

stil arhitectonic definit. Se pare, totuşi, că stilul amestecat, dar uniform, al bisericilor lui Ştefan, îndulcit pe ici pe colea cu rotundurile armeano-bizantine, a călăuzit pe ziditorul acestei biserici. Ceea ce însă ar alcătui, pentru cunoscători, un punct de adevărată admirațiune, e fără îndoială pictura.

Se pare că cunoscutul nostru pictor Grigorescu abătându-se cu totul dela şcoala orientală, care condusese penelul rusesc al zugravului dela Văratic, a căutat să localizeze în biserica răsăritului pictura strălucită a şcoalelor apusului. Numai geniul lui a putut pune asprele, dar totuși destul de măreţele figuri biblice, sub regimul blând al artei moderne. Sub penelul acestui genial pictor dispar ca prin minune toate formele ascuţite și osoase ale chipurilor ruseşti, care împodobesc zidurile tuturor celorlalte mănăstiri. Coloritul viu şi discordant, umbritul gros şi posomorît al sectatorilor lui Metodiu, nu se întâlnesc în pictura dela Agapia; formele rotunde şi dulci ale școalei profane ştiu aici să îmbrace așa de bine austrele oseminte ale ortodoxiei! . . .

Rare ori a fost dat penelului să întrupeze în colori, cu mai multă iscusință, ideea religioasă sub toate formele ei. Astfel, Juda din Keriot al Agapiei e atât de Iudă, încât fără voie îţi vine să jăleşti pe Mântuitorul, că a năimit, între propovăduitorii cuvântului dumnezeiesc, o figură atât de lungă, o barbă aşa de roşie, un nas aşa de ascuţit şi nişte buze aşa de subţiri. Dintre toţi pictorii noștri, lui Grigorescu, poate, i-a fost dat să deslege cu penelul una din cele mai grele probleme ale artei sale; căci, mai la urmă, cam drept aşa ceva trebuie să socotim noi meşteşugul de a şti să întruneşti, pe aceeaşi figură şi fără a se exclude una pe alta, maternitatea şi virginitatea. Să izbuteşti a întipări prin linii și colori duioşia unei mame pe faţa unei fecioare; a face pe cea dintâi să privească, cu pudoarea și nevino-

văţia celei din urmă, fructul propriului său sân; a închide plenitudinea fizică a formelor materne în rama ideală a virginităţii; a şti în fine să stabileşti, cu penelul, o bună înţelegere între un complex de antiteze, e, desigur partea unui maiestru genial.

Ieşii şi mă pregătii de drum.

SPRE PIPIRIG

Pe la două ceasuri după amează ne luarăm rămas bun dela Agapia şi dela dascalul Alecu, care ne însoţise până acum şi, pe acelaşi drum al « Arşiţelor », ne înturnarăm la Săcu unde maserăm peste noapte.

A doua zi, în revărsatul zorilor, părăsirăm Săcu şi, călăuziţi de un om de loc, tăiarăm deacurmezişul pădurile pe o potică de picior. După câteva ceasuri de un mers anevoios, ieşirăm în drumul mare al Pipirigului. La Dumesnicu ne oprirăm spre a ne odihni puţin la un han aşezat pe şosea, la ieşirea din pădurile Săcului.

Era Duminecă; şi lumea, câtă fusese şi câtă nu fusese la biserică, năvălise în crâşmă. In toate locurile, dar în munte mai cu samă, crâşma îşi are, ca şi biserica, zeloşii săi închinători. Vinul e înlocuit aici prin un rachiu prost, care arde şi descompune trupul bietului muntean. Astfel, nu e greu deloc să găseşti pricina, pentru care oamenii, chiar de munte, sunt decăzuţi fiziceşte şi moraliceşte. Dacă mai adaugi, pe lângă aceasta, boalele lumeşti care, neoprite de nimeni, rod pe locuitorii munţilor dela copil până la bătrân, apoi dai peste cei doi factori, înspăimântător de harnici, care lărgesc şi populează cimitirele rurale.

Deşi politica îmi e nesuferită, trebui totuşi să mă întâlnesc cu ea în drum, şi încă la Dumesnicu. Liniştiţi, eu şi tovarăşul meu, stăteam pe o bancă de lemn, stâmpărându-ne

setea cu apă şi zahăr; şi iarăşi liniştit mă gândeam, poate, cu cât cămilele sunt superioare omului, numai fiindcă în nemărginitul lor pântece îşi pot îngrămădi apa trebuitoare pentru opt zile.

Şi fiindcă în mersul acestei călătorii, mă hotărîsem să nu pun nici un frâu vagabondului meu gând, apoi cine ştie pe unde m'aşi mai fi trezit, plecând dela cămilele mele, dacă un moşneag lung şi uscat, c'un pahar într'o mână şi cu o steclă de rachiu în alta, nu s'ar fi hotărît să se lege de mine.

— De nu v'ar fi cu supărare, domnişorule, zise el apropiindu-se, parcă v'aş cunoaşte; nu sânteţi dela Piatră?

— Tocmai cum eşti dumneata din satul dumitale. Şi apoi întrebarea n'are supărare; dar cum se face de mă cunoşti? Fără îndoială, că la târg nu m'ai văzut cu opinci în picioare şi cu bocceaua 'n spinare.

— D'apoi cum să nu vă cunosc pe dumneata şi pe Văleanu, de când cu alegerea lui Constantin Şoarec ca dipotat la Bucureşti! De nu eraţi, 'neavoastră, cine ştie pe ce ciocoi mai alegeam! Dumnezeu să vă dea sănătate, că ne-aţi luminat; doar Constantin Şoarec îi de-a noştri, doar cu noi ş'o petrecut . . .

Şi fiindcă nu eram dispus să învăţ biografii la Dumesnicu, întrerupsei pe uscăţivul meu Plutarc, zicându-i:

— D'apoi încă ce mai chef pe urmă, moşule, la Ion Mocanu!

— Ei, da! la Năsoiu, răspunse el, îndreptând întru câtva, mitrica de botez a lui Mocanu, potrivit nasului cu care acesta era înzestrat de Dumnezeu; ba ce mai chef! . . . Apoi, dă, după izbândă veselie, aşa o lăsat Cel-de-sus. Da' ia poftiţi şi-ţi cinsti câte-o ţâ' de rapciu, zise el turnând în pahar; îţi hi osteniţi.

— Nu tocmai, moşule; venim numai dela Săcu astăzi şi sântem mai mult înfierbântaţi de cât osteniţi: deaceea bem apă.

— Şi rapciul răcoreşte, domnişorule, ia poftim!

— Dar şi ameţeşte, moşule, zisei eu, căutând să scăp de cinstea cu care eram ameninţat...

— Da' ia mă rog, fă-ne hatâr, că doar n'a hi un cap de ţară...

Şi-mi întinse paharul până sub nas.

Nicio scăpare! Trebui, deci, să-mi moi buzele într'o adevărată infecţie. Tovarăşul meu, recrut în asemenea treburi, şi crezând că hatârul se măsoară cu paharul, dete rachiul de duşcă până în fund; dar în schimb se oţărî mai rău decât Hristos pe cruce; se vede că rachiul dela Dumesnicu era mai otrăvit decât oţetul dela Ierusalim.

— Aşa mi se cuvine, cugetai eu. Trebuie să faci politică la Piatră, ca să bei rachiu la Dumesnicu.

Temându-ne deci de o nouă cinstire, ne sculărăm şi, dorind rămas bun moşneagului, plecarăm.

Soarele atingea meridiana şi razele lui perpendiculare cădeau ca nişte săgeţi de foc peste capetele noastre fără adăpost. Inaintea noastră drumul se desfăşura ca o pânză albă şi lungă... dar lungă fără sfârşit. Cine-a zis că urîtul e lung ca drumul, ar fi putut zice că şi drumul e lung ca urîtul; şi când mai cu samă duci în spete o coşcogemite boccea şi pe sfântul soare pe deasupra, fără să te poţi scutura de el, o! atunci desigur că ar fi mult mai nimerit să zaci de boala urîtului, decât să te faci nemuritor, bătând drumul Pipirigului şi bând rachiu la Dumesnicu...

Tovarăşul meu se înroşise ca o sfeclă şi răsufla din greu ca un bou la jug.

— Mă rog, zise el deodată foarte serios şi oprindu-se în drum, dumneata, care eşti meşter într'o mulţime de lucruri, n'ai putea să faci un fel de schimb între mine şi boccea? aşi vrea să mă mai poarte şi ea pe mine, nu numai eu pe dânsa.

— Nimic mai uşor, numai dacă râvneşti cu tot dinadinsul la gloria de boccea; dar, zisei eu uitându-mă lung la

nasul lui, nu cumva, până una alta, ai schimbat nasul cu dascălul Alecu? Ce-ai păţit?

Şi nasul lui era în adevăr grozav: mare de felul lui, nu se putuse îndeajuns adăposti sub umbra îngustă a chipiului şi era deci roş ca un ardei; iar pielea svântată de arşiţă începuse a i se scoroji; rămase prin urmare nedumerit de observaţia mea şi, îngrijit, începu a-şi netezi nasul, căutând parcă să simtă cu mâna ceea ce nu putea să vadă cu ochii.

— Nu-i nimica, îi zisei eu în chip de mângâiere; peste puţin o să ajungem la Ozana; acolo vei face o baie nasului tău şi are să-şi vie numaidecât în fire; greu însă va fi să găseşti un loc îndestul de adânc, unde să-l poţi boteza în întregime.

— Iţi vine să râzi?...

— Ba nu, zău, adică nu-ţi puteai lua un alt nas de drum? eu, drept să-ţi spun, nu m'aşi simţi în stare să duc, pe lângă bocceaua din spete, şi o aşa dihanie de nas.

Şi cu de acestea timpul trecea şi drumul se scurta.

Intrasem pe prundul Ozanei.

Soarele pleca spre apus şi puţin mai avea până ce să coboare după înaltele creste ale Hălăucei.

Prundişul crâşca sub opinci şi umbrele noastre deşirate ne însoţeau cu paşi largi şi cu picioare lungi.

Ozana luneca grăbit cu unde de aur curgător pe lângă noi; verdele pădurilor răsărea aşa de fermecător de sub strălucirea cu care-l poleiau cele din urmă raze roşietice ale apusului, încât o nesfârşită haină de lumină se părea aruncată de o mână colosală şi nevăzută peste această natură numai mie iubită şi numai mie prietenă.

Totul era aşa de încântător şi eu eram atât de trist! Mă aflam atunci în una din acele stări sufleteşti, care s'ar putea numi neutre şi din care e de ajuns să faci un pas înainte sau înapoi, în o parte sau în alta, spre a te înălţa de pe

pământ la cer sau a cădea din ceruri pe pământ. Nu mă bucurai însă mult timp de acest echilibru sufletesc, căci un glas ce mă striga din depărtare, mă trezi.

— Ei! jupâne, ei! n'auzi, ia stăi! stăi o ţâră.

Intorsei capul şi, spre marea mea nedumerire, văzui un stol de fete şi neveste, îmbrăcate de sărbătoare, care — ridicându-se de pe malul pârăului şi alergând spre noi — ne făceau semn cu mâinile să ne oprim.

— Dar asta ce-a mai fi, zisei eu mirat tovarăşului meu; ia să ne oprim. Şi, oprindu-ne, sosiră şi ele buluc. Toate erau roşii ca nişte bujori şi suflau ca nişte foi în mişcare. Cât te-ai şterge la ochi, furăm închişi din toate părţile într'un cerc de altiţe şi de catrinţe; nici una însă nu începu vorba; dar fiecare se uita cu un fel de neîncredere la noi.

— Minunat! cugetai eu, uitându-mă împrejur. Un Apolone ca mine şi un cerc de graţii ca acesta, numai în Pipirig se poate găsi.

— Ei, şi, însfârşit, ce ne-aţi oprit în drum; aveţi să ne întrebaţi de ceva?

— Baaa... n'avem nimica de întrebat, zise una mai ţanţoşă dintre ele; d'a v'am chitit de departe că aveţi mărunţişuri de vânzare.

— Că adică sântem coropcari, nu-i aşa? Apoi n'aţi chitit rău deloc, numai cât, în loc să avem de vândut, avem de cumpărat: trandafiri de pe la fete şi mure dela neveste. Şi zicând aceasta, strânsei uşor cu dosul a două degete obrazul grăsuliu şi roş a celei ce-mi vorbea. Cu o lovitură uşoară ea-mi dete mâna jos şi o rupse de fugă, râzând cu hohot. Celelalte o urmară şi, ca un stol de raţe sălbatice spăriete de vânător, zburară împrăştiindu-se care încotro.

Stătui un minut spre a le privi cum fug şi, deşi nu-mi plăcu de loc chipul cum mă cântărise în mintea lor aceşti judecători în catrinţe, deşi mă văzui scoborît la simpla treaptă de coropcar, totuşi această neaşteptată şi hazlie

întâmplare schimbă şirul gândurilor mele şi-mi aduse seninul în suflet şi pe faţă.

Soarele se coborîse acum sub orizont şi umbrele nopţii se râdicau fumegând de prin adâncurile văilor. Treptat se stângea orice mişcare şi cel mult dacă un greer de mirişte, un scârţâit de cumpănă sau un lătrat de câne mai turbura adânca linişte a văzduhurilor cuprinse de amurg.

Era tocmai să ne abatem la cea dintâi casă ţărănească, când iată că ne întâmpină preotul din sat, care mă cunoştea.

— Drum bun, ne zise el cam nedumerit; dar bine, de unde şi'ncotro?

— De unde vrai şi'ncotro vrai, părinte. Dar Sfinţia-ta?

— Ia prin popor cu de-ale darului; da' n'o să vă opriţi nicăiri?

— Tocmai la aceasta ne gândeam şi noi; suntem obosiţi şi flămânzi.

— Dacă-i aşa, poftiţi mă rog la mine şi-om îngriji de toate.

Se înţălege dela sine că fără multe marafeturi primirăm bucuroşi invitaţia părintelui Ionică Găleanu.

Peste o jumătate de ceas ne aflam deci în gazdă la părintele Ionică din valea Pipirigului.

Nu ştiu pentruce, stând întins pe un aşternut de iarbă proaspăt cosită şi mirositoare şi privind stelele, care începeau a se aprinde în seninul sării, mă strămutai cu mintea în nişte timpuri vechi, dar vechi de tot: Patriarhul Abraham trecea măreţ, prin închipuirea mea, cu lunga lui barbă şi cu sacrii lui perciuni; înfloritele văi biblice pline de soare se deschideau înainte-mi ca nişte guri de rai; iar între îndoiturile verzi ale dealurilor, turmele albe păşteau în larg iarba fragedă a colinelor. Pe îngerii călători îi vedeam iarăşi cum sosesc şi bat la uşa binecuvântată a părintelui Ebreilor; iar pe bătrâna Sarah, mi-o închipuiam umblând răpede şi aprinzând focul pentru cina de sară . . .

Şi cu toate acestea nu mă aflam decât în nevoieşa vale a Pipirigului, lipsită de orice aureolă legendară, la părintele Ionică, un preot mic şi blond, fără nicio asemănare cu fabulosul protopărinte al poporului lui Dumnezeu; la preoteasa Sfinţiei sale, o femeie voinică cu chip curat românesc şi care căpătase, fără nicio binecuvântare, pe cei cinci copii ai săi zdraveni şi sănătoşi, şi din care pe niciunul nu-i trăznise prin cap să-l jertfească vicleniei lacome a vreunui Dumnezeu. Noi? . . . Noi mai puţin încă sămănăm cu îngerii călători; eu mai cu samă m'aş fi spânzurat dacă cineva ar fi îndrăznit să mă iee drept înger; şi totuşi închipuirea mea voia cu orice preţ să însămne o trăsătură de unire între măreţia legendară a trecutului şi micimea schiloadă a timpului de faţă. Şi cine ştie pe unde ar mai fi cutreerat gândul meu, dacă foamea, pârdalnica de foame, nu l-ar fi atârnat greu spre pământ. Părintele Ionică veni să ne poftească la masă. Ce pitorească era masa părintelui Ionică! In mijlocul unei mese rotunde de tei, cu trei picioare, stătea nemişcată o mare mămăligă frumoasă ca aurul, din care aburii suri şi fierbinţi se râdicau drept în sus, ca din jertfa lui Abel; iar împrejurul mămăligii, străchinile nouă, smălţuite cu albastru şi roş, pline cu borş de oaie şi, numărate pe căciuli, stăteau fiecare alăturea cu câte o lingură albă de lemn de asemenea nouă.

— Binecuvântează, părinte, zisei eu, aşezându-mă la masă.

— Binecuvântată fie împărăţia tatălui şi a fiului . . . şi sfârşitul binecuvântării, adică sfântul duh, se pierdu în gâtul adânc al părintelui Ionică.

Cu cruce fără cruce, începurăm a sorbi din borşul fierbinte, cu iuţeala potrivită foamei fiecăruia dintre noi, râdicând sprincenile şi încreţind fruntea. N'aveam furculiţi şi prin urmare căutam a da mămăligii forma cea mai nimerită spre a luneca pe gât. Sorbiturile şi înghiţiturile se urmau cu o cadenţă regulată şi monotonă. Eram sătui. Ne sculărăm

dela masă: era şi timpul, căci pleoapele noastre de plumb ne cădeau fără voie peste ochi; sângele nostru leneş începuse a circula greoi şi somnul ne dobora la pământ...

Et misit soporem in Adamum.

Atâta numai, că la deşteptare nu era să găsesc lângă mine o Evă în plus şi o coastă în minus.

Şi deşi toată casa părintelui Ionică îmi era pusă la îndemână cu toate poclăzile şi lăvicerile sale, mă hotării totuşi să dorm afară. Am câteodată porniri molatice de Sibarit; decât aceste porniri îmi vin de regulă tocmai atunci, când le pot împăca mai puţin...

Astfel, în locul aşternutului moale de foi de trandafir, mă mulţămii cu o pătură groasă de iarbă mirositoare, cosită în ajun; înlocuii stofa moale de Bytinia prin o albă şi curată pocladă de lână ţigae făcută de însăşi mama preoteasa; iar sub cap pusei o pernă vârtoasă de lână cu horbotă pe margini şi înfăţată chiar atunci. Mă învălii cu altă pocladă şi, spre a-mi fi mai cald, aruncai pe deasupra cerul cu stelele. N'avui timp să mă îmbăt de priveliştea măreaţă a sării aceleia. Luna şi stelele, care înotau în negrele şi depărtatele adâncuri ale nemărginirii, mă priveau cu atâţia ochi de foc cu gene de umbră ... dar ce-mi păsa mie de toate acestea? Mie-mi era somn şi adormii. Dormii dus. Noaptea trecu într'o clipă de ochi.

HĂLĂUCA

In zori, a doua zi, eram gata de drum. Aşa dar, aproape din picioare, făcurăm cinste unui borş nr. 2, dres cu lapte acru și însoţit de obişnuita și zdravăna mămăligă. De astă dată însă carnea din borş era cam crudă, ceea ce totuşi nu ne împiedeca de a o lua drept fiartă. Ospătarăm şi luându-ne rămas bun dela părintele Ionică, ne îndreptarăm către înălţimile sumeţe ale Hălăucei.

Greul călătoriei noastre începea de aici; lăsasem acum calea cea mare şi bătută şi ne îndrumam, pe o reţea încâlcită de potici înguste şi fără număr, tăiete de paşii muntenilor pe coamele şi coastele ierboase ale Hălăucei. Dimineaţa era măreaţă . . . geana de foc a unui soare curat începuse a se aprinde după piscurile înalte ale munţilor râpoşi din stânga Ozanei; neguri fumegânde pluteau în văzduhul adânc al văilor, iar din lumina, cu care răsăritul începuse a inunda nemărginirile, cel mult dacă mai ajungeau până la noi câteva raze strălucite. Mergeam tăcuţi şi cu noi tăcea întreaga fire. Nici un murmur de pârău, niciun ciripit de pasăre, nicio şoaptă de vânt, niciun clătinat de frunze nu turbura liniștea adâncă a pădurilor ce străbăteam. Fagii înalți cu trunchiuri albe şi cu creştetele lor stufoase, neclintiţi şi rari, treceau pe lângă noi. Prin păturile groase ale generaţiunilor de foi îngrămădite de vremuri unele peste altele, cel mult dacă pe ici colea își mai râdica sfios capul

câte un fir de iarbă roşietică şi sălbatecă sau câte o floare spărioasă rătăcită în singurătatea fermecată a pădurilor... Nicăiri poate mai mult decât aici, nu e dat cuiva să vadă aevea hotarăle dintre viaţă şi moarte...

Tăcuţi aşa dar, suiam cu paşi rari cătră cele de pe urmă înălţimi ale Hălăucei. Nu ştiu pentru ce muntele acesta se numeşte astfel; ştiu însă că e destul să zici «Hălăuca» spre a-ţi trece prin minte ceva deşirat şi colosal. Soarele se înălţase de o suliţă peste cele mai înalte vârfuri ale munţilor dintre răsărit şi meazăzi, şi împreună cu el ieşisem şi noi din regiunea pădurilor, care îmbracă cele dintâi trepte ale Hălăucei. Şi dacă corăbierii, părăsind ţărmurile, au dreptul să spună că au ieşit la largul mării, tot cu acelaşi drept am fi putut zice şi noi că ieşisem la largul Hălăucei; cel puţin aceasta e simţirea ce ţi-o deşteaptă pleşuva ei privelişte, nemărginita ei întindere verde şi nenumăratele ei valuri de coline.

Nu mai ştiu cărui jidov i s'a arătat oarecând o scară în vis, răzămată cu un capăt de ceruri şi cu altul de pământ, şi pe care îngerii Domnului se suiau şi se coborau... mie însă, fără să fiu înger, îmi fu dat să urc spre ceruri o scară aevea... Căci ce altă se poate socoti Hălăuca, dacă nu o nemăsurată scară aruncată de însuşi Dumnezeu între cer şi pământ?

N'aşi putea, în adevăr, spune cu câte picioare eram deasupra norilor; dar de-aş fi întins mâna, aş fi prins stelele! şi cu toate acestea Hălăuca se uita la mine tot de sus în jos. Eram de mult în împărăţia muşchiului şi colinele, ce mai aveam încă de urcat, se confundau în o geană de verdeaţă şi azur pe adâncul cerurilor. Dincolo de această geană a ochiului lui Dumnezeu, închipuirea mea nu mai găsea niciun punct de razăm; necunoscutul mă sorbea în imensitatea sa; poate că paşii mei îndrăzneţi călcau acum pe răscrucile pământului şi, prin o halucinaţie acustică, îmi

părea că-i aud scârțâitul greoi pe osia sa. O cascadă de aer subțire şi răce se revărsa de pe cele din urmă înălțimi apusene ale Hălăucei și se arunca în adâncurile depărtate ale văilor din răsărit.

Urma vântului tăia brazde adânci și mişcătoare în iarba rară şi sălbatecă, ce acoperea întinderea pustie a colinelor; un glas săc, răguşit și nemărginit îmi înfiora auzul în răstimpuri. Veneam din regiunile fericite ale frumoaselor noastre văi, unde la fiece pas şoapta pădurilor și susurul apelor îmi mângâiase auzul; mă răsfățasem atâta în flori şi în lumină, şi sufletul meu se îmbătase de atâtea visuri sub înaltele umbre ale pădurilor!... și cu toate acestea călătorul nu-şi poate stăpâni sufletul de a fi cuprins câteodată de farmecul contrastului... De câte ori, şi mai cu samă eu, într'o câmpie înflorită sau pe malul unui părău cu murmur dulce, nu m'am simțit expatriat? și iarăşi de câte ori pustiul din suflet nu găsește un bun prieten în pustiul din natură! și sufletul meu era pustiu și inima mea era obosită...

Te salut, bătrână Hălăucă! Glasul de peire al vântului tău de gheață, fâşâitul sec şi aspru al sălbatecelor tale ierburi, nemărginitul deșert al friguroaselor tale înălțimi, tălmăceau atât de bine lumea sufletului meu!... Te salut, te salut, bătrână Hălăucă! Cine știe, cugetam eu, oprindu-mă şi îmbrățoşând cu privirea deşertul spațiu; cine ştie dacă bătrânul meu picior va mai călca vreodată în această împărăție înaltă a vulturilor şi a frigului etern! Cine știe dacă îmi va mai fi dat să însuflețesc cu gândul şi cu simțirea mea aceste lăcaşuri ale morții! Și... cine ştie dacă o lacrimă n'a curs din ochii mei atunci!

Temperatura capului meu însă e schimbătoare de tot.

— Cine ştie, cugetai eu zâmbind, dacă mie nu-mi lipseşte o doagă! A te sui, în adevăr, deasupra nourilor şi a nu te alege mai la urmă decât cu un zâmbet de milă din

partea capetelor rotunde, pentru toate aceste prostii adunate cu primejdie în regiunile seninului etern; a te entusiasma înaintea unei flori răsărite pe margini de prăpăstii; a rămânea petrificat sub farmecul melodiilor văzduhului şi a codrilor frământaţi de vânturi; a plânge cu roua care cade din ceruri şi a întona imnuri dumnezeeşti cu pâraiele care murmură, — toate acestea sânt desigur lucruri de mare preţ. Nu e însă mai puţin adevărat, că se găsesc şi destule frânghii de legat pe oamenii de soiul meu; fără îndoială că mie-mi lipsesc câteva doage, mă gândii eu, convins în cele din urmă.

Lumea de sub picioarele mele se frigea sub mezul înflăcărat al zilelor de Iuliu, mie însă pe Hălăuca îmi clănţăneau dinţii ca în Decembrie. In zadar mă înfăşurasem în mantaua mea largă, în zadar trăsesem peste urechi marginile largi ale pălăriei mele, vântul subţire străbătea pretutindeni şi junghiurile frigului începuseră a mă cerca pe la subţiori. Cât despre tovarăşul meu, el se făcuse mic cât un ghem şi, zgribulindu-se, avea aerul că vra să se ascundă sub cozorocul chipiului său... Bietul meu tovarăş! El niciodată nu şi-a putut da samă ce căuta pe Hălăuca; eu însă, cu toată străşnicia împrejurărilor, făceam haz în vreme ce el bombănea mereu şi mergea iute înaintea mea.

— Ce dracu, zise el la un moment dat, oprindu-se şi întorcându-se iute către mine; ce dracu! n'o să mai ajungem nicăiri la vr'un adăpost, la vre-o stână undeva? Am înţepenit de frig.

Şi dinţii îi clănţăneau în gură, iar nasul lui cel mare i se învineţise într'un chip îngrozitor.

— Pentru Dumnezeu sau pentru dracu, te priveşte scumpul meu; ai însă aerul de a crede că eu sunt părtaş la toate năzdrăvăniile ziditorului acestei lumi. Nu cumva crezi că s'a sfătuit poate cu mine, când a râdicat de pe pământ

această nemăsurată scară la cer? Ş'apoi, cine te-a pus şi pe tine să-ţi vâri gingaşa ta persoană sub acest chipiu şi sub această venghercă soldăţească? N'ai ştiut, se vede, că bătrânul crivăţ nu e învăţat să facă la cocardă şi să stee smirnă înaintea unui galon de fir. Cred, cu toate acestea, că o să ajungem undeva, dar pe înserate; se poate chiar să n'avem acest noroc; atunci aşi fi de părere să coborîm în cea mai apropiată vale, unde să găsim cel puţin cu ce înjgheba un foc, spre a ne apăra pielea împotriva acestor îngheţate sărutări ale vântului.

— Se vede că dumneata eşti alcătuit numai din piele; pe mine însă m'a înzestrat Dumnezeu şi cu stomac.

— Felicitările mele, scumpul meu, pentru acest dar preţios, de care trebuie să fii foarte mândru, mai ales în timpul de faţă. Află însă că nu se vorbeşte de foame acolo unde n'ai ce mânca; nu pierde totuşi nădejdea... Bunul Dumnezeu al părinţilor tăi a umplut cu apă limpede şi răce vinele munţilor săi şi a sămănat cu îmbelşugare tot soiul de ciuperci în calea drumeţului flămând... Ce pacat că jirul nu e copt; jirul... O! jirul!...

— Te rog, zise el întrerupându-mă, n'am chef şi nici nu mă simt în stare să ascult, la vremea asta şi pe vârful Hălăucei, apologia jirului; păstreaz-o pentru dumneata sau, măcar, pentru vremuri mai bune.

— Imi pare rău, scumpa mea scrumbie cugetătoare, că tocmai la jir te-ai supărat, deşi sunt încredinţat că de-ai scurma în străvechea ta genealogie, ai găsi neapărat şi vreun mistreţ printre iluştrii tăi strămoşi; mai mult încă, s'ar putea prea uşor...

— Mă rog, zise tovarăşul meu, tăindu-mi vorba, auzit-ai vreodată de moara lui Tudoran cea pustie?

— Nu; dar ce e cu moara lui Tudoran cea pustie?

— Şi de bătea de nu bătea vânt, ea tot se învârtea.

— Foarte bine! Iată o moară plină de înţelepciune şi de mare folos pentru netrebnici ca tine; căci de când moara

aceasta se învârteşte, bag de samă că dinţii nu-ţi mai clănţănesc, bą mi se pare că chiar nasul tău şi-a mai venit în fire şi deocamdată n'ar mai putea îndeplini cu cinste însărcinarea de ciuhă pentru spăriet vrăbiile în vreo ţarină de mălai . . .

Şi gura ţinea de vorbă pe stomac, care-şi uita de foame.

Soarele călca acum pe hotarăle dintre amurgul nostru şi zorile altor lumi; iar lumina razelor lui nu mai poleia decât cele mai înalte piscuri ale munţilor, care se desfăşurau sub picioarele noastre. Pe stânga, Ceahlăul, cu nenumăratele sale turnuri de stânci, săpate pe adâncul cerului, se înălţa în aer ca un fantastic castel de aur zidit de mâna fermecată a vreunui vrăjitor din poveşti. Vântul nu mai sufla şi glasul răguşit al ierburilor aspre şi sălbatece amuţise; o solemnă tăcere domnea în cer şi pe pământ; numai zgomotul surd al paşilor noştri turbura în cadenţă această tăcere. S'ar fi zis că noi singuri mai respiram în mijlocul acestei lumi, răsărite ca prin minune subt puternicul *fiat* al lui Dumnezeu: şi cât pe ce să lunec pe povârnişul unei melancolice fantazii; dar nu era vreme, căci grija vieţii reale mi se impunea fără voie şi, oricât de răbdător ar fi cineva la asprimile unei călătorii de felul acesta, vine totuşi vremea, când trebuie să te supui poruncilor nevoii. Trebuia deci să mă supun şi eu. Imi era frig şi foame . . . iată pentru ce-mi întorsesem mintea dela tot ce mă înconjura şi căutam cu ochiul şi cu urechea să străbat adâncimile văilor, spre a deosebi o formă sau un sunet, care să vădească fiinţa omului în această singurătate. Noaptea inundase văile şi amurgul creştetele munţilor. Mergeam grăbiţi şi fără ţintă sub pintenul ascuţit al foamei şi al frigului, şi grăbiţi — după cum eram — nu prinserăm de veste decât într'un târziu că potica de sub picioarele noastre dispăruse şi că o moale saltea de muşchiu o înlocuise: rătăcisem! Această convingere îmi trecu prin inimă ca un fier aprins; bietul

meu tovarăş pierduse şi putinţa de a cugeta; eu cel puţin eram deprins cu asprimile vieţii rătăcitoare; el însă pentru întâia oară le încerca.

Inoptase de tot; şi fiindcă nu mai aveam, în întunerecul prin care înotam, nicio cârmă pentru paşii noştri, ne hotărîrăm a ne încredinţa mersul la înţelepciunea întâmplării; și cu atât mai mult făcui aceasta, cu cât întâmplarea era una din vechile şi iubitele mele cunoştinţe; cu ea m'am înţeles totdeauna bine, căci numai ea — când am fost în cumpănă — mi-a întins o mână prietinească. Această hotărîre îmi răcori capul, în care mi se părea că se învârteşte vijălios o roată de foc şi-mi redădu limpezimea cugetării.

Un nou curaj şi o nouă putere începu să circule în vinele mele. Mi se părea că nu-mi mai este nici foame nici frig și aș fi început să șuier, dacă auzul meu, ocupat cu recunoașterile, n'ar fi avut nevoie de linişte. Trecuse din noapte un ceas plin de grijă și nedumerire. Obosiţi şi flămânzi, începusem a scobori la vale spre a găsi un adăpost în dosul vreunei stânci sau în fundul vreunei văgăuni mai apărate de vânt. Sânt încredinţat că tovarășul meu își număra în gând pe toţi strămoșii în ordine cronologică şi-i blăstăma pe rând. Eu mergeam cu îngrijire, despicând cu ochiul întunerecul nopţii, iar cu urechea adâncimile depărtărilor răci, deşerte și întunecoase. Eram poate aproape să ne așezăm pentru noapte în vreuna din îndoiturile mai tăinuite ale Hălăucei, când mi se păru că un lătrat de câne îmi atinge auzul; mă oprii locului şi ascultai. Era în adevăr un lătrat aidoma de câne şi încă nu aşa de depărtat, după cât puteam măsura cu auzul. Dacă cea mai dumnezeiască muzică m'ar fi deșteptat din visul cel mai fioros, nu mi s'ar fi părut mai dulce şi mai prietinească. Fără să mai stăm pe gânduri, ne îndreptarăm paşii într'acolo. După un pătrar de oră, zărirăm o lumină şi forma unei aşezări omeneşti; era o stână; dar tocmai pentru acest cuvânt, rămaserăm câtva în cumpănă dacă

trebuie sau nu să ne apropiem; atât cânii cât şi înfăţişarea noastră la asemenea oară în mijlocul ciobanilor erau poate atâtea cuvinte, care să ne oprească un moment pe loc. După un scurt consiliu, ne hotărîrăm a înainta.

Când furăm ca la o zvârlitură de băţ aproape de stână, cânii simţiră şi unul câte unul începură a se răpezi, lătrând, de pe locurile lor. Cât te-ai şterge la ochi, furăm împresuraţi din toate părţile de o mie de colţi gata să ne sfâşie. Planul nostru de luptă era însă mai dinainte hotărît; potrivit acestui plan, ne puserăm deci spete la spete şi, cu vânjoasele noastre beţe de drum, începurăm a descrie cercuri de apărare ameţitor de repezi; mărimea primejdiei ne dădea puterea şi agerimea trebuitoare; un duel în adevăr original se încinsese în întunerecul nopţii, sub lumina stelelor Hălăucei între cânii întărâtaţi cu colţii lor de fier şi între animalul cu două feţe înjghebat în pripă de noi; dar în tot timpul acestei lupte desnădăjduite, noi nu încetarăm de a ne apropia lăturiş de stână. Ciobanii, nedumeriţi asupra ce putea să fie, stăteau ciotcă în uşa stânii cu ciomegele în mână. Erau poate gata să se răpeadă în ajutorul cânilor; dar nu mai fu trebuinţă, căci noi eram acum lângă dânşii. Înfăţişarea noastră îi linişti, pe cât înţălesei, căci ei singuri începură să alunge cânii, care în scurt se ostoiră.

— Bună vremea, flăcăi, zisei eu, intrând în stână urmat de tovarăşul meu.

— Bun venit la oameni buni, ne răspunse un baci bătrân, mai murdar decât un derviş şi înfăşurat într'un chimir lat de-o palmă domnească.

— Fii pe pace, moşule, de buni sântem ca pânea cea bună, dar de necăjiţi sântem ca nişte draci pe care-i botezi în aghiazmă. Uite, continuai eu, aşezându-mă turceşte înaintea celor doi tăciuni, ce fumegau în mijlocul stânii; uite, venim azi din Pipirig dela părintele Ionică. Nădăjduiam să trecem muntele cu lumină şi să scoborîm în Sabasa.

Dar noaptea ne-o apucat şi iată-ne, pentru astă sară, oaspeţii dumneavoastră. Noi sântem dela Piatră; eu sânt dascăl şi dumnealui este recrut: o suit Hălăuca în brânci şi era să moară de frică; ce mai soldat are să fie şi el!

— Frică? şi de ce, întrebă baciul cel bătrân.

— Să nu-l mânânce jivinile de pe Hălăuca şi să-i rămâie chipiul fără stăpân, răspunsei eu.

Tovarăşul meu se uita chiorîş la mine şi nu-i venea să creadă că cineva mai poate glumi în asemenea împrejurări.

Eram flămânzi ca nişte lupi; într'o stână însă nu moare cineva de foame. Comarnicul gemea sub greutatea unor caşi rotunzi şi gălbii. Albeaţa bulgărilor mari de urdă râdea parcă de negrul scândurilor afumate pe care stăteau. Un mare ceaun de stână, plin cu jântiţă, aburea într'un colţ. Dealtmintrelea, necurăţenia domnea nesupărată ca în toate locurile, unde e multă grăsime şi puţină apă. Mirosul caracteristic de oae, amestecat cu cel de brânză, străbătea până în creeri. Intr'un colţ mai retras al stânii, un teanc de piei miţoase de oi pierite slujea desigur unui popor întreg de checheriţi drept caldă şi moale locuinţă. Ciobanii, cu plete lungi şi unsuroase, cu staturi de urieşi, se găseau foarte bine în cămeşile lor impermeabile. Dintre toţi, baciul cel mai bătrân era şi cel mai murdar. Imi închipui că toate lucrurile propăşesc în ţara aceasta; singură stâna trebuie să fie aceiaşi astăzi ca şi pe timpul păstoriei dacice.

— Moşule, zisei eu însfârşit adresându-mă către baciul cel bătrân, toate ca toate, dar n'am putea mânca ceva la dumneata? sântem istoviţi şi de foame şi de oboseală.

— Cum nu, domnişorule, cum nu? numai să vă mulţămiţi cu ce avem.

— Da' ne mulţămim cu ce-a fi, numai să fie; şi până una alta, ia să cinstim câte un pahar de rachiu, zisei eu, scoţând din boccea şipul cu rachiu. Rachiul şi tutunul sânt,

în munte şi pe la ciobani mai cu samă, cele două lucruri înaintea cărora uşile se deschid şi mesele se întind.

Astfel, mă îngrijisem să am întotdeauna cu mine rachiu şi tutun. Paharul merse împrejur, începând cu baciul cel bătrân şi sfârşind cu tovarăşul meu.

Peste jumătate de ceas, masa fu gata. Doi din ciobanii cei mai tineri întinseră jos, în stână, nişte foi late de brustur; iar de jur împrejur aşternuse piei de oaie, cojoace şi sarici. O mare mămăligă oacheşă, ieşită din tiparul fierbinte al unui ceaun, se răsfăţa fără pudoare sub ochii noştri, şi toate produsele laptelui, sub toate formele, se înşiraseră cerc împrejurul ei.

Tot timpul cât se pregătise masa, tovarăşul meu stătuse dinaintea focului şi-şi prăjise pe toate feţele cele două picioare lungi ale sale; apoi, aşezându-le într'un unghi deschis, îşi răzămase coatele pe genunchi şi nu înfăţişa căldurii focului decât palmele sale late cu degetele răsfirate; iar în intervalul dintre ele şi pe acelaşi plan îşi vârîse mica lui figură... numai nasul lui colosal şi roş înainta, în formă de virgulă uriaşă, afară din planul neted al palmelor. Sta nemişcat, cu ochii ţintă în flăcările focului.

— Hei! prietine, strigai eu, ia mai lasă cea gura sobei şi vino să mâncăm; o să ai după aceea destulă vreme să urmăreşti în limbile de pară ale focului chipurile fantastice de smei şi de balauri.

Fără să zică ceva, se sculă, se întinse de-i pârîiră toate încheieturile şi veni de se aşeză la masă.

Cina fu scurtă, frugală şi tăcută.

— Acuma, bătrânul meu visător, îmi zise el aprinzându-şi o ţigară şi răsturnându-se molatic pe una din pieile miţoase de oaie, acum îmi poţi înveseli izihia cu vr'o întraiurea din lumea ceialaltă; am destulă vreme ca să te ascult.

— Nu cred, scumpul meu, să ai vreme tocmai în deajuns, deoarece sânt încredinţat, că peste puţin ai să te svârcoleşti

ca în focul nestâns al iadului sub muşcăturile însetate ale unui întreg popor de checheriţi, ce trebuie să fi mişunând prin pădurea deasă de miţe ale blănilor de oi moarte, pe care te-ai tologit aşa de molatic!

N'apucasem să sfârşesc bine vorba, şi tovarăşul meu sări ars de pe blănile pe care stătea lungit!

— Dar atunci, zise el scuturându-se, parcă, de checheriţi, unde o să dormim? Imi vine să cred, că dumneata nu te îngrijeşti de nimica şi că iei în glumă toate lucrurile, oricât de serioase ar fi ele.

— Eşti de o rară pătrundere, tânărul şi frumosul meu Adonis, zisei eu neurnindu-mă de cum stăteam lungit pe una din sarici. Astfel te încredinţez că, de ne-am afla în vremurile mai de demult, m'aşi lăsa bucuros în voia gusturilor mele idilice şi o noapte întreagă aş boldi ochii la stele; şi aceasta cu atât mai mult, cu cât aici nu ne aflăm tocmai în împărăţia somnului; dar aşa!... Totuşi, dacă te gândeşti cu tot dinadinsul, la somn, apoi vom căuta vreun cotlon afară. Avem la îndemână atâta muşchi, încât ai putea să-ţi înjghebezi din el perne şi saltele mai moi decât ale regelui Solomon; te asigur însă că, cel puţin noaptea aceasta, regina din Saaba nu te va vizita.

Mă sculai şi rugai pe baciul cel bătrân să ne găsească vr'un loc mai potrivit pentru noapte. Baciul însă, om cu socoteală, ne îndemna să rămânem în stână, trăgându-ne luarea aminte asupra frigului de afară şi chiar asupra lupilor ce rătăceau câteodată prin părţile locului. Toate stăruinţele lui însă rămaseră zadarnice; checheriţele ni se păreau mai de temut decât lupii şi decât gerul. Ne duse deci, depărtare ca la o sută de paşi, la o veche şandrama, din care nu mai rămăsese decât vreo patru scânduri deasupra şi vreo două sau trei pe lături. Aici fusese stâna altădată; de un timp însă se mutase devale, mai la adăpost.

Cât ţinu lumina unui chibrit, cercetarăm locuinţa noastră de noapte. Când rămaserăm prin întunerec şi după ce, mai cu samă, baciul ne dori noapte bună şi se depărtă, începui a mă gândi cu tot dinadinsul la ce ni se putea întâmpla peste noapte. Gerul, ca gerul, dar lupii baciului mă cam neliniştea. Cât despre tovarăşul meu nu-l vedeam şi, prin urmare, nici nu ştiam ce face; sânt sigur însă că şi pe dânsul îl frământau cam tot aceleaşi gânduri.

Niciodată, în tot cursul acestui drum, nu-mi aduc aminte să fi fost mai îngrijit decât atunci. Vântul de gheaţă ce ne însoţise de-a stânga mai toată ziua, începuse din nou cu o furie îndoită şi, tăindu-se în scândurile rare ale şandramalei noastre, gemea în răstimpuri a lugubru şi a pustiu; nemărginita singurătate de pe treptele înalte ale văzduhului sporea şi mai mult fiorii de groază, cu care străşnicia stării noastre de faţă ne umpluse inimile; şi, deşi în regiunea stelelor, noaptea era totuşi aşa de oarbă, încât la doi paşi formele lucrurilor dispăreau.

Mă hotării să mă culc. Imi aşezai bocceaua într'un colţ al şandramalei, îndesai pălăria pe cap, legându-i cu o batistă marginile peste urechi, mă înfăşurai strâns în mantaua mea lungă şi largă, pusei capul pe boccea şi iată-mă în una din cele mai bune condiţiuni spre a păşi spre lumea visurilor.

— Noapte bună amice, eu m'am culcat, tu ce faci? întrebai eu pe tovarăşul meu, despre a cărui existenţă numai urechile îmi mai puteau da oarecare lămuriri.

— Şi eu caut să mă culc, dar cum şi unde?

— Ca mine şi pe sânul dulce al mamei comune.

— Am cinste să-ţi spun că, de astădată, dau dracului şi mamă comună şi tot.

— Eu scumpul meu, nu dau dracului nimic, şi sânt hotărît a rămânea aici; tu însă, dacă nu găseşti destul de moale sânul propriei tale mame, atunci poţi îndrepta o rugăciune către atotputernicul Dumnezeu al strămoşilor tăi, ca să

aibă o mai de aproape grijă de gingaşa şi nobila ta persoană...

Dacă tovarăşul meu n'a turbat atunci de sigur că nu va mai turba niciodată. Mormăi nu ştiu ce şi, bojbăind prin întuneric, veni să se aşeze lângă mine.

După câteva mişcări comune tuturor animalelor care se pregătesc pentru somn, găsirăm echilibrul trebuitor pentru a dormi. Corpurile noastre elastice se adaptară destul de bine terenului accidentat, ce ne slujea de aşternut; iar boccelele noastre se schimbară în nişte perne minunate. Vântul, numai vântul nu înceta de a geme cu o furie nebună şi de a zgudui desnădăjduit şubredul nostru adăpost. Totuşi, somnul începu a se furişa pe sub genele noastre, iar închipuirile lumii reale a lua proporţiile şi formele fantastice din lumea visurilor... Mi se părea că pământul se scurge în haos şi că un nemărginit deşert se deschide sub mine; sau mi se părea că, dintr'un punct cât un atom imaginar de mic, nişte negre şi vaste cercuri concentrice se desfac şi-şi lărgesc cuprinsul până peste marginile nesfârşitului; că se năşteau din punctul lor generic, şi tot din el se desfăceau aceste cercuri cu o răpeziciune atât de ameţitoare, încât închipuirea mea, târîtă de jocul acesta fantastic, îmi lăsa în creeri urma vie a unui vârtej... forme de fiinţi bizare se înfiripau pe fundul orb al ochilor mei; sgripţori cu gheare colosale, grifoni înaripaţi, bazilisci cu ochii de jăratec, crocodili cu râtul de porc şi cu pumnale în loc de dinţi; apoi un furnicar mişuitor de fiinţe mici, cu ochii în trei colţuri, cu boturi lungi, cu trei picioare, cu labe de mâţă, cu nasuri sucite, cu coarne urieşe, cu ghimpi, cu păr, cu pene, cu catalige... şi toată această lume de fantasme, produs al unei închipuiri scăpate de sub stăpânirea adormită a raţiunii, ca într'un danţ infernal se învârtea vijelios. Treptat însă, tabloul se depărta, coloritul se ştergea, formele bizare se topeau una în alta; şi apoi, în perspectiva depărtării, un

punct numai palid, mic, imperceptibil, se mai putea deosebi pe fundul unui haos de întunerec fără margini...

Adormii.

N'aşi putea spune hotărît, dacă în timpul somnului mi-a fost frig sau cald, sau dacă lupii m'au mâncat; pot însă spune cu încredinţare că, trezindu-mă, îmi revizuii persoana, spre a vedea dacă nu-i lipseşte ceva: era neatinsă.

Vântul încetase şi tovarăşul meu încă dormea.

— Hei! Domnule sibarit, strigai eu, împingându-l cu piciorul, ia urneşte-te puţin de pe această saltea moale de puf de lebădă şi de pe aceste perne moi umplute cu zefir.

Se întinse, mormăi ceva, se sculă pe jumătate şi voi să se culce iar. Nu-i dădui însă răgaz, ci împingându-l din nou cu piciorul:

— Hai, iute, şi cât te văd; raniţa 'n spate, stânga 'nprejur, pas gimnastic şi înainte, marş!

Zis şi făcut. In câteva minute furăm gata.

Ne abăturăm pe la stână, unde ne răcorirăm faţa cu apă rece, ne luarăm rămas bun dela ciobani şi plecarăm.

Vântul de cu noapte măturase norii de pe cer şi numai din văile adânci, ce se deschideau sub picioarele noastre, negurile, deşteptate de întâile raze ale dimineţii, începeau să se înalţe, ca fumul pornit dintr'o jertfă colosală a Naturii către Ziditorul său.

— Ia te uită, frumosul meu Telemac, cu ce privelişte măreaţă te dărueşte, pentru astăzi, bunul Dumnezeu al părinţilor tăi, zisei adresându-mă către tovarăşul meu. Dar ce naiba tot scurmi cu ochii în pământ, nu cumva ţi-ai pierdut nasul?

— Fii pe pace! Dacă l-am pierdut şi nu-l voi găsi n'am să cer împrumut dela dumneata; ştiu că n'ai de unde să-mi dai. Până atunci însă ai face bine să-mi arăţi marşrutul pentru astăzi: încotro mergem şi unde o să ne oprim? n'aş dori să mai păţim ca asară.

— Nimic mai uşor, scumpa mea antiteză; încotro vom vedea cu ochii şi încotro ne vor duce picioarele. Şi dacă asară n'a fost bine, cred că va fi mai rău desară; precum vezi, ai perspectiva unei compensaţii negative; cui cu cui se scoate!

— Foarte bine, dar cu socoteala asta are să ne rămână ciolanele pe dealuri.

— Iată, zisei eu, pufnind de râs, un om, pe care l-a prins prea de vreme mila de ciolanele lui; ei bine linişteşte-te ilustrule scoborîtor al tuturor Faraonilor; vom lua toate măsurile trebuitoare, pentru ca nobilele tale ciolane să fie culese şi aşezate în piramida funerară a familiei; ce mai vrai? mă însărcinez eu cu aceasta. Mai ai ceva de întâmpinat?

— Nimic, numai, cum mă voi vedea în valea Bistriţei, mă sui pe plută şi mă duc la Piatra.

— Primo: nu poţi fi sigur, că nu te va lua dracu 'nainte de a ajunge în valea Bistriţei; secundo: dacă te sui pe plută fără mine, te îneci de sigur; tertio: sub această îmbrăcăminte te leagă burduf şi te duce cu călăraşi la suprefectura cea mai apropiată. Cred că o să luăm împreună o baie în undele Negrei-Şarului.

— O să vedem.

— De sigur că o să vedem; iată singura vorbă cuminte ce ţi-a ieşit din gură, de când călătorim.

Ne aflam acum pe înălţimile cele din urmă ale Hălăucei. In depărtare răsăritul imens ardea în valurile de foc ale zorilor, iar soarele, ca o colosală sprinceană de aur curat, se râdica de după linia neagră şi ondulată a munţilor vaporoşi. Umbrele se grămădeau în apusul încă în amurg şi grăbite se aruncau în haosul altor lumi. Din văi, negurile adormite, începeau să se înalţe, trezite de întâile raze ale dimineţii; ici-colea, din adâncuri, coloane sure de fum se îndreptau spre ceruri, topindu-şi creştetele lor în văzduhul

luminos şi limpede. La dreapta, văile pline de lumină ale Ozanei, la stânga văile neguroase ale Sabasei, Borcei şi Bistriţei se deschideau adânci şi prăpăstioase sub picioarele noastre. Noi mergeam spre cele din urmă pe o potică tăetă, poate, de rarii paşi ai fiarelor sălbatice, în muşchiul verde şi rourat. Incepusem a cobori la vale. Ne trebui mai bine de două ceasuri, până ce să ieşim din regiunea muşchiului. Când intrarăm în pădurile tinere de fagi şi de mesteacăni, ce îmbracă văile mai de jos ale Hălăucei, soarele inundase cu lumina sa munţii din stânga şi din faţa noastră. Căldura începuse a se simţi şi dimineaţa ne vestea o arzătoare zi de Iuliu. Cu cât înaintăm, scoborînd în păturile mai dese ale aerului din văi, cu atât mai grele ni se păreau boccelele noastre. Mergeam a lene şi tăcuţi. Nicio privelişte nu se mai deschidea ochilor noştri, căci eram de toate părţile împresuraţi de pădurile posomorîte ale poalelor Hălăucei. Potica, pe unde mergeam, se deschidea la vale lungă şi dreaptă. Tot pe aceiaşi potică, venind din altă parte, intrase şi mergea, ca la o svârlitură de băţ înaintea noastră, un băietan care ţinea pe cap o putină; şi fiindcă era cu spetele spre noi, nu ne văzuse şi nici simţise, poate, că cineva se află în urma lui; mergea deci scoborînd încet şi şuerând o arie de munte; era înalt şi zdravăn; putina de pe cap îl mai lungea încă, iar mânile lui aduse în formă de torţi spre a ţinea putina, îi dădeau înfăţişarea unui ulcior cu picioare.

— Ei! flăcăule, strigai eu către dânsul; ia stăi oleacă!

Se întoarse. Era, în adevăr, un flăcău zdravăn şi înalt ca un brad; ne privi puţin, lăsă putina în mijlocul drumului şi se făcu nevăzut în pădure.

— Dar asta? zisei eu, vorbindu-mi singur.

Ajunserăm lângă putină, — o putină cu lapte acru, în adevăr, ne uitarăm în toate părţile dar nu văzurăm pe flăcău nicăiri. Ne puserăm la umbră pe marginea poticii, şi

aprinserăm câte o ţigară. Un foşnet de frunze îmi trase luarea aminte. Intorsei capul şi zării pe flăcăul nostru tupilat şi privindu-ne dintre nişte tufe dese şi apropiete. Fără să fi băgat el de samă, scosei revolverul, şi-l întinsei spre locul cu pricina.

— Stăi că trag, strigai eu.

Flăcăul încremeni pe loc. Mă sculai cu revolverul tot întins, mă apropiai de tufişul în care stătea ascuns, şi îl silii să iasă la lumină; era galbăn cum îi ceara şi tremura ca varga.

— Ia şezi colea jos, flăcăule, zisei eu, lungindu-mă cel întâi pe iarbă. Nu îndrăzni şi rămase în picioare.

— Şezi, când îţi zic; nu face marafeturi; n'am obicei să poruncesc un lucru de două ori.

Se lăsă mai mult să cadă, decât să se aşeze lângă noi.

— Ce ai în putină?

— Lapte acru.

Şi nu-ţi venea să crezi, că un glas aşa de moale, de tremurător şi de sfios, poate să iasă dintr'un piept al unui voinic cât brazii munţilor lui.

— Lapte acru, în luna lui Cuptor? cui spui tu prujituri, mă?

— Zău boierilor, lapte acru pentru gloată.

— A! vra să zică voi sunteţi oameni cuprinşi, aveţi şi gloată?

— Nu zău, nu, boierilor, tata-i beteag şi mama-i vadană.

— Cum vădană mă-ta, flăcăule? da' tată-to nu-i bărbatu' mă-tii?

— D'apoi că nu-s luaţi cu cununie.

— Ş'apoi! da' tot nu-i vădană, că are bărbat, măcar că-i fără cununie.

— Tata şăde la vite şi n'o dat de zăce ani pe-acasă; îi beteag de picioare.

— Dar mă-ta nu se duce pe la el?

— Nu se duce niciodată; cică-i departe.

— Ei bine, fie și cum zici tu. Dar spune-mi, însă drept să-mi spui, cam ce ne socotești tu pe noi!

— Eu... mă rog de iertare... eu nu socotesc nimica, cuconașilor.

— Nu umbla cu fleacuri; ți-am spus că n'am obicei să poruncesc un lucru de două ori; spune-mi, când ne-ai văzut, cam drept ce ne-ai luat?

— Mă rog de iertare, zise flăcăul tremurând, am chitit că sânteți niște... boieri.

— Bine mă, mai văzut-ai tu boieri cu opinci în picioare și cu boccelele 'n spinare ca noi?

— Eu... n'am văzut, da' spun oamenii...

— Că boierii poartă opinci și boccele?

— Nu... da' că...

— Că?...

— Că...

— Haide, spune-odată, sau... și făcui o mișcare amenințătoare.

— Că... zise flăcăul, ferindu-se mecanicește într'o parte, că boieri ca dumneavoastră mai trec câteodată pe la noi.

Și sudori cât bobul de mazăre curgeau de pe fruntea răce și palidă a bietului flăcău.

— Și nu știi tu numele vreunuia din acești boieri, despre cari ai auzit? Dacă spui drept, n'o să-ți fac nimic.

— Spune tata de... Gheorghe a Nastasiei, de Profir, da' eu nu știu.

— Ei bine, zisei eu, dumnealui e Gheorghe-a Nastasiei și eu sânt Profir. Uită-te bine că e tuns, chiar acum a scăpat din Pângărați.

Flăcăul se uita lung și țintă când la tovarășul meu și, pe măsură ce se uita, fața îi venea la loc și spaima ce-l cuprinsese părea că se împrăștie.

— Ei, și, adică, ce te uiți tu așa la noi, flăcăule? Poate ți 'nchipui că nu sântem cine ți-am spus?

— D'apoi că nu sânteți 'neavoastră Profir și Gheorghe-a Nastasiei. . .

— Şi de unde aflaşi tu aşa de iute, măi băiete?

— D'apoi spune tata că Gheorghe-a Nastasiei are nişte musteți galbene şi lungi pân' la urechi, şi pe Profir l-o 'mpuşcat jandarii, când îl duceau la gros. De geaba, nu mă spărieți; ştiu eu că nu sânteți 'neavoastră potlogari ca de-alde dânşii; 'neavoastră se cunoaşte, că sânteți dela târg. . .

— Ce zici, tovarăşe? Fiindcă flăcăul vra numai decât să fim dela târg, hai să fim cum zice el. Ei bine, fie cum zici tu, sântem dela târg, zisei adresându-mă flăcăului, şi fiindcă tu ai făcut o descoperire aşa de mare, apoi eşti dator să ne îndrepți, pentru desară, la vreo gazdă în satul tău. Cred că eşti din Sabasa?

— Da' poftiți, mă rog, la noi, avem unde vă găzdui și cu ce vă ospăta.

— Bucuros, flăcăule, răspunsei eu: îți mulțămim; desară sântem oaspeții tăi; uită şi tu năcazul ce-ți făcurăm.

— Să-ți spun drept, cucoane, că m'ai vârît în spărieți cu pistolul dumitale şi, dacă nu-l întindeai spre mine, când m'ai zărit în tufe, o luam la sănătoasa prin pădure.

— Şi cred că am făcut bine; altfel unde era să mânem noi în ias-noapte? Ia să plecăm.

Flăcăul se sculă de jos, luă putina pe cap şi formând iarăşi ulciorul cu două picioare, mergea la o mică depărtare înaintea noastră. Soarele, păşind peste hotarele de foc ale meridianei, începuse a cumpăni spre apusul din stânga noastră.

IN VALEA SABASEI

Erau două ceasuri după amează, când sosirăm în pitoreasca vale a Sabasei.

La spatele noastre, Hălăuca, cu nenumăratele sale trepte verzi, se râdica în depărtare ca un nemărginit amfiteatru, care închidea cercul înalt al vederii despre răsărit. In faţă, pe stânga şi 'n dreapta noastră, munţii Sabasei, Borcei şi Fărcaşei se întindeau până dincolo de hotarele ochilor, ca o mare încremenită de valuri violete cu nuanţe de aur; iar peste această privelişte neţărmurită, arşiţa de cuptor aruncase o reţea subţire de aburi fumurii, care dădeau întregului înfăţişarea unei mări de opal. Căldura era covârşitoare şi întreaga natură părea că răsuflă greu.

Intrasem pe prundul Sabasei, un pârău limpede, care purcede din fundul munţilor Fărcaşei, se furişează răpede pe sub umbra pădurilor întunecoase, ce încununează înaltele sale maluri de stânci calcarice şi se aruncă în Bistriţa drept Borca.

— Nu mi-ai putea spune, frumosul meu Adonis, ce mână binefăcătoare a umplut cu rouă această cupă de mozaic? zisei, adresându-mă tovarăşului meu şi arătându-i cu degetul spre pârău.

— Nu ţi-aşi putea spune hotărît lucrul acesta, răspunse el foarte serios; dar tot cu aceeaşi nedumerire, ca şi dumneata, te-aş putea ruga să-mi spui, cam ce minte nesăbă-

duită à aşternut cu pietre aşa de ascuțite cărările acestor munţi, fără să se gândească cel puţin că opincile mele vor călca odată pe aici şi că, rupându-se, mi se vor beşica tălpile şi voiu rămânea olog? Ia uită-te.

Şi cu o îndemânare, de care nu l-aşi fi crezut destoinic, râdică talpa piciorului său lung ca un catarg până la înălţimea nasului meu; opinca lui era, în adevăr, ferfeniţă.

— Cele mai din inimă ale mele păreri de rău pentru actualele tale opinci şi pentru viitoarele tale picioare oloage; totuşi nu te împuţina cu sufletul; opinci cred că vom găsi la casa flăcăului nostru, cât despre picioare, o să îngrijim de altă păreche, îndată ce vom întâlni în drum vreo turmă în care, afară de oi, să mai fie şi... capre, spre pildă... Până atunci însă eu aşi fi de părere să ne scăldăm.

— Cum? aşa înfierbântaţi şi asudaţi cum sântem?

— Da!... Nu cumva te iei, din greşală, drept Alexandru Machedon ori Frederic Barbă Roşie şi te temi, prin urmare, să nu mori de friguri sau de apoplexie? Hai să ne scăldăm.

— Flăcăule! strigai eu către băetanul, care mergea înaintea noastră, vreun loc mai bun de scăldat nu ştii tu pe-aici?

— Da' cum nu, răspunse el oprindu-se şi întorcându-se către noi; uite, o ţâ' mai la vale este un loc bun de scăldat.

După un pătrar de oră sosirăm la umbra unei stânci enorme de calcar, unde pârăul făcea un cot limpede şi adânc. Mesteacănii bătrâni şi pletoşi cu trunchiuri netede şi albe, uitându-se parcă în apa de sub stânca pe care se născuseră, atingeau cu vârful celor din urmă ramuri crestele fugătoare ale undelor. Ai fi zis că te afli sub una din acele bolţi de umbră şi verdeaţă, pe care o nimfă pudică o alcătueşte, la loc tainic, pentru oara misterioasă a băilor sale.

— Iată-ne, junele şi graţiosul meu Faun, zisei adresându-mă tovarăşului meu, sosiţi la locul unde nimfele acestor păduri obişnuesc a-şi desvăli, câteodată, comorile lor de graţii; desfă deci cununa de iederă şi lăuruscă ce încinge

fabuloasele tale tâmple, leapădă această pele de leu, care acopere jumătatea de moale alabastru a corpului tău, aruncă departe băţul tău încovoiat şi nodoros, şi hai să cercăm dacă aceste unde de cristal răce şi curgător mai păstrează încă urmele îmbălsămate ale vreunei nimfe spărioase cu sânuri crude şi sălbatice.

— Ştii, răspunse el, că nu-mi plac parfumurile; prin urmare, hărăzesc mai dinainte nasului dumitale orice soi de miresme ar fi lăsat, în undele acestea de cristal răce şi curgător, nimfele dumitale cu sânuri crude şi sălbatece.

După o jumătate de ceas, răcoriţi şi întremaţi, ne urmarăm drumul înainte. Soarele sta să apună, când sosirăm la casa părinţilor flăcăului nostru. Mama lui vitregă ne ieşi întru întâmpinare; era o femeie naltă, bine făcută, cu ochi negri şi mari, cu gura mică, cu nasul drept şi potrivit; în toată înfăţişarea ei, femeia de ţară se amesteca cu cea de târg.

Curat îmbrăcată într'o fustă de cit şi o cămeşă de subţire şi albă pânză de casă, vrâstată cu borangic, avea părul cu îngrijire pieptănat şi adus pe tâmple cu oarecare cochetărie; iar pe creştet era strâns în conci şi străpuns cu un ac de păr, cu gămălia de sticlă roşie. Când intrarăm în ogradă, ea şedea pe un lăvicer aşternut pe prispă şi împletea la un colţun.

— Apoi, dragă jupâneasă, zisei eu de departe, cu voie fără voie, bucuroşi sau nebucuroşi, iată-ne oaspeţii dumitale pentru noaptea asta; cel puţin flăcăul dumitale, după ce i-am tras o spaimă ţapănă, s'a hărăzit să ne găzduiască.

— Bucuroşi, poftim, zise femeia, sculându-se şi venind să ne întâmpine. Bine ai făcut, Ioane; poftiţi! — Ce face tată-to? zise ea, adresându-se către flăcău.

— Tot cum îl ştii, răspunse Ion, punând putina pe prispă.

Până ce să lepădăm din spete boccelele noastre, femeia intră în casă şi mai aduse vreo două lăvicere curate, pe care le aşternu afară pe prispă.

Un băieţel ca de opt ani, îmbrăcat în cămeşuţă şi izmene de pânză de casă, ca ghiocul de albe, încins peste mijloc cu un chimir mic şi cu părul în plete lungi lăsate pe spete, după obiceiul muntenilor noştri, şedea pe prispă mai de-o parte şi, mirat, se uita la noi cu ochi negri, nevinovaţi şi mari.

— D'apoi bine, Vasilică mamă, îi zise femeia cu un glas în care duioşia nu lipsea, tu nu gândueşti nimica?

Fără să zică ceva, băieţelul se sculă, intră în casă şi ieşi cu o cofiţă; apoi plecă cu ea la un şipot din apropiere, de unde se întoarse iute, aducând-o plină cu apă răce. Tot el se duse în casă şi veni cu două pahară, pe care le umplu cu apă. Ni se aduse zahar şi ni se făcură, astfel, întăile onoruri ale ospitalităţii.

— Şi de unde veniţi astăzi? ne întrebă gazda noastră, luându-şi din nou colţunul şi aşezându-se pe prispă aproape de mine.

— Astăzi venim de pe Hălăuca, dragă jupâneasă, unde am mas peste noapte; în drum am întâlnit pe Ion al dumitale şi, fără multă vorbă, iată-ne în gazdă la dumneata. Cam pe neaşteptate, nu-i aşa?

— Cum socotiţi, da' oaspeţii nu se prea îmbulzesc, şi când ne vine câte unul, sântem bucuroşi; să poftiţi ca la dumneavoastră acasă.

— Ba poate şi mai bine, căci la noi acasă nici dormim pe ostenite nici mâncăm pe flămânzite; ia numai cât încurcăm lumea de geaba. De câţi ani să fie Vasilică al dumitale?

— De opt pe nouă; opt o 'mplinit la Simedru; da' aşa-i el râdiche, nu creşte.

— A fi semănând tată-so, căci dumneata te văd naltă şi voinică; dar pe omul dumitale nu-l văd, se vede că dă rar pe-acasă?

— Or hi vr'o zece ai de când nici nu l-am văzut; i-o căzut un butuc peste picioare şi l-o lăsat olog; şăde la vite şi eu nu mă pot duce să-l văd, că-i departe.

— Vra să zică Vasilică nici nu cunoaşte pe tată-so; d'apoi bine, moş Vasilică, zisei întorcându-mă către băiet, un flăcău aşa ca tine de opt ani să nu vadă pe tată-so de zăce, se poate? D'apoi atunci cine ţi-o cumpărat ţie chimirul ista aşa de frumos?

— Mama, răspunse băietul, fără să se gândească.

— Şi nea-ta! zise femeia sculându-se şi făcându-şi treabă, d'apoi cum să-l vadă, dacă l-am făcut după ce-o plecat tată-so?

— Uite nevastă, la asta nu mă gândeam; ş'apoi mi se pare că vrau şi eu să ştiu cam multe deodată.

— D'apoi aşa sânteţi dumneavoastră, târgoveţii, vă place să iscodiţi toate.

— Şi să năcăjim lumea; uite, cum te năcăjesc eu pe dumneata; dar, mai la urmă, mi se pare că am dreptate; Vasilic'a dumitale e un băiet frumos ca o floare şi curat ca un ghioc.

— Ai să-mi diochi băietul, zise femeia cu un soi de mânie glumeaţă în glas. Vasilică mamă, ia du-te de vezi ce face frate-to? şi zi-i să prindă vreo doi pui, să gătim ceva pentru gustare; ajută-i şi tu.

— Parcă ţi-o ieşit un porumb din gură, dragă jupâneasă. Când ai şti cât sântem de flămânzi! Tovarăşul ista al meu, pe care-l vezi că şade cu nasul în jos, e ruşinos ca o fată mare, dar la altele se pricepe ca o catană bătrână; o să-l vezi la masă, cum întoarce capul când înghite şi cum se şterge cu mâneca la gură când bea, ca să nu se cunoască c'o băut; dar bea al dracului, nu vezi ce nas roş are? Şi, de lumeţ, niciun vrăbioi nu-l întrece.

— O începi bine, zise tovarăşul meu, răsturnându-se într'un cot pe prispă.

— Dă... răspunse femeia la vorbele mele, dă... cui i-i foame mânâncă, cui i-i sete bea şi cui i-i somn doarme.

— Şi câte altele n'or mai fi, dragă jupâneasă!

— D'apoi or hi, de ce să nu hie? răspunse femeia roşindu-se puţin.

Tocmai atunci Vasilică se ivi de după colţul casei, ţinând, spânzuraţi de picioare, doi pui care se zbăteau în mânile lui.

— Vasilică, mamă, ia fă-te 'n coa' mai iute, strigă femeia către băiet, mai mult spre a schimba vorba, decât de nevoie, căci Vasilică, dela sine, venea spre mă-sa.

— Ţine-i bine, Vasilică, că zboară cu tine, adăogai eu; mi se pare că mai de grabă te-au prins ei pe tine decât tu pe dânşii.

— Pe-aista l-am prins eu, zise băietul cu aer victorios şi râdicând mai sus un cocoşel vânăt, care se zbătea mereu în mânile lui mici, şi se lipi de mă-sa cu un soi de îngerească nevinovăţie.

— Bravo, Vasilică, tu eşti uliu ori vindereu?

— Şi 'neta! ce tot îmi năcăjeşti băietul? Ţi-am spus c'ai să-l diochi, zise femeia; şi apucându-i capul între palme, îl sărută cu duioşie în creştet.

— O să stângem trei cărbuni în apă neîncepută şi are să-i treacă.

Soarele dispăruse acum după munţii Borcei şi numai câteva raze împrăştiete tiveau încă cu aur marginile rupte ale norilor care, în straturi lungi şi viorii, se întindeau deasupra apusului; geana de azur limpede a cerului depărtat părea acum că se pleacă şi se uneşte cu geana de umbră a pământului. . . S'ar fi zis că abisul închide porţile sale aeriene, aşezate pe hotarăle dintre noapte şi zi, sau că natura îşi pleacă, pentru odihnă, ochiul său înflăcărat. Amurgul sării sosise pe înălţimi, iar din văi se râdica noaptea către adâncurile largi ale văzduhului; niciun glas nu se mai auzea, nicio mişcare nu se mai simţea. Firea întreagă îşi pleca spre odihnă capul său.

Cu privirea pierdută în albastrele deşerturi ale cerului, stăteam pe prispă răzămat pe un cot; iar sufletul meu, ca discul mai greu al unei cumpene, se pleca pe nesimţite din lumea reală spre lumea visurilor şi a contemplaţiunii.

Sânt momente, când ființa noastră se moaie, se topeşte, se împrăştie şi se pierde în nemărginitul tot al lucrurilor; când sufletul nostru străbate până în cele mai ascunse şi tainice fibre ale materiei inerte; când natura moartă, galvanizată parcă de curentul viu al propriei noastre cugetări, pare a se înfiripa şi a trăi, în mod inconștient, viața scurtă a unui vis sau a unei colosale fantasmagorii. Tăcerea îmi ţiuia în urechi, iar privirea scânteetoare a milioanelor de stele mă ținea amorțit sub imperiul unei estatice contemplaţiuni.

— Ei, bătrânule fachir, strigă tovarăşul meu într'un târziu, în Brahma sau Nirvana te-ai cufundat? Ia trezeşte-te puţin şi nu mai visa în limba sanscrită pe care n'o înţelegi, nici te mai strămuta cu închipuirea în umbra pagodelor, pe care nu le-ai văzut. Ai face mai bine să îngădui un moment macar de îngrijire şi păcătoasei vieţi de toate zilele... Mie mi-i foame şi mi-i somn.

— Eşti totdeauna ridicol, scumpul meu. Ai aerul de a mă lua drept bunică-ta, îi răspunsei eu cam supărat că mă trezise din visurile mele; dacă ţi-i foame, vrai să-ți dau țâță, și dacă ţi-i somn, vrai să te legăn? Mânâncă și te culcă pur şi simplu, sau du-te la dracu și mie dă-mi pace!

— Iată ceea ce nu pot face pentru moment, răspunse tovarăşul meu, răzămându-se cu spetele de păretele casei, cu ţigara în gură şi picior peste picior. Ce vrai? Am şi eu gusturile mele... da, am gusturile mele şi chiar nostime câteodată; în astă seară, spre pildă, mi-am pus în gând să-mi fie dor de bunică-mea. — Sărmana mea bunică! dacă n'ar fi murit prea de timpuriu, nu m'ar fi lăsat de sigur să plec fără ea în această lungă şi primejdioasă călătorie, şi n'ar fi îngăduit să încredinţez nobila mea persoană fanteziei dumitale vagabonde. Ea m'ar fi însoţit până la marginile pământului, m'ar fi ţinut pe palmă și m'ar fi apărat de lupi de care, în paranteză vorbind, mi-i grozav de frică.

Şi cine ştie cât ar fi urmat între noi acest dialog banal, dacă femeia de gazdă n'ar fi trimes pe Vasilică să ne cheme la masă. Era o masă în regulă, cu farfurii, cuțite, linguri, furculiţi, pahare, solniţi şi chiar cu şervete şi faţă de masă. Nu mă înşelasem, când presupusesem, necăjind pe Ion în pădure, că părinţii lui sunt oameni cuprinşi. Curăţenia era desăvârşită şi, ca pentru locul unde ne aflam, luxul şi îmbelşugarea se întâlnise pe această masă ţărănească. Căci e o adevărată îmbelşugare şi, mai la urmă, chiar un lux, să mânânci în Valea Sabasei brânză cu smântână, scrob cu unt proaspăt, borş de pui dres cu ou şi cu smântână, pui fripţi şi, dacă nu e ceva neobişnuit, e cel puţin de mirare, ca toate aceste să-ţi fie gătite şi puse înainte de o femeie curată. Curăţenia e o virtute, pe care o întâlneşte cineva foarte rar la muntenii noştri. Cina fu scurtă şi presurată cu glume. Vasilică, de pildă, se pusese la masă între mine şi mă-sa şi, deşi copil de ţară, mânca totuşi foarte sistematic şi cu multă chibzuială.

— Bine moş Vasilică, zisei eu copilului, când începurăm a lua din borş, da' tu mânânci borşul pe dos; bine, mai văzut-ai tu pe cineva să vâre întâi mămăliga în gură ş'apoi să soarbă borşul? Intâi borşul ş'apoi mămăliga!

Copilul îşi opri lingura la jumătate calea spre gură şi se uită lung la mine; şi în privirea lui se cetea o neîncredere aşa de nevinovată, încât şi lingura mea se opri la jumătatea drumului dintre farfurie şi gură. Stăturăm un moment uitându-ne unul la altul şi nu ştiu, dacă râdeam eu de Vasilică ori Vasilică de mine. Oricum însă, fie din greşală, fie după sfatul meu, Vasilică sorbi întâi borşul şi când să vâre mămăliga, scăpă borşul din gură; toţi izbucnirăm de râs, singur Vasilică, ruşinat şi cu ochii înotând în lacrimi, se înroşi şi rămase nedumerit.

— Dacă eşti prost, îi zice mă-sa, ştergându-l la gură şi pe dinainte; nu vezi că te năcăjeşte şi vra să-şi râdă de

tine? Vezi ce păţeşti dacă nu te gândeşti la ce-ţi spun oamenii? Cată-ţi de mâncare şi ia sama cum mânânci.

In zadar căutai să mai înşel pe Vasilică: el nici nu se mai uita la mine, ci-şi căuta de mâncare cu băgare de samă.

Incheiarăm cina sculându-ne şi făcându-ne cruce. Dintre toţi, Vasilică nu-şi făcu cruce, ci se trase mai la o parte şi se părea că aşteaptă ceva.

— Dar bine, moş Vasilică, zisei, adresându-mă băiatului, pe când cei de casă strângeau masa; bravo! se vede c'au mâncat căţeii crucea.

Şi cu mânile la spate, mă uitam la el de sus în jos; el se părea că nici nu m'aude; de când cu borşul devenise duşmanul meu de moarte.

— Iar te-ai apucat să-mi năcăjeşti băietul? zise femeia trăgând cu Ion, la locul ei, masa din mijlocul casei; dă-i pace, că ştie el socoteala lui.

— A! vra să zică dumneata, moş Vasilică, eşti om cu socoteală? Bravo!

Vasilică însă nici nu gândea să bage în samă vorbele mele.

Trecură câteva momente cheltuite în banalităţi cu tovarăşul meu de drum. Când întorsei capul, văzui pe Vasilică îngenunchiat în mijlocul casei, cu faţa spre răsărit, cu mânile împreunate, cu marii săi ochi pironiţi în văzduh, zicând cu glas tare o rugăciune de mulţămire cătră Dumnezeu... Şi avea Vasilică nişte ochi aşa de mari, de limpezi şi de nevinovaţi! Şi aceşti ochi umbriţi de nişte gene lungi şi negre, erau pironiţi atât de adânc în sânul unui Dumnezeu necunoscut! In liniile de marmoră ale feţei sale de o ideală frumuseţe, aşa de întipărită era extazul credinţei! îmi încrucişai mânile pe piept şi, fără voie, întorsei faţa spre răsărit.

— Bravo! moş Vasilică, zisei eu băietului care, după ce-şi mântuise rugăciunea, sărutase mâna mă-sii şi rămăsese lipit de dânsa. Bravo!... dar ia spune-mi tu, cine te-a învăţat

să te rogi așa frumos? Drept răspuns, copilul se lipi şi mai tare de mă-sa, privindu-mă pe sub gene, fără a-şi râdica faţa. De când cu borşul, Vasilică devenise duşmanul meu de moarte.

— Eu, răspunse femeia, uitându-se la copil de sus în jos şi depărtându-i cu mâna părul ce-i căzuse şi-i acoperea fruntea.

— Atunci aş putea să te întreb şi pe dumneata cine te-a învățat?

— Eu sânt din Folticeni, şi-am învăţat la şcoală...

— Cu alte cuvinte dumneata ştii şi carte?

— Câtă n'am uitat-o, o mai ştiu şi eu.

Nu mersei mai departe cu cercetările în această privință. Mă mulţămii a rămânea foarte mirat. De altfel această descoperire mă bucură fără să ştiu pentru ce.

— Şi de mult ai schimbat Folticenii cu valea Sabasei?

— Or hi vreo unsprezece ani.

— Va să zică, când ai venit în Sabasa, aveai pe Ion cu dumneata? Ai fost măritată în Folticeni?

— Eu n'am fost măritată niciodată şi nu sânt nici amu. Pe Ion l-am luat odată cu tată-so, îmi răspunse femeia roșindu-se puțin și făcându-şi treabă prin casă.

Ştiam mai mult decât trebuia: o gospodărie ca multe altele între ţăranii noştri, o mică aventură de amor între o fată săracă dela târg şi un văduvoi bogat dela țară; iar, ca încheiere, un concubinaj, pe care un pârdalnic de butuc venise să-l turbure puţin: omul trăia olog la vitele lui, iar femeia cu picioarele întregi la casa omului. De altfel, Vasilică era totdeauna faţă spre a mărturisi că femeia nu-şi pierduse tocmai în zadar cei 28 de ani, ce părea că-i are. Fu un moment când crezui că Ion se uită la mine cam chiorâş şi că priveşte cam aprins pe mama lui vitregă; eram pe punctul de a crede cine ştie ce; iute însă mă desamăgii.

— Poate-ţi odihni oleacă, zise femeia; îţi fi obosîţi?

— E şi vremea, dragă jupâneasă, îi răspunsei; eu, unul, m'aşi culca afară, dar s'a cam înorat şi noaptea poate să aducă ceva.

— Dar nici nu-i nevoie, se grăbi a-mi răspunde ea; trei paturi sunt de ajuns pentru trei oameni.

— Dar suntem patru cu Ion.

— Ion se culcă afară, numai iarna doarme în bordei.

Şi în timpul acestui dialog, Ion se şi duse să se culce. Un fior răce îmi străbătu tot corpul. Făcui câţiva paşi prin casă, fără a zice nimic.

— Mai la urmă culcă-ne cum vrai şi unde vrai, adăogai eu; pentru noaptea asta suntem ai dumitale.

Femeia începu să aştearnă pe paturi.

— Mă rog, zisei eu, urmărind cu ochii pe femeie care trebăluia, nu mi s'a întâmplat să văd pe la ţară, niciodată, paturi aşa de late; ar putea, pe paturile dumitale, să doarmă doi alăturea în voia cea bună.

Femeia se uită ţintă la mine, fără să zică nimic.

— Dacă vraţi să vă culcaţi, zise ea peste puţin, iaca, paturile sânt gata...

Şi când deschise gura spre a vorbi, zării strunga dintre dinţii ei de deasupra... pe câmpul alb era însemnată cărarea neagră a păcatului...

Cerul prevestea o noapte furtunoasă; prin întuneric ajungea până la noi fâşâitul colosal al vântului, care se scurgea ca o mare aeriană printre frunzişul ascuţit al codrilor de brazi. Zigzagul de lumină al câte unui fulger rar, tăia brazde de foc în întunerecul adânc, iar în răstimpuri huruitul depărtat al unui tunet străbătea creştetele înalte ale munţilor pierduţi în noapte.

Pe cele trei paturi erau făcute acum trei aşternuturi; câteva poclăzi care, împreună, atingeau grosimea unei saltele, erau curat acoperite cu câte o prostire, iar la căpătâi erau puse câte două perne, atunci chiar înfăţate. Fără

multă ceremonie, tovarăşul meu se descălţă, se desbrăcă şi se trânti în pat cu faţa la părete. După un sfert de oară, până ce să mă desbrac şi eu, fericitul meu tovarăş fosăia ca o cucuveică sub streşina unei biserici.

— Ostenit trebuie să fi fost cuconaşul ist tânăr, observă femeia, privind pe tovarăşul meu cum dormea de adânc.

— Când tot sui şi tot scobori, cum o făcut el astăzi, nu-i de mirare să fii ostenit; doar n'a fi cumpănă de fântână, căci numai ea nu osteneşte, deşi veşnic suie şi scoboară . . .

— Vasilică, mamă, închide ochii şi dormi, zise femeia băietului care, după ce se suise în pat, se şi culcase la părete. Băietul închise ochii.

Cam pe-o parte, cam cu faţa 'n sus se culcă şi femeia la margine lângă băiet, aducându-şi mâna stângă sub cap, iar cu dreapta acoperindu-şi picioarele cu fusta.

— Dar dumneata nu te culci? mă întrebă ea fără să se uite la mine. Eu trăsesem, în adevăr, masa lângă pat, pusesem lumânarea pe masă şi scosesem câteva foi de hârtie pentru a scrie.

— Mi-a fugit somnul deocamdată, nevastă dragă, dar o să mă culc şi eu mai acuş.

— Hm! făcu femeia şi nu mai zise nimic.

Se făcu linişte.

Intr'un târziu mă culcai şi eu . . . Dormii somnul omului fericit . . .

Când mă sculai adoua zi, cerul era limpede şi soarele sus. Tovarăşul meu se sculase mai înainte şi posomorît stătea afară pe prispă, plecat asupra unei opinci, pe care o tot sucea şi o tot învârtea şi pe o parte şi pe alta.

— Cu ce ţi-a greşit biata opincă de-o tot suceşti aşa, amice? îl întrebai eu.

— Cu ce greşesc toate opincile universului; s'a rupt şi uite ce spărtură mare tocmai în talpă!

— Dragă jupâneasă, zisei eu gazdei noastre, care tocmai atunci se ivise în prag, gătită spelcă, nu cumva Ion al d-tale o fi având vreo păreche de opinci de prisos? cu plată bine înţăles.

— Da' cum să nu aibă, răspunse femeia.

Peste un ceas, tovarăşul meu se afla încălţat cu opinci nouă de piele de porc, întocmite de Ion cu multă măestrie pe tălpile late şi lungi ale tovarăşului meu. Ne luarăm rămas bun dela gazdă, dela Ion şi dela Vasilică, şi plecarăm.

Tovarăşul meu o apucă înainte cu toată iuţeala paşilor săi largi şi a picioarelor sale lungi; şi toată silinţa ce-mi dădui ca să-l pot ajunge, rămase zădarnică. Il strigai, dar nu mă auzi, sau se făcu că nu mă aude ... Aşa ceva nu se întâmplase încă între noi. Poate că voia să ajungă mai repde la Bistriţa, să se suie pe plută şi să plece la Piatra, după cum îmi dăduse a înţelege încă de pe Hălăuca; poate ... dar tovarăşul meu era fricos ca un iepure şi nu-mi venea să cred că va îndrăzni să străbată el singur inima pădurilor până la Borca, şi cu atât mai puţin să înfrunte primejdiile unui drum pe plută până la Piatra; şi cu toate acestea zbura ca o săgeată, fără să-şi arunce macar ochii în urmă, spre mine. Când văzui, în sfârşit, că toate străduinţele mele, spre a mă ţinea de el sunt de prisos, rării pasul şi-l lăsai să se tot ducă.

— Ce naiba să fi păţit tovarăşul meu? mă întrebam eu nedumerit, din când în când. Parc'o dat strechia 'ntrînsul! Mi se pare, totuşi, că gazda noastră din Sabasa e de vină; poftim! dracul i-o şoptit să se uite la mine mai galeş decât la dânsul?

Mersesem numai vreo două ceasuri şi mă simţeam obosit ca după o întreagă zi de drum. Mă hotării să poposesc undeva la umbră, spre a-mi împrospăta puterile. Mă abătui din drum şi intrai în pădure; întâmplarea mă duse sub un pâlc de mesteacăni, unde pământul era aşternut cu o pajişte

deasă şi moale; îmi luai bocceaua din spete, o aşezai în chip de pernă la rădăcina unui mesteacăn, îmi desfăcui opincile și mă lungii cu fața 'n sus și cu capul pe boccea...

— Ce dracu să-l fi apucat pe tovarășul meu?

Incepea să-mi fie somn... Scosei carnetul şi trimisei tovarăşului meu din depărtare următoarea scrisoare în versuri:

Nu poți să-mi spui, amice, cam unde o s'ajungi
Pe drumul ars de soare cu pașii tăi cei lungi?
Te du... la revedere și nu fii amărît,
Bocceaua ta din spete să-ți ție de urît!
Iar când te-a 'nvinge drumul și nu vei mai putea,
Lungește-te ca mine, cu capul pe boccea,
Desfă-ți dela picioare opincile uscate
Și'n umbră de mesteacăni, întinde-te pe spate.
Și dacă ai, ca mine, poetice simțiri,
Inalță-te la ceruri prin crengile subțiri...
Eu chiar acum avut-am, în depărtatul cer,
O tainică 'ntâlnire cu vechiul Jupiter...
Și poate vrai, și ție, să-ți spun ce-am sfătuit?
Să-ți spun: Bătrânul Zeus e foarte amărît;
E veșnic dus pe gânduri, cu capul între mâni,
De când l-au lăsat Grecii și s'au făcut păgâni.
La cine, nu mai are, sărmanul, să-și încrunte
Cum și 'ncrunta odată sprincenele-i cărunte
Și-asupra cui nu are sărmanul să trimeată
Vr'un fulger de urgie, cum trimetea odată;
Și stă plecat și gârbov pe ruginitu-i sceptru,
Cum stă 'n Carnac, la lună, un palid rege spectru;
Și 'n sufletu-i nu are decât un singur dor:
Să moară; dar nu poate, căci e nemuritor.
Sărmanul, cu basmaua — căci are și basma —

Ştergându-şi de plâns ochii, Olimpu mi-arăta
Cu slăbănogu-i deget. Pacat că nu am timp
Să-ţi spun cu deamănuntul tot ce era 'n Olimp.
Să-ţi spun, doar, că Junona se dă cu suliman,
Că Marte se întrece cu Venus în cancan,
Că Ganimed, ştrengarul, îşi pune toată verva
Să scoată din sărite pe pudica Minerva;
Că Hermes bate ceardaş cu Apolon din pinteni,
De nici n'ating pământul, atâta sunt de sprinteni!
Că Baccus e Egumen, Silen Mitropolit,
Că Proserpina trage pe Aides la chit,
Că cele nouă Muze un dinte n'au în gură,
Şi că Vulcan la toate le-a făurit dantură;
Că ambrosia-i rară, nectar nu se găseşte,
Că Poseidon în ceruri e negustor de peşte,
Şi că, de când vaporul ieşit-a la iveală,
Naiadele fugit-au în cer cu pelea goală;
Că Pegaz e o gloabă, ce zace de răpciugă;
Că Faeton l-înhamă de trage la cotiugă;
Că şi-a pierdut Diana şi arcul şi ogarii,
Ş'acum desculţă mână la păşunat măgarii;
Că tot, precum odată, ş'acum Endimion,
Lungit la umbră, doarme ş'a'mbătrânit în somn;
Că Cerber e o javră cu coada între vine;
Că Hebe-i tot frumoasă şi mă 'ntreabă de tine;
Că Momus sta deoparte şi, când a auzit,
A râs, a râs, sărmanul, a râs până'a pocnit! . . .
Ş'acum, fiindcă Zeii s'în doliu după Mom,
Ii las ca să-l jelească şi eu mă culc să dorm . . .

Şi cred că cel din urmă vers îl scrisei horăind . . . Atât îmi era de somn . . . Adormii. Şi cine ştie cât aş fi dormit, dacă prin vis nu mi s'ar fi arătat o fiară îngrozitoare, ce-şi deschisese de departe gura-i plină de colţi şi venea asupra

mea, gata să mă'nghită. Sării ars drept în picioare... Un câne, care muşluise pe la capul meu în timpul somnului, fugea spre pădure, spăriet de năprasnica mea deşteptare...

— Dar dacă cânele era lup, mă gândii eu, aşa-i că existenţa nasului şi a urechilor mele ar fi devenit foarte problematică?

Umflai bocceaua în spete şi mantaua pe umeri şi plecai. Soarele era drept la amează şi razele lui perpendiculare ardeau ca nişte săgeţi de foc; arşiţa era covârşitoare şi sub umbra deasă a pădurilor, vântul părea că adormise; nici o frunză nu se mişca; cel mult dacă o foaie de plop, fără echilibru, se clătina repede şi fără pricină pe o ramură înaltă.

In pajiştea, ce mărginea drumul, câţiva rari cosaşi sau greeri ţârâiau a arşiţă. Tot încotro mergeam eu, curgea şi Sabasa cu unde răpezi şi clare; privind-o numai cum se strecoară iute şi murmurătoare pe sub umbra deasă şi tăinuită a pădurilor, îmi pricinuia o simţire de dulce răcoare sub arşiţa caniculară a verii. Mă aşezai pe un bolovan la umbră şi, dus pe gânduri, priveam nemişcat apa care fugea. Pe cursul ei neoprit, mi se părea că fuge şi sufletul meu; şi o melancolie neaşteptată mă cuprinse...

Peste câteva minute, îmi urmai drumul pe valea strâmtă şi lungă a Sabasei.

Munţii păduroşi, ce se râdicau deoparte şi de alta, formau o alee pitorească de mesteacăni blonzi şi de brazi posomorîţi; pe alocurea, o stâncă enormă de calcar alb se ivea dintre negrul-verde al brazilor nemişcaţi; ici-colea, din câte un unghi mai adăpostit al păretelui de stâncă, răsărea, ca în familie, dintr'un strop de ţărână, un smoc de flori albastre cu corola ca un păhăruţ de azur. S'ar fi zis că e o sărutare fragedă a naturii, depusă pe sânul sterp şi dezolat al morţii... Cine ar crede că dintr'un sentiment de milă nu m'am atins de una, măcar, din aceste flori? Nu erau

ele oare singura podoabă, singura mângâiere a stâncii pe care crescuseră?

Sosisem acum la gura Sabasei, la vărsarea ei în Bistriţa; mă aflam, cu alte cuvinte, la Borca. Potopul lui Noe n'ar fi putut îngrămădi într'un singur loc atâţia butuci, câţi erau sămănaţi fără regulă, şi unii peste alţii, pe prundurile Bistriţei şi ale Sabasei. Păduri întregi, abătute la pământ, se scoborîseră din munţi în vale şi nu aşteptau decât să intre pe dinţii ascuţiţi ai ferestrăului, care ţipă de foame pe malul drept al Bistriţei, la gura Borcei.

Mă uitai în toate părţile ca să văd pe tovarăşul meu, dar nu-l văzui; întrebai pe nişte plutaşi de pe mal, care-mi spuseră că un tânăr, aşa cum întrebam eu, se află la crâşmă. Trecui podul de pe Bistriţa şi urcai la crâşma din deal. Tovarăşul meu rodea un covrig şi sorbea dintr'un pahar cu vin.

— Bun'ajunsa, amice, zisei luându-i paharul de dinainte şi vărsându-i-l; am întâmpinat, urmai eu, multe secături în viaţa mea; mi-a fost, însă, dat, în cursul acestei călătorii, să fac cunoştinţa celei mai desăvârşite . . .

— Secături, mă întrerupse el; foarte bine, de secătură, secătură, da' vinul de ce mi l-ai vărsat?

— Fiindcă ai obiceiul de a te îmbăta şi fără să bei . . . Mă rog, n'ai putea să-mi lămureşti ce fuse asta?

— Aveam de gând să mă sui pe plută şi să plec la Piatră.

— Ei, şi ce te-ai oprit? Nu cumva crezi că era să mor de dorul tău?

— Tocmai fiindcă lucrul acesta era să se întâmple, de aceea m'am răzgândit!

— Foarte rău te-ai răzgândit; de plecai, aveam pe cap o belea mai puţin.

— Şi pentru ca sa ai o belea mai mult, de aceea am rămas . . . Băiete! . . . o garafă de vin.

Peste puţin, un băietan murdar, vârît în nişte ciobote unse cu dohot şi croite dintr'o vacă întreagă, ne puse dinainte o garafă cu vin, de pe care zoile se prelingeau în toate părţile, câţiva covrigi uscaţi şi pătaţi de muşte, şi două pahare, copii în dreptate ai gărăfii cu vin . . .

Băurăm, plătirăm şi plecarăm.

PE ȘEȘTINA

Pentru a merge din Borca la Şarul Dornei, ţinta călătoriei noastre, am fi putut ţinea sau drumul înainte, pe la Broşteni, şi de aici pe valea Negrei, sau puteam face baza triunghiului, tăind deadreptul peste Cerbul, pe potica de picior a muntenilor; cel dintâi mai lung și mai uşor, cea de-a doua mai scurtă şi mai anevoioasă. Ne oprirăm la umbra unei sălcii de lângă o fântână și ținurăm sfat. Tovarăşul meu era pentru drumul pe la Broșteni, eu pentru cel de peste Cerbul. Părerea mea izbuti, cu condiție numai ca să luăm cai, de oarece opincile noastre erau aproape ferfeniță şi, prin urmare, tălpile noastre în primejdie.

Peste drum de fântâna, lângă care sfătuiam, se afla o casă țărănească cu o înfățișare curată pe dinafară. Sărirăm un pârleaz și intrarăm în ogradă. După primirea obişnuită, pe care ne-o făcură doi câni hărțăgoși, ne ieşi sprinten înainte de după casă, o femee tânără, subțirică şi nu tocmai înaltă.

— Bine-am găsit, nevastă, — zisei eu — bucuroși la oaspeți?

— Bine-ați venit, bucuroşi, poftim, îmi răspunse ea, cu glas ascuțit și mlădios.

— Poftim pe-aici, repetă femeia, cu acelaşi glas; și apucând înainte, ne duse sub o șandrama, în dosul casei. De-o parte fumega un foc pe sfârşite, iar de alta şedea bărbatul pe un scaun lung de țară cu patru picioare, înaintea

unei mese rotunde. O mămăligă răsturnată chiar atunci şi o strachină cu borş de fasole şi perje verzi alcătuiau ospăţul frugal al acestei părechi de oameni.

— Bine-am găsit şi poftă bună, zisei intrând sub şandrama şi adresându-mă românului.

— Foarte mulţămim, şi bine-aţi venit, ne răspunse el, abia urnindu-se de pe scaun. Poftim, şedeţi şi ne arată o laviţă.

— Mult n'o să stăm, că ne grăbim.

— Poftim de hodiniţi şi, dacă nu vi-i cu supărare, poftim de gustaţi ceva cu noi. Ia mai dă două linguri, Axinio, pentru dumnealor şi caută ceva de şezut, zise românul femeii lui.

Nici mămăliga şi nici borşul românului nu mă prea ispiteau; totuşi mă aşezai la masă pe un scaun cu trei picioare, care slujea la amestecat mămăliga. Tovarăşul meu se puse pe scaunul Axiniei, iar Axinia pe o cofă cu apă.

— Şi 'ncotro mergeţi? mă întrebă românul.

— Spre Şarul Dornei, răspunsei, şi ne-ar trebui nişte cai ca să putem tăia peste munte, în valea Negrei.

— Vreţi să mergeţi prin Şeştină?

— Nu cunoaştem locul; dar prin Şeştină sau pe altundeva, destul că voim să fim în Şar pe potica cea mai scurtă.

— Atunci peste Cerbul şi prin Şeştină; scoborîţi în Neagra la Mârcu, ş'apoi apucaţi valea spre Dârmocs, Panaci, Păltiniş şi ieşiţi în Şar.

— Şi cai unde-am putea găsi? întrebai eu.

— Dacă vă trebuie numai decât, avem şi noi.

— Atunci treaba merge de minune; cât o să plătim?

— Câte cinci franci de cal, ca să vă ducă până 'n Neagra Şarului.

— Plătim cinci franci; dar ce facem cu caii acolo?,

— Apoi merge Axinia cu dumneavoastră pe jos.

— Atunci ne-am înţăles; când putem pleca?

— O să zăboviţi numai pân'om prinde caii de pe deal; păn'atunci îţi hodini o ţâră 'n casă.

Ne sularăm dela masă. Axinia plecă la deal după cai, noi intrarăm în casă şi ne culcarăm, românul rămase afară.

Dormirăm două ceasuri bune. Când ne scularăm, erau patru ceasuri după-amează; iar caii gata înşeuaţi.

O tarniţă de lemn acoperită cu o pocladă subţire, strânsă cu o curea de piele adusă pe sub pântecele calului şi înodată la o parte, alcătuia ceea ce noi am numi o şea. Până ce să cercetăm noi caii, până ce să mai punem câte o pernă peste pocladă şi până ce să închingăm caii din nou, Axinia se duse sub şandramaua de dindos, intră apoi în casă şi, când ieşi în pragul uşii gata de plecare, cât pe ce să n'o mai cunoaştem. Se spălase, se pieptănase şi se îmbrăcase. Era o femeie ca de douăzeci şi cinci de ani, cu faţa lungăreaţă şi trăsături foarte regulate; nasul, mai cu samă, drept şi proporţionat, îndeplinea ceea ce lipsea ochilor ei prea mici, dar negri, vii şi scânteietori; gura mică, părul negru, trupul sprinten ... Pe vârful capului, înodat cu oarecare neîngrijire şi cochetărie, avea un tulpan undelemniu şi nou de tot; gâtul îi era încărcat cu mărgele de toate feţele şi o cămeşă vrâstată cu borangic îi îmbrăca jumătatea de sus a corpului său; dela brâu în jos, două fote se scoborau până deasupra gleznelor; picioarele îi erau goale dar curate; iar cruciş peste umăr, atârnată la şoldul stâng, purta o geantă de lână vărgată cu negru şi roş; astfel Axinia era gata de drum. Plătirăm 10 lei românului, încălecarăm şi plecarăm.

Erau cinci ceasuri după amiază.

Cât-colea, Axinia ţesea iute din picioare şi sânurile-i tari săltau în cadenţă sub cămeşa-i albă şi subţire.

Muntele Cerbu începe drept în loc; şi aproape-mi strâmbam gâtul, uitându-mă spre vârful lui. Suisem atâţia munţi călare sau pe jos; îmi venea totuşi greu să-mi dau samă,

cum era să urcăm noi pe spetele Cerbului. Caii de munte însă, au ceva din firea caprelor: cu piciorul subţire şi nervos, cu unghia fină şi sensibilă, deştepţi din fire, cuminţi din împrejurări, caii de munte sânt un dar nepreţuit. Fără să-i cârneşti din frâu, ei aleg singuri potica cea mai bătută. Totuşi, niciodată n'am înţăles pentru ce caii aceştia merg pe marginea despre prăpastie, când drumul e tăiat în coasta muntelui; e adevărat că oarecare fiori îţi răcesc inima, când te uiţi în jos; poţi însă, fi pe deplin încredinţat că niciodată calul de munte nu va călca greşit.

Cerbul e un munte urît. Prea înclinat, ploile torenţiale i-au săpat coastele, şi mâncături, adânci de lut galbăn cu gingini verzi şi sărăcăcioase îl brăzdează din creştet până 'n poale; iar potica de suit şerpuieşte, de regulă, pe fundul adânc al acestor mâncături. Lut la dreapta, lut la stânga, tufe de mesteacăni nevoieşi deasupra capetelor noastre, nicio privelişte pentru ochi, niciun orizont pentru suflet . . . toate acestea făceau drumul nesuferit. Strâns între tovarăşul meu, care mergea înainte pe roaiba lui mică şi slabă, şi între Axinia care se acăţase de coada calului meu, mă simţeam arestat. Fu un moment, când crezui că mă duc pe spete; poteca suia prea pieptiş şi Axinia atârnându-se prea greu de coada calului meu, bietul dobitoc se lăsă pe picioarele de dinapoi.

— Bine, Axinio, fată hăi, o să cădem şi eu şi calul peste tine, ş'o să-ţi fie cam greu, zisei eu, cumpănind calul înainte.

— Nu te teme, cucoane, nu te teme că nu cazi; numai ţine-te bine, că e cam cheptiş.

— Da' lasă-te de coada calului, c'ai să mă dai de râpă, du-te mai bine şi te ţine de coada iepei, că boierul cel tânăr îi mai uşor.

Acest argument convinse pe Axinia care, trecând iute ca o suviecă pe lângă mine, se acăţă de coada iepei tovarăşului meu fără ca el să bage de samă. Rămăsei puţin în urmă. Tovarăşul meu, lung şi subţire, şi cu picioare lungi,

se ţinea plecat înainte şi ghebos pe roaiba lui mică şi slabă. Axinia, silită de natura drumului şi de mijlocul ce-şi alesese ea pentru a urca la deal, mergea plecată înainte, iar trupul ei rotund şi învălit în fotele-i strâmte, sucindu-se când la dreapta, când la stânga, urma în mişcare şi cadenţat, mecanismul picioarelor.

După un ceas şi jumătate de un mers anevoios ieşirăm deasupra Cerbului. Şi de unde credeam că vom întâlni vreuna din acele aşezături limpezi, ce de regulă se deschid pe vârful munţilor, ne trezirăm în faţă cu o nesfârşită încurcătură de potici înguste şi cotigite, care şerpuiau, se încrucişau şi se pierdeau pe sub tufele dese de mesteacăni, ce ne împrejmuiau mersul. Axinia, care poate să fi avut ceva din firea stâlpului de foc, ce călăuzea pe Maghii din răsărit, apucă înainte pe una din potici şi dispăru în desimea mestecănişului mărunt din calea noastră; iar ochii noştri nu se deslipeau de capul ei, care ne slujea de cârmă în această mare de frunziş numai atâta de adâncă pe cât era şi Axinia de înaltă.

Tulpanul ei undelemniu ne făcea o mulţime de şotii: aproape de aceeaşi faţă cu frunzele de mesteacăn, de multe ori-îl perdeam din vedere; şi, lunâdu-ne atunci după clătinarea frunzelor, care putea fi pricinuită de vânt, apucam câte o cărare greşită; Axinia însă avea grijă să se uite înapoi din când în când.

— Nu pe-acolo, nu pe-acolo! striga ea, când ne vedea că apucăm rău; faceţi după mine.

Şi când noi căutam capul Axiniei la dreapta, glasul ei răsărea la stânga. Ciuda noastră şi necazul cailor, care trebuiau să taie deadreptul prin tufe, nu erau proaste.

— Bine, Axinio, fată hăi, zisei eu, când putui fi mai aproape de dânsa:

Cine dracu ţi-o şoptit
Tulpan verde ţi-ai făcut?

Nu vezi că cuconaşul ist tânăr te prăpădeşte din ochi prin mestecănişul ist broticiu ca şi tulpanul tău? Batâr, de te făcea mă-ta mai naltă, ca să-ţi răsară părul şi ochii tăi negri deasupra frunzişului! Dar aşa? Pare-că eşti un buratec, fa, la cap; el verde, frunzele verzi; mesteacănii mărunţi, tu numai cât dânşii . . . O să ne rătăcim, fată hăi!

— Las' că mă uit eu înapoi şi vă strig, când îţi apuca rău.

— Ba să strigi tu pe naiba; cu strigătul tău ne bagi prin toate tufele. Ia să faci bine să nu te deslipeşti de botul calului, ori te leg la oblânc! Ce dracu, parcă eşti o suveică.

— Haide, hai, că înoptăm în pădure şi ne mânâncă ursu', zise ea iuţindu-şi pasul şi fără a se uita îndărăt.

Şi, după cum pământul era de undulat, tot aşa şi ea, acum se cufunda în frunzişul ca o apă, acum numai capul i se arăta pe deasupra.

— Mare lucru, să nu fi dat strechia peste tine, Axinio, zisei eu ţinând calul şi căutând a mă ţinea cât mai aproape de dânsa.

Ea îşi căuta însă de drum, ţăsând iute din picioare şi lunecând ca o svârlugă pe potica strâmtă şi cotigită, ce şerpuia pe sub mestecăniş. Inţălesei că cu Axinia n'o poate cineva scoate la capăt aşa de uşor . . . Mă mulţămii, deci, a căuta să mă ţin cât mai aproape de dânsa. Câtcolea tovarăşul meu înota şi el prin desişul verde cu roaiba lui mică şi slabă. In cele din urmă, ne ajunse şi el.

— Ufff! . . . făcu Axinia, scoţând din geantă o basma albă cu horbotă groasă pe margini şi ştergându-şi faţa de sudoare; uf, ce zăpuşală! Şi se lungi pe iarbă sub o tufă de mesteacăni.

— Vezi, dacă ţăşi prea iute, suveica dracului, c'ai ostenit? zise tovarăşul meu, descălicând.

— Ei, şi pe 'neata te-o pălit *nila;* parc'ai să faci pânză cu mine.

— Pânza ca pânza, vi'ţi înţelege voi mai pe urmă, Axinio, zisei descălecând şi eu; dar păn'atunci, n'ai face rău să-mi spui unde-o să mânem noi în ias' noapte?

— Unde? La Avrum în Şeştină, răspunse ea cu siguranţă.

— Şi, mă rog, ce mâncare-i Avrum al tău din Şeştină, despre care îmi spui ca de un om, pe care toată lumea e datoare să-l cunoască?

— Da' ce? 'Neata nu ştii? Avrum din Şeştină, crâşmariu.

— Da' cum să nu-l ştiu! Mi se pare că sânt chiar o leacă de cimotie cu el.

De altmintrelea, întrebarea mea era de prisos şi răspunsul putea fi dela sine cunoscut. Cine zice, în satele şi localităţile noastre de munte, Avrum, Iţic, Leiba, Burăh, Şloim, zice crâşmar, adică un fel de paingăn, care-şi ţăse pânza lui la locul cel mai prielnic, pentru a-i cădea în mreajă tot felul şi, pe cât se poate, mai multe insecte; şi precum paingănul stă la pândă în mijlocul pânzei sale, tot aşa Avrum sau Iţic pândesc pe trecători dela umbra crâşmei lor.

— Şi mai avem mult până la Avrum al tău?

— A mai hi pe jumătate cât am mărs.

După câteva minute de odihnă, încălecarăm şi plecarăm.

Soarele cumpănise acum după dealuri şi nu mai poleia, cu cele din urmă raze ale sale, decât piscurile munţilor din răsăritul ce se întindea la spetele noastre. Pe nesimţite, însă îşi stânse şi apusul lumina sa şi liniştea amurgului cuprinse nemărginitul ocean de munţi, ce ne înconjura din toate părţile. Axinia îşi vârâse în geantă basmaua sa albă cu horbotă groasă pe margini; tovarăşul meu începuse să-şi încheie, cu îngrijire, la piept, vengherca lui soldăţească; eu îmi aruncasem mantaua pe umere; sudoarea se uscase de pe cai...

In munte, radiarea nocturnă se face repede şi răcoarea nopţilor senine e cu atât mai mare, cu cât ziua a fost mai călduroasă.

Când părăsirăm mestecănişul spre a intra în Şeştină, înoptase de tot şi frigul se făcuse simţitor. Luna plutea slobodă în depărtările umbroase ale spaţiului deşert, împrejmuindu-şi chipu-i mort şi palid cu o fantastică ramă de întunerec şi lumină. Inaintea noastră, lungă, largă şi pleşuvă se întindea Şeştina ca un luciu de apă, încremenită sub o reţea de umbră; ai fi zis că o iarnă prea timpurie aruncase un giulgiu de brumă peste umerii goi şi pustii ai Şeştinei!...

Sub razele piezişe ale lunii, umbrele înalte ale ierburilor închipuiau figuri întunecoase şi nemăsurat de lungi pe întinderea sură a câmpiilor; iar vântul uşor, clătinând alene aceste ierburi, pricinuia un joc fantastic de umbre bizare.

După două lungi şi friguroase ceasuri de mers sub întunerecul nopţii, descălecarăm dinaintea crâşmei lui Avrum din Şeştină. Avrum însă se culcase şi crâşma, sau — mai bine zis — cocioaba lui de scânduri, dormea dusă şi ea, sgribulindu-se de frig şi înghemuindu-se, parcă de frică, în umbra uneia din îndoiturile mai apărate de vânturi ale Şeştinei.

— Ei, şi acum, zisei descălecând, unde e Avrum al tău, Axinio?

— S'a hi culcat lifta cea jidovească, da' las' că mă duc eu amu şi-l scol.

Şi, în adevăr, până să legăm noi caii de câte un par al unui gard de răzlogi, Axinia se şi duse la uşa crâşmei, fără a se îngriji de cânii cu care, pe cât înţăleserăm, avea o destul de veche cunoştinţă.

— Domnu' Avrum, domnu' Avrum! auzirăm noi pe Axinia strigând şi bătând cu pumnul în uşa crâşmei.

Niciun răspuns.

— Domnu' Avrum, domnu' Avrum!...

Aceeaşi tăcere.

— Pârli-te-ar para focului, perciunatule!... Domnu' Avrum, domnu' Avrum!...

Şi pumnul Axiniei mic şi nervos izbea repede şi puternic în uşa hodorogită a crâşmei.

Un glas gros şi somnoros păru că se aude din lăuntru.

— Eu, eu Axinia din Gura Borcii; deschide!

Acelaşi glas din lăuntru râdică diapazonu-i răguşit şi somnoros.

— Da' deschide, că-s cu doi boieri şi n'au unde mânea.

— Hîîî? Da' ce caută boierii pe vremea asta aici? Du-te, nu deschid, răspunse el cu accentul particular jidovilor din Galiţia, care deabia rup româneşte.

— Jupâne Avrum, zisei eu bătând în uşă, cu dosul a două degete, deschide, sântem oameni buni, am înoptat aici şi n'avem unde mânea; deschide, te rog, să ne dai ceva de-ale mâncării şi vre-o odaie de mas; plătim.

— Eu nu zic că nu sânteţi oameni buni, răspunse el din lăuntru cu acelaşi accent, da' eu nu văd noaptea şi n'am unde să vă primesc; să vă duceţi dumneavoastră alăturea să mâneţi.

— Da' ce? este vre'o casă alăturea, Axinio? întrebai eu pe femeie.

— . . . Cornu' lui cel jidovesc! I-auzi spurcatu' dracului, vă trimite alăturea să mâneţi cu ţiganii, răspunse ea scoborînd glasul.

— Cum cu ţiganii?

— Doar alăturea sânt nişte lăeşi, care s'o aşăzat aici cu cortu' de potcovesc, vara, caii omeneşti.

— Ş'or fi potcovind şi pe oamenii care le cad la îndemână?

— D'apoi?

Inţălesei că vorba de « boier » nu prea fermecase auzul lui Avrum, şi până într'atâta nu-l fermecase încât ne trimetea să mânem alăturea cu ţiganii . . .

Aş fi trecut uşor peste dispreţul ce arăta Avrum pentru toţi « boierii » concentraţi de astădată în una şi singura mea persoană şi chiar aş fi închis gura amorului meu propriu

jignit, dacă cel puţin pârdalnicul de stomac nu s'ar fi împotrivit! . . .

— Domnule Avrum, deschide, te rog, numai să cumpărăm ceva şi ne ducem, zisei, fără a schimba bătaia în uşă şi fără a râdica glasul.

— Nu văd noaptea, nu deschid, mă rog să vă duceţi de-aici.

— De dus ne-om duce, d'a de deschis trebuie să deschizi şi de vândut trebuie să vinzi; aprinde lumânarea şi deschide, zisei bătând cu pumnul în uşă.

— Hîîî? . . . Da' ce? Parc'am să deschid de frică? Da' dumneavoastră sânteţi boeri, mă rog?

— Frică-nefrică, boieri-neboieri, deschide, ori stric uşa. Şi izbeam cu pumnul în uşă de se zguduia cocioaba întreagă.

— Hîîî? Sură!

— Vuus! se auzi întrebând din fundul crâşmei un glas de femeie spăriet.

— Bate la uşă, vra să strice uşa! Aprinde lumânarea! Iaca, deschid.

Când păşirăm pragul, o duhoare alcătuită din toate miresmele pământului îmi străbătu până 'n creieri; nu te pricepeai dacă miroase a pământ, a ouă clocite, a grăsime râncedă, a peşte sărat, a piele nedubită, a brânză iute, a curechi murat. . . nu mirosea a nimic din toate acestea, dar mirosea a toate aceste la un loc. . . Trebuie să recunosc nasului meu, însă, gloria de a fi înfruntat cu un adevărat eroism această duhoare ciumată, fără ca totuşi să se strâmbe câtuşi de puţin.

— Buna vremea, domnule Avrum, zisei intrând; se vede că nu-ţi prea plac muşteriii de noapte, de te culci aşa de vreme?

Jidovul, înmărmurit de spaimă, stătea nemişcat şi nu răspunse, deocamdată, nimic. Tăiat pe fundul de lumină

roş palid al lumânării somnoroase de său, pe care Sura o ţinea în mână la spetele lui, Avrum rămăsese ca trăznit sub înfăţişarea mea.

Ş'apoi, peste urmele ce spaima întipărise fiinţei sale întregi, întâmplarea mai aruncase o păreche de « neexprimabili » *couleur Isabelle*, o cămeşă ce bătea în floarea unui roş spălăcit, nişte papuci de teletin şi nişte aţe ce-i spânzurau de toate părţile... Cu mânile în aer, cu trupul plecat spre dreapta, ca şi cum s'ar fi ferit de-o lovitură, cu picioarele desfăcute larg, Avrum avea aerul unui sămn de întrebare; iar deasupra tuturor, răsărea capul lui Avrum înzestrat cu toate podoabele tipice ale rasei sale: cu fruntea înaltă şi acoperită de-o pele subţire şi des încreţită, cu ochii mici ce se mişcau iute şi neastâmpărat în dosul unor pleoape pleşuve şi îmbujorate, cu nasul uscat şi coroiat, cu faţa lungă şi înfăşurată într'o barbă sălbatică şi terminată în furculiţă, dar mai ales cu nelipsiţii săi perciuni care în şuruburi lucioase, tremurătoare şi pline de puf, se scoborau dela înălţimea tâmplelor până în josul urechilor.

Dealtmintrelea, Avrum avea tot dreptul să facă cu mine pe sămnul de întrebare; şi nu numai Avrum, dar orice muritor ar fi rămas nedumerit asupra soiului de om ce putea să se ascundă sub o manta lungă şi largă, sub o pălărie vastă, cu revolver la stânga, cu un ciomag în dreapta, cu traniţa 'n spete şi cu opinci la picioare. Mai pune pe lângă acestea o faţă posomorîtă, o barbă grozavă, nişte ochi încruntaţi şi, deasupra, ceasul târziu de noapte la care noi băteam desnădăjduit în uşa lui Avrum, şi oricine înţelege că toate Surele şi toţi Avrumii pământului datori erau să simtă fiori de groază prin oasele lor... Şi când te gândeşti că mie nu-mi era decât foame şi că nu jucam, poate, această comedie decât pentru un covrig uscat şi trei masline sbârcite sau pentru o şuşăniţă de păstramă, cu care la nevoie mi-aş fi putut cârpi opincile rupte!...

— Putem găsi la dumneata ceva de-ale mâncării, domnule Avrum? zisei aşezându-mă pe un scaun de lemn unsuros, ce se afla lângă tejghea, în partea despre uşă.

Jidovul păru că-şi vine în fire.

— Da', mă rog, cine sânteţi dumneavoastră şi ce vraţi dela mine?

— Deocamdată, domnule Avrum, nu suntem decât nişte oameni flămânzi, şi vroim să cumpărăm ceva de-ale mâncării; cred că cu parale o să ne dai.

Şi pusei pe tejghea o piesă de 5 lei.

— Doar ţi-am spus eu, domnule Avrum, că dumnealor sânt nişte boieri dela oraş şi dumneata te-ai spăriet de geaba, zise Axinia, amestecându-se în vorbă.

— Da' eu nu m'am spăriet, numai n'am ştiut cine sânt dumnealor, răspunse desmeticindu-se Avrum, ai căruia ochi recăpătase privirea lor vicleană şi lacomă la sclipirea pe care piesa de 5 lei o arunca sub flacăra lumânării de său aşezate de Sura pe tejghea.

— Domnu' Avrum are dreptate, Axinio; acum însă, când ne cunoşti cine sântem, domnule Avrum, poţi să ne dai ceva? cu parale, bine înţăles; sântem cam flămânzi.

— Poftim, mă rog, ce vraţi ca să vă dau?

— Mai întâi câte un păhăruţ cu rachiu şi câte un covrig; da' rachiu să ne dai de cel care bei dumneata Sâmbăta.

— Bucuros... Sură, adă garafa cu rachiu din dulap.

— Şi altceva? întrebă Avrum, rězămându-se cu amândouă mânile pe tejghea şi plecându-şi spre noi jumătatea persoanei sale, care răsărea de după aceeaşi tejghea întocmai ca a unui orator de după tribună.

— Apoi multe am vra noi; dar dă-ne şi dumneata, deocamdată, ce ai mai bun în crâşma dumitale.

— La mine este tot bun... Am pastramă bună, am brânză bună, am ghedem tare bun, am masline, am scrumbii la putină, am sardele de cutie tare bune...

— Sardele de cutie? Ai sardele de cutie, domnule Avrum? ia să-ţi vedem sardelele.

— Sardele proaspete, tare bune. Sură, zise el femeii lui care pusese pe tejghea o garafă cu rachiu verde de mintă, adă cutia cu sardele.

Şi până ce să bem noi câte un pahar de rachiu verde cuşăr şi până ce să muşcăm odată din câte un covrig fosil, Sura, o femeie clorotică cam de 30 de ani, cu o cămeşă cum numai la jidoafce se poate vedea, cu o fustă lustruită de slin pe la şolduri şi cu picioarele goale, se duse, scotoci prin rafturile întunecoase ale crâşmei, găsi, scoase, aduse şi puse pe tejghea o cutie în adevăr cu sardele.

Nu ştiu dacă regii egipteni mâncau sardele de cutie; sânt însă încredinţat că cutia, pe care Sura o pusese pe tejghea, ar fi putut prea bine figura în orice muzeu de antichităţi, ca o piesă arheologică din timpurile faraonice; şi de nu mi-ar fi fost prea foame, cine ştie, pe lângă atâtea frigări luate drept săbii dace sau romane, pe lângă atâtea hârburi de oale râdicate la gloria de vase grece sau troiene, pe lângă atâţia bolovani cioplîţi de fantazia întâmplării şi pedepsiţi pe sfânta dreptate să reprezinte epocele preistorice, pe lângă atâtea trenţe cărora li se acordă rara glorie de a fi învălit oare când coapsele eroice ale vreunui antic cuceritor de popoare, — cine ştie, zic, dacă printre toate acestea n'aşi fi strecurat şi eu cutia mea cu sardele? Imi era însă prea foame, şi trebui deci să las văduve toate muzeele de o piesă în adevăr unică şi de o reală valoare arheologică. De altmintrelea, celebra cutie cu sardele a lui Avrum din Şeştină purta pe fruntea ei toate semnele caracteristice şi distinctive ale unei adânci antichităţi.

Mai mult lungă decât lată, şoarecii sau gândacii, ce locuiau cu drepturi de prescripţiune în crâşma lui Avrum, rosese cingătoarea de hârtie tipărită din jurul ei şi crâmpeie numai de litere se mai puteau deosebi din inscripţia aproape dis-

părută; ar fi trebuit pătrunderea unui mare arheolog, ca să reconstruiască acest document insultat de vremuri... Iar trântiturile, pe care biata cutie le mâncase, poate, în lunga ei viaţă, precum şi încercările celor ce în deşert căutaseră s'o deschidă în deosebite timpuri, atâtea urme lăsase pe amândouă feţele ei, atâtea împunsături în lung şi în lat, atâtea crestături pe margini, încât nu te pricepeai, dacă această cutie a putut avea cândva o formă. E de prisos să mai spunem că deosebite generaţii de muşte şi ţânţari ce trăiseră şi muriseră sub acoperământul ospitalier al lui Avrum, făcuseră din ea albumul lor!...

— Şi alte sardele n'ai, domnule Avrum? zisei eu privind cutia pe toate părţile.

— Numai asta a mai rămas; dar sânt tare bune.

— Cred.

Scosei cuţitul meu şi până ce să tai, cu vai nevoie, capacul de deasupra, Sura aduse o farfurie şi două furculiţi ruginite. Când răsturnai cutia şi vărsai sardelele pe farfurie, o duhoare grea de untură de peşte mă izbi în nas.

— Dacă faci cură de untură de peşte, amice, zisei adresându-mă tovarăşului meu, iată, ai prilejul de a n'o întrerupe nici chiar pe Şeştină; îţi hărăzesc şi partea mea. Tovarăşul meu luă farfuria şi o duse la nas.

— Ţi-i foame, Axinio? zise el adresându-se femeii; dacă ţi-i foame şi vrai să mânânci, iaca; şi-i întinse farfuria; cere pâne şi mânâncă.

Femeia, mirosind-o de asemenea:

— Da' nu mânânc eu, cucoane, peşte putred cu undelemn împuţit zise ea scuipând; n'am mâncat de-aista de când sânt.

— Şi numai sardele ai, domnule Avrum? Altăceva nu mai ai? ia dă-ne altăceva.

— Poate-ţi vra o bucăţică de pastramă, ori brânză bună, ori ghedem tare bun, ori scrumbii de putină, tare bune.

— Ia să-ţi văd pastrama.

— Sură! *bring aran dus ghite dar flaiş.*

Peste câteva minute, nelipsita Sură se întoarse din fundul crâşmei, cu o şuşeniță de carne uscată, neagră-verde, şi cu vine gălbii pe deasupra. Fără să mai iau în seamă marafeturile nasului meu, tăei cu cuţitul o bucată şi o crestai în felii subţiri. Ni se dădu o pâne neagră şi uscată şi făcând masă din tejgheaua unsuroasă a lui Avrum, isprăvirăm în câteva minute cina de sară de pe Şeştină.

— Acuma, domnule Avrum, de mâncat ne-ai dat; da' de culcat, o să ai unde să ne culci? Plătim cât vrai numai să dormim oleacă.

— Hîîî? Sură? făcu Avrum, uitându-se interogativ la clorotica lui jumătate.

Sura îşi preumblă iute ochii săi albicioşi pe toată întinderea persoanelor noastre şi, după un răpede şi neobservat studiu psihologic, propriu numai femeilor, se uită la Avrum şi-i spuse ceva jidoveşte.

— Iacă, aveţi odaia din fund ca să vă culcaţi şi am să ieu numai 5 lei pentru Dumneavoastră.

— Mai ieftin nici că se poate! Iacă, poftim, domnule Avrum, zisei, împingându-i piesa, pe care dela capul locului o scosesem pe tejghea. Jidovul o luă, o întoarse, o suci, o sună pe tejghea, o cercetă aproape de para lumânării; şi după ce se încredinţă că nu e nici ştearsă, nici de plumb, îi dădu drumul în cicmigea, unde căzând trezi din somn pe o mulţime de franci şi gologani, care, sărind spărieţi de năprasnica ei sosire, scoaseră un uşor ţipet metalic; şi apoi din nou căzură în somn adânc, împreună cu noua sosită.

— Da' eu oare unde m'oi culca, madamă Sură? întrebă Axinia pe evreică.

— Da' ce am eu cu dumneata, jupâneasă Axinie? culcă-te unde ştii, răspunse jidoafca cu mânie şi răutate.

— Da' n'ar putea să se culce și femeia aici în casă, undeva? întrebai eu.

— Da' unde să se culce? N'are unde să se culce, răspunse Sura; poate dumneei să doarmă afară.

— Apoi afară îngheață femeia de frig.

— Da' ce am eu dacă îngheață?

— Cum «ce am eu»? da' moare femeia de frig, jupâneasă Sură.

— Da' ce am eu, dacă moare?

— D'apoi îmi găsesc beleaua cu bărbată-so: mi-a dat-o vie și să i-o dau moartă?

— Da' ce am eu, dacă ai să i-o dai? eu n'am treabă.

— Du-te, Axinio, și regulează caii, s'apoi vino să te culci jos, în odaie cu noi, zisei eu, fără a mai lua în samă nepăsarea răutăcioasă a jidoafcei!

— Da nu se poate să se culce în odaie, n'are unde, nu se poate. . .

— Cum n'are unde? Dacă n'a avea loc jos, o culc alăturea cu mine; ei, cum n'are unde? am plătit cât ați cerut; pentru noaptea asta odaia-i a mea, și am să culc pe Axinia cu mine.

Se încinse între Sura și Avrum un dialog foarte viu, în limba lor. . . Ai fi zis că mai de grabă se sfădesc; fără îndoială că era în joc culcatul Axiniei.

— Du-te, Axinio, și vezi de cai ș'apoi întoarce-te să ne culcăm, că-i târziu, zisei eu, ne mai luând în samă jidoveasca lui Avrum și a Surei.

Până ce să se ducă Axinia să împiedece caii și să le deie drumul în Şeştină, până ce s'o așteptăm noi să se întoarcă, Sura disparu. Peste jumătate de ceas, Axinia se întoarse. Trecurăm prin cuibul de pupăză al lui Avrum și intrarăm într'o odaie mică, în care abia te puteai învârti.

O masă de lemn înaltă și îngustă pe care ardea o lumânare de său într'un sfeșnic de alamă, lângă masă un scaun de brad și lângă scaun un pat cu capătul la o fereastră mică,

jumătate de sticlă jumătate de hârtie, alcătuiau toată îmbrăcămintea noului nostru culcuş. Pe de altă parte Sura, folosindu-se de lipsa noastră din odaie, pe când aşteptam în crâşmă întoarcerea Axiniei dela cai, luase de pe pat salteaua, de va fi fost vreo saltea, şi lăsase numai un lăvicer spart, care avea toată bunăvoinţa să acopere goliciunea celor patru scânduri, aşezate pe trei capre, ce-şi arătau cu neruşinare de sub pat picioarele lor desfăcute, iar ca odihnă capului nostru, lăsase şi trei perne mari, desfăţate, unsuroase şi roşii ca pieptarul lui Avrum. In colo, ai fi putut prea bine învârti o mâţă de coadă şi n'ar fi avut de ce se prinde.

Fără să mai stau la vorbă, luai una din perne, o aşezai la părete în curmezişul patului, lipii de pat şi în direcţia pernei scaunul cel de lemn, râdicai gulerul la manta în care mă înfăşurai, şi mă lungii cu capul pe pernă şi cu picioarele pe scaun. Trebue să mărturisesc că la voiaj sânt de un egoism revoltător; în nicio altă împrejurare a vieţii nu mă slujesc, mai mult decât la drum, de maxima:

«Fiecare pentru sine şi Dumnezeu pentru toţi».

— O! o! zise tovarăşul meu, văzându-mă chiar culcat; ai prins jumătate din odaie, ai luat şi scaunul şi acum râzi de mine şi de biata Axinie, pe sub pălărie.

Imi trăsesem, în adevăr, pălăria peste ochi, ca să nu mă bată lumina.

— De loc, scumpul meu, am simţit numai că-ţi puseseşi ochiul pe scaun şi că ai fi avut poftă să-ţi întinzi cataligele pe el; de aceea am apucat să-mi instalez eu mai înainte opincile pe dânsul, spre a vă ţinea de urît, ţie şi Axiniei, de cumva veţi avea gustul să faceţi priveghi în ias' noapte.

Şi până ce tovarăşul meu să se mai învârtească prin odaie chibzuindu-şi locul de dormit, Axinia, care adusese înlăuntru pernele şi poclăzile dela cai, îşi aşternu în ungherul de după uşă una din poclăzi, îşi aşeză pernele căpătâi, se culcă,

se făcu ghem, îşi trase fotele pe picioare, se învăli cu cealaltă pocladă şi nu mai zise nimic.

Bietul meu tovarăş rămăsese stâlp în lumânare şi, ciupindu-şi o musteaţă închipuită, plănuia, cu mintea şi cu ochiul, un loc unde să-şi poată şi el aşeza imensa sa persoană. In cele din urmă, păru că ia o hotărîre: ca şi mine, aşeză şi el perna la părete în curmezişul patului şi se culcă; dar patul era aşa de îngust şi picioarele lui aşa de lungi, încât îi fu peste putinţă să-şi găsească echilibrul de dormit.

— N'ai să ieşi la niciun capăt, amice, zisei eu, tot sucindu-te aşa. Cel mai bun lucru era să-ţi fi închipuit, pentru această călătorie, o altă păreche de picioare. Părinţii tăi, când au ridicat planul persoanei tale, s'au luat, pe cât se pare, după urieşii din poveste şi nu s'au gândit că vor veni şi vremuri, când va trebui să mai dormi şi pe cele patru scânduri ale lui Avrum din Şeştină. Inţelegi, prin urmare, că pentru timpul de faţă picioarele tale îţi sânt o adevărată nenorocire. Totuşi, fiindcă năcazul tău îmi face milă, apoi îţi pot da un sfat prielnic de tot: cere o pocladă Axiniei, ia-ţi perna şi te culcă jos; să stângi, însă, lumânarea.

Şi mă întorsei cu faţa la părete, spre a dormi.

— Când n'ai de primit, răspunse el, bag de samă că eşti foarte meşter în a da sfaturi altora.

— Orice băgări de samă ai mai avea de făcut, adresează-le, te rog, opincilor mele; eu te las şi plec în împărăţia trandafirie a visurilor.

Câteva minute încă, simţii în mod vag pe tovarăşul meu mişcându-se prin odaie; apoi totul intră în linişte. . . Adormii.

Dimineaţa, când mă sculai, tovarăşul meu dormea încă lungit jos la pământ şi cu faţa în sus pe poclada, cu care Axinia se învălise de cu sară.

— Ei, amice! Axinio! ia sculaţi-vă să plecăm, că-i ziuă albă, strigai eu, dându-mă jos de pe pat şi împingându-i cu piciorul pe rând.

Axinia se sculă iute, îşi îndreptă fotele pe ea, se frecă la ochi, îşi întocmi tulpanul pe cap, umflă pernele şi poclada ce-i slujiseră de aşternut, şi ieşi din casă fără să zică nimic.

Tovarăşul meu se întinse de-i pârîiau încheieturile şi-i ajunse capul în uşă, iar picioarele sub masă; se sculă pe jumătate, se frecă la ochi...

— Că rău am mai dormit, zise el, căscând şi întinzându-se, spre a-şi trezi muşchii adormiţi.

— Te cred, cu singura deosebire că eşti foarte meşter în a primi sfaturile, când nu poţi să le dai.

— Ei, nu cumva ai fi vrut să-mi pun picioarele 'n cui ca să mă pot culca pe pat?

— Bine, bine, când cineva nu se poate ascunde după deget, se ascunde după picioare... ia să plecăm!

Caii erau gata.

Când puneam piciorul în scară pentru a încăleca şi a pleca, Avrum eşi din crâşmă şi-şi scrise în privazul uşii somnoroasa sa persoană. Cu perciunii în neregulă, cu barba şi părul ninse de puf, cu ochii îmbujoraţi, mici şi leneşi, cu mânile la spate şi cu pântecele înainte, îşi desfăcuse compasul picioarelor formând cu pragul de sub ele, un triunghi cu totul original. Stăteam nemişcat şi nu mă puteam sătura de privit pe Avrum, cât se ţinea el de ţanţoş şi de mândru de clasica lui murdărie...

— Ei, bătrânule Fachir, auzii deodată pe tovarăşul meu strigându-mi dela spete, ia să plecăm; nu vezi că biata Axinia a înlemnit de frig, şi eu...

— Şi tu, preacinstită Pasifae, îl întrerupsei eu, care te-ai făcut scoabă de frig, ai dori, pe cât se pare, să guşti încă odată plăcerile de a te prăji în pântecele de aramă al taurului dela Creta. Sub mângâerile îngheţate ale acestui Iuliu de contrabandă, gustul tău e tocmai la timp; nu pierde însă nădejdea; soarele, care împarte viaţă şi căldură tuturor

jivinelor deopotrivă, cred că peste puţin va răsări şi pentru sărmanele tale spete.

Plecarăm.

Dimineaţa era răce de tot şi munţii urieşi din urma noastră făceau faţă soarelui, care trebuia să fi fost răsărit pentru locuitorii din şesuri. Un vânt pătrunzător de răce adia din meazănoapte; peste întinderea moartă şi fără hotar a Şeştinei, răsuflarea vaporoasă şi nemăsurată a văzduhului de noapte aruncase un linţoliu sur de rouă fină; iar subt greutatea aceloraşi bobiţe de rouă, negara cu paiul subţire îşi mlădia dulce şi molatic spre pământ spicu-i rar şi violet; drumul nostru părea tăet pe un covor moale de azur bătut cu mărgăritare.

— Şi, serios, zisei, urmând drumul la vale şi adresându-mă tovarăşului meu, nu te mişcă de loc senina şi nemărginita privelişte, ce se deschide ochilor tăi? Ia priveşte colo, între apus şi miazăzi, fruntea pleşuvă a Călimanilor, cum se râdică limpede şi mândră în văzduhul fără nori; ia priveşte cum se ascund, în negura depărtării, pietrele roşii şi cum Panaghia Ceahlăului, ca o săgeată de aur, spintecă deşerturile albastre şi fără fund ale cerului! Roua de noapte ţi-a aşternut covoare de mărgăritare sub paşii tăi, iar depărtatul apus şi neguroasa meazănoapte a mânat în grabă pe cele mai mângâioase dintre vânturile lor, spre a desmerda şi a săruta faţa mândră a blondului Adonis.

— Fără îndoială, răspunse el, că toate acestea mă mişcă peste măsură; decât dumneata, domnul meu, care cugeţi lucrurile cu capul unei generaţiuni dispărute şi care eşti un anacronism de carne şi de oase, îmbrăcat pe deasupra cu o manta cât toate zilele, poţi prea bine privi lucrurile numai pe partea lor poetică; eu însă, care am cinstea de a fi om din timpul meu, cu o simplă vengheră de doc pe spete, am nevoie de ceva mai substanţial pentru a-mi hrăni

cugetarea. Dumneata te poţi mulţumi, spre pildă, cu nectar, cu flori şi cu raze de soare, şi poate că n'ai da o bobiţă de rouă pe una de mărgăritar; toate saltelele cele moi ale regelui Solomon n'ar preţui, poate, la dumneata, cât muşchiul cel plin de gândaci al Şeştinei, pe care te-ai întinde mai oriental decât molatecul amant al reginei din Saaba; murmurul apelor şi suspinul frunzelor te-ar răpi, poate, mai mult decât cele mai sublime melodii omeneşti; — ştiu eu, în sfârşit până unde te-ar mai duce acest amor desfrânat pentru tot ce e din lumea închipuirii? Cât pentru mine, eu rămân în cercul strâmt al lumii mele... Iată pentruce, bătrânul meu visător, în loc de rouă aş fi preferat să fi fost iarba stropită cu leşie, numai caldă să fi fost! căci, mai la urmă, nu înţăleg ca copitele iepei şi opincile mele să prindă reumatism, numai pentruca fantazia dumitale să se poată da de-a tumba în lungul şi în latul întregii creaţiuni...

— Şi eu te las în cercul strâmt al lumii tale, cu singura condiţie de a te îngriji puţin şi de opinca ta dintre umere, care, pe cât se vede, e serios atinsă de reumatism.

— Te salut! Te salut! izbucni deodată tovarăşul meu într'un monolog inspirat, fără a băga în seamă vorbele mele. — Te salut, soare sfânt, făclie aprinsă de însuşi Dumnezeu în adâncurile răci şi neguroase ale spaţiurilor sale! Foebus, Apollon, Osiris, Brahma, Ormuz, oricine ai fi tu, te salut! Ţie, ca unui idol de foc, mă închin, şi depe această Şeştină, altar imens râdicat de însuşi Dumnezeu, spre a se înălţa de pe el fumul de jertfă al negurilor cătră ceruri, îţi aduc prinosul inimii mele!

Soarele îşi râdicase, în adevăr, geana înflăcărată a discului său deasupra liniei albăstrii a munţilor Sabasei şi ai lui Petru-Vodă; iar lumina lui, încă răce, poleia pieziş Şeştina, acest pustiu imens şi verde, suspendat de Dumnezeu însuşi în larga înălţime a văzduhului... Incepusem a scobori

la vale spre Neagra Broştenilor. Soarele se râdicase de-o suliţă şi razele lui binefăcătoare spintecau seninul depărtat al unei dimineţii fără de nori. Şeştina îşi desfăşura înaintea noastră nemărginita ei întindere verde şi rourată; dincolo de hotarăle ei, negurile plutitoare, ca o mare frământată de vânturi, umpleau cupa imensă a adâncului; mai departe, creştetele vaporoase ale munţilor Transilvaniei tăiau o dungă violetă şi dulce ondulată pe adâncimea cerului albastru; iar dincolo de această linie, — şi însufleţit, poate, numai de ochiul lui Dumnezeu, — se deschidea nesfârşitul gol şi tainic... şi în el neînfrânata mea închipuire se pierdea, târînd în urma ei întreg sufletul şi inima mea...

Soarele era la amează şi razele lui cădeau aproape drept peste capetele noastre. Căldura începuse a fi covârşitoare. Caii mergeau în voie şi a lene pe poteca îngustă, tăiată cotigit în iarba înflorită şi adâncă a Şeştinei; nicio adiere de vânt nu răcorea văzduhul înflăcărat; cerul era limpede şi aerul părea încremenit. Pe întinsa faţă a scânteietorului ocean de flori, zefirii obişnuiţi ai locului nu mai săpau nicio undă, nicio încreţitură. Mica noastră Axinie se înecase în noianul de verdeaţă şi înţelepciunea cailor noştri era singura busolă, după care ne cârmuiam în încurcata reţea de potici ce se ascundea sub iarba deasă şi înaltă a Şeştinei. Totuşi, la o cotitură a poticii, dădurăm peste Axinia lungită la pământ, răsuflând greu şi ştergându-se de sudoare cu vestita ei basma.

— Bine, sfârleaza dracului, îi zise tovarăşul meu, iar a 'ncălecat Aghiuţă pe tine? Ce-o împungi aşa de fugă, fa, şi ne laşi singuri? Ori vrai să ne rătăcim pe meleagurile aistea?

— Da 'mneta, răspunse ea neturburată şi fără a se urni de jos, nu poţi merge mai răpede? Nu vezi c'are să ne-apuce ploaia? Şi de adăpostit n'avem unde, fără cât la Mârcu pe Neagra? Ş'avem mult de mărs pân'acolo.

— Da' de unde, naiba, vezi tu c'are să ploae, suveica lui Scaraoschi? pe la voi se vede că plouă fără nori; ori poate că ai tu vr'un calendar al tău, care scrie ploaie pe ziua de azi?

— Eu nu ştiu ce spui 'mneta, fără numai c'are să ne apuce furtună şi ploaie mare, cum a scăpăta soarele deamează; nu vezi 'mneta cum se 'nourează la Cornul Caprei?

— Ce capră, visezi tu, fa Axinio?

— Ia colo la Cornul Caprei, hăt, departe, zise Axinia sculându-se şi arătând cu degetul ei mic un punct spre meazănoapte.

Privirile noastre se îndreptară pe linia degetului Axiniei; la punctul arătat de ea, zărirăm marginile de aur ale unui nour mic şi conic, care răsărea de sub orizont şi-şi lărgea temeliile în văzduhul depărtat.

— Şi crezi tu, Axinio, că nourul acela, care de-abia a plecat dela marginile lumii, are să ne calce înainte de-a ajunge noi la Mârcu?

— Ei, d'apoi 'mneta nu ştii că nourii vin călare pe vânt? Cum a scăpătat soarele de amiază, are să ne răstoarne furtuna la pământ şi are să ne mureze ca pe nişte şoareci. Ia mai bine să plecăm, că poate om avea noroc să ajungem înainte de ploaie într'un loc unde ştiu eu că este o târlă părăsită; de n'or fi stricat-o, avem să găsim o ţâ' de adăpost.

Axinia apucă înainte, tovarăşul meu după ea şi eu rămăsei mai în urmă. Axinia lăsase de astă dată ceva din firea ei de sfârlează şi mergea cuminte la trei paşi înainte de botul iepei tovarăşului meu; şi, deşi nu păşeau tocmai unul pe urmele altuia, părea totuşi că se născuse în noi ceva din firea Peilor-Roşii; — atâta mergeam de tăcuţi şi atâta călca de uşor şi om şi cal.

— Şi mai avem mult până la târla ta, Axinio, întrebai, râdicând glasul pe deasupra tovarăşului meu.

— Ajungem amu; iaca, ia, se vede colo în adâncătura ceia, răspunse ea, arătând cu degetul înainte.

Şi avea Axinia un aşa fel de arătat cu degetul că parcă tot ce arăta, răsărea la vârful degetului ei. La o depărtare în adevăr nu tocmai mare, se vedea o adâncătură plină cu bălării înalte, dar nimic mai mult.

Legiuni de nouri cu forme fantastice, râdicându-şi unul de după altul fruntea lor tivită cu aur, cuprinsese acum toată partea cerului dintre apus şi meazănoapte; alţi nouri răsăreau dela celelalte margini ale cerului şi, parcă grăbiţi, veneau pe aripi de vânturi să-şi deie întâlnire deasupra capetelor noastre, cu tovarăşii lor din apus; şi, deşi pentru noi soarele mai păstra câteva din razele sale, deşi natura din jurul nostru nu se deşteptase încă din încremenirea sa, totuşi umbre prevestitoare de rău învăluiseră şi un vuiet surd şi nehotărît frământa depărtările zărilor. Eu am fost întotdeauna amantul nestrămutat al marilor privelişti ale naturii şi, deşi eram încredinţat că nu voi avea niciun punct de razim împotriva deslănţuirii nebune a puterilor văzduhului, simţeam totuşi în sufletul meu o neînţăleasă mulţămire. Nu cred să fi moştenit mare lucru din firea vreunui erou antic; ştiu însă că cumpăna sufletului meu e atât de simţitoare, încât e de ajuns să arunci pe unul din discurile ei un grăunte de siguranţă, oricât de mic spre a hotărî precumpănirea curajului asupra fricii; şi când te gândeşti că, de astă dată, mă adăposteam sub o manta, care de atâteaori înfruntase biruitor potopurile cereşti; când te gândeşti că mă umbream sub o pălărie, care-şi râdea şi de ploaie şi de soare, — înţelege oricine că colosala tragedie a naturii, pe care stihiile se pregăteau s'o joace pe imensa scenă a văzduhurilor, scăzuse în ochii mei, la treapta unei drame ordinare şi nu aşteptam decât ca cortina să se râdice.

Descălecarăm.

Cotigirăm la stânga şi intrarăm în înfundătura sau, mai bine zis, în ceea ce Axinia numea o târlă părăsită.

De părăsită, părăsită era ea, căci cucuta, brusturul şi urzica moartă creşteau în voie, şi cu bună înţelegere domneau peste locul acesta. Intrucât se atinge de existenţa de altădată a vreunei târle, cel mult dacă un colţ arheologic al vreunei opinci rupte mai râdica glasul din gunoiul animal, în care stătea înmormânată până la gât; mai deoparte, un par al vreunui gard dispărut avea pretenţia să-ţi deştepte în suflet amintirea vreunei vechi coloane de templu, cruţate încă de timpuri; un cerc desfăcut răsărea pe jumătate din mormanele de gunoi heteroclit şi se părea că cheamă încă odată, în braţele sale, bărbinţa de brânză, pe care odinioară o strânsese la piept.

Un vânt de meazănoapte ne călcase grăbit şi suflarea lui vijelioasă săpa valuri adânci cu feţe schimbătoare în fâneţele înalte şi înflorite ale Şeştinei. Pe sub soarele, care numai la depărtate răstimpuri se mai arăta, nouri de plumb îşi târau, cu o iuţeală nebună, umbra lor pe pământ. Vântul îşi îndoise furia şi nicio pată de lumină jos, nicio pată de azur sus nu se mai zărea. Puterile adâncului trăsese în faţa cerurilor perdeaua lor de neguri . . .

In depărtările pline de umbră, stăteau munţii încremeniţi şi un fulger iute brăzda, ca o cordea de lumină orbitoare, frunţile lor posomorîte . . . un tunet mai apropiat şi câteva mari bobiţe de ploaie hotărîră pe Axinia şi pe tovarăşul meu să-şi ia măsurile cuvenite. In câteva minute caii fură deschingaţi, tarniţele cu pernele lor puse la pământ; iar pe ele, ca pe nişte scaune, se aşezară fiecare deoparte şi fiecare câte cu o pocladă în spete. Axinia ce făcu, ce drese, se strânse ghem şi, mică cum era, dispăru aproape toată sub pocladă. Tovarăşul meu sub ploaia care se îndesea, căuta cât mai iute să-şi adăpostească şi el imensitatea persoanei sale sub poclada prea scurtă şi prea îngustă pentru dânsul;

trudă zădarnică: — când îşi acoperea spetele, i se dezvăleau genunchele; când o trăgea pe dreapta, stânga-i rămânea goală . . . şi ploaia se îndesea. Desfăcui repede tafturul calului meu, luai poclada şi i-o aruncai peste lipsurile celei dintâi.

— Şi acum, defunctul meu amic, zisei eu, cu cine vrai să mai împărtăşesc simţirile adânci, pe care mi le deşteaptă în suflet sublima frământare a naturii? Cine ar crede că sub porcoiul acesta de poclăzi vărgate îşi doarme somnul său de veci vlăstarul cel mai gingaş din viţa blondului Apollone? Tot aşa îmi închipui că trebuie să se fi întâmplat şi cu divinul tău strămoş, sub ploile Arcadiei când se tocmise văcar la regele Admet.

Niciun răspuns.

Rămăsesem singur în picioare cu calul de frâu; şi fu de ajuns ca, între mine şi tovarăşii mei de drum să se întrepună o pocladă, pentru ca, în mijlocul nemărginirii frământate de furia elementelor deslănţuite, să mi se umple sufletul de iluziunea unei desăvârşite singurătăţi . . .

Furtuna se schimbase în vijelie şi pe mii de glasuri fantastice şuera, se tânguia şi gemea a pieire şi a pustiu.

Fulgere lungi de lumină frântă şi orbitoare spintecau adâncurile, fără răgaz; clocoteau văzduhurile de tunete fără răstâmpuri, iar piscurile depărtate ale munţilor păreau că se prăbuşesc sub trăsnetele cereşti; şi ploaia, cu picături dese şi măzărate, biciuită de vijelie, ca o pânză fără sfârşit, se depăna pieziş din ceruri pe pământ. Axinia şi tovarăşul meu stăteau înghemuiţi sub poclăzile lor vărgate şi apa ciuruia depe dânşii în toate părţile. După un ceas de frământare nebună a firii întregi, ploaia începu a se rări şi vijelia a-şi ostoi furia ei; numai din depărtare se mai auzea glasul răzleţ al câte unui tunet; zăbranicul de neguri se rărise, iar printre petele mari de azur ale cerurilor soarele începuse iarăşi a trimite pământului razele sale. Ca o armată de fan-

tome urieşe, umbrele nourilor, grăbite şi uşoare, se strecurau din meazănoapte peste Şeştina şi se pierdeau în meazăzi; boabe mari de ploaie limpede atârnau pe firele de iarbă şi, sub razele soarelui, Şeştina lua înfăţişarea unui verde şi înflorit covor bătut în diamante; o răcoare fragedă şi curată împrospăta întreaga fire.

Ploaia contenise de tot şi vântul se potolise.

— Axinio, zisei eu femeii, care ieşise de sub pocladă, murată ca un şoarece, ia vezi de pune şelele pe cai şi să plecăm, că n'aş voi să ne apuce noaptea uzi şi flămânzi. Mai este mult până la Mârcu?

— Ia a mai hi ca pe jumătate cât am mărs, da' o s'ajungem iute, că scoborîm la vale.

In câteva minute caii fură gata. Incălecarăm şi plecarăm.

In mai puţin decât credeam, furăm la Mârcu, în valea Negrei Broştenilor.

JUPÂNEASA ZAMFIRA

Mârcu e un han aşezat pe valea Negrei, cam la jumătate calea dintre Şarul Dornei şi Broşteni.

Eram la 18 Iulie, cu două zile adică înainte de iarmarocul dela Fălticeni şi prin urmare o mulţime de care ţărăneşti, încărcate cu de-ale vânzării, se opriseră aici din drumul lor spre iarmaroc. In mic, se putea vedea tot comerţul şi toată industria muntelui: oale, străchini, mangal, doage, cofe, putini, piei de oaie, sucmane, ţesături groase de cânepă, pânză de bumbac, ştergare de burangic, lăvicere, ţesături mai subţiri de lână vărgată, opinci nelucrate de pele de porc, linguri grosolane, scăfiţi, coveţi, ştiubee de salcie, chersine şi alte câteva produse ale unei industrii cu totul primitive.

Aşa, călare cum mă găseam, stătui un moment să privesc cu deamănuntul la toate acestea.

— Ei, şi ce-ai rămas ţintuit în drum? auzii deodată pe tovarăşul meu, strigându-mi dela spete. Nu cumva ai de gând să te faci negustor de opinci sau de doage?

— Şi de una şi de alta, scumpul meu spectru; de opinci spre a-ţi pregăti cataligele pentru călătoria pe lumea cealaltă; de doage, pentru a meremetisi, pe cât cu putinţă, bărbânţa hodorogită dintre umerele tale; cine ştie? poate vei fi nevoit să duci lui Pluto puţin lapte acru ca plocon, spre a-ţi face şi ţie loc în al optulea cerc al iadului, lângă

Tais, vechea ta amantă, care — pe cât am aflat — face de două mii de ani o baie, care nu miroase tocmai a parfum de roze.

— Fără să te măgulesc, trebuie să-ţi mărturisesc, zise tovarăşul meu, că — din câţi cunosc — dumneata eşti cel mai tare în anacronisme; de astădată, însă, o să-mi dai voie să restabilesc puţin ordinea cronologică a faptelor: despre Tais, Lais, Phrinea şi alte Aspasii, vom sfătui *pleno ventre;* nu bagi de seamă, se vede, că am devenit străveziu de foame?

Descălecarăm la uşa crâşmei, lăsarăm frâele cailor în mânile Axiniei şi intrarăm înlăuntru. Un miros de rachiu mă izbi în nas. Crâşmarul, un român, de astădată, răsărea ca de obicei, pe jumătate de după tejghea şi, c'o îndemânare vrednică de cel mai desăvârşit Avrum, mânuia un întreg popor de păhare şi de gărăfi. Toate curcubeele păreau că-şi dăduseră întâlnire şi se vârîseră, pe colori, în sticlele cu rachiu ale crâşmarului dela Mârcu. Cei câţiva dulapi unsuroşi, aşezaţi în chip de mese, pe câte patru picioare bătute în pământ, erau cuprinşi, pe toate părţile, de bărbaţi şi de femei cu măsuri şi cu păhare de rachiu dinainte. In munte vinul nu are trecere; se pare însă, că s'a făcut un fel de învoială între vin şi rachiu: rachiul să se bea, iar vinul să-i împrumute păharele; şi după modul cum Românul din munte măsoară din cap până 'n picioare litrul de rachiu ce i se pune dinainte, s'ar părea că o singură părere de rău i-a mai rămas — aceea, adică, de a se fi înlocuit patriarhala ocă a lui Cuza, printr'o blăstămăţie nemţească pe care şi el, de ciudă şi pentru a mai mări cuprinsul măcar în gând, a botezat-o cu numele de « chilă »; şi iată-l deci pe Românul nostru din munte bând rachiu, nici cu stamboala, nici cu merţa, ci numai cu chila. Şi se face la noi, în toate zilele şi pe toate drumurile, un foarte hazliu patriotism: se strigă şi se scrie că crâşmarul jidan otrăveşte populaţia noastră

rurală; şi pe tema aceasta se tună atâta, încât ai crede că ultimul cuvânt al regenerării noastre naţionale trebuie căutat în fundul şipului cu rachiu al lui Iţic sau Şloim. E o greşală. Badea Ion, crâşmarul nostru naţional, are tot atâta de puţini Dumnezei, dacă nu chiar mai puţini, decât cel mai perciunat Avrum; păpuşoiul, găina, oul, lăvicerul, năframa, cojocul, sucmanul nimeresc tot aşa de bine drumul spre Badea Ion, ca şi spre jupânul Iţic; singura deosebire ar fi poate aceea că otrăvitoarele dresuri ale rachiurilor, în loc de a fi jidoveşti, ar fi în cazul celălalt curat româneşti; şi deşi lucrul acesta ar fi, în adevăr, un mare pas făcut pe calea regenerării, ar trebui totuşi să se considere că Românul, sceptic cum e, dă foarte puţină însemnătate faptului că otrava de care moare, e jidovească sau curat românească.

Şi deşi spre cea mai mare glorie a neamului românesc, ţăranul nostru se pare înzestrat cu un stomac de tinichea, aceasta nu împiedecă, totuşi, ca bărbaţii de munte să aibă faţa arsă şi îmbătrânită, iar femeile să pară ca nişte capre cu picioarele etice şi cu sânuri lungi, ascuţite şi sălbatece. Mi s'a întâmplat să întâlnesc, de multe ori, babe purtând în braţe copii mici.

— Al cui e copilul, mătuşă, o întrebam eu, dorindu-i cale bună. — Al cui să hie? ia a meu, răspundea ea cu glas subţire şi înţepat, lăsând să se întrevadă o raghilă ruginită de dinţi, în dosul a două buze albe cu pete roşii-vinete. — Prea cu putinţă, ziceam eu în gând, căci şi copilul însuşi e bătrân...

— Noroc bun, zisei intrând în crâşmă, urmat de tovarăşul meu şi adresându-mă crâşmarului.

— Foarte mulţămim, răspunse el mecaniceşte şi urmând a deşerta gărăfi şi a umplea păhare şi măsuri de rachiu pentru numeroşii săi muşterii.

Imi era, în adevăr, foame; dar nu mă ispiteau de loc cei câţiva cârnaţi lungi, colbăiţi, subţiri şi cu pântecele lipit de

spete, ce atârnau pe cuie deasupra tejghelei; ai fi zis că lor înşişi le era foame, atâta erau de costelivi! . . . Oricum, tovarăşul meu îi măsura cu ochi scânteietori şi lacomi şi era cât pe ce să întindă mâna şi să înhaţe unul.

— Puţină răbdare, zisei eu, dându-i mâna la o parte, hămesitule antropofag; ia seama că ceea ce vezi înaintea ochilor tăi nu sânt decât toate rudele tale înşirate pe aţă şi spânzurate pe cuie în crâşma dela Mârcu.

Tovarăşul meu mârâi ceva printre dinţi, dar se stăpâni.

— Jupâneasă, jupâneasă, zisei eu, strigând pe femeia crâşmarului, care umbla de colo până colo, slujind pe muşterii; jupâneasă, ia poftim o leacă 'ncoace.

Şi femeia se apropie de mine. Crâşmarul se părea că-şi caută de treabă.

— Mă rog, zisei eu, când femeia fu lângă mine, am voi să mâncăm ceva; venim de departe şi sântem osteniţi şi flămânzi; n'ai vreo odaie mai de-o parte?

Crâşmarul însă, care auzise întrebarea mea şi care cu o răpeziciune de maestru cântărise câştigul ce i se înfăţişa, zise femeii lui:

— Du pe dumnealor în odaie, Zamfiră, şi vezi ce poftesc.

Ne scularăm şi urmarăm pe crâşmăreasă.

Sânt dator să însămn în treacăt că Zamfira lui Ilie Filipoiu, crâşmarul dela Mârcu, se deosebea mult de Sura lui Avrum, din Şeştină: statura mijlocie, sprincene negre îmbinate, păr castaniu, ochi căprii, nasul drept, gura mică, faţa ovală, câte o gropiţă în fiecare obraz când râde, vârsta 25 de ani. . . Şi dacă mai adaugi că viaţa sedentară şi bunul trai îi păstrase toată plenitudinea, rotunzimea şi frăgezimea formelor femeieşti, dacă mai adaugi tonurile trandafirii care răsăreau de sub pielea albă şi curată a feţei şi a braţelor ei, apoi cu drept cuvânt te-ar fi prins mirarea şi n'ai fi putut să-ţi dai socoteală, cum de se rătăcise această mieluţă ţigaie printre atâtea capre fără barbă.

— Jupâneasă Zamfiră, zisei intrând în odaie şi adresându-mă crâşmăresei, nu căuta că sântem aşa prăpădiţi; ia pârdalnica as'de ploaie ne-o apucat pe Şeştină şi ne-o murat ca pe nişte şoareci; dumnealui, îl vezi? şi arătai la tovarăşul meu, e căprar în armata lui Vodă, şi eu sânt revizor de drumuri; călătorim pe socoteala stăpânirii şi, fiindcă norocul ne-a adus în casă la dumneata, apoi dă-ne ceva să mâncăm; plătim oricât, numai să fim mulţămiţi.

— Da' ce-ţi pofti dumnevoastră? ne întrebă ea.

— Asta-i asta, jupâneasă Zamfiră; doar ştiu că n'o să ne dai borş de ochi căprii şi friptură de obraji trandafirii; ia dă-ne şi dumneata vr'un scrob, vr'un borş de pui, nişte brânză cu smântână, dă-ne ceva, că sântem aşa de flămânzi, încât de mai stai mult cu noi te mâncăm cât ai clipi.

Şi o strânsei uşor de obraz cu dosul a două degete.

— Da'ţi aştepta o ţâră? mă întrebă ea zâmbind şi dându-mi jos mâna cu o lovitură uşoară.

— Da' om aştepta şi două, numai cât mai de grabă, că tovarăşul ista al meu are obicei de moare cum apune soarele şi n'aş vrea să moară flămând, sărmanul.

— Indată, încheie Zamfira noastră, ieşind iute şi trăgând uşa după dânsa.

Peste puţin Axinia intră în odaie.

— Da' neavoastră, mă întrebă ea, îţi rămânea aici ori merem înainte?

— Da' tu, Axinio, unde crezi că e mai bine de mas? Prin pârloage ori la jupâneasa Zamfira din valea Negrei Broştenilor?

— Cum îţi vra 'neavoastră.

— Foarte bine, mânem aici. Du-te şi cere să-ţi dee să mânânci; cere să-ţi dee şi vin, dacă bei; pune-te bine la cale şi, dacă nu-i avea unde dormi, vino aici în odaie.

Axinia păru că vra să zică ceva, dar se răsgândi, ieşi, şi se duse.

Tovarăşul meu se lungise cu faţa 'n sus pe unul din cele două paturi ce se aflau în odaie şi stătea nemişcat, cu ochii în podele şi cu ceafa răzămată între degetele încleştate ale amânduror mânilor sale, în loc de pernă. Mă lăsai şi eu într'un cot pe celalt pat; mă simţiam obosit. Peste puţin, uşa se deschise şi jupâneasa Zamfira intră cu ceea ce s'ar putea numi tacâmuri. Trase masa de lângă fereastră în mijlocul casei, aşternu pe ea ceva care sămăna a o faţă de masă şi puse două tacâmuri alcătuite fiecare din câte două talgere, unul întins şi altul adânc, care se înrudeau cu farfuriile prin formă, iar cu străchinile prin florile lor din smalţ albastru şi gros; furculiţele şi cuţitele, deşi cam ruginite, erau totuşi cuţite şi furculiţi; lingurile de tisă, cu coada în formă de şarpe săpat în lemn, dovedeau munca stăruitoare a vreunui călugăr; iar deasupra tuturor, domnea câte un gros şi mare şervet de cânepă strâns în patru.

— Bravo! jupâneasă Zamfiră, zisei eu, privind pe crâşmăreasă cum punea masa, şi fără a mă urni de pe cotul pe care stăteam răzămat, bravo! pe cât văd, dumneata ai de gând să ne ospătezi ca pe nişte feciori de Domn. Vezi dumneata pe tovarăşul ista al meu, care stă lungit ca o tânjală? Să ştii că, până acuma, el o şi suflat cu gândul o mămăligă întreagă şi-o oală cu borş; pentru el prin urmare, şi fiindcă sântem, cum s'ar zice, la Sf. Ilie, să n'aduci la masă decât două mere, da' ştii dumneta de cele sântilieşti, pe-o parte gălbii şi pe alta trandafirii şi, dacă fragii nu s'au trecut, n'ai face rău să-i aduci vr'o doi, că-i plac straşnic.

— Ei, dumitale nu ţi-e foame, zise ea roşindu-se uşor şi sfârşind de pus masa.

— Cam ai dreptate, jupâneasă Zamfiră, eu sânt de cei care se satură cu lumina luceferilor de sară.

— Ai să mânânci trânteală dela Badea Ilie, zise tovarăşul meu, întorcându-se pe o parte şi cu faţa 'n casă.

Crâşmăriţa ieşi şi, după câteva minute, intră cu o femeie după ea, amândouă încărcate cu de-ale mâncării. Ni se puse pe masă o coşcogea mămăligă pe un fund de lemn, un scrob la care se părea că luase parte găinile unui sat întreg, o mare strachină cu caş frământat chiar atunci şi o strachină şi mai mare încă plină cu un ocean de borş. Tovarăşul meu se sculă iute, se puse la masă şi începu să mănânce cu o lăcomie şi o furie vrednică de un sălbatec.

— Bine, jupâneasă Zamfiră, zisei aşezându-mă şi eu la masă, pe cât văd, dumneata îţi baţi joc de noi; am uitat, ce-i drept, să-ţi spun că dumnealui e Flămânzilă din poveste, care numai pe-o măsea pune nouă cuptoare de pâne şi nouă ialoviţi fripte; şi dumneata ne 'ncurci c'o lingură de borş şi c'un strop de brânză? Ia stăi numai o leacă, ş'ai să vezi cum o să sufle într'o clipă şi scrob, şi brânză, şi borş, şi mămăligă.

— Şi dumneata, ce nu-i dai pace? Dacă i-i foame, cum n'are să mănânce?

— A! vra să zică pe dumneata, jupâneasă Zamfiră, te-a pălit mila de dumnealui! Bine, am să te aşăz la Badea Ilie.

— Ei! Parcă Badea Ilie altă grijă n'are.

Şi răspunsul acesta atât de simplu mă lăsă pe gânduri...

— Hm! cugetam eu, pişcând din mămăligă şi sorbind subţire borşul de pe vârful lingurii; mi se pare că jupâneasa Zamfira are ochi destul de căprii şi, dacă cerurile s'ar hotărî să-şi amestece cu mările coloarea şi adâncimea lor, ar trebui să se ieie puţin după ochii sprintenei jumătăţi a lui Badea Ilie de pe valea Negrei Broştenilor; nu ştiu însă, în cazul acesta, cu ce lumini tainice şi cu ce viaţă arzătoare ar însufleţi ele moarta lor adâncime... Şi în ochii jupânesei Zamfirei e atâta taină şi atâta viaţă arzătoare!... Sânt atât de mici gropiţele din obrajii ei când râde!... Am văzut în viaţa mea atâtea sprincene îmbinate şi, totuşi, niciunele din ele n'au avut darul de a-mi strânge fiinţa atât de puter-

nic în arcul lor fermecat, după cum găsiră cu cale s'o facă într'o clipă sprincenile jupânesei Zamfirei. Toţi trandafirii pământului s'ar vesteji de ciudă, dacă s'ar uita la gura mică şi înflorită a crâşmăresei...

Şi nu băgam de samă că duceam la gură lingura deşartă şi că, în mod inconştient, luam de două ori din mămăligă şi niciodată din borş. Şi poate că aveam dreptate; căci, mai la urmă, cine pusese pe jupâneasa Zamfira să stee înfiptă în faţa mea şi, mai ales, cine poftise pe sfântul soare care apunea, să se strecoare prin fereastră şi să amestece nuanţele de aur antic ale razelor sale cu tonurile albe şi trandafirii, care răsăreau de sub pielea fină a femeii acesteia?

— Mă rog, jupâneasă Zamfiră, zisei eu lăsând lingura, punând mânile în buzunări şi răsturnându-mă în cumpănă pe speteaza scaunului, mă rog, nu crezi dumneata că soarele, acest Făt-Frumos din poveste, a pierdut urma Ilenei Cosinzene şi că s'a vârît pe fereastră la dumneata, ca s'o caute? Eu te sfătuesc să tragi perdeaua, că tare mă tem să nu te văd zburând pe fereastră călare pe-o rază de lumină...

— Ei!... zise ea c'un fel de cochetărie proprie oricărei femei, ia lasă-mă 'n pace! Şi un fel de mânie prefăcută se citea în ochii ei.

Strânse iute de pe masă şi ieşi.

Peste puţin uşa se deschise şi Axinia intră.

— Da'...

— Da' bine, sfârleaza dracului, zisei eu luându-i vorba din gură, alt drum nu era de mers la Şar?

Axinia se uită lung la mine, neînţelegând de ce-o luam aşa de răpede.

— Cată-ţi treaba, Axinio, zise tovarăşul meu bătând-o uşor pe umăr; nu te spăria; ia, jupâneasa Zamfira nu-ş' ce-o făcut, nu-ş' ce-o dres cu ochii dumisale cei în floarea fuiorului de cânepă, că l-o săgetat prin inimă. Nu cumva ştii tu să descânţi de săgetătură?

— D'apoi să-i descânte cine l-o săgetat, zise ea jumătate glumind și jumătate mușcată de un fel de gelozie înăscută oricărei femei.

— Mă rog, zisei eu pe un ton de o seriozitate silită; n'o să sfârșești cu fleacurile? Du-te, Axinio, și zi cuiva să ne aștearnă ceva pe paturi să ne culcăm, că eu cad de somn. Tu unde te culci?

— Da' m'oi culca și eu undeva.

— Foarte bine, numai să nu te culci cu nasul la stele, să te găsesc mâni dimineață cu fluer de argint între dinți; nu de alta, da' n'aș vrea să-ți văd iepele și pe coconașul ist tânăr bocindu-te.

— Lasă, nu purta 'neata grijă de asta, zise ea roșindu-se ușor și ieșind din odaie.

Peste puțin, jupâneasa Zamfira și cu Axinia intrară cu de-ale așternutului. Puseră pe fiecare pat și la căpătâi câte o pernă mare și vârtoasă, iar în lung câte două poclăzi una peste alta, una ca prostire și alta ca oghial. Ni se puse pe masă un sfeșnic de lut cu o lumânare de său și câteva chibrituri.

— Iaca așa, jupâneasă Zamfiră, zisei eu uitându-mă la paturi, nici Impăratul turcesc nu cred c'o să doarmă noaptea asta mai bine decât noi. Un lucru numai: cu poclada asta — și arătai pe cea cu care era să mă învălesc eu — s'a mai învălit cineva?

— D'apoi ne-am învălit noi, răspunse ea, uitându-se lung la mine și neînțălegându-mi rostul întrebării.

— Nu glumești?... Chiar dumneata singură, jupâneasă Zamfiră?

— Ei, zise ea ca înțepată de întrebarea mea, dumitale ți-i de glumit, nu ți-i de dormit.

— Ba de loc, jupâneasă Zamfiră; eu n'am glumit de când sânt.

— Ba, jupâneasă Zamfiră, întrerupse tovarășul meu, ia să-ți spun eu una și bună: vrai să n'auzi la noapte trăznind pe acoperământ și hodorogind prin pod? Unge ferestrele

cu usturoi şi pune cruce de ceară galbănă pe borta cheii; altmintrele, toate bufniţele şi toate cucuveicile, de pe unde-or fi, toate-or să se strângă în preajma casei dumitale; ş'ai să vezi steclind toată nopticica lumini albastre pe la fereşti... Trebuie să ştii că dumnealui îi lunatec şi noaptea stă la sfat cu strigoii, cu bufniţele şi cu liliecii.

— Da' poate că n'o mai hi tocmai aşa cum spui dumneata, zise ea cam în bătaie de joc.

— Vra să zică...

Şi tovarăşul meu îşi puse mânile la spate şi privi pe crâşmăreasă drept în ochi.

— Vra să zică, zisei eu apucându-l de vârful urechii şi făcându-i vânt, vra să zică stânga 'n preee... jur şi la culcare... marş!

Amândouă femeile ieşiră din odaie râzând cu hohot.

Când ne sculărăm dimineaţa, soarele încă nu răsărise; caii erau dinaintea crâşmei şi Axinia-i înşeuase. Badea Ilie şi jupâneasa Zamfira erau sculaţi şi trebăluiau prin crâşmă.

Plătirăm şi ieşirăm să plecăm.

— Apoi mai rămâneţi sănătoşi, zisei încălecând şi cârnind calul spre drum.

— Să mergeţi sănătoşi şi drum bun, ne doriră într'un glas Badea Ilie şi jupâneasa Zamfira, — şi mai poftiţi când v'iţi întoarce, adăogă aceasta din urmă.

— Bucuroşi, să vă găsim sănătoşi.

Plecarăm.

Pentru întâia oară, poate, în zilele mele mergeam pe un drum de munte în o strălucită dimineaţă de vară, fără să-mi dau samă de frumuseţea locurilor ce străbăteam... Gândurile mele rămăseseră departe de mine... Şi cine ştie cât aş fi mers astfel, dacă tovarăşul meu nu s'ar fi însărcinat să mă smulgă dintr'un soi de toropeală sufletească...

— Ei! bătrânule Isac Lachedem, îl auzii deodată strigând dela spetele mele, ei! legendarule jidov rătăcitor, ia pri-

veşte şi-mi spune, te rog, dacă sub cerul veşnic de primăvară, care pluteşte peste fericitele văi ale Caşmirului dumitale asiatic, unde închipuirea a aşezat raiul pământesc, ai văzut un răsărit de soare sau o privelişte mai măreaţă decât pe valea Negrei Broştenilor noştri? Oare Himalaele şi Hinducuşii misterioasei dumitale patrii îşi înălţau mai mândri spre cerul limpede piscurile lor aeriene? Şi aurul idealizat al razelor de soare poleieşte acolo mai fermecător decât aice creştetele lor neguroase? Oare e acolo mai molatec şi mai cu măestrie ţesut din ceaţă şi lumină vălul străveziu şi imens aruncat de Dumnezeu peste adâncuri? Oare spiritul care suflă peste ape în zorile creaţiunii, era mai dulce şi mai lin decât adierile depărtatului nostru apus? In ce pârău de rece şi curgătoare rouă a pus natura un suspin mai adânc de dureroasă dragoste decât în glasul Negrei Broştenilor noştri? Şi dacă faţă de toate acestea, rămâi încă nepăsător, dacă idila biblică a lui Booz şi Ruth nu-ţi înfloreşte închipuirea, dacă din zarea veacurilor nu-ţi răsar în suflet ochii negri ai Indianei Tamar, dacă nu întrevezi sub alba stolă asiriană chipul fermecător al Chaldeianei Rachel, dacă în sfârşit sufletul dumitale mai rămâne, faţă de toate acestea, lănţuit în sânul crâşmăresei cu ochii în floarea fuiorului de cânepă . . .

— Dacă toate acestea se întâmplă sau nu se întâmplă, îl întrerupsei eu, tu rămâi totuşi cea mai mare secătură din univers . . .

— Tocmai când . . .

— Tocmai când şi destul, ori te umflu de urechi.

— Foarte bine; iată un argument în faţa căruia trebuie să-mi plec capul şi . . .

— Să taci . . .

ION RUSU

După un ceas de drum, ajunserăm la gura Dârmocsului un pârău care-și face drum prin cotiturile de meazăzi ale munților și se varsă, pe dreapta, în Neagra-Broștenilor; iar în unghiul pe care-l formează Dârmocsul cu Neagra, se află așezată crâșma. O singură grindă înalt suspendată, rămășiță a vreunui pod desființat de vechime, unea cele două maluri ale Negrei, ca un fel de punte aeriană. Noi tăiarăm prin apă, suirăm malul drept și ne îndreptarăm spre crâșmă; iar Axinia, deși apa nu era mai adâncă decât până la genunchi, împinsă de natura ei de veveriță, găsise nimerit să treacă pârăul pe punte; și când ne uitarăm noi îndărăt, o văzurăm prin aerul înalt, străbătând cu pas ușor și sigur grinda îngustă de peste Neagra.

— Bine, custura lui Scaraoschi, îi zise tovarășul meu, când ea ne ajunse din urmă, dar dacă te duceai de-a tumba în apă? Adică tu nu poți trece peste Neagrà decât numai prin văzduh? Ori vrai să nu-ți vadă lumea picioarele? Să-mi fi spus, că te luam călare.

— Ia dă-i pace, îl întrerupsei eu; Axinia a făcut, se vede, multe pacate și se deprinde, de pe lumea asta, ca să treacă peste cele nouă vămi ale văzduhului din lumea cealaltă. Nu-i așa, Axinio?

— A hi, răspunse ea înțepat.

Descălecarăm dinaintea crâșmei.

Până ce Axinia să vadă de cai, noi ne aşezarăm la un fel de masă, sub umbra unui mesteacăn. In crâşmă, tot la o masă, chefuiau câţiva ţărani. Mai de-o parte, ca la o svârlitură de băţ, o mulţime de femei erau strânse ciotcă şi făceau nu ştiu ce. Axinia luase şelele de pe cai, îi legase la gard, le dăduse puţină iarbă şi se întorsese unde eram noi.

— Ia vezi, fată hăi, dacă putem găsi ceva de-ale mâncării la crâşma asta.

Axinia se răsuci într'un picior, plecă şi dispăru în crâşmă. Peste câteva minute se întoarse.

— Vai de mine! zise ea spărietă şi cu mâna la gură, vai de mine! Ion Rusu i-aici...

— Ei, şi ce te apucă, fa? ce-i cu Ion Rusu al tău? o întrebai eu.

— Ion Rusu din gura Dârmocsului...

— Foarte bine, din gura Dârmocsului; dar în sfârşit, cine-i Ion Rusu al tău, de parcă te-au apucat toate năbădăile?

— D'apoi 'neata ştii? să te ferească sfântu' de el, când îi cu chef; se leagă de toată lumea ş'un sat întreg n'are ce-i face.

— Ei, şi de asta te-ai spăriet?

— D'apoi?

— Bine, bine, o să vedem; pân'atunci, ia vezi, nu ne mai aduce ceva să mâncăm?

— Iaca vine.

In adevăr, crâşmarul, un Român cam de patruzeci de ani, venea cu de-ale mâncării.

— Bună ziua, prietine, îi zisei eu, când fu lângă noi.

— Mulţămim dumneavoastră! ne răspunse el scurt, punând fără altă vorbă dinaintea noastră o pâne uscată, o bucată de cârnaţ şi mai uscat încă, nişte brânză într'o strachină şi o legătură de ceapă verde.

— Da' vin îţi pofti? ne întrebă el.

— Deocamdată să ne dai apă răce; sântem înfărbântaţi de drum; vinul o să-l cercăm mai pe urmă.

Şi nepăsător ne lăsă şi, cu paşi greoi şi largi, se întoarse în crâşmă.

— Ia cearcă-ţi dinţii în cârja ias' de corn a bunică-to, fa Axinio, zisei eu, dând femeii o bucată de cârnaţ; uite pâne, uite ceapă, uite brânză, mănâncă, sfârleaza lui Scaraoschi, până ce nu dă Rusu cu crucea peste tine. Auzit-ai tu de Ivan Turbincă? Ei bine, să ştii tu că acela era tot Rus şi-l chema tot Ion, ca şi pe Rusu tău; şi avea o tolbă blagoslovită de Dumnezeu, în care vâra pe toţi dracii. Pe cât am aflat, şi Ion Rusu din gura Dârmocsului are o tolbă, în care s'a hotărît să te vâre şi pe tine, cu dracii tăi cu tot.

— Ei, 'neatale ţi-i a pruji, da' neata ştii pe Ion Rusu? Las' c'ai să vezi.

— Cine ţi-a spus că nu-l ştiu, fa? D'apoi eu nu-s Rus?

— 'Neata Rus?...

— Ba încă de cei cu coadă, Axinio.

— Ei las'... zise ea uitându-se la mine cu un zâmbet de ironică neîncredere şi oprind la jumătate cale spre gură o ceapă, din care mai muşcase odată.

Sfârşisem aproape de mâncat, când îmi aruncai, din întâmplare, ochii spre crâşmă. Un Român de o înfăţişare atletică care, deşi în crâşmă, se părea totuşi acasă la dânsul, umpluse golul negru al uşii şi, cu picioarele desfăcute în compas pe pragul de desubt, stătea şi se uita ţintă la noi; cu o mână la spate şi cu alta răsucindu-şi o musteaţă stufoasă şi galbănă, părea că plănuieşte ceva; de sub cămeşa lui albă şi scurtă până deasupra genunchilor, de sub brâul verde şi lat ce-i încingea şelele, de subt iţarii lui creţi şi curaţi, răsărea o musculatură sculpturală, care ar fi făcut gloria unui statuar; un cojocel scurt fără mânici, aruncat cu neîngrijire mai mult pe un umăr, se silea să acopere nişte spete pe care, ca şi pe umerii anticului Atlas, s'ar fi

putut răzăma cerurile; o frunte netedă şi largă se ivea în trei pătrimi de sub căciula lui mare şi neagră, care cu greutate se ţinea în cumpănă cam pe ceafă, cam pe-o ureche; iar pepţii albi ai cămeşii lui, întredeschise la gât şi dinainte, păreau prea strâmţi pentru sânurile lui puternice . . . Să fi avut patruzeci de ani.

— Nu cumva acela-i Rusu tău, Axinio? întrebai eu pe femeie, arătându-i-l.

— Ba el, uci . . .

— Taci că te-aude şi te vâră 'n tolbă, prâsnelul naibii.

— Iaca vine, zise ea spărietă şi voi să plece.

O apucai de mânecă şi o ţinui pe loc, fără a zice nimic. Ion Rusu părăsise în adevăr privazul uşii, şi, cu paşi greoi şi legănaţi, se îndrepta spre noi. Din chipul cum mergea şi cum se ţinea Rusu, înţălesei răpede că nu era beat, ci numai cu chef, adică cum îi şade Românului mai bine, dar şi cum era mai de primejdie, după spusa Axiniei. Şi cu tot gustul de bocluc şi de gâlceavă, ce se citea pe faţa lui, nu mă putui totuşi opri de a mă simţi atras către acest om plin de viaţă şi cu tot sufletu-i vesel în ochi şi pe figură. Mă hotărîi să-i iau apa dela moară.

— Bună ziua, Rusule, îi zisei când fu la câţiva paşi de noi.

Rusul nostru se opri pe loc şi, cum era el cu mânile înfipte în brâu în loc de buzunare, răzămat mai mult pe piciorul stâng şi cu dreptul înainte şi puţin cam slobod, mă privi un moment fără a-mi răspunde, după obiceiu, la bunaziua mea.

— Mulţămesc dumitale, zise el în sfârşit, scoţând dreapta din brâu şi răsucindu-şi musteaţa stângă; da' adică de unde mă cunoşti dumneata, cocoane, de-mi zici aşa deodată pe nume, mă întrebă el cam răstit şi privindu-mă ţintă.

— De un'te cunosc? Bravo, Rusule! zisei eu sculându-mă, apropiindu-mă de el şi bătându-l uşor peste umăr; da' cine nu cunoaşte pe Ion Rusu din gura Dârmocsului?

Oare este un Român mai verde şi mai chipeş, pe toată valea Negrei-Broştenilor, decât Ion Rusu din gura Dârmocsului? Doar cred că satul de frica lui ştie şi nu de-a buhaiului popii; şi mi se pare mie că fetele şi nevestele se cam sfădesc după musteţile tale cele galbăne şi stufoase; uite, biata Axinia numai cât te-a văzut ş'a şi apucat-o tremurul lui Cain.

— A! haaa! Axinia din gura Borcei, zise el făcând un pas spre femeie şi privind-o scânteietor; ia mai stăi tu, fa, să-ţi sucesc eu gâtul ca la şopârle, amu; ce cauţi tu aici?

Axinia, sprintenă cum era, o rupse de fugă.

— Ia ascultă, Rusule, zisei eu apucându-l de braţ, las' că i-i suci gâtul mai pe urmă.

Şi cum se uita Rusu după Axinia care fugea, dădu cu ochii de grămada de femei strânse ciotcă mai deoparte, împrejurul a nu ştiu ce.

— A! ha! zise el, iar o venit aici cotoroanţa de vrăjitoare.

Şi pe cât îi îngăduia starea lui de ameţeală, se smulse din strânsoarea mea şi se îndreptă răpede spre grămada de femei.

— Ia mai staţi să v'arăt eu amu, ameninţă el de departe.

— Iaca Rusu! iaca Rusu! auzii strigând spăriet pe o femeie din grămadă.

Toate femeile întoarseră capul şi, când văzură pe Rusu venind, iute se sculară ş'o împunseră de fugă care încotro. O babă, care părea că formase centrul grupului de femei, se sculase şi ea, strânse repede nu ştiu ce şi, pe cât îi îngăduiau bătrânele ei picioare, o luă şi ea la fugă spre Neagra, îşi ridică fusta până la genunchi, intră în apă şi, luptându-se cu răpegiunea curentului, se silea să ajungă cât mai iute la malul celălalt. Nu cunosc obiceiul cânilor de vânat, dar îmi închipuiesc că tot ca şi Rusu trebuie să fi rămânând pironit un ogar care vede o sută de iepuri ţâşnind deodată

din toate părţile şi nu ştie după care să se iee. Şi Rusu, mânios şi ruşinat, poate, de neizbânda sa, se întorcea mai încet decât se dusese.

— Da' ce-i, Rusule, zisei eu, când fu lângă noi, ce te-ai apucat de spăriet femeile satului?

— Ce-i? . . . D'apoi că doar n'oiu da eu cu crucea peste spurcăciunea cea de cotoroanţă, zise el arătând spre baba care trecea Neagra prin vad; şi o sudalmă, care dovedea că Rusu nu era în termeni tocmai excelenţi cu crucile, cu Dumnezeii, cu icoanele şi cu tămâia, căzu ca o grindină pe capul babei, care trecuse apa şi se depărta răpede pe drum la vale. Am să-i descânt eu de baghiţă unde-o miruit-o cu lapte acru popa ei cel ţigănesc.

— Da' ce ţi-a făcut baba, Rusule, de-o tămâiezi aşa?

— Hei! d'apoi că doar asta-i Marula, vrăjitoarea din Păltiniş; după ce poartă toată noaptea pe Sarsailă după gât, vine de 'ncheagă apa prin sate.

— Las'o la pârdalnica, dacă-i vrăjitoare, măi Rusule, că ţi-a face vr'o farmazonie şi te-i trezi într'o bună dimineaţă din om neom.

— D'apoi că doar nu mă tem eu de farmazoniile ei; eu îs cântărit în ziua de Paşti şi nu se prind de mine drăcoveniile ei.

Şi-mi închipui că Rusu trebuia să fi fost cântărit şi în ziua de Crăciun; căci îmi făcea impresia unui om care era în stare să svârle cu barda şi în Dumnezeu şi în dracu.

— Hei! Axinio, fată hăi, hai vino 'ncoace, zisei strigând pe femeie, care sta lungită pe iarbă mai încolo, la o depărtare anume aleasă în vederea Rusului; hai, vino 'ncoace, că Rusu s'a hotărît să-ţi sucească gâtul mai târziu.

Axinia se sculă şi, cu băgare de seamă, se apropie de noi pe la spete.

— Ia du-te şi spune crâşmarului să vie cu socoteala, îi zisei întorcându-mă la ea.

Axinia făcu un ocol larg și chibzuit pe la stânga Rusului, dela care nu-şi luă ochii până ce nu se simţi în afară de sfera primejdiei şi, apropiindu-se de uşa crâșmei, strigă pe crâșmar fără a intra înlăuntru. Acesta veni numaidecât, plătirăm și ne sularăm să plecăm.

— D'apoi că doar n'îţi pleca 'neavoastră fără să vă opriți pe la palaturile Rusului, zise acesta înfigându-şi provocător amândouă mânile în brâul său verde şi lat.

« Rândul nostru », cugetai eu . . .

— Nici nu rămâne vorbă, Rusule, să trecem noi prin gura Dârmocsului şi să nu vedem palaturile Rusului, se poate? Numai să mergem mai răpede că ne apucă noaptea și trebuie să fim în iastă sară la Şar.

— Da' ce-aşa mare grabă, mă rog? Doar Şaru' n'o să fugă peste graniţă: tot acolo o să-l găsiţi şi mâni dimineaţă.

— Aşa-i, Rusule; dar, vezi tu, noi sântem cu trebi de ale stăpânirii şi nu putem întârzia.

— D'apoi că, de, nu-i hi dumneata ingineriu care croiește șușaua?

— Ba, de nu ţi-ar fi cu supărare, Rusule, chiar eu sunt cel cu șușaua; uite; și arătai la tovarăşul meu, dumnealui e storăș la suprefectura dela Broșteni și are de dus niște porunci la primăria din Şar.

Rusu se uită lung şi bănuitor la tovarășul meu.

— Mă! . . . izbucni Rusu deodată, făcând un pas spre tovarășul meu care, în fața acestei explozii de o familiaritate îndoioasă, făcu şi el un pas îndărăt. — Mă storăș, mi-ți tămâia și parastasu . . . .

Şi nelăsându-l să mai adauge a cui, anume, tămâie și parastas:

— Ian ascultă, Rusule, zisei eu, am luat pe storăşul aista dela suprefectura din Broşteni, cu chezăşie c'am să-l dau înapoi cu ciolanele nerupte; şi tu, fiindcă n'ai sucit gâtul Axiniei, ai voi să-mi vâri storășul în spărieți? Fii cuminte

şi ia, mai bine, hai să vedem palaturile Rusului din gura Dârmocsului.

— Mă storăş . . .

— Hai Rusule, hai, zisei apucându-l de mânică şi trăgându-l mai mult cu sila după mine.

— Da' de unde găsişi dihania asta cu musteţile roase de molii? zise el aruncându-şi încă odată ochii spre tovarăşul meu şi lăsându-se a fi mai mult târît decât să meargă de bună voie.

— Bravo, Rusule! d'apoi de ce-a mai lăsat Dumnezeu molii pe pământ? Ia, ca să mai roadă şi ele câte-o leacă de musteţi, pe unde găsesc. Ş'apoi doar nu-i fi vrând tu să aibă toată lumea musteţi ca tine; a cui e vina, dacă tu te-ai dus cel întâiu, când a împărţit Dumnezeu musteţi oamenilor pe pământ?

— Hm! făcu el răsucindu-şi cu mândrie musteaţa-i galbănă şi stufoasă.

Şi cât pe ce s'o păţească tovarăşul meu din pricina musteţilor.

Ajunserăm la palaturile Rusului. Nu e vorbă, aceste palaturi nu erau împrejmuite cu ziduri, metereze şi bastioane tocmai medievale; în schimb însă un gard de răzlogi, veşnic beat, de abia se ţinea pe picioare şi, cutrierând locuinţa Rusului, şovăia şi se cumpănea cât de cât să cadă; pe alocurea chiar vacile şi porcii, cu un dram de îndrăzneală, ar fi putut sări neopriţi pe domeniile Rusului; se vede însă că nici cucuta, nici brusturul, nici urzica moartă şi nici hreanul porcesc nu ispiteau fie foamea unora, fie lăcomia altora. Şi, deşi am fi putut tăia deadreptul spre locuinţa Rusului, prin una din miile de spărturi făcute de vechime sau putrejune în gardul de răzlogi al despotului dela Dârmocs, avurăm totuşi înţelepciunea de a intra pe poarta de onoare; sărirăm, cu alte cuvinte, peste un pârleaz cu două trepte înţepenite fiecare, pe câte doi ţăruşi înfipţi în pă-

mânt, şi fiecare treaptă străbătând prin gard deoparte şi de alta; şi mi'nchipui, că Rusul nostru trebuia să fi numărat printre strămoşii săi vreun Oleg sau Rurik, de oarece izba sau, mai bine zis, cocioaba lui nu se depărta de loc, de tipul patriarhal al primelor locuinţi slavice; cel mult dacă vechimea îi dăduse o brâncă şi, hâind-o într'o parte, îi hâise, în acelaşi timp şi în sens oblic, liniile odată perpendiculare ale uşii şi ale ferestrelor sale; aşa încât acestea, ca o gură şi doi ochi de un alt gen, apucate parcă de spasmuri, se strâmbau la trecători. Şi dacă Rusu nu avea femeie şi copii, avea cel puţin o familie: un purcel, cu o rămăşiţă de murdărie pe sfârcul râtului, răsări de după casă şi, cu gâtul întins, veni grohăind până sub genunchile noastre. O găină şi un cocoş scurmau mai deoparte, ca pe propriile lor domenii, gunoiul heteroclit din jurul unei coteneţe sparte, iar din când în când, câte o rândunică, venind la cuibul său, se înfigea ca o săgeată în capătul înegrit al grinzilor de brad, ieşite afară de subt vechiul acoperământ de şovar.

— Bravo, Rusule! zisei eu, îmbrăţişând cu privirea tot coprinsul lui domestic; ştii că-mi plac palaturile tale?

— Hm... făcu el răsucindu-şi eterna-i musteaţă stufoasă şi galbănă; ia poftiţi şi'ţi sta o ţâră; şi ne arătă prispa jerpelită a cocioabei lui.

— Mult n'om sta, Rusule, zisei aşezându-mă pe prispă, că ne grăbim; ia, cât om face o ţigară; tu fumezi? Şi-i întinsei tabacherea.

— Mulţămesc dumitale. Eu nu beau *tiutiun*.

Şi se puse şi el pe prispă între mine şi tovarăşul meu.

— Mă!... izbucni el deodată, întorcându-se răsărit la tovarăşul meu, care se mulţămi de astădată să tresară şi să scape cât pe ce, dintre degete, ţigara pe care se pregătea s'o aprindă.

— Bine, Rusule, zisei eu, apucându-l cam de după gât, da' dacă mi-i spărie storăşul şi l-a apuca frigurile, cu cine

mă duc eu pân' la Şar? Ia lasă-l şi spune-mi, stai tu singur în palaturile aistea?

— D'apoi? şi, după un moment de gândire uitându-se ţintă la mine, — mă rog, zise el, dumneata eşti chiar ingineriul cu şuşaua?

— D'apoi doar ţi-am spus odată, Rusule. Ce? vrai să ţi-o spun de două ori?

— Apoi, dacă-i aşa, când îi veni cu linia pe-aici, să pui să taie colţul ist de deal, că se nărue peste mine, zise el, arătându-mi cu degetul spre drum şi drept în faţa cocioabei lui.

In unghiul răpede ce făcea drumul dela apus spre meazănoapte, intra în adevăr, înalt şi ameninţător, piciorul unui deal cu povârnişul sfărâmat, sămn că dealul se lăsa încet la vale pe pătura lunecoasă de lut ce-i slujea de temelie.

— Bucuros, Rusule, zisei, uitându-mă la piciorul cel de deal şi dându-mi aerul, că mă gândesc asupra lucrului; după aceea scosei carnetul şi trăsei cu creionul câteva linii fără înţăles. — Bine, Rusule, continuai eu, cu aerul celui mai desăvârşit inginer; bine, îţi făgăduesc c'o să caut să nu se nărue dealul peste tine; dar ia să plecăm că ne apucă noaptea; când m'oi întoarce, o să trec iar pe-aici, Rusule; am prins dragoste de tine şi pace.

Rusu îşi răsuci de astădată amândouă musteţile sale cele galbăne şi stufoase şi se păru că rămâne un moment cu ochii în pământ şi gânditor; apoi, repede:

— Să mai aşteptaţi numai o ţâră, zise el, sculându-se, îndreptându-se spre uşa cocioabei lui şi intrând în lăuntru.

— Mă storăş. . . zisei eu cu glas înăduşit şi simulând un ghiont către tovarăşul meu; mă storăş. . . mi-ţi tămâia şi parastasu. . .

Tovarăşul meu se mulţămi să-mi întoarcă o pereche de ochi, sub fulgerile cărora s'ar fi topit piscurile de granit ale Horebului, şi era pe punctul de a formula un răspuns, sub

trăznetul căruia s'ar fi zguduit din temelie turnul Faselus; dar nu avu timp; Rusu apăru în cadrul strâmt al uşii cu amândouă mânile strălucind de un fel de unsoare şi aducând ceva rotund şi învălit între două frunze de brustur.

— Ia na colea, mă storăş, zise el punând, fără multă ceremonie, boţul în mânile tovarăşului meu, că doar nu-ţi pleca cu mâna goală dela palaturile Rusului, continuă el, aşezându-se iar între mine şi tovarăşul meu.

— Cu mâna goală?... cugetai eu; nu cumva, Rusu dracului ne ia drept cerşetori?

— Şi cu ce ne dărueşti tu, Rusule? ce-ai pus în frunzele cele de brustur?

— Ce să pun? ia o ţâ' de unt dela oiţele mele. He, hei! parcă ce? crezi dumneata că Rusu-i aşa numai cu degetu'?

Şi la un moment dat, ne trezirăm, şi eu şi tovarăşul meu, cu labele unse ale Rusului, căzând greu şi în toată lăţimea celor cinci degete răsfirate ale lor, pe spetele noastre, ca semn al unei familiarităţi, la care Rusul binevoise a se scobori până la noi dela înălţimea darului princiar înfăţişat prin boţul de unt de oaie... Şi pecetea de unsoare a Rusului, tipărită pe spetele noastre, rămase neştearsă; iar surtucele noastre păstrând-o ca amintire, trăiră şi muriră cu ea.

Apoi trăgându-mă spre el cu acea căldură de dragoste spontanee, ce se naşte la unii oameni sub imperiul băuturii:

— Mă... ingineriu... zise el, vârîndu-şi faţa lui mustăcioasă până sub nasul meu; mă ingineriu... mi-ţi tămâia şi parastasu... şi scrâşnind din dinţi îşi înfipse ochii lui albaştri şi uşor injectaţi până 'n fundul ochilor mei.

— Bine, Rusule, zisei eu cu răceală, proprie mie în împrejurări grele, ia să lăsăm tămâia şi parastasele pe sama popii; deocamdată, şi fiindcă mă grăbesc, adăugai sculându-mă în picioare, spune-mi lămurit pe unde vrai tu să tai linia drumului? Să tai dealul, sau mai bine să fac un zid ţapăn de piatră, care să oprească năruirea dealului?

— Ba să tai dealul.

— Bine; și scoțând carnetul mă făcui că însămn cu îngrijire dorințele Rusului.

Tovarășul meu, folosindu-se de încurcătura mea cu Rusul, o ștersese; sărise pârleazul și încălecase. Când Rusu băgă de samă că tovarășul meu se și suise pe cal, un fel de furie îl apucă; mă lăsă pe mine, se răpezi și sări pârleazul. Tovarășul meu, însă, dete călcâie iepei și o rupse de fugă.

— Mă storăș... Mă storăș... crucea și icoana... și se luă după el ca să-l prindă.

— Rupe-o de fugă peste deal, Axinio, zisei femeii, încălecând și eu răpede.

Axinia zbură.

Arsei calul peste șale cu varga și el înțălese că, de astădată, trebuia să-mi pună la îndemână toată iuțeala picioarelor sale; plecai în goană. Rusu care-și luase nădejdea dela tovarășul meu, auzind în urmă-i tropotul calului meu, se întoarse și se așeză în drum așa, ca să-mi poată apuca din fugă calul de dârlogi; când crezui însă potrivit, cârnii puțin calul la stânga și trecui ca vântul; iar Rusu, în loc să apuce de dârlogi, îmi apucă urma.

— Mi-ți tămâia și parastasu, îl auzii strigând în urma mea; și-mi închipui că trebuie să se fi luat în goană după mine toate crucile și toate icoanele; eram însă prea departe ca să mă ajungă.

Și când mă gândeam că o singură nesocotință a tovarășului meu dăduse lucrului o întorsătură așa de caraghioasă!...

— Bine, râsul moliilor, îi zisei ajungându-l din urmă, dracu te punea să pleci fără știrea Rusului? Mi-ai zădărnicit toată iscusința mea diplomatică.

— Eram grăbit, răspunse el cu seriozitatea cea mai desăvârșită, căci am de dus dela suprefectura din Broșteni niște porunci la primăria din Șar.

— Bine, mă storăș, da' de m'apuca Rusu la bătaie?

— Aş fi sacrificat pe altarul umanităţii 25 de parale şi aş fi pus pe Axinia să te frece cu rachiu şi cu sare; şi, mai la urmă, o bătaie n'ar fi fost tocmai lucru de mirare, de vreme ce orice luptă de fineţă diplomatică se sfârşeşte de regulă cu păruială, când mai ales e şi Rusul la mijloc.

— Şi untul?

— I l-am lăsat pe prispă ca să-l trimeată Majestăţii Sale Impăratului tuturor Ruşilor, spre a-şi unge ciobotele cu el.

— Bine, şi acum, pentru toate aceste isprăvi, care vor forma una din paginele strălucite ale cavalerismului modern şi, în lipsa vreunei Dulcinee de pripas, îţi permit să săruţi în bot pe năzdrăvana ta Rosinantă, care a ştiut cu atâta pricepere să scape din primejdie pe Don-Chijotul său.

Un şuerat puternic şi ascuţit sfâşie aerul în urma noastră. Când întoarserăm capul, văzurăm pe Axinia scoborînd iute şi sărind ca o ţarcă peste bolovănişul dealului sfărâmat, răsărind acum întreagă din îndoiturile lui adânci, acum numai tulpanul ei undelemniu zărindu-i-se pe deasupra: ai fi zis că se luptă cu înecul împotriva unor valuri, care se trudeau s'o înghită.

— Ş'ai scăpat cu gâtul nesucit, şopârla naibii? îi zisei eu când fu aproape de noi.

— D'apoi, zise ea gâfâind, parcă mă tem eu de Rusu?... şi roşie ca un rac fiert, — ufff... făcu ea, ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu basmaua ei groasă cu horbotă lată pe margini.

— D'apoi de cine, dracu, te temi tu, fa? Când tu eşti în stare să te mistui din ochi ca argintul viu, parc'ai avea chitia lui Aghiuţă pe cap? Doar numai Ochilă şi Lungilă din poveste să-ţi poată veni de hac, cât de iute scaperi tu din picioare!

— O! Pârli-l-ar para focului, mustăciosu' dracului; nu v'am spus eu?

— De spus ne-ai spus tu; dar tot mi se pare că mustețile Rusului te cam gâdilă pe la inimă...

— Da' ducă-se pocnitului cu mustețile lui cu tot, și să gâdile cu ele pe cine-o mai gâdilit. Las' să se mai lege el de mine, că de nu-l fac alb!... și roșie ca racul fiert și ștergându-și într'una sudoarea de pe frunte cu basmaua ei groasă, țăsea iute din picioare, mergând alăturea cu noi.

— Da' știți 'nevoastră că n'ajungem în ia'sară la Șar? zise ea într'un târziu.

— Ei bine, ne-om opri undeva; mai este vr'un sat păn' în Șar?

— Mai trecem prin Păltiniș și prin Panaci.

Soarele scăpăta spre apus și umbrele lungi ale munților din stânga noastră înaintau încet pe cave în spre munții dimpotrivă, trăgând pe pământ o nesfârșită și caprițioasă linie de umbră frântă, tivită cu lumină. Peste înălțimile aeriene din dreapta noastră, frământate de văi adânci, ca peste o mare cu valuri încremenite, se întindea feeric și fără sfârșit o rețea imensă și fin țesută din flacările roșietice ale apusului. Un vânt ușor legăna molatec coamele despletite și plângătoare ale mesteacănilor blonzi cu trunchiuri de argint. In iarba înaltă și de un verde gingaș, aceeași suflare săpa unde fugătoare și înflorite; pe nota domoală și adâncă a unei orgi colosale, se ridica de pretutindeni, în văzduhuri, și se pierdea în depărtările albastre, un murmur tainic și neînțăles. Pe calea-i lungă și fără sfârșit, Neagra luneca pe lângă noi cu undele-i grăbite și etern murmurătoare... Și cel mult dacă o rază rătăcită din apusul înflăcărat mai aruncă un strop de lumină peste luciul ei cuprins de umbră... Mergeam tăcuți, iar umbrele noastre, însoțindu-ne pe dreapta, îngânau, cu pași de urieși, cadența leneșă a mersului nostru. Și cine știe, dacă însăși sufletele noastre nu se molipsiseră de o simțire mai cucernică... Cel puțin Axinia, își strânsese basmaua în geantă, mișcările ei iuți se

domoliseră, privirile ei neastâmpărate lunecau larg pe împrejurimi şi, cu amândouă mânile ei mici încleştate pe baera de dinainte a gentei, cu pasul ei mărunt şi fin, se conforma, în mod inconştient, după mersul meditativ al cailor noştri. . .

— Cale bună, Bade Gheorghe, o auzirăm noi strigând deodată către un român, care tocmai trecea pe lângă noi, mânând boii din carul deşert.

— Mulţămim dumitale, jupâneasă Axinie; da 'ncotro?

— Ia până 'n Şar cu 'mnealor. Da' lelea Catrina a hi acasă?

— Apoi acasă, că n'am mai luat-o.

— Da' 'ncotro Bade Gheorghe?

— Ia până 'n iarmaroc să prefac işti bouleni.

— Da' ori ne-a primi lelea Catrina să mânem la 'mneaei în ia'sară?

— D'apoi v'a primi că doar sântem oameni. . .

— Foarte mulţămim, Bade Gheorghe, zisei eu; când ne-om întoarce, o să dăm iar pe la dumneata, cred că te-om găsi acasă.

— Poftiţi când îţi vra, şi noroc bun, zise el îndemnând boii şi plecând.

— Foarte mulţămim şi drum bun răspunsei, despărţindu-ne.

UN POPAS

Pe înoptate, ajunserăm în Păltiniş. Casele, rar sămănate pe amândouă laturile drumului, începuseră a dormita în mijlocul ogrăzilor largi împrejmuite cu garduri de răzlog în zig-zag; iar pe lângă focurile aprinse mai de-o parte, și ale căror flacări roșietice jucau caprițios în întunerecul împrejmuitor, stăteau cei de casă, pregătind cina de sară. Aninat de o cuibă înaltă, atârna nemișcat, deasupra focului, ceaunul negru într'o baie de flăcări; un câne cu urechile ascuțite şi istețe, conștient de locul ce-l ocupa în familie, stătea şi el culcat în apropiere, cu botul pe labe şi cu ochii ţintă la foc; un copil cu un băț lung, mai mult de joacă, scormolea de departe jăraticul, și o puzderie de scântei se ridica, topindu-se în văzduhul înalt și întunecos...

— Jupâneasă Catrină, jupâneasă Catrină! auzirăm deodată pe Axinia strigând.

Când întorsei capul, o zării prin întuneric, acățată de un gard de răzlogi și suită pe el ca pe o scară.

— Jupâneasă Catrină, jupâneasă Catrină! şi cu pumnul ei mic bătea repede într'un răzlog, care răsuna înăduşit; jupâneasă Catrinăăăă!...

— Da' cine mă strigă? auzirăm noi un glas de femeie întrebând în întunerec, fără a se apropia.

— Eu, jupâneasă Catrină, Axinia din Gura Borcii. Duc pe doi boieri până 'n Șar, ș'am înoptat aici; ne-am întâlnit

în drum cu Badea Gheorghe, ş'o zis să venim să mânem în ia'sară la 'neata.

— D'apoi că vi'ţi duce 'neavoastră, jupâneasă Axinie, în altă parte, că eu n'am unde să vă culc, răspunse ea scurt, înţepat şi mânios.

— Nu te supăra, jupâneasă Catrină, zisei eu, că nu-i nime de vină; ia, Badea Gheorghe al dumitale o crezut c'are să-ţi fie urît singurică în ia'sară; pacat că nu ne primeşti; când ai şti ce oameni de treabă sântem! . . .

Drept răspuns auzirăm o uşă trântindu-se.

— Ei, sfârleaza dracului, ai pus-o de mămăligă cu Badea Gheorghe şi cu lelea Catrina ta! Unde, dracu, mânem noi în ia'sară?

— Da' las c'om găsi noi. . .

— Da', adică de ce nu ne-a fi primit, fa Axinio?

— Da' mânca-o-ar jermii; parcă crezi 'neata că doarme singură, când nu i-i omu'acasă?

— Da? . . . Atunci să mergem în altă parte.

Cârnirăm caii şi intrarăm într'o ogradă, care deocamdată părea pustie; înaintând însă puţin, zărirăm la o parte un masiv de umbră. Era o casă. O lumină slabă ţâşnea din loc în loc prin păreţii ei şi, dacă această lumină ar fi fost mai puternică, ai fi crezut că arde casa pe dinlăuntru. Un câne se însărcină să vestească pe cei din casă, despre sosirea noastră. Uşa se deschise largă, şi un flăcău voinic se arătă în privazul ei luminat.

— Bună vremea, voinicule, zisei eu apropiindu-mă; bucuroşi de oaspeţi?

— Mulţămim dumneavoastră, bucuroşi, poftim, răspunse el alungând cânele.

Descălicarăm.

Eu şi tovarăşul meu intrarăm înlăuntru; Axinia rămase la cai.

Pe o vatră mare, plină de jăratec, sub un horn grosolan, aşezat pe un pop de stejar, un flăcăuan cu pieptul gol şi

puternic, cu faţa rumănă şi plină de sudoare, pălea o mămăligă urieşă. Un capăt de lumânare de său, înfipt într'un poponeţ de lut, şi cu mucul mai înalt decât flacăra, mijea pe o masă asemenea unui trunchi de căsăpie; de jur împrejur pe lângă păreţi, goale, unsuroase şi aşezate pe picioare de lemn bătute în pământ, se întindeau nişte lăviţi înguste. Bârnele de brad, din care erau duraţi păreţii fără fereşti, îşi arătau pe alocurea goliciunea lor rotundă şi afumată de sub o lipitură coşcovită de lut galbăn, mânjit, odată, cu var. In cotlonul dintre horn şi păretele despre uşă, un teanc scorojit de piei miţoase de oaie stătea înghemuit şi umplea casa de un miros pătrunzător de stână. Când mămăliga fu gata, flăcăul o răsturnă fierbinte pe o masă mai mică şi rotundă, ce se afla în mijlocul casei. Celălalt flăcău scoase de sub laviţă nişte ceapă, ucise pe masă cu un pietroi nişte sare, aduse nu ştiu de unde o scafă de lemn plină cu brânză şi, poftindu-ne şi pe noi, începurăm a mânca. Fără multe marafeturi, făcurăm cinstea cuvenită cinei frugale a flăcăilor; iar Axinia, intrând cu tarniţele şi cu poclăzile dela cai tocmai la timp, putu şi ea să nu rămâie de căruţă.

Cina fu scurtă. Greul însă începea de aici înainte: erau unele probleme de călătorie, foarte încurcate, pe care însă tovarăşul meu le deslega cu o iuţeală şi o îndemânare fără samăn: aşa, de pildă, fu de ajuns ca somnul să-i facă chip pe la gene, spre a-l vedea, numai decât, aşezând în lung o tarniţă pe una din lăviţi, potrivindu-şi în scobitura ei, plină cu o pernă vârtoasă, capul său mic şi ţuguet, întinzându-şi ca o râmă, firul subţire şi lung al persoanei sale pe laviţa prea lată pentru dânsul, acoperindu-se până peste nas cu una din poclăzi, şi într'o clipă adormind. Tovarăşul meu era o alcătuire fericită în puterea cuvântului. Axinia umflă şi ea o pocladă şi o pernă fără să zică nimic, ieşi din casă şi se făcu nevăzută. Cât despre mine care, când e vorba de somn, am de împăcat o sută de ochi, chibzuiam un loc pentru acest

soi de moarte vremelnică. Lăviţele erau prea înguste pentru mine şi mă hotărîi, deci, să mă culc jos la pământ.

— Măi băieţi, întrebai eu pe flăcăuani, da' oleacă de fân nu s'a găsi pe la voi?

— Ba s'a găsi, cucoane, cum să nu se găsească?

Şi fără altă vorbă, ieşi din casă unul din ei şi, peste câteva minute, se întoarse cu coşcogea sarcină de fân. Desfăcui fânul în o pătură groasă, jos în mijlocul casei, pusei şi eu o tarniţă drept căpătâiu, mă lungii pe mirositorul meu aşternut, mă învălii cu poclada rămasă, închisei ochii mei şi chemai somnul. Cei doi băietani se şi lungiseră cu faţa în sus şi cu piepturile desfăcute pe locurile de pe lăviţi rămase slobode.

Stânsesem lumânarea de mult, şi somnul, cu ameţitoarele lui mângăieri, căuta să amorţească şi să închege cursul din ce în ce mai încet al gândurilor mele. Eram, poate, pe punctul de a păşi în adânca linişte a somnului, dar mă opri o clipă zgomotul îndesat şi răguşit, ce-l făceau nişte picături, parcă de ploaie, ce-ar fi căzut de sus, rar şi îndesat pe poclada, cu care eram învălit. Poate că afară plouă în adevăr şi, de prin acoperământul spart, picură înăuntru. Se poate . . . In tot cazul, scosei mâna de sub învălitoare şi, pipăind căutai să mă încredinţez . . . nici urmă de udeală... şi, totuşi, picăturile nu încetau de a cădea peste mine din ce în ce mai des . . . Poate că vechimea lucra şi noaptea la desfiinţarea coşmoagei, în care mă adăpostisem, şi lutul din coşcovituri cădea peste mine în mici fărmături . . . Se poate. Scosei mâna de sub învălitoare şi căutai să mă încredinţez . . . Nicio urmă zgremţuroasă! . . . Şi, totuşi, micile fărmături nu încetau de a cădea peste mine din ce în ce mai des. O beldie mai îndrăzneaţă din fânul, pe care mă culcasem, mă înţepă, parcă, la ceafă; întorsei mâna, mă scărpinai şi impresia înţepăturii dispăru. N'apucai bine să-mi aşăz mâna la locul ei sub învălitoare, şi înţepături

simţii sub genunche şi pe la subţiori... Aproape în acelaşi timp, altele mă arseră în spate, pe piept şi după ureche... Şi ar fi trebuit să am o sută de unghii, spre a-mi putea apăra părţile atacate. Ca culme, simţii pe lungul nasului şi pe curmezişul frunţii mele, urma gâdilitoare a unui mers uşor şi grăbit... — O călătorie pe nasul meu? Iată, în adevăr, ceva cu totul original, cugetai eu. Şi nu mă dumeream, deocamdată, care să fi fost natura fiinţelor silfice, ce lunecau atât de ideal pe căile fără de urmă ale frunţii şi ale nasului meu... Sării ars şi aprinsei capătul de lumânare...

Priveliştea ce se înfăţişă ochilor mei, îmi deşteptă în suflet şi groaza şi admiraţia. Intreg păretele din preajma culcuşului meu dispăruse sub negre şi nesfârşite legiuni de ploşniţi late şi pânticoase care, în pas de voie, urcau la deal drumul bagdadiei; şi, de oarece ploşniţele trebuie să fie mai vechi decât omenirea, mi'nchipui că meşteşugul şi inţălepciunea lor războinică trebuie să fi slujit de noimă măestritelor alcătuiri ale armatelor omeneşti. In adevăr, aproape de bagdadie, câţiva din ploşniţoii cei mai iscusiţi erau trimeşi în recunoaştere şi, pipăind drumul, deschideau marşa neguroasei armate; în frunte şi pe flancurile legiunilor, se ţineau alţi ploşniţoi negri, graşi şi pânticoşi, care păreau că se bucură de înalte grade erarhice; iar duiumul armatei, în lungi, tăcute şi negre şiruri, urca la deal încet şi cu pas chibzuit; rezervele, care se ţineau la urmă, erau alcătuite din tineretul blond şi roşietic al naţiunii, înşiruit, şi el, după vrâstă, aşa încât la coada urdiei furnica iute şi neastâmpărat o sumedenie de ploşniţi mici cât gămălia boldului, prin a căror piele subţire transpira sângele roş şi nemistuit încă, pe care-l supseseră cu o zi mai înainte. Ajunse la bagdadie şi în dreptul poclăzii mele, ploşniţele, cu o neînchipuită iscusinţă, păreau că calculează perpendiculara şi, cu o preciziune matematică, dându-şi drumul de

sus, cădeau drept peste învălişul meu. Numai atunci îmi putui da sama de picăturile îndesate, ce căzuseră din pod asupra mea, şi nu-mi rămăsese decât admiraţiune pentru iscusinţa, cu care aceşti mici, negri şi crânceni duşmani de noapte ştiuse să lese drumul anevoios al culcuşului meu de fân, pentru drumul strategic al bagdadiei... Oricum, umflai tarniţa şi poclada şi ieşii afară... Iar « visătoarea nopţii regină », care în drumul său etern plutea pe săninul adânc al cerurilor, avu de astădată prilejul să mă privească, din înălţime, în haina pe care nimeni n'o poate lua omului din spete; iar cânele de gazdă, drept pe picioarele de dinainte, se uita la mine când cu un ochiu, când cu altul, neputându-şi da samă pentru ce-mi vânturam eu aşa de desnădăjduit bulendrele în aer... Mă îmbrăcai şi, de nu mi-ar fi fost gândul plin de ploşniţi, cine ştie dacă nu m'aş fi apucat să fac mărturisiri de dragoste « reginei blonde a nopţilor », de oarece prea galeş şi prea trist se uita la mine din înalta împărăţie a umbrelor. Găsii însă mai nimerit să plănuiesc un loc, unde să-mi pot sălăşlui, pentru ce-mi mai rămânea din noapte, zvânturata mea persoană.

— Măi Tărcuş sau Grivei, zisei, adresându-mă cânelui; fiindcă tu eşti singura fiinţă din univers, care cunoşti nefericirile mele din noaptea aceasta, fă bine, te rog, şi-mi arată drumul spre vreo căpiţă de fân oarecare, de vreme ce tu trebuie să ţii un catastih în regulă de toate culcuşurile mai călduroase din ograda stăpânilor tăi. Şi blând îl netezii pe cap; iar el, scheunând uşor, dădu repede din coadă şi părea că se sileşte să priceapă înţălesul vorbelor mele. Cum însă nu ştiam niciunul limba celuilalt, nu ne puturăm înţelege şi căutai, deci, să ies singur din încurcătură. Mă îndreptai aşa dar spre un masiv rotund de umbră, care părea a fi o căpiţă de fân. Nu mă înşelasem. Fără să mai stau pe gânduri, dădui brânci căpiţii şi-o răsturnai.

— Ho, boală! auzii deodată, de sub fânul răsturnat, un glas subţire şi spăriet.

Şi într'o clipă, Axinia răsări drept în picioare în mijlocul vrafului de fân.

— Ptiu! ucigă-te crucea; da' aici ai fost, sfârleaza dracului?

— Da 'neta ai fost? zise ea, scuturându-şi repede de pe cap şi de pe umeri fânul ce se acaţase de ea; am chitit că-i v'o boală de jită.

— Bine, bine, c'ai chitit, şopârlă nebotezată; acum, însă, fiindcă nu-s nici boală, nici jită, ia să împărţim căpiţa 'n două şi să dormim.

— Da' ghine, 'neata nu te-ai culcat înuntru?

— Din lăuntru, — în lăuntru m'am culcat eu; dar m'am răsgândit şi, în loc să dorm cu ploşniţile în casă, mai bine dorm în fân afară, alăturea cu tine.

Nu mântuisem încă de regulat noul meu culcuş şi când mă uitai Axinia şi dispăruse sub o pătură groasă de fân.

— Fa Axinio, zisei eu, culcându-mă şi trăgând fânul peste mine, să nu cumva să horăeşti, că te-asvârl din fân, de nu te zăreşti.

Şi fânul de peste Axinia tresări uşor sub mişcarea de echilibru, ce căuta să şi-o dea ea pentru dormit.

— Da' ce? ai şi adormit, diavol împeliţat.

Nicio mişcare, niciun răspuns . . .

Nu răsărise încă soarele, când intrai în casă şi aprinsei lumânarea. Tovarăşul meu şi cei doi flăcăuani dormeau încă duşi, fără a se fi urnit de cum îi lăsasem de cu sară. Nu ştiu ce se va fi fost petrecut sub poclada tovarăşului meu; în schimb, însă, pe piepturile desfăcute ale celor doi flăcăuani şi pe feţele lor aburite de somn, mii de ploşniţi negre şi cu pântecele sătul stăteau nemişcate şi mistuiau în tihnă cina lor de cu noapte. Când lumina le atinse ochii lor obosiţi, poate de nesomn, începură a se urni încet şi

greoi şi a se îndruma, într'o nesfârşită urdie neagră, cătră tăinuitele lor chilii de sub coşcoviturile lutului depe păreţi.

— Hei! scumpul meu, zisei apucând pe tovarăşul meu de un picior şi trăgându-l jos; ia deşteaptă-te din somnul tău de veci, căci trâmbiţa învierii a doua a sunat demult.

Se sculă pe jumătate, se frecă la ochi și, când văzu lumânarea:

— D'apoi că doar n'o fi ieşit bunică-mea din groapă să horhăesc eu pe dealuri cu noaptea 'n cap.

Și fără să mai zică ceva, se trânti furios înapoi, trase poclada pe el, se întoarse cu fața la părete și se pregăti din nou de dormit.

— Te înşeli, scumpul meu, zisei zmuncindu-i poclada de pe dânsul; bunică-ta a ieșit din groapă de mult, şi cel ce judecă viii şi morții a şi trecut-o în ceata sfintelor capre de pe ceea lume; hai, scoală-te să plecăm.

N'avu ce face. Cu o resignare de martir se sculă pe jumătate și rămase un moment ca buimac pe marginea patului, cu picioarele jos.

— Mă rog, zise el desmeticindu-se şi scărpinându-și cu dreapta iute și îndesat umărul stâng, mă rog, ce vra să zică asta?

— Asta vra să zică, scumpul meu, că eu țin cu orice preț să mai rămână câteva, macar, din picăturile sângelui tău și pentru negrii tăuni din fundul tartarului, cătră care în curând vei păşi.

— Breee!... Da' de dimineață a mai început a se'nvârti moara lui Tudoran cea pustie!...

— Dimpotrivă, eu cred c'a început prea târziu: ia privește.

Și apropiind lumânarea, arătai spre piepturile desfăcute și negre ale celor doi flăcăuani.

Rămase ca trăznit; apoi, iute şi fără să mai zică ceva, o rupse de fugă pe uş'afară. Iar după câteva minute, dădui

peste el după casă, făcând ziua ceea ce eu făcusem noaptea... şi tot în prezenţa lui Tărcuş.

Axinia înşeuase caii, flăcăuanii se sculaseră şi noi eram gata. Voii să plătesc ceva pentru găzduire.

— Mulţămim dumneavoastră, zise flăcăuanul cel mai mare neprimind banii, să mergeţi sănătoşi şi mai poftiţi când v'aţi întoarce.

— Mulţămim dumneavoastră, flăcăilor, zisei eu încălecând; mai rămâneţi sănătoşi.

— Să mergeţi sănătoşi, răspunseră amândoi într'un glas.

Plecarăm.

Dimineaţa era răce şi o pătură groasă de rouă argintie acoperea împrejurimile verzi. O linişte şi o tăcere solemnă stăpânea întreaga fire. Neguri albe se râdicau spre văzduhuri din văile depărtate şi adânci; iar sub răceala aerului de noapte, respiraţia vie şi călduroasă a apelor Negrei aburea iernatic, trăgând o brazdă sură de ceaţă mişcătoare între malurile ei curate de prund cu multe feţe.

Tovarăşul meu mergea zgribulit şi cu gulerul dela venghercă râdicat peste urechi; Axinia sprintenă ca o ţarcă şi împrospătată de răcoarea dimineţii, de-abia atingea pământul cu pasu-i grăbit şi uşor. Cât despre mine, potrivit felului meu, şi adăpostit sub mantaua mea binecuvântată, dădusem frâu slobod ochilor şi gândului spre a rătăci în sânul imensei nemărginiri, aurite de întâile raze curate ale unui soare tânăr.

Soarele era la prânz când ajunserăm în Panaci. Nu ne oprirăm aici, sub umbra unui fag de pe marginea drumului, decât spre a mai răsufla caii. Când fu soarele de amiază, sosirăm în Neagra Şarului sau Dorna românească, ţinta călătoriei noastre. Aici întâlnirăm pe Halunga.

— Da . . .? zise Halunga văzându-ne; şi restul întrebării il înlocui prin cele câteva semne ale ochilor, ale sprincenelor şi ale degetului său cel cu inel de aur.

Căci, în paranteză vorbind, Halunga era omul cel mai monosilabic din câţi există pe pământ; la dânsul o silabă plătea cât o frază, şi un semn al arătătorului său cu inel de aur cuprindea de multe ori, întreaga lui gândire. Trebuia să fi trăit cu dânsul mult, ca să-l înţălegi ... Eu îl înţălegeam, căci trăisem mult cu dânsul.

— Dela Piatra peste munţi, răspunsei eu aproape în acelaşi stil.

— Hai! ... şi plecă înainte, făcându-ne sămn să-l urmăm.

Peste un pătrar de ceas furăm la prietinul nostru comun, un negustor din Piatra, aşezat vremelnic în Şar. Trei zile stăturăm pe loc, şi oricine îşi poate închipui că în aceste trei zile învăţai dela Halunga tot rostul, toate chiţibuşurile şi toate şiriclicurile plutăriei.

Şi fiindcă Halunga era acel care jucase hora Unirii în mijlocul Bistriţii cu apa până la brâu, tot el acela care înfiinţase în Piatra, cu *Te-deum*-uri şi aghezme, pitării şi căsăpii naţionale, tot el acela care pusese temeliile societăţii, tot naţionale, de exploatare a pădurilor sub foarte naţionalul nume de « Plutaşul », — urmează deci că tot lui Halunga avea să i se întâmple o foarte hazlie, dar totuşi foarte naţională nenorocire.

Era într'o Duminică; şi, fiindcă locul de petrecere şi de adunare în zile de sărbătoare e crâşma, şi mai ales fiindcă crâşmarul din Şar era Român şi nu jidan, urmează că, împins de curiozitate şi îndemnat de Halunga, mersei şi eu la crâşmă, desigur nu pentru a bea, ci pentru a vedea adunată la un loc ţărănimea muntelui. Şi cine nu cunoaşte pe Halunga în Şar!

— Noroc bun, bade Filipe, zise Halunga intrând urmat de mine, la crâşma plină de ţărani.

— Foarte mulţămim, domnule Halunga, răspunse crâşmarul, un Român cu ochii mici şi vicleni.

Şi Halunga, uitând de mine, se legă numaidecât în vorbă, când cu unul, când cu altul; iar eu, cu mânile la spate şi neştiind tocmai hotărît ce să fac cu persoana mea, schimbam piciorul de razăm când pe dreapta, când pe stânga, şi căutam să-mi dau o înfăţişare pe cât se poate mai puţin ridiculă; şi oricât făceam eu pe importantul, totuşi ţăranii, deştepţi şi ironici cum sunt ei, mă trăgeau cu coada ochiului şi-şi căutau înainte de băut rachiul lor prost din păhare mari de vin . . . La un moment dat, uşa se umplu cu pântecele şi pieptul unui fel de Goliat care, intrând înăuntru şi înaintând printre ţărani, părea că înoată cu umerii în afară peste un furnicar de cămeşi albe şi de chimiruri late. Ras chiar atunci, cu musteaţa neagră şi puternică, rumăn la faţă, cu ochii negri, vioi şi isteţi, era tipul Românului în floarea vârstei şi a frumuseţii . . . Acesta era vestitul Ilie Marcu, al căruia cal bea rachiu, rodea pästramă şi cunoştea geografia amănunţită a muntelui mai bine decât un autor de cărţi didactice; cel puţin calul lui Ilie Marcu ducea, necârmuit, pe stăpânul său la toate stânele, la toate cherestelele, la toate târlele, la toate primăriile, şi, mai ales, la toate crâşmele muntelui, cuvânt pentru care lua parte la toate campaniile geodezice şi de triangulaţie.

— Bună ziua, Marcule, îi zise Halunga, cum îl văzu întrând.

— Foarte mulţămim, domnule Halunga, răspunse Marcu. Şi o strângere de mână verde şi românească se schimbă între amândoi. Această strângere de mână îi fu fatală lui Halunga.

— Măi Filipe, zise Marcu crâşmarului, o ocă de rapciu. Până ce crâşmarul să aducă la îndeplinire porunca, Halunga mă făcu cunoscut lui Ilie Marcu. Aceeaşi strângere de mână şi aceeaşi nenorocire mă pândea.

Rachiul se aduse şi trei păhare mari se umplură.

— Ia poftiţi, zise Marcu, dându-ne fiecăruia câte unul, şi-ţi cinsti câte-o ţâ' de rapciu.

Şi te împingă păcatul să nu primeşti cinstea Românului... Și bietul Halunga, care nu punea rachiu pe limba lui să-l fi tăiet, fu nevoit să ia păharul.

— Bine-am găsit, Marcule, zisei ciocnind păharul cu el şi cu Halunga.

— Bine-aţi venit, răspunse el; şi dădu păharul de duşcă.

Eu şi Halunga ne mulţămirăm a ne muia buzele în rachiul din păhar, ca într'o adevărată infecţie; dar Marcu nu înţălegea lucrurile astfel: cu « ia mă rog», cu « bine-aţi venit», cu « bine-am găsit» şi eu şi Halunga furăm siliţi să golim păharele până la fund. Şi în timp ce Ilie Marcu se părea că bea apă, nouă ni se părea că înghiţim flăcări.

Când mă uitai la Halunga, cât pe ce să mă bufnească râsul: roş ca un rac fiert, cu ochii bulbucaţi, strălucitori şi înotând în lacrimi, părea că înghiţise o stamboală de jăratic; voia, parcă, să spună ceva, dar din lapidar, cum era, devenise cu totul monosilabic şi, oricât de obicinuit eram cu crâmpeiele lui de cuvinte, mă simţeam, de astădată, în neputinţă de a-i înţălege silabele despărţite prin reticenţe; avea parcă aerul să-mi facă mie şi lui Ilie Marcu o lecţie de silabisire.

Tocmai lucru mare nici eu nu plăteam, mai la urmă; totuşi, mai tare decât Halunga, îmi păstram întrucâtva, victorios, perpendiculara persoanei mele pe pământul, care mi se părea că se îmbătase şi, într'un danţ fantastic, se învârtea cu mine, cu Ilie Marcu, cu Halunga, cu ţărani, cu tejghele, cu uşi, cu fereşti, cu pastrama de pe cuiele corzilor şi cu un motan, ce dormea colac într'un colţ, la picioarele unui sac cu făină.

« Ce dracu, cugetam eu, cuprins de vârtejul rotaţiunii universale, oare să fi scăpat de Ion Rusu, numai ca să dau peste Ilie Marcu? Oare Dumnezeu n'a avut altă grijă, decât să umple văile munţilor săi cu musteţi, cu şipuri, cu rachiu şi cu stomacuri de tinichea?».

Și în ciuda și în desgustul meu pentru toate crâşmele naționale cu rachiu patriotic, îmi venea să iau pe Halunga de picioare şi să dau în capul lui Ilie Marcu; găsii însă mai nimerit să-l apuc cam de după spete și să ies cu dânsul afară, spre marea indignare a lui Ilie Marcu, care băgă de samă, în cele din urmă, că-şi pusese boii în plug cu nişte netrebnici. Trebnici sau netrebnici, lăsarăm pe Ilie Marcu la crâşmă cu părerea lui cu tot; iar noi, cam pe două drumuri, ne îndreptarăm spre casă.

Cum ajunserăm acasă, gazda noastră, o târgoveață foarte drăguţă, ne legă la cap cu câte o grimea albă muiată în apă răce şi porunci să ni se deie câte o cafea neagră fără zahar. Un somn de câteva ceasuri ne readuse la starea de mai înainte. A doua zi trebuia să plecăm, și tovarăşul a cărui deviză era « non bis in idem » se puse cu picioarele în prag şi declară că, cu niciun preţ, nu se mai întoarce pe unde venise.

Eu însumi, de altmintrelea, aș fi dorit să mă întorc pe plută. Timpul însă fiind secetos, Bistrița trebuia să fie mică și drumul pe apă, prin urmare, greu și primejdios. Totuși faţă cu hotărîrea nestrămutatului meu tovarăș, trebui să înclin pentru drumul pe apă; dar fiindcă dela Dorna nu mersesem niciodată cu pluta păn'la Piatra, cerui oarecare lămuriri dela Halunga în privința greutăților și primejdiilor, ce le-aş fi putut întâmpina.

— Hm! făcu el după un moment de cugetare ... greu ... la Colțul Acrei ... apă mică ... Hm ... pe cleşte nu ... la Chei ... la Toance.

Și deşi înțălegeam perfect ceea ce voia să-mi spună Halunga, totuși el în dorința lui, de a nu lăsa nimic nelămurit în mintea mea, scoase basmaua din buzunar, o răsuci într'un ciuciulete pe care-l întinse în toată lungimea lui pe masa din mijlocul casei, și:

— Neagra Șarului, arătă el străbătând toată lungimea ciuciuletelui de basma cu arătătorul lui cel cu inel de aur.

Scoase din buzunar un carnet şi-l puse perpendicular pe capătul dela vale al basmalei răsucite, mai adăugând la lungimea carnetului său şi lungimea unui creion.

— Bistriţa, zise el, aşezându-le frumos şi în linie dreaptă cu degetele-i albe şi iuţi de scamator.

Şi până ce să-mi răsucesc eu musteaţa, zâmbind faţă de chipul intuitiv cu care Halunga se silea să vâre în capul meu firea lucrurilor, până ce să-mi pun mânile la spate şi să mă dau mai aproape de masă, prefăcându-mă că urmăresc lămuririle date de el cu mare băgare de seamă, Halunga îşi smulse din picioare botinile şi colţunii.

— Colţul Acrei, zise el, aşezând curmeziş, în raport cu vârful creionului, unul din colţuni. He, hei! . . . trebuie plutaş; pe cleşte . . . te duci.

Şi celălalt colţun, întins în linie dreaptă, arătă o parte din mersul drept şi slobod de orice primejdie al Bistriţei...

— La Chei . . . continuă el, aşezând la capătul colţunului din urmă amândouă botinele paralel una lângă alta şi lăsând între ele un spaţiu îngust . . . — numai deamează se vede soarele.

Iar la o mică depărtare de vârful botinelor şi drept înainte îşi puse pălăria.

— Toancele . . . iac'aşa . . . iac'aşa . . . zise el frământând aerul cu mânile spre a-mi arăta cum, adică, fierbe, se sfarmă şi se pulverizează apa în lupta sa cu stâncile crescute din pământ până peste luciul ei.

Şi înhăţându-mi fără veste pălăria din mână . . .

— Aici-s Chetroşii, zise el aşezând-o la locul cuvenit.

Inhăţai şi eu depe pat mantaua mea cea mare şi trecând iute la spetele lui Halunga i-o aruncai în cap, îl înfăşurai repde în ea şi îl cuprinsei puternic în braţe . . .

— Săriţi! oameni buni, săriţi că s'a înecat Halunga! începui eu a striga câtu-mi lua gura, cutreerând odaia cu el în braţe.

— Mă . . . Mă . . . Mă . . . nebunule, îl auzeam strigând de sub manta cu glas răgușit.

— Săriți! continuai eu şi mai tare, nelăsându-l din brațe. Deodată ușa se deschise și drăguța noastră gazdă năvăli repede în odae.

— Da' ce e? Ce s'a întâmplat? întrebă ea spăriată.

— Săriți! că s'a înecat Halunga.

— Da?

Şi un hohot de râs o apucă, când văzu ivindu-se de sub manta picioarele goale ale lui Halunga.

— Mă, nebunule! . . . zise Halunga, când scăpă de sub manta cu părul vâlvoi . . . Mă, nebunule!

Şi repezindu-mă la masă începui a lua iute și pe rând lucrurile de pe ea și a le trânti la pământ la picioarele gazdei noastre, care-şi ştergea cu batista lacrămile râsului.

— Na, ziceam eu la fiecare trântitură. Na! iaca Colțul Acrei, iaca Toancele, iaca Cheile Bistriței, — cât despre Chetroşi, care erau închipuiți prin pălăria mea, îi lăsai în pace, aninându-i în cui.

— Da' bine, ce-aţi păţit creştinii lui Dumnezeu? întrebă încă odată gazda noastră cu fața înflorită de râs.

— Mă, nebunule . . . repetă Halunga . . . şi, culegându-şi lucrurile depe jos, se puse pe un scaun și începu să se încalţe . . .

A doua zi suindu-ne pe plută plecarăm la Piatra.

IN MUNȚII NEAMȚULUI

FLORICICA

De astădată, mă hotărîi să plec călare, şi, fiindcă era asupra iarmarocului dela Duminica-Mare, rugai pe prietenul meu Tasache Crăcăuanu, cel mai vestit hipolog sau, mai bine zis, geambaş de pe vremuri, să-mi închipuie un cal potrivit pungii mele și țintei ce urmăream. Astfel, spre sara mai sus pomenitei sfinte Duminici, numai ce-l văd pe Tasache al meu intrând în ogradă și ducând de dârlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoință ai fi putut-o lua drept cal.

— Bine, măi Tasache, zisei eu ieșindu-i înainte şi de abia stăpânindu-mi râsul, da' de unde dracu ai prins tu dihania asta şi mi-o vâri în ogradă cu atâta ifos?

— De unde? Ia din iarmaroc, după ce am dat 50 de lei unui român dela munte.

— Puteai să te duci dracului cu românul și cu muntele tău cu tot; da' ce vrai să fac eu cu mâța asta, bre?

— Cu mâța asta? Ai s'o pui pe grăunțe şi pe săceală şi, în două săptămâni, n'ai s'o mai cunoști. E o iapă de rasă, din soiul lui popa Gheorghe dela Călugăreni.

— Poate o mâță de soi, măi Tasache! mi se pare că românul dracului te-a legat la ochi și, în loc de iapă, ți-a vândut o mâță.

— Mâță, nemâță, ai să vezi, numai mersul ei face mai mult decât am dat.

— Ei, şi adică ce aşa de straşnic mers are, de crezi tu că face mai mult de 50 de lei?

— Merge la gebea, de poţi să dormi pe ea şi să duci pe palmă păharul cu apă.

— Bine, măi prăpăditule, nu cumva crezi tu că eu m'am hotărît să-mi strămut domiciliul pe spatele unei mâţe sau să duc de pe pământ apă sfântului Ilie din cer? Şi, mai la urmă, ce mâncare-i gebeaua aceea a ta?

— Gebeaua? gebeaua e un fel de mers armenesc, adică împrăştiat şi legănat: merge fără să salte; rar cai merg la gebea!

— Bine, am priceput; acum vino de stăi la masă cu noi, ş'apoi te poţi cărăbăni cu toate gebelele tale.

Şi iată cum, în sfânta zi de Duminica-Mare mă trezii stăpânul în regulă a unei iepe mici şi slabe, care mergea la gebea şi care urma să fie tovarăşa odiseii ce plănuiam.

Oricum, dar Tasache al meu avusese dreptate; după două săptămâni de grăunţe şi de săceală, Pisicuţa — aşa o botezasem pe iapă — reintrase în deplinătatea formelor alese şi drăgălaşe, pe care i le însămnase soiul, din care hipologul meu Tasache zicea că se trage. Parc'o văd ş'acum: castanie peste tot, cu botul mic şi cu nările largi, cu capul fin şi tăiet pe nişte linii dulci şi bine hotărîte, cu ochii negri, mari şi vioi, cu coama bogată, cu gâtul gros, şi puternic, cu pieptul lat, cu trupul sprinten şi subţire, cu şoldurile largi, cu piciorul fin şi nervos, cu copitele mici şi uşor înclinate. Pisicuţa mea avea mai mult înfăţişarea unui lucru de artă, decât a unui cal de ham. Şi, de unde ar fi crezut că greutatea unei pene ar fi fost de ajuns ca să-i frângă mijlocul în două, nici măcar nu se îndoi când eu îmi aşezai pe spetele ei volumul respectabil al persoanei mele cu întreg tarhatul meu de drum... Ce voiţi? era iapă din soiul lui popa Gheorghe dela Călugăreni...

Plecai.

Muntele Pietricica, făcând pe stânga faţă răsăritului, ţinea învăluit încă, în umbra-i colosală, oraşul adormit. Cel mult dacă, în aerul limpede al dimineţii se înălţau, ca deşteptate din somn, sub întâile raze ale soarelui, crucile cu feţe sclipitoare ale bisericilor; iar valurile de lumină ale răsăritului depărtat, lunecând pe deasupra creştetului stâncos al Pietricicăi, întindeau, peste adâncul văzduhului, o punte aeriană de pulbere aurită, care mergea să-şi razăme capătul dimpotrivă de negurile sure, în care se păreau cufundate până la gât piscurile viorii ale munţilor din apus. . .

. . . *Tacito solo e senza compagnia*. . .

Mersesem trei ceasuri fără oprire şi Pisicuţa îmi adusese aceasta la cunoştinţă gemând şi strănutând. . . era obosită. Descălecai sub un plop bătrân şi stufos de pe marginea drumului, luai şeaua din spatele Pisicuţei, o frecai la ochi, o trăsei de urechi, o mângâiei pe obraz şi o sărutai drept în mijlocul botului; ea, măgulită de această neaşteptată dragoste, întinse capul ei drăgălaş şi-l răzămă pe umărul meu. . . Iată pentruce-i învoii să pască slobodă patlagina, troscotul şi chirul colbăit de pe marginea drumului; iar eu desfăcui şi întinsei pe iarbă, mai deoparte, mantaua mea imensă, cu care aş fi putut acoperi întregul nostru emisfer; aprinsei o ţigară şi mă lungii pe spete, ca un alt Prometeu, la umbra stufoasă a plopului. . . Atât numai, că pe Prometeu îl ciupeau de pântece şi de nas vulturii cu pliscuri de fier ai lui Zefs, în timp ce pe mine mă pişcau de spete şi de ceafă o întreagă republică de furnici, peste a căror ţară se abătuse — se vede — o margine din poalele nesfârşit de lungi ale mantalei mele; şi aceasta tocmai atunci când priveam mai inspirat, prin reţeaua frunzelor plopului, albastrul adânc şi limpede al cerului, când sufletul meu era gata să străbată, pe o rază de lumină, taina lumilor nevăzute, când inima mea începuse să bată sub pintenul dureros sau dulce al amin-

tirilor, când strălucita mea închipuire era să mai adaoge, în sfârşit, o nestimată, încă, la cununa nemuririi mele!...

Cuminte însă ca întotdeauna, îmi căutai de treabă; lăsai cerul în pace să-şi cearnă azuru-i adânc în picături albastre prin reţeaua deasă şi mişcătoare a frunzelor de plop, razele de soare să se topească, în tonuri de aur, pe fundul vioriu şi depărtat al munţilor, vântul amăgitor să sărute florile şi să fugă, iar florile înşelate să plece în urmă-i capul şi să plângă cu lacrimi de rouă... şi-mi umflai mantaua de-o aripă, o târîi până dincolo de ţara neagră a furnicilor cu dinţii de criţă, o scuturai aşa de puternic, încât stârnii o groaznică vijelie pân' în depărtare şi surgunii din sânul dulce al patriei, în ţări străine şi necunoscute, o sumedenie de furnici îndărătnice, care se acăţaseră de mantaua mea, hotărîte să mă urmărească cu război chiar dincolo de hotarele lor!... Şi fiindcă buna cuviinţă cere, când te afli în largul naturii, să cugeţi cât o ploşniţă cel puţin, mă mulţămii, doar, să găsesc cusur frunzelor de plop, că fac prea mare gălăgie de geaba şi fără cuvânt, că adică la înălţimea la care se afla, fără ca o adiere cât de uşoară să le bage în samă, ele totuşi se clatină cu zgomot, lovindu-şi unele de altele discul lor lat şi greoi, aninat, fără cumpăneală, de o coadă lungă şi subţire... N'aş putea spune tocmai hotărît, dacă, în timp de vreo două ceasuri lungi, am stat deştept şi am visat, sau dacă am dormit şi am cugetat, după cum iarăşi n'aş putea lămuri, cam ce hotar ar putea fi între vis şi aieve; atâta ştiu, că la deşteptare mă trezii cu sfântul soare acăţat de vârful plopului.

Din albastrul şters al cerului adânc, soarele alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre; nicio suflare de vânt nu mişca aerul învăpăiat; în fâneţe, niciun fir de iarbă nu se clătina; chiar plopul neastâmpărat se liniştise şi, de pe verdele gingaş al foilor lui încremenite, lumina soarelui se răsfrângea în văzduh ca de pe mii de

mici oglinzi aeriene. Intreaga fire răsufla greu... Cel mult dacă cosașul răgușit, locuitor nevăzut al miriștii uscate și greerul de câmp, negru și sprinten stăpânitor al umbrei din împărăția îmbălsămată a florilor, mai țârâiau a arșiță!...

După alte două ceasuri de gebea sau, mai bine zis, de înot al Pisicuței mele prin marea de flacări, ce se revărsa peste pământ în mezul arzător al zilelor de vară, cârnii la dreapta și intrai deadreptul triumfal, prin porțile larg deschise, în ograda caselor de țară, unde locuia un vechi prieten al meu. — Stăpâna de casă, în haină albă de dimineață și cu capul slobod învăluit în o grimea tot albă și cu țurțuri mici de mărgele roșii pe margine, trebăluia nu știu ce prin cerdacul larg din față. Când văzu de departe pe cineva intrând călare, făcu repede unghi drept din brațu-i alb, rotund și gol până la cot, puse iute despre soare cu palma-i diafană o mică perdea trandafirie privirii, se răzămă cu celălalt braț săpat în marmură vie de balustrada cafenie a cerdacului, se mlădie puțin înainte, rămase neclintită și se uită țintă... O mai frumoasă și mai desăvârșită cariatidă nu se putea închipui... și, în o clipă, dispăru și se mistui, ca înghițită de privazul întunecos al unei uși întredeschise. Cu atât mai rău sau... cu atât mai bine pentru cine n'a văzut stele căzătoare în plinul mez al zilelor de Iuliu; și încă și mai bine pentru acel, căruia privirea nu i s'a întunecat aievea sub închipuirea, că o rază — și cea mai luminoasă — s'a rupt din soare și s'a mistuit, ca înghițită... fie chiar de privazul întunecos al unei uși întredeschise!...

Pisicuța se opri la scară și, înainte de a descăleca, o femeie trimisă întru întâmpinarea mea, mă pofti în casă, din partea «duducăi» — Eu, care, când îmi vine la socoteală, iau vorbele după slova lor, făcui chip Pisicuței cu frâul la dreapta, ca și cum ași fi avut de gând să urc scara călare și să intru în casă cu Pisicuță cu tot. Pisicuța care nu șovăia între glumă și între frâu, și puse una din copite pe întâia treaptă.

«Iu!» făcu femeia, ţipând spărietă; şi răpede fugi în casă. — Auzii din lăuntru un hohot de râs femeiesc din toată inima, ce nu putea fi decât al stăpânei de casă, care de mult îmi cunoştea apucăturile.

Descălecai şi dădui pe Pisicuţa spre îngrijire unui argat de ogradă, iar eu suii scara, aruncai mantaua pe balustrada cafenie a cerdacului şi intrai în casă. Femeia, pe care o spăriasem, mă scutură de colb cu o perie, privind în pământ şi deabia stăpânindu-şi râsul, cu palma la gură: mi se dădu apă, mă spălai, mă ştersei, mă slujii de degete în loc de pieptene şi trecui în altă odaie mare şi curat îmbrăcată unde, până ce să vină cineva, mă răsturnai pe o canapea şi aprinsei o ţigară, cu privirea pierdută în podele ca în adâncul cerului.

Mare lucru, să nu fi fost fermecate podelele casei aceleia! Altfel nu mi-aşi putea da samă pentru ce, fără să-mi fi fost somn, ploapele-mi căzură peste ochi şi, în loc de întunerec, o puternică lumină îmi inundă privirea... iar închipuirea mea se strămută, într'o clipă, în alte lumi, în alte timpuri... Strânsei pleoapele mai tare, ca să văd mai bine... Un mare oraş, aşezat între dealuri verzi, se întindea înaintea mea şi, pe străzile-i albe, largi şi pline de soare, lume multă foia în toate părţile. Eu, cel de altădată, istovit de nevoi, cu ochii stânşi, cu obrazul îngropat, cu musteaţa bătrână înainte de vreme, cu pantalonii scurţi până la glesne, de se vedea guma sărăcăcioasei mele încălţăminte, cu haina roasă la un cot şi cârpită la celălalt, pe cap cu o pălărie în stil « acordeon », scoboram la vale pe o stradă lungă, largă şi dreaptă, cu capul plecat şi plin de gânduri, la o subţioară cu un teanc de cărţi ponosite, iar sub cealaltă cu... un mare şi rotund harbuz turcesc... Intrai în ograda unei mari clădiri din coastele unei biserici şi un stol de fete între opt şi zece ani, în fuga mare, se răpeziră înaintea mea: una, mică cât o lingură şi iute ca o picătură de argint viu, le întrecu pe toate, îmi sări în gât, mă sărută, sau mă muşcă de obraz sau de ureche,

sări răpede jos, înapoi, luă harbuzul mai greu decât ea, îl trânti de pământ de se desfăcu în o sută de bucăţi, luă pe cea mai mare şi prinse a-i roade mezul, înmormântându-şi în el, până la sprincene, faţa-i mică de copil. Din când în când, arunca spre mine, peste marginea de deasupra a cojii de harbuz, ochii ei mari, negri şi plini de o nevinovată bucurie; zeama roşie îi picura de pe barbă pe pestelcă şi de pe pestelcă pe pământ... Când ridică capul spre a-şi mai lua suflet şi a vedea în ce parte mai are de lucru, era mânjită până la urechi şi o sămânţă de harbuz neagră şi lată îi rămăsese lipită pe vârful nasului. O singură dată în viaţa mea am simţit părerea de rău că nu sânt pictor...

Apoi iute ca o svârlugă se răpezi şi îmi sări drept în braţe; cu o mână îmi prinse o musteaţă, iar cu cealaltă mă luă pe după gât, de-mi ajunse coaja de harbuz drept dinaintea gurii.

— Mânâncă, bădie, şi mata; să vezi ce bunu-i!... zise ea. Şi-mi potrivi la gură partea, unde mai rămăsese ceva mez.

— A! tare-i bun! zisei muşcând. Se cunoaşte, Floricico, că pe-aici a mers botişorul tău de trandafir şi dinţişorii tăi de şoricuţ.

Şi c'o îndemânare de *cow boy*, svârli coaja roasă până la verde în ceafa unei fete; mă lăsă de musteaţă, mă împresură cu amândouă mânile pe după gât, îşi vârî capu-i mic sub marginile pălăriei mele şi mă sărută cu zgomot pe frunte.

— Bădie, tare-mi eşti drag! zise ea lăsându-se puţin pe spete, răzămată de amândouă braţele mele şi privindu-mă drept în ochi cu un fel de extaz nepotrivit cu cei opt ani ai ei. Aşa-i că şi eu ţi-s dragă?

— Dragă, Floricico, dragă, zisei eu, strângând-o în braţe; dragă ca o floare mititică şi nebunatică ce eşti, fiindcă pe lumea asta numai tu, draga bădiei, te mai gândeşti la mine.

Un zâmbet amar îmi trecu pe buze, mi se umezise ochii şi glasul mi se înodă în gât.

— Iar plângi, bădie?

— Nu, Floricico, mă bate soarele 'n ochi...

— Spui minciuni, bădie, soarele te bate în spete; te doare ceva?

— Să-ţi spun drept, Floricico, mă doare capul.

Cu amândouă mânile ei mici, şi ude încă, mă netezi pe frunte moale şi drăgălaş şi... şterse ea singură şi... pentru totdeauna, locul unde mă sărutase cu atâta nevinovăţie.

Deschisei ochii, dar nu mai văzui nimic din ceea ce fusese... Atâta doar, că mă aflam într'o casă de ţară, într'o odaie mare şi curat îmbrăcată, răsturnat pe o canapea, cu ţigara 'n gură şi cu privirea pierdută în podele ca în adâncul cerului.

Mare lucru să nu fi fost fermecate podelele casei aceleia!...

Pe unde intrase, nu-mi putui da samă... poate că pe aceleaşi scări ale văzduhului, peste acelaşi râu larg şi vijelios al timpului, peste care şi închipuirea mea, făurind spre trecere o punte de lumină, legase între ele cele două capete depărtate ale vieţii mele... Poate că intrase chiar, cu un pas mărunt, uşor şi nesimţit, prin uşa întredeschisă a odăii... Se poate. Când pleoapele mi se ridică de peste ochi şi recăpătai simţul realităţii, stăpâna casei îmbrăcată într'o rochie neagră de mătasă uşoară, încinsă peste mijloc cu un colan lucrat în solzi auriţi, stătea în picioare dinaintea mea şi mă privea nemişcată. De sub horbota neagră şi subţire a mânecii stângi, dimprejurul alb al braţului ei, mijeau cu scânteieri palide-roşii, boabele mari ale unei brăţări de mărgean; iar din noaptea negrei rochii, cu răsfrângeri mişcătoare şi molatice de lumină mută, răsărea gâtul ei de alabastru viu şi capul ei sculptural de Venere antică. Pare c'o văd ş'acum... Câte vieţi, câte inimi, câte suflete n'ar fi putut găsi mormântul lor de veci în taina adâncimii fermecate a ochilor ei negri!...

O privii drept în faţă... Pe nas nu mai avea lipită nicio sămânţă de harbuz neagră şi lată...

Pe fruntea mea, nicio urmă de nevinovată sărutare!... Imi întinse amândouă mânile ei albe şi mici; eu i le sărutai pe amândouă, fără să-i dau măcar bună dimineața și fără să mă urnesc de cum stăteam răsturnat pe canapea.

— Foarte frumos, domnule bădie, zise ea în sfârșit, desfăcându-şi uşor mânile din strânsoarea mea și aşezându-se pe un scaun aproape de mine; — foarte frumos! Va să zică dumneata vii la mine să dormi, nu să mă vezi?

— Mă iartă, cuconiță Floricico, zisei eu foarte serios: mai întâi află că eu nu dorm niciodată, fiindcă visez totdeauna; al doilea, nici n'am nevoie să te văd, fie acasă la dumneata, fie oriunde, deoarece, când mă aflu singur, prea ai meşteşugul de a mi te vârî nepoftită în suflet, prin fundul pălăriei şi a-mi stârni fel de fel de vedenii cu farmazoniile dumitale. De când crezi dumneata, că umblu eu după o vrăjitoare, care să-mi descânte de-a scăpării? Ia te poftesc, caută în creții dela spate ai rochiei dumitale celei cafenii, cu care erai îmbrăcată la Dumbravă acum o lună și ai să vezi că le lipseşte o bucăţică tăiată cu cuţitaşul; ce vrai? mi-a spus o vrăjitoare să-i duc ceva de pe dumneata, şi am să-i duc.

— Nu glumeşti? Mi-ai tăiat rochia mea cea cafenie? zice ea cu glas de spaimă glumeață; și punându-și mâna la gură cu o nespusă drăgălășie, dată numai femeilor, mă privi o clipă, cu zâmbetul pe față, drept în luminile ochilor...

— Ar trebui să fiu o mare secătură, ca să m'apuc de glumit cu o fermecătoare ca de-alde dumneata; cel mult dacă umblu să-mi răscumpăr sufletul din o robie mai grea decât a Turcilor și a Tătarilor!...

— Rochia mea cea cafenie, pe care mi-a cumpărat-o Ştefan dela Bucureşti?!

— Ei, da!... Rochia... dumnetale... cea cafenie... pe care... etc., etc..., și ce pofteşti?

— Uf!... bădie, tare-mi ești urît... fugi de-aici!... zise ea acoperindu-mi și împingându-mi ușor fața cu toate cele zece degete moi, calde și răsfirate ale amânduror mânilor sale mici, — ești un sălbatic și un original, cum n'am mai văzut!...

— Nu cumva, mititica mea, cuconiță Floricico, vei fi crezând dumneata, că tare-mi ești dragă? Te înșeli!... Sălbatic și original!... Of!... ce mare descoperire ai mai făcut!... Oricum însă, zisei eu răsgândindu-mă, tot e mai mare decât a doua cămeșă dela raci și nu știu a mai câtea prostie dela scoici, descoperite de mustăciosul, bâlbâitul, gușatul și... favoritul dumitale învățat dela București.

— Bădie, iar începi cu...

— Prostiile... Se poate. Decât să faci bine să nu mă mai pui în față cu favoritul dumitale învățat; ce vrai? Nu pot suferi mutrele roșii și bâlbâite!...

— Și va să zică dumneata, domnule bădie, nu mă mai iubești de loc? zise ea cu un ton, pe care se silea să-l facă amenințător.

— De loc.

— Și nu mai poți suferi mutra mea?

— Nu.

— Și n'ai să vii să mă mai vezi niciodată?

— Niciodată.

— Și-ți sunt urîtă tare?

— Tare urîtă!...

Iute ca fulgerul își puse și își îndesă pe gura mea dosul moale și cald al amânduror mânilor sale albe și mici...

— Sărută, să te iert!...

Chemai în ajutor tot stoicismul sângelui meu și, cu zâmbetul în ochi, rămăsei nesimțitor.

— Bine, am să te pârăsc lui Ștefan că nu mă mai iubești, zise ea cu fața înflăcărată de o drăgălașe mânie și cu ochii aprinși de ura unei iubiri înădușite...

— Ei şi? . . . Nu cumva Ştefan al dumitale o să mă facă să-mi fii dragă cu deasila, odată ce-mi eşti urîtă foc? . . .

Zâmbind şi neclintită, mă privi o clipă drept în ochi.

— Ştii ce una, bădie?

— Ce, cuconiţă Floricico?

— Hai să ne împăcăm.

— Hai. . . da' ce-mi dai?

— Ce să-ţi dau? . . .

— Unghiuţa matale dela degetul cel mic.

Cu o mişcare mlădioasă şi ageră, vrednică de cea mai ageră şi mlădioasă pisicuţă, îşi lipi răpede de buzele mele unghia degetului celui mic dela mâna dreaptă. . . Ce să săruţi din o unghie mică, chiar caldă şi trandafirie de-ar fi fost! . . . Totuşi răsună în văzduh zgomotul puternic al unei pătimaşe sărutări! . . .

Ştefan, bărbatul Floricăi, era cel mai bun prietin al meu din copilărie.

Ea. . . mai presus decât Ileana Cosinzana, din cosiţă floare-i cântă sau decât Trestiana, fiica dumnezeeşte greşită a vreunui Statu-Palmă-Barba-Cot.

— Dar, în sfârşit, zisei eu schimbând vorba, ce e cu leneşul dumitale de Ştefan, de nu se mai arată? Nu cumva doarme ş'acum?

— De unde? Ştefan e dus de eri la Galaţi cu de-ale moşiei.

— A. . . va să zică, mititica mea cuconiţă Floricico, o s'avem cinstea şi plăcerea de a prânzi între patru ochi?

— Ba, cu voia matale, domnule bădie, o s'avem cinstea şi plăcerea de a prânzi între douăzeci şi patru; toate surorile şi verele mele au năvălit săptămâna asta, peste mine de pretutindeni.

— Ce păcat, că n'a năvălit, săptămâna asta, peste dumneata şi învăţatul dumitale dela Bucureşti! . . . Am fi avut

atunci cinstea şi plăcerea de a prânzi între douăzeci şi cinci de ochi!... Am auzit că învăţatul dumitale, uitându-se prea de-aproape la un rac mare şi viu — ştii că e scurt de vedere — racul l-a apucat cu foarfeca piciorului de lumina ochiului, şi l-a chiorît...

— De mă mai necăjeşti aşa, bădie, să ştii că mă mânii foc.

— O! cît îmi place să mă cerţi
Cu-adînci-ţi ochi şi mari!
De-ai şti tu 'n urmă, cînd mă ierţi,
Cît de frumoasă-mi pari!...

Mă lovi uşor cu palma peste gură şi, sculându-se repede de pe scaun, se duse de apăsă cu arătătorul elastic pe butonul de lângă uşă al unei sonerii.

Dureroasa fericire ţinuse o clipă!...

In depărtare, răspunse apăsării un lung ţârâit metalic, care luă în urechea mea înfăţişarea puternică a zgomotului de prăbuşire înaltă şi năprasnică a unei vechi clădiri... Ceva se prăbuşi, parcă, în inima mea şi, în o clipă, mi se păru că am trăit o viaţă întreagă... Sângele mi se scurse din faţă şi numai ochii mei umezi de lacrimi şi pironiţi în podele mai rămaseră vii pe chipul meu de mort...

— Iar... zise ea, uitându-mi-se în faţă şi scuturându-mă uşor de umăr — iar?...

— Nu... mă bate soarele 'n ochi...

— Spui minciuni, bădie... unde vezi soare? Ce-ţi este?...

— Drept să-ţi spun, mă... doare... capul...

Nu zise nimic, se lăsă mai mult să cadă, decât să se aşeze pe scaun, cu mânile încrucişate pe genunchi şi cu capul plecat. Cine ştie?... Poate că şi ea trăi în o singură clipă o întreagă viaţă!...

— Ah!... izbucni ea deodată, râdicând şi încleştându-şi în văzduh, ca spre rugăciune, mânile ei. — Ah! bădie, tare sunt nefericită... Doamne! Doamne!...

Şi nodul lacrimilor îi tăie glasul.

Cu ochii umezi şi pierduţi în deşert, cu mânile împreunate şi rugător îndreptate spre o putere nevăzută, avu o clipă de încremenire.

Chipul durerii desnădăjduite, chemând asupra-i îndurarea cerului, n'ar trebui să fie altfel săpat în marmură.

— Nu fii copilă! zisei eu sculându-mă răpede de pe canapea şi netezindu-i uşor amândoi obrajii. — Nu fii copilă!... Nu se pot înfrânge hotărîrile soartei; pe căi deosebite suntem meniţi a ne duce fiecare crucea până în vârful Golgotei... — Nu fii copilă!...

Mă privi rătăcit cu ochii plini de lacrimi.

— Nu fii copilă pentru Dumnezeu!... Linişteşte-te!...

Şi apucându-i capul între mâni, o sărutai ca pe un copil, în părul ei negru şi bogat.

Işi desfăcu mânile şi molatec le lăsă să cadă pe amândoi umerii mei...

— Bădie, tare-mi eşti drag!

Şi cu o uşoară strângere nervoasă, mă trase puţin spre dânsa.

— Aşa-i că şi eu ţi-s dragă?... zise ea privindu-mă adânc în ochi.

Ii apucai amândouă mânile ei mici în mânile mele tremurătoare.

— Dragă Floricico, dragă dela sămânţa de harbuz lipită acum douăzeci de ani pe vârful nasului tău de copil, şi până la alunica neagră ce doarme dusă şi fericită pe braţul tău de femeie, în umbra trandafirie a culcuşului său de fulgi auriţi!...

... Şi niciodată n'am întinat pe această femeie în noroiul murdar al simţurilor, şi n'am târît niciodată în vârtejul de dragoste pângărită a sângelui ce clocoteşte în vine stricate şi păcătoase pe acest înger nefericit, icoană desăvârşită a dumnezeeştii frumuseţi...

Totuşi. . .

— Destul! . . . zisei eu cu glas înecat şi răguşit, desfăcând şi aruncând răpede şi brutal, mânile ei din mânile mele. — Destul, Floricico! . . .

Iute ca o svârlugă, mă împresură pe după gât cu braţele ei şi. . . mă sărută sau mă muşcă de obraz sau de ureche. . .

Şi trupul meu cuprins de fiori nu se mlădie sub greutatea ameţitoare a trupului ei. . .

. . . In ograda unei mari clădiri din coastele unei biserici. . . mică cât o lingură. . . iute ca o picătură de argint viu. . . oare timpul şi uitarea nu aşternuse încă, peste icoana vie a unei vieţi de altădată, linţoliul lor nestrăbătut? . . .

Femeia, pe care o speriasem, intră cu apă şi dulceţi.

— Lasă, Anică, tablaua pe masă, zise ea femeii, şi vezi, dacă duducile-s îmbrăcate, pofteşte-le încoace; spune-le c'avem musafiri dela Piatra.

Femeia ieşi.

— Apropò! zise ea, venindu-mi în faţă şi punându-şi o mână pe umărul meu, nu ţi-am spus că Magda. . .

— Ei, ce e cu Magda?

— Ghici! . . .

— Şi-a scrântit fără îndoială vr'un picior, dându-se de-a tumba pe vr'o căpiţă de fân. . .

— Nu.

— Atunci se vede că, din nebunatică, drăgălaşă şi mincinoasă cum era, s'a făcut înţăleaptă ca un viţel de trei ani?

— Nu, gâci! . . .

— Apoi atunci, Floricico, rogu-te să te faci lingurăriţă, căci ţigancă eşti; pune-ţi în părul tău negru ghioci în loc de flori, ca să am de unde lua unul, spre a-ţi gâci.

— Ei, nu, zise ea nerăbdătoare şi vârîndu-se în sufletul meu.

Drept răspuns o sărutai uşor pe frunte.

— Ei, nu, gâci. . . şi se auzi pe duşamea bătaia uşoară şi poruncitoare a piciorului său mic.

— Nu cumva, zisei eu zâmbind cu înţăles şi răsucindu-mi vârful musteţii, — nu cumva frumoasa noastră Maria de Magdala — aşa îi ziceam eu Magdei — şi-a vândut vila sa din Erusalim şi, cu preţul aurului de pe ea, a cumpărat miresme scumpe, spre a le vărsa pe picioarele vreunui Isus de contrabandă şi a i le şterge, în urmă, cu părul ei negru şi bogat?

— Tocmai! . . . Tocmai! . . . Magda se mărită, e aici şi . . .

— « Viitorul » dumisale?

— Da! o să-l vezi, o să-i faci cunoştinţa şi ai să-mi spui cum ţi se pare.

— Cu alte cuvinte, ne aflăm în deplină Cana Galileei. . . Foarte bine! . . . Magda e o viţică proastă.

— Şi pentru ce, mă rog?

— Pentru că nu-mi place, când vin la voi, să pun frac şi mănuşi albe; ştii că eu sunt cam necioplit; putea să mai aştepte Magda cu marafeturile prezentaţiilor şi ale reprezentaţiilor sale matrimoniale, măcar până ce treceam eu Bistriţa şi avea în urmă destul vreme să se îndoape, cât poftea, cu răţoielile nesărate ale cine ştie cărui vânător de gologani. . . De sigur că-l cheamă sau Georges sau Jean. . . Ştiu eu că voi toate aveţi gusturi franţuzeşti; adu-ţi aminte, cât sânge rău ţi-am făcut, până ce să te desbăr de a mai zice lui Ştefan al tău « Etienne »; dar în sfârşit, cum îl cheamă pe viitorul tău cumnat?

— Georges. . .

— Destul, că mă sgârii în ureche.

Un ropot de alergătură răpede şi o mare gălăgie de glasuri femeieşti, care vorbeau tare şi râdeau în acelaşi timp, se auzi prin cerdacul larg din faţă şi cât ai clipi, privazul uşii se umplu de ochi veseli şi de feţe înflorite şi iarăşi, cât ai clipi, mă simţii apucat de mâni, de braţe, de umere, de cheotoarea surtucului. . .

— Bine ai venit, bădie!

— De unde vii, bădie?

— Ne-a spus Florica c'ai să vii...

— Aşa-i c'ai să mai stai la noi?...

— Azi mergi cu noi la Dumbravă...

— Iiii!... Ce bine-mi pare c'ai venit!... zise Emilia, sărind în sus prin casă şi bătând în palme de bucurie...

— O să-mi devastaţi persoana, Tătari ce sânteţi!... zisei eu în sfârşit, cuprinzând în braţe atâtea capete câte putui şi sărutându-le pe fiecare drept în creştet...

— Bine v'am găsit!...

Şi nu ştiu pentru ce potopul acesta de bucurie, izvorît din atâtea inimi curate, nu era în deajuns să înece un fel de dureroasă întristare, ce-mi stăpânea sufletul şi inima...

Floricica, cu ochii în podele, stătea răsturnată pe canapea în locul unde şezusem eu şi, învârtind pe deget o cheie mică legată de capătul unei cordele roşii, părea dusă pe gânduri şi străină de ceea ce se petrecea în jurul ei...

Oare podelele casei aceleia nu erau fermecate şi pentru dânsa?...

— Dar, în sfârşit, mai lipseşte cineva, zisei eu apucând pe Magda de vârful amânduror urechilor şi privind-o drept în ochi.

Se uită un moment la mine nedumerită şi întrebător, apoi iute se înroşi.

— Ia te rog să mă laşi în pace, zise ea dându-mi jos mânile cu o lovitură uşoară; şi, întorcându-se răpede şi oarecum supărată, se duse de se opri dinaintea unei oglinzi, unde se prefăcu că-şi îndreaptă şi-şi mai resfiră legătoarea lată dela gât, întocmită sub bărbie într'un mare fiong auriu-închis.

... Femeia e, fără îndoială, gâcitoarea cea mai grea de deslegat... Vădit jicnită de aluzia mea, Magda se dusese, totuşi, să întrebe oglinda, dacă e destul de frumoasă!... Are, se vede, femeia ceva şi din firea paingănului: prinde în mrejele sale tot ce-i cade, dar se desfătează, mâncând

numai ce-i place... Şi Magda era un paingăn cu gusturi foarte subţiri!...

Un miros ascuţit de piele rusească mă izbi în nas; întorsei capul!...

— Domnul Georges... îmi zise Florica, făcând cu stânga mişcarea reglementară de recomandare: « Bădia », domnule Georges; şi cu dreapta făcu spre mine aceeaşi mişcare.

— Incântat! Domnule Georges.

Şi fără obişnuita încovoiere de mijloc, strânsei verde şi scuturai şi mai verde cu dreapta mea cam rustică, dreapta grăsulie şi rotundă de femeie cochetă a domnului Georges. Mi se păru că strâmbă puţin din nas; dar suferi cu eroism felul curat românesc al sălbaticei mele strânsori...

Şi domnul Georges, care stătuse doisprezece ani la Paris, nu mirosea numai a piele rusească... Nasul meu avu până în sară minunatul prilej de a se desfăta pe lângă domnul Georges, când cu mirosul dulceţilor de smeură, când cu acel al dulceţilor de fragi sau de căpşune, când, în sfârşit, cu mirosul mult mai preţuit, pe vremuri, de « Patchouly ». Oricum însă domnul Georges era « ireproşabil »: scurt, gros şi pleşuv, avea totuşi părul după urechi adus cu măiestrie pe am`ndouă tâmplele; faţa-i rotundă şi brunată era străjuită din josul fiecărei urechi de câte o mică pingea de păr castaniu, rămăşiţă din nişte favoriţi odată întregi, dar chinuite mai târziu de foarfeca glumeaţă a vreunui bărbier parizian. Vârful gălbiu şi ascuţit al musteţilor sale resfirate pe buze, se arcuia perfect de simetric deasupra nărilor largi ale unui nas deşelat; buzele cărnoase, umede şi roşii chemau, parcă, spre ele mâncările grase şi sărutările calde: ochii, spălăciţi şi leneşi, vădeau o minte somnoroasă; sub bărbia cu îndoituri proaspăt rase şi pudruite, ţipa, de-ţi ameţea privirea, fiongul imens al unei legături roşii; pe pântecele-i rotund şi plin, stătea frumos şi rotund îmbumbată jiletca fără încreţituri; din jocul pantalonului strâns

pe glesnă, ieşeau şi se întindeau, lipite pe duşamea, botinele roşii, lungi, înguste şi cu bot de raţă ale domnului Georges; iar de pe zarea lustruită a creştetului său pleşuv, ochiul luneca în văzduh ca de pe luciul sterp şi gol al unei ape adormite. . .

— Cu toate acestea, domnule Georges, zisei eu, să nu crezi că mă cheamă « Bădia »; ia, stolul acesta de caragaţe, pe care-l vezi dumneata aice, a găsit de cuviinţă să mă boteze după legea lor; şi aceasta pentru singurul cuvânt că, nu ştiu câţi ani vor mai fi de-atunci, le luam pe toate la subţioară ca pe o testea de linguri, şi alergam cu ele cât era ograda de mare; ai fi dat mult să le fi văzut atunci cum se înroşeau, cum holbau ochii de sub subţioara mea, cum scoteau limba şi cum ţipau, de frică să nu le scap. . . Şi câteodată le scăpam înadins. . . Ia, vezi dumneata pe domnişoara cea dela oglindă, care se preface că-şi îndreaptă fiongul de sub bărbie? — şi arătai spre Magda — şi care astăzi nu ştie ce să mai facă cu ochii dumisale cei mari şi negri? . . . O vezi? . . . m'a muşcat odată de nas, de-am purtat o lună de zile urma dinţişorilor dumisale celor mici şi ascuţiţi. . . te pot încredinţa că muşcă rău şi adânc, deşi de altfel e un înger din ceruri în călătorie de plăcere pe pământ. . .

Magda întoarse capul şi se uită la mine peste umăr.

— Vrai să te muşc iar, bădie?

— Nu, Magdo, nu; păstrează-ţi dinţii, c'o să-ţi trebuiască mai târziu.

Mă privi lung, fără să-mi răspundă.

— Mare parte din toate acestea, zise domnul Georges, le ştiam de mai nainte; un singur lucru nu ştiam. . .

— Că Magda e un înger?

— Nu. Că. . .

— Muşcă rău şi adânc! . . .

— Cam aşa ceva, zise el privind spre Magda cu cea mai spălăcită dulceaţă din lume. . .

— Nu face nimic, de cumva ai prins de veste că e un înger, desamăgirea n'o să fie aşa de mare, când la urmă, vei afla că e un simplu căţel. . .

Se stârni un hohot de râs colosal; singur domnul Georges rămase scandalizat de metafora mea și . . . în gândul lui, mă făcu mojic.

— Fiindcă dumneata, domnule bădie, m'ai făcut căţel, zise Magda, apropiindu-se de mine și prinzându-mă metodic de cheotoarea surtucului, — apoi te condamn să-mi scrii spre pedeapsă, chiar acum, pe albumul meu, versuri galante care să mă îndrepteze în ochii dumitale personal!...

— Mi-i foame, Magdo, și știi că, pe nemâncate, nu plătesc nici două parale.

— Bine, îți amân pedeapsa pe după prânz.

— După prânz . . . bine.

Florica se sculă de pe canapea și ieși.

Emilia mă luă de braț și mă târî după ea în grădină. Peste câteva minute sosiră toate celelalte, cu Magda în frunte şi cu domnul Georges în coadă.

Magda veni drept la mine, mă apucă de celalt braț și mă îndreptă pe o cărare dinspre fundul grădinii, care dădea în câmp.

— Magdo, știi că . . .

— Te rog să mă lași în pace, zise ea gâcindu-mi gândul.

— Cu toate acestea . . .

— Te rog să mă laşi în pace; nu vezi ce nas deşelat are?

— Dar . . .

— Şi ce ochi spălăciți?! Ce pântece mare?! Gura! . . . buzele! . . . uf! . . . parcă-s doi cârnați umbriţi de nările nasului, ca de două aripi de vultur răsfirate în aer! . . .

— Eşti tare în comparaţii, totuși ascultă, Magdo . . .

— N'ascult nimic şi te rog să mă laşi în pace; după prânz ai să-mi scrii versuri pe album, dar să fie galante de tot.

— Mă trudesc, Magdo, să te pricep şi nu pot; pentru ce, adică, să mai deştepţi tu zulia bietului domn Georges şi să-l mai umileşti, odată ce-ţi e indiferent sau, mai bine zis, nesuferit?

— Treaba mea...

— Cum « treaba mea »? adică vrai să faci din mine topor de oase?

— Treaba mea. Să-mi scrii versurile pe album, dar să fie galante de tot.

— Şi dacă nu ţi-aş scrie?...

— Serios, domnule bădie? zise ea cu glas de miere ş uitându-mi-se în faţă cam pieziş şi de jos în sus, — n'ai să scrii Magdei versuri pe albumul ei?...

Mă învinse şi tăcui ca un vinovat.

— Bietul domnul Georges! cugetai eu, cuprins de o adevărată milă.

Nu ştiu, dar a fi iubit pe acest diavol de Magda şi a nu fi fost iubit de dânsa, trebuie desigur să fi fost o mare nenorocire.

Imi făcui cruce.

— Ce-ţi faci cruce, bădie? zise Magda, uitându-se întrebător la mine.

— Cum să nu-mi fac cruce, când la dreapta am un diavol împelițat?

— Da?... Socoteam că-ţi faci cruce, fiindcă o să ne punem la masă!

Avea ea răspuns la toate.

Ne chemă la masă.

Floricica se puse în capul mesei, eu la dreapta, domnul Georges la stânga, Magda lângă mine, Emilia lângă domnul Georges... Ilenuța, Antonia, Ana, Frăsinica etc., etc....

Biata maică-mea — Dumnezeu s'o ierte — de câte ori nu m'a plesnit cu lingura peste mână și peste gură, numai ca să mă învețe să mănânc frumos!... Aşi!... ți-ai

găsit!... Şi astăzi când mănânc ouă moi, mă mânjesc pân'la urechi!... Ei bine!... Domnul Georges le mânca cu atâta măiestrie!... Degetele sale albe, grăsulii şi ascuţite la vârf mânuiau furculiţa sau cuţitul cu atâta îndemnare în autopsia oului, încât rămânea aşa de lucie ca şi pe dinafară... şi nicio pată de ou pe şervet, pe farfurie, pe cuţit, pe furculiţă sau pe musteţile domnului Georges!... Şi dacă în viaţa mea vreo părere de rău mi-a ros inima, apoi aceasta a fost părerea de rău, că n'am stat şi eu măcar doisprezece ani la Paris, spre a învăţa cum se mănâncă ouăle moi!... O căpiţă de brânză cu smântână, foarte artistic clădită de domnul Georges pe farfuria d-sale, însoţită de mămăliguţa caldă corespunzătoare, dispăru metodic în adâncul pântecului său, printre crăpătura transversală a buzelor sale groase, întocmai cum o colină de deal ar dispărea în crăpătura adâncă a unui cutremur de pământ!... Fu însă un moment, când admiraţiunea şi — aşi putea zice — chiar respectul meu atinse culmea... Aceasta fu la puiul cu smântână... Cine, dracu, mai poate scăpa cu obraz curat din faţa unui pui cu smântână?!... Eu, cel puţin, n'am putut niciodată mânca, în chip cuviincios, acest blăstămat soi de mâncare; şi tocmai la acest soi de mâncare, am căpătat dela biata maică-mea, — Dumnezeu s'o ierte, — cele mai multe linguri peste mână şi peste gură!... Ei bine, domnul Georges era un om în puterea cuvântului genial!... Altmintrelea, cel puţin, nu mi-aşi fi putut da niciodată socoteală, cum de un întreg cimitir de pui să păşească din lumea aceasta în cealaltă lume din pântecele domnului Georges şi să nu lese, ca amintire despre dânşii, decât doar ciolanele lor lustruite şi, anume, frumos şi foarte sistematic înşirate pe marginea, ca şi ele de albă, a furfuriei domnului Georges?... Şi nu ştiu cum făcea: prindea cu mult meşteşug gâtul de puiu între vârful cuţitului şi fundul farfuriei, iar cu

unul din coarnele ascuţite ale furculiţiei scotocea carnea de prin încheieturi, de nu rămânea din gâtul de pui, decât o lungă, nodoroasă şi încovoiată « mâţa popii », care mergea sburlită să-şi ia la rând locul lângă celelalte oase smerite de pe marginea farfuriei... Şi pe fundul farfuriei, nici un strop de smântână, cuţitul şi furculiţa ca din testea, şervetul virgin, musteţile domnului Georges, resfirate sub nas şi arcuite deasupra nărilor, ca ieşite proaspăt din oficina celei mai moderne frizerii!... Şi când mă uitam la blăstămăţia de pe farfuria mea, când mă gândeam că şervetul meu nu mai poate să stee cu cinste a doua oară pe masă, şi când mai cu samă zăpseam pe domnul Georges, că mă trage din când în când, ironic cu coada ochiului... Ei, bine, atunci mă simţeam umilit! Noroc numai că cei de casă erau toţi şi demult deprinşi cu tot felul meu de stângăcii şi noroc, mai cu samă, că Floricica nu mi-ar fi îngăduit niciodată să cioplesc vreunul sau vreuna din cusururile şi sălbătăciile mele... Avea şi Floricica gusturile ei necioplite.

— Ce ţi-i şi cu ţivilizaţia asta, cugetam eu, privind pe domnul Georges cu câtă eleganţă desfăcea carnea de pe un picior de pui fript, sau coaja de pe un măr domnesc!... Şi avea domnul Georges un aşa meşteşug la ţinut păharul şi la turnat vinul!... Şi vinul gălbui aşa sclipea de frumos din păharul străveziu, printre gratia fină de alabastru însufleţit a degetelor sale!... Şi, după ce-l bea, i se umezea buzele roşii de o aşa de trandafirie rouă, care iute dispărea sub o uşoară apăsare cu şervetul, fără bine înţăles nicio daună pentru musteţile sale!... Hotărît că Magda îşi pierduse minţile... Să fi fost eu în locul Magdei! Mie să mi se fi pus la picioare o asemenea comoară de însuşiri!...

— Sărut mânuşiţa matale, cuconiţă Floricico, zisei sculându-mă dela masă şi sărutând dreapta stăpânei de casă, — sărut mânuşiţa, şi cine-a dat azi să dee şi mâni.

— Merçi, M-me, zise domnul Georges cu o frumoasă reverență și sărutând aceeaşi mână.

— Merele le-am adus eu dela Iași, zise Magda punându-mi pe gură și fără multă ceremonie, dosul alb al mânii sale mici...

Ni se aduse cafeaua în « salon ».

Eu îmi luai locul de dimineață în colțul canapelei și liniștit îmi sorbeam cafeaua și îmi fumam țigara.

Magda ieși iute și se întoarse și mai iute.

— Domnule bădie, te poftesc să-ţi faci pedeapsa, zise ea, punându-mi pe genunchi un mic album legat în catifea vişinie cu monogram aurit.

— Mai întăi, Magdo, n'ar fi nici tocmai o pedeapsă nici tocmai greu de a-ţi scrie ție versuri; căci n'ar fi silit cineva să-și cheme muza prea de departe, decât...

— Decât să faci bine să nu lungeşti vorba, domnule bădie. Și-mi dete și un creion mic.

— Atunci cu o condiție: am să-ţi scriu ceva și am să iscălesc dedesubt; ce-ţi voi scrie, poţi citi oricui; iscălitura însă, n'ai s'o știi decât numai tu.

— Adică cum?

— Adică cum, adică necum, o condiție ca toate condițiile.

— Bine, primesc.

După vr'o zece minute, albumul Magdei, plin de toate prostiile, se mai înavuți și cu următoarea:

Maria din Magdala, de sfânt amor cuprinsă,
Imbrățișa cu lacrămi genunchii lui Isus...
Și fulgera de patimi privirea ei aprinsă...
Ce fericiți, acuma, sunt ei în ceruri, sus!...
Tu, poate, să râzi, Magdo, de aceste amintiri
Din biblicele vremuri. — O! știu că ești pe dos!...
Deaceea, n'ar fi bine, prin schimb de însușiri,
Să fiu cu Magdalena și tu să fii Hristos?...

Și iscălind dedesubt pe domnul Georges, dădui Magdei albumul și creionul.

Ea aruncă o privire răpede pe foaia scrisă, se duse într'un colţ al odăii, limba îi fulgeră roş pe vârful arătătorului drept, şterse ceva, scrise ceva şi iute închise albumul.

— Da' nouă, duducă Magdo, nu ne-arăţi ce ţi-a scris bădia pe album? ziseră toate într'un glas.

— Nu-i voie de văzut iscălitura; dar dacă bădia mă desleagă de condiţie...

— Şi dacă te-aşi deslega, ai arăta? zisei eu, neînchipuindu-mi ce schimbase ea în album.

— De ce nu?

— Ei bine, te desleg, zisei eu, voind s'o pun într'o încurcătură, din care nu-mi trecea prin minte, cum are să scape.

Dete albumul Emiliei care citi cu glas tare versurile scrise.

— Citeşte şi iscălitura, zisei eu, când ajunse la sfârşit.

Deodată Emilia bufni de râs.

— Ce râzi, Emilio? citeşte!...

— Ci-chir-me-za... silabisi Emilia râzând cu lacrimi.

Cichirmeza era un tip caraghios din copilăria lor, şi bietul domnul Georges fusese înlocuit de Magda prin Cichirmeza!...

Ce vrei! Cu fetele e greu s'o scoţi la capăt!

Peste puţin, trebuia să plecăm la Dumbravă, unde urma să luăm masa de sară şi unde Florica avusese grija de a trimite mai dinainte toate cele trebuitoare.

— Hai gătiţi-vă de plecare, zise ea, adresându-se la toţi; am spus să pună caii.

— Să ştii, Florico, zise Magda, ţinându-i calea şi vârându-şi faţa până sub nasul Floricăi — să ştii, că eu şi cu bădia mergem călare la Dumbravă; eu pe Pisicuţa şi bădia pe Burbachi al lui Ştefan; zi să pună şelele.

Şi venind răpede dinaintea mea şi atârnându-se uşor în jos de amândouă clapele surtucului meu:

— Aşa-i, bădie, că mergem călare la Dumbravă? zise ea, vârîndu-şi nebunatic şi pieziş, până sub nasul meu, mutra-i veselă, deşteaptă şi întrebătoare.

— Mai rămâne vorbă?! Cu mutra ta eşti în stare să faci pe cineva să înghită cuie de potcoavă.

Inhăţă pe Ana şi pe Antonia de după gât şi ieşi cu amândouă buluc pe uşă.

După ea domnul Georges şi apoi toate celelalte.

Florica a rămas la urmă.

— Floricico, n'ai să râzi de-o rugăminte ce am să-ţi fac ?

— Bădie, zise ea cu un fel de durere în glas, şi cu o desnădejde galeşă în ochi, — chiar dac'aş voi să râd, n'am să pot, orice rugăminte mi-ai face.

Aşa n'o văzusem pe Floricica niciodată. Ii prinsei capul între palme, ca unui copil şi îndreptându-i faţa spre mine, o privii . . . avea ochii painjeniţi de lacrimi.

— Floricico, zisei eu privind-o în ochi şi urmând a ţine între palme faţa-i îndreptată spre mine; Floricico, mă tem să bănuiesc pricina stării tale sufleteşti; totuşi, mi se pare că Magda e nebună şi tu o proastă . . .

— Bădie! . . . zise ea cu glas tremurător; şi molatec îşi lăsă fruntea să-i cadă pe pieptul meu.

O sărutai uşor în creştetul capului.

— Floricico, Floricico! din toată gama dragostei noastre curate, senine şi dumnezeeşti, o singură notă mai lipsea... N'ai putea să-mi spui tu care? . . .

— Gelozia! . . . zise ea râdicând răpede fruntea şi privindu-mă înflăcărat, — gelozia! . . .

— Nu, Floricico, te înşeli . . . Prostia . . .

Şi pentru întâia şi cea din urmă dată în viaţa mea strânsei în braţe pe această femeie, sărutând-o cu patimă pe amândoi obrajii . . . Era aşa de frumoasă! . . .

— Şi ce rugăminte era să-mi faci? zise ea atârnându-mi-se de gât cu ochii înrouraţi.

— Pentru ziua de azi să nu schimbi nimic din îmbrăcămintea ta.

— Aşa-i că ţi-s dragă? zise ea ştergându-şi ochii cu dosul amânduror mânilor; aşa-i că mă iubeşti?

— Nebuno ce eşti!

Şi apucând-o de vârful urechii, mă prefăcui că-i fac vânt pe uşă.

— Nebuno ce eşti!... să nu schimbi azi o iotă din îmbrăcămintea ta.

Ieşi.

Şi când rămăsei singur, nu ştiu dacă durerea, desgustul de viaţă sau împietrirea, ce însoţeşte un trai fără de nădejde, năvăliră fiecare în parte sau dacă toate deodată puseră stăpânire pe sufletul şi inima mea...

— Adică, mă gândeam eu, de ce soarta vitrigă, dacă ne-a îndrumat viaţa pe cărări deosebite, n'a sfărâmat tot ea, încai, şi legăturile neîndurate dintre două suflete nefericite? Sau poate voieşte soarta să afle dela mine şi dela Floricica, dacă, în cumpăna vieţii, trag mai greu întocmirile omeneşti decât cele dumnezeeşti?

— Doamne, Doamne!... cugetai ca încheere — pentru ce, în rostul adânc al înţălepciunii tale, ai mai zămislit pământul cu puterea cuvântului tău? Şi dacă l-ai întrupat din nimica, oare, în largul nesfârşitului tău fără de margini, nu găseai un alt adăpost pentru casa de nebuni?...

Până ce tot şi toate să fie gata de plecare, luai albumul Floricicăi, care se afla din întâmplare pe masă, mă răsturnai în colţul ştiut al canapelei, îl deschisei...

Aş vrea să smulg din suflet icoana feţii tale
Şi-a ochilor tăi rază să-mi pară că s'a stins!...
Să uit că vreodată te-am întâlnit în cale...
De te-am iubit... să-mi pară că te-am iubit în vis!

Noianul veşniciei aş vrea să se deschidă
Imens, fără hotare, cu negre adâncimi,
Şi 'n braţe de 'ntuneric aş vrea să mă cuprindă
Pe veci...

Magda intră pe uşă ca o vijelie.

— Gata, bădie, hai! ... şi mă înhăţă de mână.

— Du-te, te rog, Magdo, de spune femeii să-mi scoată mantaua pe cerdac, că viu şi eu îndată.

Magda ieşi răpede.

Pusei albumul pe masă la locul lui.

In o trăsură mare de casă se suiră toate fetele; într'un docar mic cât o găoace de nucă, tras de un cal bătrân numai cât un şoarece, se suiră Floricica cu domnul Georges; Magda pe Pisicuţa băieţeşte, eu pe Burbachi bărbăteşte. Trăsurile apucară înainte, eu cu Magda încheiam mersul.

— Să rămânem, bădie, mai în urmă, că mă îneacă colbul, zise Magda strunind pe Pisicuţa.

Burbachi îşi măsură dela sine pasul după al Pisicuţii.

— Magdo, azi n'ai fost cuminte de loc, zisei eu privind înainte, fără a întoarce capul.

— De ce, bădie? întrebă ea răpede, făcând pe şea o mişcare, ca şi cum ar fi voit să se aşeze cu faţa spre mine.

— Pentru cuvântul că azi, toată ziua, ai fost un diavol împeliţat.

— Ei, şi?

— Ai supărat pe Floricica ...

— Mai întâi, Floricica n'are nicio treabă cu mine, şi al doilea, dacă s'a supărat, ei bine, am s'o muşc la Dumbravă de vârful nasului şi am s'o dismânii.

— Aşa te împaci tu cu lumea?

— Aşa mă împac eu cu Floricica.

— Şi cu mine, dacă aşi fi supărat, cum te-ai împăca?

Simulă spre mine o muşcătură în aer, fără să zică nimic.

— Eşti pur şi simplu, un căţel primejdios, Magdo ...

— Da' înger nu-s?

— Şi chiar dac'ai fi, eu vrai să ţi-o spun asta?

— Şi de ce nu?

Hotărît că acest diavol de Magda îşi bătea joc de mine; totuşi căzui pe gânduri şi până la Dumbravă nu mai schimbarăm nicio vorbă.

Când ajunserăm în poaina Dumbrăvii, caii erau deshămați pe lângă trăsuri; mai de-o parte masa albă întinsă pe iarbă verde; iar prin fânaţul înflorit al poienii, cuprins de umbra înaltă a stejarilor, fetele, care încotro, cu capetele goale, alergau după flori și după fluturi albaștri şi galbăni de sară... Mi 'nchipui, că n'ați văzut niciodată un nebunatec stol de fete într'un fânaț înflorit... bine: atunci n'aţi văzut niciun fânaţ de două ori înflorit. Şi zâna florilor şi toate zeitățile femeiești ale apelor și ale pădurilor, plăzmuite de închipuirea păgână a celor vechi, au trebuit să răsară din înrudirea fermecată dintre floare și femeie... Totuşi acest cadru zugrăvit cu atâta măiestrie de mâna întâmplării era mânjit de... o pată de untdelemn!! Cel puţin domnul Georges se hotărîse de astădată să nu fie, nici mai mult, nici mai puțin, decât untdelemn! In tot cazul, pardesiul dumisale lung sau, mai bine zis, scurt dela ceafa-i roșie până aproape de ciobotele dumisale tot roșii, bătea în floarea verzie a untdelemnului de masline grecesc!... Cel mult, dacă de sub mâneca pardesiului scotea capul la iveală marginea sfioasă a «manchetei» sale de un alb fără cusur; iar din «manchetă» se arătau mânile grăsulii ale domnului Georges, ocrotite împotriva muşcăturilor soarelui, vântului şi ale ţânţarilor, de niște mănuși «Bismarc», adică tot roşii... Şi fiindcă diavolițele de fete fugeau, de nu le zăreai, după fluturi în toate părțile; și fiindcă rotunzimea scurtă și grăsulie a domnului Georges era clădită pe roate, apoi stătea și ea, înfiptă în mijlocul poienii şi, cu o mână ce se silea să pară îndemânatecă, cerca să vâneze, cu o baghetă fină de abanos fluturii din aer... La rădăcina unui stejar, aproape înmormântată în iarba înaltă și înflorită, Floricica, în rochia-i neagră de mătasă uşoară, stătea cul-

cată cu capul răzămat pe mână... Un gând dureros pe fruntea veselă a naturii!...

Descălecai.

Magda se duse călare până lângă Floricica și, de călare, îi vorbi nu știu ce; Floricica se sculă și Magda căzu deodată de pe Pisicuța, drept în gâtul Floricăi...

— Iu! auzii deodată pe Florica țipând...

Și iute duse mâna la nas...

Mă buși un râs nebun și râzând mă dusei lângă Floricica; Magda se și amestecase printre celelalte fete după flori și după fluturi.

— Bădie, Magda a 'nebunit; mă roagă să-i ajut să descalece și după ce descălecă, se răpede la mine și mă mușcă de nas... Și, mă rog, de ce râzi?...

— Râd, fiindcă niciodată Magda n'a fost mai cuminte decât acum.

— Ce fel de cuminte, dacă mă mușcă de nas?

— Tocmai fiindcă te-a mușcat de nas! I-am spus că te-a supărat purtarea ei de azi și s'a hotărît să te muște de nas, ca să te dismânie, și te-a mușcat; mai cuminte, ce vrai?

— Putea să mă sărute.

— Magda mușcă, nu sărută, zisei eu sentențios.

Un vânt, care se iscă din senin și câțiva nori adunați în pripă la sfat deasupra capetelor noastre, ne grăbiră masa și ne scurtară șederea în Dumbravă, pe care de altmintrelea ne hotărîsem s'o mânăm până noaptea pe lună... Dușmani ai poeziei vieții se găsesc, de multe ori, și în aer!

Cu aceeași regulă ca la venit ne întoarserăm de vreme acasă.

Sara ceai și sindrofie.

Domnul Georges, cu o vădită iscusință, și mândru oarecum de îndemânarea și desăvârșita-i destoinicie, înjghebase cu fetele jocuri « de societate », pe care le vrâsta, din când în când, cu câte-o boscărie cu o batistă, cu un gologan, cu cărțile de joc... și mai ales cu cărțile de joc!...

Magda, cuprinsă de o melancolie prefăcută şi ghiduşă, de te umfla râsul, se aşezase dinaintea pianului şi « Scherzando, andante, staccato, veloce, con brio. . . » se alinta cu degete uşoare pe clapele albe şi negre ale pianului, şi din gamele-i nebunatice şi stâlcite, simţirea nu lipsea! . . . Magda era tipul desăvârşit al femeii, care sub forme uşoare şi nestatornice, ascunde înţălesuri temeinice şi adânci! . . .

Floricica plecată, sub lumina lămpii, pe o catifea vişinie, îşi cosea pe dânsa gândurile cu fire de aur. . .

Eu? . . . Eu stăteam răsturnat şi liniştit în colţul ştiut al canapelei şi, prin norii viorii ai fumului de ţigară, mă sileam să pătrund în adâncul depărtat al lumii de gânduri, ce frământa, poate, atâtea capete vesele şi înflorite sau melancolice şi visătoare. . .

. . . Acelaşi cap îl pleci şi-acum
Pe mâna-ţi de copil:
Şi 'ntipărit e 'n umbră-acelaşi
Dumnezeesc profil!

Şi-acum din visu-ţi te deştept
Cu-aceeaşi sărutare;
Ş'acelaşi rumăn trandafir
Pe faţa ta răsare! . . .

Cugetam eu privind pe Floricica cum stătea plecată şi cum, pe fundul de lumină, era săpat în linii de umbră profilul ei dumnezeesc! . . .

Cu toate acestea cum era ea de cufundată în acul şi aţa ei. . . mi se părea că văd pe Venera împletind la colţun. . .

— Unde ţi-e albumul, cuconiţă Floricico, întrebai eu de departe — te rog să mi-l dai, că am să-ţi scriu ceva pe el; cine ştie, dacă voi avea prilejul de a-ţi mai face versuri de-acum înainte; mâni plec pe coclauri, şi. . .

— Şi ai să te întorci iar pe aici, zise ea oprindu-şi acul la mijlocul unei împunsături şi întorcând capul spre mine.

— Dacă nu mă ia dracu, poate. . .

Magda se şi sculase repede dela piano, luase albumul de pe masă şi mi-l pusese pe genunchi împreună cu un creion mic.

— Numai te rog, zise Floricica, să faci bine să nu-mi scrii vr'o ghiduşie, cum ai totdeauna obiceiul de a-mi scrie pe albumul meu.

— Nu, nu! de astădată m'am hotărît să fiu foarte serios...

Magda îşi reluă locul la piano, Floricica sfârşi împunsătura începută şi-şi urmă lucrul, domnul Georges scotea cordele pe nas, fetele căscau gura, eu... făceam versuri...

IDEAL PIERDUT

Ai, de sigur, ochii negri, gura mică, nasul fin,
Ş'un oval tăiat cu artă de vr'un maiestru divin!

Mersul tău, înfăţişarea, trandafirii de pe buze
Mi-amintesc pe cea mai dulce dintre cele nouă Muze.

Tot ce vede ochiul, gândul, în cereasca ta făptură,
Mai presus mă 'nfiorează, decât tot ce e 'n natură!

Ah! Aş pune firmamentul sub picioare-ţi piedestal...
Şi să fac — aş vrea — din tine strălucitu-mi ideal!

Şi aşa cum te-ar încinge nimbul tău dumnezeesc,
O întreagă veşnicie aş voi să te privesc!...

Decât spinul, Floricico... creşte veşnic lângă roză,
Poezia şchiopătează şi se schimb'ades în proză...

Eşti frumoasă, Floricico. O minune 'ntre minuni!...
Lasă dracului andreaua... Nu cârpi sara colţuni!...

Magda citi cu glas tare şi strofei din urmă îi dădu o intonaţie aşa de naturală, şi la:

« Nu cârpi sara colţuni »

dădu cu dosul mânii o aşa de măiastră lovitură peste catifeaua Floricăi, încât zbură biata catifea tocmai în fundul odăii.

Se stârni un colosal hohot de râs, iar bietul domnul Georges rămase la mijlocul unei boscării începute.

— Vezi, bădie, că iar mi-ai scris ghiduşii pe albumul meu? Dacă-s eu nebună şi ţi-l dau!...

A doua zi dimineaţă şi eu şi Pisicuţa apucarăm drumul muntelui.

SPRE NICHIT

. . . A doua zi, dimineață, când porțile ce străjuiau intrarea din câmp în ograda Floricicăi se închiseră, scrâşnind în urma mea cu neunse şi hrentuite încheieturi de fier ruginit, mi se păru că ceva ascuţit mă înţeapă în suflet, sau că ceva greu şi înalt îmi cade pe spete, și că răsuna a sec din lumea aceasta tocmai în lumea cealaltă! . . .

Şi cum măsuram eu sau, mai bine zis, cum măsura Pisicuța, la gebea, drumul plin de colb de pe care soarele, de o suliţă înalt pe ceruri, nu sorbise încă umezeala dimineții, — toate lucrurile sub ochii mei luau înfăţişările aiurite din lumea cealaltă. Soarele ce plutea în albastrul adânc și painjinit de ceață al bolţilor cereşti, se uita, parcă, chiorâş la mine cu înțepenirea lucie și stecloasă a unui ochi de mort înfipt şi încremenit în umbra depărtată a orbitei sale vinete și răci; arborii rari de pe marginea drumului, în neclintita lor însuflețire, trimeteau parcă din înălțime, cu şoapte de frunze și de vânt, ultimul « rămas bun » celui ce călca pentru cea din urmă oară hotarăle așezate între cele două lumi; adierile răcoroase și ușoare din răsărit îmi atingeau fața şi treceau pe fruntea mea ca fâlfâitul răce și fioros de aripi fantastice ale unui stol de lilieci cu zbor negru, iute și tăcut; florile câmpului mă priveau cu atâția ochi roșii ai duhurilor pustiului. Pisicuța, străbătând parcă drumul înalt al celor nouă vămi, mi se părea că merge pe o cale îngustă numai

cât o muche de cuţit şi, hipnotizat de eterna legănare a pasului ei, aşteptam pe fiece minut să mă prăbuşesc în noianul gol şi fără fund de sub picioarele mele... Fiinţa mea se topise, se idealizase şi, cu un fir de aţă fără sfârșit, mi se părea că sufletul meu se deapănă lung în urma mea...

— Sărmane om, sărmane lut netrebnic şi pieritor!... cugetam eu mergând la gebea. Pentru ce, adică, cel ce te-a plăsmuit, a mai înveninat atomul nimicniciei tale cu năzuinţi vecine cu nebunia?... Şi dacă, din noroiul în care te-a înmormântat până la gât, ţi-a îngăduit să râdici capul şi să îndrepţi, arare, ochii tăi spre ceruri, pentru ce lângă o clipă de sublim a aşezat o eternitate de ridicol? Pentru ce, cu descântece şi cu vrăji dumnezeeşti, să se sape prăpăstii fără fund şi fără de margini între două sărutări: şi pentru ce, încă, între două inimi îndrăgostite, să se râdice ca un zid de oţel, o ieftină formulă sacramentală? Şi, mai la urmă, pentru ce?...

Intorsei capul şi privii îndărăt...

Prin cerdacul larg din faţă, stăpâna de casă nu mai trebăluia nimic. In haină albă de dimineaţă şi cu capul slobod învăluit în o grimea tot albă cu ţurţuri mici de mărgele roşii pe margine, făcuse unghi drept din braţu-i alb, rotund şi gol până la cot; cu palma-i diafană pusese spre soare o mică perdea trandafirie; cu celălalt braţ, săpat în marmură vie, stătea răzămată de balustrada cafenie a cerdacului şi, nemişcată, privea în zarea depărtată a drumului... O mai frumoasă cariatidă nu se putea închipui... Şi din soare nicio rază nu se mai desprinse, şi de pe ceruri nicio stea nu se mai mistui... Cel mult dacă depărtarea sorbea treptat în adâncurile sale chipul alb al Floricicăi, desprins încă de pe zare şi încremenit în aureola de lumină ţăsută în jurul ei de razele de aur în pulbere ale soarelui curat de dimineaţă... Râdicai în aer imensa mea pălărie neagră şi de trei ori o închinai, ca pe un steag cernit, în spre apus... Din

cerdacul larg din faţă fâlfâi ca răspuns şi de trei ori se închină spre răsărit, cu nestatornice forme de vânt, faldurii molatici şi roşii ai unei batiste subţiri... şi depărtarea zmulse soarelui o rază şi golul înghiţi cerului o stea... Iar între apus-şi răsărit, o adâncă mare de întunerec se lăţi... Dincolo de marginile răsăritene ale acestei mări, se întindea taina nesfârşită a lumii celeilalte...

— Sărmane om, sărmane lut netrebnic şi pieritor!... cugetam eu legănându-mă la gebea prin lumea subţire a umbrelor. — Pentru ce adică?...

Şi drumul de sub copitele Pisicuţei răsună a săc şi a hodorogit... Intrasem pe un pod ce tăia deacurmezişul peste Bistriţa. Nu ştiam nici ce pod era acesta şi nici încotro ducea. Deoarece însă marşrutul îl lăsasem cu totul pe sama Pisicuţei, nu căutai să mă desmeticesc unde mă aflu; mă mulţămii, doar, să opresc la mijlocul podului statua mea equestră şi, din aerul înalt, să-mi las şi gândul şi privirea să alunece un minut pe cursul fugător al undelor... Şi dacă niciodată n'ai avut, fie bărbăţia, fie fantazia de a-ţi scutura de pe suflet şi de pe inimă prostiile omeneşti, după cum un arbore, la suflarea vântului, îşi scutură foile sale netrebnice şi săci, atuncea de sigur că n'ai rămas întotdeauna decât ceea ce eşti: o păcătoasă « fiinţă superioară», un nemernic « Impărat al Făpturii...». Şi nu te-ai simţit prin urmare, nici topindu-te sub o rază de soare sau o mângâere de vânt, nu te-ai putut nici întrupa în norul alb, ce pluteşte pe înalte şi albastre aripi de văzduh... Nu te-ai simţit, cu alte cuvinte, o clipă macar, trup din trupul şi suflet din sufletul larg al naturii!... A sta suspendat în aer şi neclintit deasupra unui curs de apă, ce lunecă grăbit sub picioarele tale, a porunci cu puterea voinţei tale gândului să-ţi încremenească în suflet şi sângelui să-ţi îngheţe în vine, a opri în sânul tău bătăile pripite ale ceasornicului inconştient ce-ţi socoteşte neîndurat clipele scurte ale vieţii,

a te preface în cremene însufleţită sau în fiinţă de cremene, a pricepe cu simţul potenţat al urechii tale susurul colosal şi nehotărît al imensului curs de viaţă ce însufleţeşte vinele lucrurilor, a sta tu singur neclintit în universala lunecare a totului cătră nesfârşit...

— Cât e de dulce — cugetam eu — să ai din când în când, câte un minut macar de sublimă nebunie!

Şi cum stăteam eu pironit cu privirea pe spetele goale şi fugătoare ale unei şagalnice unde, ce se scălda cu o neruşinată nevinovăţie în razele soarelui, deodată totul se opri. Firea încremeni pe loc şi statua mea equestră, cu pod cu tot, o luă' la goană pe cursul Bistriţei la deal! Clipa neclintită a eternităţii mele se topi în văzduh, izvorul de viaţă vie deveni putrejune, hlamida dumnezeirii îmi căzu de pe umeri... Iar la capra dimpotrivă a podului, un individ cu faţa îmbujorată de somn, răsărit în calea mea dintr'un fel de coteneaţă de scânduri, cu un soi de obraznică oficialitate în mişcări, îmi făcu sămn să mă opresc şi, fără nicio « bună dimineaţa » sau « cale bună », întinse în spre mine o mână ruginită şi-mi ceru 12 bani.

— Pentruce? — îl întrebai eu — şi dece numai decât 12 bani?

— Brudina, cucoane; câte doi bani de fiecare picior de vită, îmi răspunse el scurt şi hursuz.

Şi după ce mă încredinţai, numărând cu îngrijire, că eu şi Pisicuţa, la un loc, aveam tocmai şase picioare de vită, scosei 15 bani şi, dându-i somnorosului meu individ:

— Ţine, prietine; iaca 15 bani; n'am 12 potriviţi. Trei bani rămân ca plătiţi pentru un picior şi jumătate de vită, pe când m'oi întoarce.

Lucrul se păru de tot firesc omului meu care, abătând cu o veche obişnuinţă clapa degetelor peste bieţii mei gologani, îi înmormântă iute în fundul ruginit al palmei sale şi, fără nicio ceremonie sau « drum bun », îmi întoarse spetele, intră în culcuşul său şi trase după sine, cu zgomot

hodorogit, uşa de scânduri uscate a coteneţei sale. Eu dădui călcâie Pisicuţei şi-mi căutai de drum.

Şi fiindcă ideile mari au la rădăcina lor, mai totdeauna lucruri mici:

— Ce nesocotinţă — mă gândeam eu foarte serios — pe capul cârmuitorilor noştri!... De le venea lor în minte să aşeze biruri nu numai pe câte capete, ci mai cu seamă pe câte picioare de vită sunt în ţara aceasta, ce nesăcate izvoare de aur ar fi mai curs în visteriile largi ale scumpei noastre Patrii!...

Şi legănat, cu desagi cu tot, ca o limbă de ceasornic, de eterna gebea a Pisicuţei, scrutam încet şi fără ţintă drumul cătră necunoscut... Iar de prin îndoiturile posomorîte şi adânci ale imensului amfiteatru albăstrui al munţilor din dreapta, negurile albe se râdicaseră şi se mistuiseră în văzduh şi, în locul lor, o nesfârşită şi subţire reţea viorie de aburi auriţi se aşternuse peste marea frământată, parcă de valuri, a brădetului negru-verde, ce umplea cercul vederii de jos, dela pământ, până la hotarăle sănine din înaltul cerului... Din vale şi de pe stânga se furişau până la mine sclipirile scurte şi fugătoare ale Bistriţei, ce luneca grăbită când răsfăţându-şi goliciunea sub razele, acum iuţi ale soarelui, când aruncându-şi peste umeri haina ţăsută din umbra tainică a luncilor tinere de sălcii şi de arini.

Mersesem trei ceasuri fără oprire şi, atât eu cât şi Pisicuţa, simţeam nevoie de odihnă. Şi fiindcă Pisicuţa, iubitoare de singurătate ca şi mine, descoperise sau alesese, poate înadins, un drum pe marginea căruia nici casă nici crâşmă nu se pomenea, mă hotărîi a petrece ceasurile de arşiţă ale zilei şi a-mi face popasul obişnuit în nenumăratele adăposturi de umbră verde şi tăinuită, pe care singuraticele împrejurări mi le puneau la îndemână. Cârnii la stânga şi scoborîi în umbra adâncă a unei tinere lunci de arini de pe malul Bistriţei.

Intr'o poiană mică aşternută cu o iarbă scurtă, deasă și de un verde gingaş şi parcă anume croită în semicerc în desişul arinilor, deasupra şi pe marginea înaltă a malului Bistriței, îmi așezai conacul meu de zi. Deschingai tafturii Pisicuţei și-i luai povara din spete; iar până ce să așez eu şeaua și desagii la rădăcina unui arin, Pisicuța şi luă o baie de spete şi de coaste în iarba verde şi răcoroasă a poienii; se sculă iute, se scutură plină de mulțămire, şi vârîndu-și botu-i negru şi fin în iarba fragedă, începu a paște. Şi fiindcă pildele bune trebuiesc urmate, îmi lepădai şi eu hainele, mă vârîi în apă şi, apoi, fiindcă din anumite împrejurări nu puteam împărtăși cu Pisicuța fragedul ei prânz, desfăcui desagii şi mă pusei în cale să-mi stâmpăr şi eu foamea care, după baie mai ales, începuse a deveni neîndurată. Băgai de samă însă că desagii mei suferiseră o infracţiune, dar că hoţul, în loc să iee, pusese ceva. Astfel, găsii înlăuntru un mare pachet cu îngrijire făcut şi frumos legat, deasupra căruia sta scris ca motto: « poftă bună ». In pachet pui fripţi, ouă răscoapte, prăjituri, pânişoare mici şi rotunde de casă, mere domneşti... Dintre mere, unul singur era învălit frumos într'o hârtie roșie, subţire și legat cruciș cu o îngustă cordea aurie, întocmită deasupra într'un mic și foarte meșteșugit fiong.

— Aș prinde rămășag — îmi zisei în gând — că acest măr e pus de diavolul de Magda!

Şi nu mă înşelai: când deslegai cordeaua și desfăcui învălitoarea, găsii înlăuntru un mic şi cochet patrat de hârtie albă pe care sta scris: « dela Magda... ».

— Hotărît — îmi zisei eu — că acest diavol de Magda nu mă slăbeşte nici în lumea aceasta...

Şi muşcai cu furie din măr...

Iar în lumea aceasta, mi se păru că aud pe Magda ţipând tocmai din lumea cealaltă.

De câte ori închipuirea nu întrupează nălucirile deșerte ale sufletului!

Şi nu ştiu pentru ce, cum mâncam eu ouăle răscoapte, mi se păreau că-s moi şi căutam, prin urmare, să ies la capăt cu ele după metoda analitică a domnului Georges; cu vârful a două degete desfăceam foarte artistic de pe ciolane carnea de pui fripţi, iar ciolanele în mod inconştient, le înşiram pe iarbă, ca pe marginea unei farfurii; tăiam foarte elegant mărul în patru felii şi încă şi mai elegant despoiam feliile de coajă; ba, fu un moment, când-mi se păru că miros a piele rusească, că vârfurile musteţilor mi se suiseră deasupra nărilor şi că, în locul sălbaticului meu păr, mi se întinsese pe creştet luciul pustiu şi gol al cheliei. Impinsei şi svârlii în toate părţile şi din toate puterile, cu mânile şi picioarele, coji de ouă, coji de mere, ciolane de pui; ba, cu o îndemânare căpătată de copil, mi se pare că trimesei cu vârful ciobotei, tocmai în mijlocul Bistriţei, vr'o două prăjituri şi vr'o câteva pânişoare pentru peştii cari, din fundul apei, holbau, poate, flămânzi ochii la mine... Oricum, mâncai, mă săturai şi, mai presus de toate, rămăsei cu încredinţarea că, aşa cum mă găseam, eram totuşi destoinic de cea mai aleasă şi mai înaltă educaţie...

— Şi, cu toate acestea, de câte ori — mă gândeam eu legând desagii la gură — de câte ori biata maică-mea, Dumnezeu s'o ierte, nu m'a plesnit cu lingura şi cu furculiţa peste mână şi peste gură!...

Ca chestie de prevedere, priponii pe Pisicuţa de rădăcina unui arin; la tulpina altuia îmi aşezai desagii drept pernă, mă înfăşurai în mantaua mea imensă, îmi îndesai pălăria peste urechi şi mă lungii perpendicular pe cursul Bistriţei... E aşa de dulce să chemi somnul în murmurul apelor, în răcoarea verde a luncilor, sub mângâierile moi ale vânturilor!... Şi totdeauna m'am mirat, cum de n'a trăznit prin minte nici unui rege sau împărat, să cerceteze cam unde ar găsi cheia tuturor fericirilor!?... Ce frumos ar fi înlocuit ei atunci coroanele lor de nestimate cu o largă şi

neagră pălărie colbăită; ce lin n'ar fi străbătut ei poate la gebea pe spatele vreunei Pisicuţe meleagurile pustii ale bunului Dumnezeu; cu câtă dărnicie nu le-ar fi pus dătătorul de toate, la îndemână, ciupercile munţilor şi apa limpede a pâraielor; ce dulce nu s'ar fi legănat ei în visuri fericite cu capul pe bolovani sau pe desagi; ce saltele moi de iarbă verde nu şi-ar fi aşternut ei spre odihnă! . . . Decât vezi! când te umflă prostia în spete, las' pe ea, că te suie până şi pe treptele cele mai de sus ale cârmuirii popoarelor! . . .

Şi cum mijeau ochii mei painjiniţi şi pe jumătate acoperiţi de pleoapele-mi grele de somn, mi se părea că Bistriţa curgea pe sub marginea răsfrântă a pălăriei mele şi, curgând mi se părea, în fantasmagoria dintre vis şi aevea, că mă târăşte, cu mal cu tot, pe cursul ei la vale . . .

O! dac'aşi şti ca un destin
Spre-acelaşi ţel ne mână,
M'aş arunca 'n al vostru san
Ş'am merge împreuna. . .

cugetam eu cu privirea aţipită pe lunecarea grăbită a undelor ei şi cumpănindu-mă pe hotarăle dintre somn şi trezie.

Pleoapele-mi căzură grele peste ochi ca o perdea neagră cu flori de lumină trandafirie . . . adormii.

Când mă deşteptai, soarele păşise de mult peste meridiană şi umbrele lungi, împinse de lumina razelor lui, înaintau, lungindu-se încet spre răsărit; căldura zilei era covârşitoare şi nu îndrăznii să părăsesc răcorosul meu adăpost de umbră şi verdeaţă; cel mult dacă amândoi, eu şi Pisicuţa, ne desfătarăm ca doi fericiţi, mai bine de o jumătate de ceas, în undele albăstrii de cristal răce şi curgător ale Bistriţei; iar în timp ce eu, după baie, uşuram desagii de ultimele merinde, Pisicuţa scotocea şi ea, pe ici pe colea, iarba rămasă prin îndoiturile mai adâncate şi mai umede ale poienii. Când soarele fu la trei părţi din

drumul său pe ceruri, și sta să cumpănească dincolo de piscurile depărtate și viorii ale munților *Calului*, aruncai șeaua şi desagii pe spetele Pisicuții, încălecai, suii dâmbul şi apucai drumul de coastă, ce taie spre meazăzi.

Nu ştiu cum vor fi alții; cât despre mine, ştiu atâta, că pierd măsura timpului, de îndată ce rămân pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatic, când adică, biruit de dragostea neînfrânată a singurătăţii, îmi șterg urma dintre oameni și mă mistui, sub imboldirile ei, în necunoscutul larg al naturii, ca o frunză mânată de nestatornicia vânturilor. — Și soarele poate prea bine tivi cu aur marginile rupte ale norilor, ce se întind în fâșii lungi deasupra apusului său; poate prea lesne stăpânitorul zilei să dispară în noianul de flăcări, ce se aprinde pe hotarăle dintre amurgul nostru și aurora altor lumi; umbrele se pot râdica din adâncuri şi pot arunca linţoliul lor mohorît peste zările fără sfârșit ale răsăritului, chiar vârful pălăriei mele, suit pe picioarele de umbră deșirată ale Pisicuții, își poate trimete chipul său boțit din țara apusului, plină de întunerec, tocmai în împărăția trandafirie și depărtată a zorilor ... Făptuitorul a toate îşi poate, mult și bine, învârti ca o sfârlează între degete universul său întreg în golul orb al adâncurilor, toate se pot ... Sufletul meu singur nu e în stare să audă și să priceapă gândul fantasmagoric, cu care timpul întoarce, din fundul veșniciei, cheia colosală și ruginită a Făpturii ... Iată pentruce, cum mergeam eu pe spetele Pisicuții ca un sac umplut cu gânduri, nu prinsei de veste nici când soarele scoborîse treptele văzduhului spre lumea cealaltă, nici când munţii de pe dreapta mă înmormântaseră în umbra lor posomorîtă, nici când luceafărul de sară își țintuise în negrul albastru al cerului chipul său viu de lumină scânteietoare, nici când « regina nopţii moartă » pe năsălie de nouri albi începuse a pluti pe căile deşerte ale umbrelor înalte ... Mă oprii în drum şi căutai împrejur ... tăcere,

noapte şi pustiu . . . Cel mult, dacă de prin cositură câte un greer rar mai ţârîia a noapte şi a târziu . . . Totuşi, mi se păru că, de pe dreapta, străbate din desimea neagră a pădurilor, până la mine, pâlpâitul depărtat şi roşietic al unei flăcări înghiţite în răstimpuri, de întunericul des al nopţii . . . Intr'acolo făcui din frâu Pisicuţii chip să apuce, şi într'acolo apucă şi ea. — După puţin, izbutii să ies pe pipăite din desişul încâlcit al pădurii în luminişul unei poieni, în care pe cât putui deocamdată deosebi din depărtare, trei oameni trebăluiau nu ştiu ce împrejurul unui foc; un câne se însărcină să-mi vestească sosirea şi — sculându-se iute de unde stătea, se vede, lungit — se răpezi, lătrând furios, înaintea Pisicuţii şi năzui s'o apuce de bot; dar Pisicuţa ridică capul şi cânele muşcă aierul; încercă s'o atace pe la spate, dar o copită cu măiestrie şi la timp îndreptată împotriva încăpăţânatului duşman, îl făcu să se rostogolească schielălăind, şi cu aceasta să înceteze şi ostilităţile. Eram acum lângă foc şi lângă oameni, care se pregăteau, poate, să vină în ajutorul cânelui lor.

— Bună vremea, oameni buni, zisei descălecând şi adresându-mă în deosebi unui moşneag lung, verde şi drept care, stând în picioare, scurgea dintr'un ceaun apa clocotită, în care fiersese nişte drele şi nişte urechiuşi.

— Mulţămim d-voastră, răspunse el scurt, aproape fără a mă privi şi rostogolind într'o mare strachină de lut drelele şi urechiuşile fierte, din care ieşeau aburi fierbinţi. — Na, măi Ghiţă, şi ia vezi şi tu de mămăligă, zise el, dând ceaunul unuia dintre flăcăuani. — Şi tu, măi Ţâlică, ia mai închipuie nişte uscături pentru noapte.

Şi până ce Ghiţă să aşeze ceaunul de mămăligă pe capătul unei cujbe, într'o baie de flacări, până ce Ţâlică să vină târînd după el o întreagă pădure de vreascuri şi de uscături, eu luai şeaua şi desagii din spetele Pisicuţii şi o priponii de un ţăruş, mai deoparte în largul poienii.

— Iaca aşa, moşule, zisei eu, venind lângă bătrân — cu voie, fără voie, dar pentru noaptea asta o să fiu musafirul dumitale.

— Voia la d-voastră, domnişorule, răspunse moşneagul, scoţând din nişte desagi, ce stăteau mai deoparte, o căpiţă de usturoi şi pregătindu-se a-i ucide căţeii într'o scăfiţă de lemn, cu piatră lungăreaţă, groasă şi rotundă ca un pisoi. — Dar, dacă nu vi-i cu supărare, încotro mergeţi d-voastră la vremea asta şi pe locurile aistea, domnişorule?

— Drept să-ţi spun, moşule, aşi putea să-ţi spun de unde vin, dar unde mă duc, mai bine ai putea să ştii dumneata, sau Cel de sus.

Moşneagul se opri un moment din curăţit căţeii de usturoi şi mă privi nedumerit fără să-mi răspundă.

Apoi adresându-se lui Ghiţă:

— Ia vezi, măi Ghiţă, de cea mămăligă şi o fă mai mare; şi tu, măi Ţâlică ia vezi de vreo două brazde zvântate, să facem un aşternut pentru dumnealui.

— Mulţămesc, moşule, mulţămesc; o să împărtăşesc şi cina şi o să dorm şi pe aşternutul d-tale; dar dacă nu te superi, ai putea să-mi spui cum te cheamă şi de unde eşti?

— Apoi, domnişorule, noi suntem tocmai de pe lângă Orăşa şi mie-mi zic Alisandru Coşofleaţă. Am venit aice după o leacă de iarbă pentru vitişoarele noastre, că pe la noi nu s'o prea făcut vara asta, şi-i scumpă de tot.

— Şi flăcăuanii sunt băieţii d-tale?

— Ai noştri, domnişorule, şi mai sunt acasă vreo cinci mai mărunţei...

— Să-ţi trăiască, moşule; d'apoi ştii că te ţii bine? Ai şi mai mărunţei?...

— Apoi dă, dacă dă Dumnezeu ce să facem?

— Dumnezeu ştie ce face moşule, dă cui trebuie şi cui poate.

— A hi, domnişorule, răspunse moşneagul, muncindu-se şi izbutind însfârşit să ucidă cu pisoiul un căţel mai

îndărătnic de usturoi. Ş'apoi toate ar hi, cum ar hi, dar ne mânâncă angaralele, că tare s'or mai înmulţit dela o vreme încoace. Ii greu de tot, domnişorule, încotro te întorci.

— Ce să faci, moşule, la lume subţire, nevoi multe!

— C'apoi bat'o pustia de lume, că tot mai bine era mai de demult.

— Cine zice altfel, moşule, decât, vezi dumneata, roata lumii se învârteşte şi noi cu dânsa.

— He, hei, domnişorule, bine-ar hi dacă s'ar învârti; da' vezi dumneata, că nu se învârteşte; o 'mpedecat-o nu ştiu cine şi merge de-a săniuşul: cei de deasupra tot deasupra, şi cei de dedesubt tot dedesubt, — răspunse moşneagul aducând pe fundul scăfiţii usturoiul ce se râdicase, la pisat, pe marginile ei. — Ş'apoi bat'o întunericul de roată, zise el sculându-se de jos — că prea te curmă 'n două, când te-apucă dedesubt ... Da' dă ... Se vede că ce-o orânduit Dumnezeu, minte de om nu poate să facă, încheie moşneagul luând cu degetul din usturoi şi gustându-l de sărat.

Pe fundul de lumină, se desprinse din noapte înfăţişarea zburlită a unei căpiţe de fân, ce părea că merge singură. Când căpiţa sosi lângă noi şi se rostogoli mai la oparte, Ţâlică răsări de sub dânsa în picioare, cu pălăria turtită şi plin de paie de sus până jos. Ghiţă, cu pieptul desfăcut ş roş, cu faţa dogorită şi asudată de căldura focului, răsturni şi el, pe o năframă albă, din ceaunul negru, o mare şi fierbinte mămăligă oacheşă. Moşneagul se trase mai deoparte, îşi spălă mâinile şi le şterse de poala cămeşii; apoi descoperindu-şi capul, se îndreptă cu faţa spre răsărit, rămase un minut în picioare şi neclintiţi în bătaia mişcătoare şi roşietică a focului, şopti ceva din buze, îşi făcu trei cruci smerite şi mari şi, luând strachina cu drele şi urechiuşi şi scăfiţa cu usturoi, veni de se aşeză pe iarbă lângă naframa cu mămăligă. Flăcăuanii se aşezară şi ei împrejur, cu pălăriile pe cap, fără să se spele, fără să-şi facă cruce ...

Şi-mi trecu în o singură clipă, pe dinaintea minţii, adânca prefacere şi nestatornicie a lucrurilor . . .

— Progres . . . regres . . . cugetam eu pişcând din mămăligă şi căutând loc şi pentru două degete ale mele printre cele vreo cincisprezece, spre a muia şi eu o urechiuşă în mojdeiul prea sărat din fundul scăfiţii . . .

Oricum, dar Ghiţă mai ales avea ceea ce s'ar putea numi, în unele împrejurări, « pitorescul mâncării ». Cele patru degete ţapene ale dreptei sale, abătute şi mai ţapăn în jos pe podul palmei, se înfigeau cu îndemânarea unei vechi obişnuinţi şi, ca un hârleţ viu, numai atâta surpau din malul mămăligii, cât era de nevoie ca să alcătuiască din dărâmătură, cu tiparul palmei, un gălătuş lung şi rotund şi destul de gros, pe care, însoţindu-l de câteva drele sau urechiuşi muiete în mojdei, îl arunca, făcându-i vânt, în pustiul gurii sale, unde fiinţa lui se mistuia fără de urmă . . . Cel mult dacă păreţii gâtului se întindeau înainte şi se fereau înlături din cale-i, spre a-i deschide drum mai larg spre pântecele adânc al lui Ghiţă. Şi dacă ochii lui Ghiţă lăcrămau sub apăsare şi dacă faţa lui Ghiţă se înroşea sub truda înghiţitului, toate aceste nu puteau fi socotite decât ca dovada unei lupte voiniceşti dintre Ghiţă şi gălătuş; iar un *gogâlţ* înăduşit şi la răstâmpuri deopotrivă de scurte era singura înştiinţare că strâmturile gâtului au fost biruite...

Rupsei o bucată de mămăligă ş'o aruncai cânelui, care stătea pe labe mai departe . . .

— Na, măi Tărcuş, şi vezi de te împacă şi tu cu Pisicuţa. Cine-i de vină, dacă tu vrai numai decât s'o săruţi pe bot?

Cânele se uită ţintă la mine, stătu puţin pe gânduri, apoi luă binişor mămăliga şi se duse cu ea mai în umbră sub poala pădurii.

Iar când flăcăuanii şi moşneagul, fiecare învălit în sumanul său, se lungiră spre odihnă pe lângă foc, mă înfăşurai şi eu

în mantaua mea şi, cu capul pe desagi, mă înmormântai, spre acelaşi sfârşit, în căpiţa de fân, dar mai la oparte din bătaia focului. Şi cred că saltelele biblice ale regelui Solomon nu erau nici mai moi, nici mai mirositoare decât aşternutul meu de iarbă îmbălsămată şi cosită din ajun. Şi dacă înţăleptul rege îşi odihnea privirea lui molatecă pe chipul aevea şi mângâios al oacheşei regine Saaba, de ce adică visurile mele să nu fi fost şi ele înflorite de chipuri tot aşa de dulci şi tot aşa de mângâioase şi de oacheşe ca şi al tinerei regine din ţara fericită a mirezmelor?

Când mă deşteptai, vârfurile înalte şi ascuţite ale brazilor dimprejur răsăreau din umbră şi, ca nişte săgeţi neclintite de aur, spintecau văzduhul limpede... Soarele se ivise de mult pe ceruri. Mă uitai împrejur, moşneagul şi flăcăuanii nicăiri... Când mă sculai, îi zării pe tustrei cosind în fundul dela deal al poienii, moşneagul în frunte şi băetanii după el. Pusei şeaua, încălecai şi mă abătui pe la cosaşi.

— Bună dimineaţa, moşule, şi noroc bun — strigai eu de departe cătră moşneag.

— Mulţămim d-voastră, domnişorule — răspunse el cu glas aşezat şi destul de râdicat ca să-l pot auzi.

Şi până ce să mă apropii eu, moşneagul înfipse coporâia în pământ, scoase cutea din tioc şi începu să-şi ascută coasa pe palmă.

— Tot alba la roată, moşule, tot? zisei eu când fui lângă moşneag.

— Apoi dă, domnişorule, mânjii la praştie, până s'or mai da şi ei la ham; aşa o lăsat Dumnezeu — răspunse el vârînd cutea în tioc — or să ajungă ei şi la roate, n'aibă grijă!...

Şi scuipând în palme, se pregătea să vâre coasa în iarbă.

Scosei din pungă nişte bani.

— Ţine, moşule — zisei eu dându-i moşneagului — de cumva ţi s'a rupe coasa, să-ţi cumperi alta nouă. Şi acum

te rog să-mi arăţi prin pădure vreo potică de picior, pe unde aşi putea merge călare.

— Da' unde vreţi să mergeţi, domnişorule?

— Ţi-am spus, moşule, că ştiu de unde vin; dar unde mă duc, mai nu ştiu şi nici prea vreau să ştiu; vorba e să mă duc.

De astădată moşneagul se uită cu totdinadinsul ţintă la mine şi mă măsură din cap până în picioare, cu Pisicuţă cu tot.

— Apoi dă, domnişorule, dacă-i aşa, uite, apucă şi dumneata pe potica asta la deal; dacă nu-i rătăci, ai să ieși la schit.

Şi-mi arătă spre deal gura strâmtă a unei potici, ce se deschidea în desişul pădurii.

— Apoi, mai rămâneţi sănătoşi şi cu bine, oameni buni, zisei eu dând călcâie Pisicuţii la deal.

— Să mergeţi sănătoși, domnișorule, cu bine — răspunseră tustrei într'un glas.

Şi intrai pe sub poala pădurii în gura poticii.

« Dacă nu-i rătăci, ai să ieşi la schit » . . . Aceste vorbe ale moşneagului îmi răsunau încă în urechi . . . Va să zică mai întâi puteam rătăci, şi al doilea, prin împrejurime se află un schit; cu alte cuvinte, una rea şi una bună . . . Decât, rătăcește cineva când are o ţintă şi, greşind drumul, n'ajunge până la ea; pentru mine, deci, care mergeam la întâmplare, cuvântul de « rătăcit » nu putea, prin urmare, să aibă niciun înţăles. Schitul era altă vorbă: de ajungeam până la el, bine; de nu, tot bine; iată-mă dar în regulă cu mine însumi, din toate punctele de vedere. Şi cum şerpuia potica la deal, după cum îi venea la îndemână, faţă de îndoiturile largi ale pământului de sub dânsa, tot aşa şi Pisicuţa şerpuia la pas, suflând des şi opintindu-se din greu, când drumul suia mai pieptiş. Brazii suri şi neclintiţi, cu trunchiuri netede și goale se râdicau încremeniți și drepți

până la înălţimi ameţitoare; iar din bolta ciuruită de umbra neagră-verde, alcătuită de crengile lor îmbrăţişate sus de tot, ca prin o sită deasă se cerneau în liniştea largă a pădurilor picături de cer albastru; şi fulgi nestatornici de lumină aurie cădeau peste mine de pretutindeni. De jur împrejur, privirea ţi se oprea pe fundul pădurii, ca pe un zid de umbră depărtat; ai fi zis că te afli sub o imensă boltă de templu sprijinită de mii de coloane, din înălţimea căreia cu greu mai străbătea înlăuntru lumina ogivală a cerului. Cheptănuşii mici şi negri cu gulere roşii şi verzi lunecau în spirale tăcute şi iuţi pe trunchiul arborilor în sus; veveriţe negre şi roşii, cu cozi stufoase şi lungi, din încheietura înaltă a unei crengi îşi cumpăneau zborul spre copacul dimpotrivă; ciocănitori şi ghionoaie cu pliscuri de oţel tocau |în arbori şi pădurea largă răsuna a sec... Peste creştetul înalt al brazilor luneca vântul ca un râu nevăzut şi, tăindu-se în frunza lor ascuţită trimetea până în depărtare tânguioase şi prelungi glasuri de orgă. Din toate părţile tăcere solemnă, de pretutindeni linişte sfântă.

... Şi dela deal un român, c'o traistă 'n băţ, scobora la vale pe potica strâmtă.

— Bună ziua şi cale bună, prietine, zisei eu când fu în dreptul meu.

— Mulţămim dumilor-voastre, domnişorule, răspunse el uitându-se cam sfios la mine.

— Da' ce ai în traistă?

— Ia vr'o doi chitici de păstrăv, să iertaţi, îngăimă el luându-şi căciula din cap.

— Şi-i aduci de departe?

— Tocmai de pe Asău, domnişorule.

— Şi unde-i duci?

— Apoi, dă, unde putem şi noi; ia, mai prindem şi noi câte o para-două, pentru cele nevoi.

— Va să zică ţi-s de vânzare?... ia să-i văd.

Şi românul scoase din traistă vr'o zece păstrăvi, tot unul şi unul de mari.

— Ce să-ţi dau pe ei?

Şi fiindcă o manta lungă şi o pălărie mare ieftineşte, de multe ori, marfa în pădure:

— Apoi dă, domnişorule, cât v'a lăsa inima...

— Nu; cât cei?

Românul se uită lung la mine.

— Ia vr'un leu de parale, dacă vi-i cu voia dumilor-voastre.

Scosei doi lei şi-i dădui românului, care rămase nedumerit.

— Acum fă cumva, te rog, şi mi-i înşiră pe-o smicea, ca să-i pot duce.

Românul scoase iute un briceag, tăie o crenguţă subţire de brad, o curăţi, o ascuţi la un capăt, şi-mi înşiră păstrăvii pe ea, vârîndu-li-o prin urechi la fiecare.

— Apoi, foarte mulţămesc şi mergi sănătos, prietine, zisei eu dând călcâie Pisicuţei la deal.

— Să mergeţi sănătoşi şi foarte mulţămim, răspunse românul plecând la vale.

Şi mergeam ducându-mi prânzul înşirat pe nuia.

Când soarele fu la amiază, chibzuii un loc în pădure mai la o parte şi-mi aşezai lagărul meu de zi. Cu prilejul acesta, mă încredinţai că nu eram tocmai lipsit de oarecare talente culinare: înjghebai iute un foc mare, spintecai şi curăţii păstrăvii pe dinlăuntru, îi înşirai pe o ţiglă cât toate zilele de lungă şi, în mai puţin de jumătate de ceas, prânzul meu fu gata; scosei nişte pâne uscată ce mai rămăsese în desagi; sarea şi piperul nu-mi lipseau; şi, peste altă jumătate de ceas, mai leneş decât un derviş şi mai moale decât un boa-constrictor, stăteam lungit la umbră, cu capul pe desagi... E aşa de uşor să fii fericit!... cu condiţia numai, ca să nu schimbi înţăleapta ta nebunie pe nebuna înţălepciune a celor cuminţi.

Toate ca toate, dar încotro apuci când potica se desface înaintea ta ca o caracatiţă cu picioarele împrăştiate pretutindeni sub desişul pădurii şi, mai cu samă, ce te faci când soarele, prea grăbit parcă, se pleacă la vale, dincolo de piscurile munţilor dimpotrivă şi te lasă în voia umbrelor, care dau chioare peste tine?... Mă oprii la o răspântie, pe un gheb al muntelui şi, după o scurtă chibzuire, apucai la vale, pe una din potici, care mi se păru mai umblată. Nu înoptase încă de tot, când întâmplarea mă scoase mai la limpeziş şi norocul mă făcu să dau peste o aşezare omenească, despre care nu-ţi puteai deocamdată da cu socoteala, cam ce ar căuta şi ce rost ar avea pe locurile acelea... O casă mică, cu înfăţişare destul de curată pe dinafară, cu prispă pe dinainte, acoperită cu scânduri, împrejmuită cu un gard de răzlogi şi în ograda strâmtă, pe cât puteai deosebi prin umbră, câteva straturi, fie de ceapă, fie de usturoi, ba şi nişte tufe mai mari la o parte, care puteau prea bine să fie de cartofe. Şi fiindcă dinlăuntru licărea prin fereastra, jumătate de steclă, jumătate de hârtie, o lumină slabă spre afară, descălecai şi începui a bate cu pumnul într'un răzlog al gardului, care se cutremură şi răsună a săc. Uşa casei se deschise şi, pe fundul de lumină slabă al privazului ei, se zugrăvi răpede, în linii de umbră, chipul mărunt al unei femei.

— Da' cine-i acolo?... Cine bate? — întrebă ea de departe cu un glas stâns, care totuşi se silea să fie ascuţit şi înţepat.

— Cine să fie?... Ia eu, om bun, dragă jupâneasă; am rătăcit drumul şi m'o apucat noaptea aice; te rog să mă primeşti să mân la dumneata până dimineaţă.

Şi fiindcă femeia păru că stă pe gânduri:

— Da' ia poftim, te rog, mai încoace — adăogai eu.

Femeia veni lângă gardul nu tocmai înalt şi, fără să zică nimic, mi se uită în faţă de aproape, lung şi cercetător;

apoi râdică în sus un cerc de gânj, ce îmbrățișa doi pari alăturați ai gardului de răzlogi și împinse în lături și târîș o poartă lungă, tot de răzlogi.

— Bună vreme și bine-am găsit, zisei eu intrând pe poartă cu Pisicuța de dârlogi.

— Mulțămim dumneavostră, răspunse ea dând poarta la loc, numai nu prea avem loc de mas, adăugă ea venind în urma mea.

— Pentru oameni buni este loc, dragă jupâneasă, și într'o găoace de nucă; vorba e să trecem noaptea cum om putea.

Luai șeaua și desagii din spetele Pisicuței și le pusei pe prispă; iar pe ea o legai, deocamdată, de un răzlog al gardului.

Când intrai în casă, mă încredințai că, în adevăr, loc de mas nu prea era... Toată lungimea păretelui din fund, dacă lungime s'ar fi putut numi, era prinsă de o laviță îngustă care-și arăta pe alocurea goliciunea unsuroasă de sub spărturile largi ale unui lăvicer vechi cu care, chipurile, era acoperită; după ușă o cofă cu apă; dela marginea de deasupra a ferestrei până la încheietura din spre ușă a păretelui, o scândură scurtă, scorojită și îngustă se cumpănea, în chip de poliță, pe două cuie lungi de lemn; pe poliță câteva hârburi vechi și afumate, iar printre hârburi fărmături uscate de mămăligă oacheșă; în colțul dimpotrivă și sprijinit pe un pop de brad se râdica un horn mic cu vatra rece, pustie și fără cenușă, iar pe vatră clipea, mijind, un capăt de lumânare de său într'un poponeț de lut...

Ș'atâta tot.

Iar când întorsei privirea, ca să fac mai de aproape, și la lumina poponețului, catagrafia mai amănunțită a gazdei mele... mă lovi amețeala... Ce voiți? M'am simțit, întotdeauna, răsturnat cu picioarele 'n sus, când am auzit un clapon cântând cocoșește sau am văzut o femeie cu musteți...

— Nu mai încape îndoială — cugetam eu — că Natura, în iuțeala zămislirii, se zăpăcește și ea câteodată... Altfel,

cum s'ar putea tălmăci, că se găsesc pe lumea aceasta bărbaţi spâni şi femei cu musteţi?

Aşa dar, gazda mea avea musteţi. . . şi când zic aceasta, înţăleg două şfichiuri de păr sure şi lungi, care se prelingeau în jos de pe amândouă laturile buzei de deasupra; ceea ce, în alte împrejurări, s'ar fi putut numi faţă, era de astădată o alcătuire imponcişată de ciolane, peste pudoarea cărora sta aşternut un săftian galben, cum îl apucase vremea: boţit pe alocurea, sau întins până la lustru când îl înţepa pe dedesubt vreun ciolan mai ascuţit. . . Şi nu ştiu cine să fi fost tras în lături de cele două şfichiuri de musteţi, ca de cele două baiere ale unei pungi, de strânsese aşa de ascuţit şi în creţi aşa de mulţi şi de mărunţi, gura rotundă şi în formă de smochină zbârcită, a gazdei mele. . . de sub o cârpă murdară şi sucită pe cap, ţâşnea în toate părţile păru-i aspru, sur şi spăriet: de sub straşina întunecoasă şi pustie a sprincenilor şi de amândouă laturile de deasupra ale unui nas scorojit de vechime, licăreau adânc şi tremurător ochii ei mici rotunzi şi slab însufleţiţi de o lumină umedă, stoarsă şi spălăcită. . . Şi de n'ar fi fost decât numai o pişcătură de babă, numai cât o şchioapă de înaltă, ai fi zis că duce în cârcă jumătate din globul pământesc. . . Aşa de mare şi de rotund era ghebul din spetele ei! . . .

— Şi stai singură, mătuşă, în pustietatea asta? — o întrebai eu.

— Ba nu, dragu' mamei, stau cu hică-mea şi cu Gligori.

Inţelesei că Gligori trebuia să fi fost feciorul ei.

— Apoi nu văd pe niciunul; sunt duşi undeva?

— Gligori-i dus de azi dimineaţă prin pădure, că-i pădurar; hică-mea trebuie să hie şi ea pe-aici, dacă nu s'a hi culcat pe-afară pe undeva.

Ar fi urmat deci să mân singur, cu baba 'n casă. . . Şi aşi fi făcut aceasta cu atât mai bucuros, cu cât pentru întâia oară în viaţă mi se înfăţişa prilejul de-a mânea între aceeaşi

păreţi cu... Muma Pădurii... Decât laviţa era aşa de scurtă şi de îngustă, lăvicerul de pe ea aşa de spart şi de plin de bănuieli; pe jos, modâlcile uscate de glod aşa de dese şi de tari; pe sub coşcoviturile de pe păreţi atâtea legiuni de ploşniţi autohtone trebuia să fi mişuit!...

— Apoi bine, mătuşă dragă, zisei eu, în sfârşit, de mas om face ce-om face; vorba e, cum o scoţi la capăt, când ţi-i foame la vremea asta?...

Trebuie să mărturisesc în treacăt şi nu spre cea mai mare glorie a mea, că la drum umbra mea se ţine nu se ţine de mine, dar foamea nu mă slăbeşte, cum nu-l slăbeşte pe crocodil... Şi, mai cu samă, să mă culc flămând?... O! aceasta n'aş fi făcut-o nici în ruptul capului, de-aş fi ştiut că-mi rod baba şi rămân fără gazdă...

— Nu cumva ţi se întâmplă, adăogai eu, ceva de-ale mâncării la îndemână, măcar cât de cât? Nu de geaba, bine înţăles.

— Vai de mine, dragu' mamei, d'apoi ce să-ţi deie mama să mânânci? Ia, Gligori când ne aduce de pe unde umblă el, mai îmbucăm şi noi câte ceva.

— Bine, da' vreo mână de făină, vreo cartofă, vreo ceapă, ceva nu găseşti dumneata pe nicăieri, mătuşă dragă?

Şi scărpinându-şi drept în creştetul capului cârpa, pe care o mai suci o bucată:

— Dă... ba aşa, îngâimă ea cu glas trăgănat, poate tot s'a găsi ceva; numai dacă te-i mulţămi, dragu' mamei.

— Da' m'oi mulţămi, mătuşă, cu ce-a fi, numai să fie.

Se întoarse, se înălţă pe vârful degetelor şi, întinzând după horn o mână uscată şi lungă, trase afară o legătură ce părea a fi cu făină şi o puse pe vatră; apoi ieşind în uşă:

— Fă, Aniţo, făăă... Hei! n'auzi, Aniţooo!... începu ea să strige cu un glas de pânză nouă şi sclivisită, ce parcă d'ar rupe pârîind.

O pauză, şi nicăiri niciun răspuns.

— Fă, Aniţooo!... — pauză — darea-ar boala 'n tine! iar te-ai pus cu găinile la dughit... mâncate-ar lupchii să te mânânce!...

Niciun răspuns.

Baba scobori pragul şi dispăru. Peste câteva minute se întoarse şi intră înlăuntru; iar în urmă, şi priponită parcă de ghebul ei prin firul subţire şi nevăzut al unui fluid magnetic, privazul îngust al uşii se umplu cu un fel de dihanie, căreia cu greu i-ai fi putut hotărî un loc pe scara lungă a vieţuitoarelor... Ceea ce baba înţelegea sub numele mângâios de «hică-mea» era, de astădată, un soi de *Quasimodo* de gen femeiesc, pentru alcătuirea căruia natura sleise, cu dărnicie, toate comorile sale de monstruozităţi... Astfel între nişte umeri largi şi fără nicio înclinare în jos, lipise, fără mijlocirea gâtului, un cap cât o stamboală de mare, sau mai bine zis o claie de păr negru, aspru şi încâlcit la un loc cu paiele murdare şi gălbii ale strohului cald, din care chiar atunci se părea că ieşise; pe aceeaşi linie cu bolta frunţii înguste şi sub cele două arcuri negre ale unor sprincene stufoase, zvârlite, ca cu mistria şi la întâmplare, două priviri albicioase şi holbate, din care o încremenire hipnotică stânsese parcă orice lumină; nasul, tupilat şi cu pântecele la pământ, îşi râdica în aer numai nările sale imense şi largi, deasupra unei guri spintecate până la urechi: iar de sub buzele-i groase, veştede, cărnoase şi răsfrânte una 'n sus şi alta 'n jos, înaintau spre afară două raghile rari de dinţi ruginiţi; câneştii, mai îndrăzneţi, încălecaseră peste amândouă încheieturile umede şi lucitoare ale buzei dedesubt; pe dreapta şi de sub barbă, atârna greu şi noduros, până în josul sânului, o traistă vie de piele caldă cu pete galbene, vinete şi roşii... Şi de n'ai fi ştiut că aceea e o guşă ai fi zis că duce în braţe un copil schilod şi neisprăvit.

Inţălege deci oricine, că nu suferii pe Aniţa să se amestece în bucătăria mea; singur aşa dar răsei de pe ceaun rămăşi-

țele de coajă uscată ale unei vechi mămăligi, singur mi-l clătii cu apă, singur mi-l așezai pe cei câțiva bolovani înșiruiți, ca pirostrii, în jurul unui foc ațâțat afară de Anița; iar când apa începu a fierbe, tot singur aruncai în ceaun pumnul de făină, ce aveam la îndemână, singur curății și tăiai în fălii subțiri câteva cartofe și o ceapă — ba, dacă nu mă înșel, tot singur hăcuii pe palmă câteva fire de mărar și le aruncai pe toate în apa, care clocotea umflată cu făină cu tot... Și de multe ori stau eu și mă gândesc, cum de-și greșește cineva menirea, câteodată!... Unde-ași fi eu astăzi de mă făceam bucătar!... Iar când răsturnai, pe niște foi late de brustur, mămăliga mea heteroclită și începui a cărăbăni din ea cu o foame de lup, mă încredințai că pot exista descoperiri și mai mari decât ale lui Kepler sau Kopernic... Mâncai și, în loc să-mi spăl mânile, frecai după legea artei palmă de palmă, iar mămăliga lipită de ele căzu cernându-se în ciuciuleți și uscați și mici, ca un fel de libațiune postumă pentru zeitățile flămânde ale pădurii!...

Până ce Baba și cu Anița să mai trebăluiască nu știu ce, dădui ocol casei spre a chibzui un loc mai potrivit pentru cvartirul meu de noapte și, spre marea mea bucurie, descoperii din dos și la lumina unui chibrit, o poiată de scânduri plină de fân, bine închisă de toate părțile, afară de ușa, care stătea în lături.

Sententia compos voti!... ar fi strigat cu entuziasm Horațiu, dacă și el ar fi avut ca mine prilejul fericit de a fi cal pentru o singură noapte măcar.

Cu greu, nu e vorbă, dar înduplecai în cele din urmă pe baba mea, să-mi îngăduie de a mânea peste noapte în poiata ei cu fân... — Ba că am să-i împrăștii fânul, ba că Pisicuța era să-i mănânce fânul, ba că am să arunc, cine știe cum, vreun chibrit în fân și o să-i dau foc casei, ba că ce-are să zică Gligori, când s'a întoarce și-a auzi...

— Ian ascultă, mătuşă dragă, zisei eu, tăind scurt scânciturile babei mele, mai întâi de toate o să-ţi plătesc orice stricăciune şi pagubă ţi-aşi face în fânul dumitale. Cât despre Gligori să-i spui că a trecut silvicultorul pe-aici şi că a mas peste noapte în poiata lui cu fân; acum înţălegi?...

— Da... 'neata... eşti?...

— Ei da! Eu sânt mai mare peste păduri, altfel ce crezi dumneata c'aşi căuta eu pe-aici?...

— Apoi atuncea mâi, mamă, unde vrai şi să ne iertaţi, că, dă, noi nu ştim...

— Nu face nimica, mătuşă dragă.

— D'apoi n'o să avem ce să vă dăm de aşternut...

— Nu te supăra cu nimica, mătuşă dragă, am tot ce-mi trebuie; du-te de te culcă.

Baba intră în casă şi trase uşa după dânsa. Aniţa rămase afară şi se pierdu în noapte, eu umflai şeaua şi desagii şi intrai în poiată cu Pisicuţa de căpăstru...

Aprinsei, în loc de lampă, fitilul cu benzină al unei mici chibritelniţi de buzunar, legai pe Pisicuţa într'un colţ al poeţii, îi aruncai dinainte un braţ bun de fân, închisei şi înţepenii uşa pe dinlăuntru cu un par zdravăn, pusei şeaua în loc de pernă şi, înfăşurat în manta, mă trântii spre odihnă în fânul moale şi adânc.

Stânsei lumina.

Cât voi fi dormit nu ştiu, destul că, într'un târziu mă deşteptai, sau cam aşa ceva mi se păru că se întâmplase cu mine... Ştiu eu?... Poate că nu sfârşisem de visat încă vreun vis îndărătnic ce ţinea morţiş la întregimea sa şi-şi mâna deci, fără sfială, fantasmagoria lui peste hotarăle pipăite şi aievea ale treziei mele... Se poate!... Mai ştii? Oricum însă, auzeam sau mi se părea că aud, cel puţin acum din înaltul cerului, acum din adâncul pământului, acum de aproape, acum de departe, o muzică, o orchestră, o fanfară... mă râdicai într'un cot prin întuneric şi ascultai!...

Da! O instrumentaţie bizară din concertul căreia nu lipsea nici piculina, nici oboiul, nici trâmbiţa, nici flighehornul, nici contrabasul, nici ocarina, nici flautul, nici toba cea mare şi mai cu seamă cimpoiul, care acum se umfla cu ţipet înalt de trişcă crăpată, acum se desumfla cu fosăit de gâscă sau de cucuveică, ce doarme sub o streşină de biserică... Şi nici într'un chip nu puteam prinde cu urechea depărtarea, dela care venea această bizară orchestraţie wagneriană... Poate că visam încă... mă pipăii, mă scuturai cu amândouă degetele cele mici în fundul urechilor, ba, mi se pare, că-mi arsei şi o palmă prin întuneric... De unde!... Eram deştept după toate regulile!... Şi cu toate acestea fantastica simfonie, mânată când încoace, când încolo, de lunecarea nestatornică a unor valuri de vânt, se juca parcă de-a *prinde-mă* cu zăpăcitul meu auz... Sau poate... Dar ce să caute pe locurile acestea şi la vremea asta vreo oaste cu muzică 'n frunte?... Dar dacă?... Şi în închipuirea mea, cuprinsă de groază, mi se părea că văd pe babă cu botul mult mai ascuţit, cu părul mult mai spăriet, cu musteţile mult mai lungi şi cu doi cărbuni aprinşi în loc de ochi, cum sub lumina roşietică şi fioroasă a lunii diriguește, cu o vargă de alun, un taraf negru de duhuri necurate... Sării ars în picioare, prin întuneric, drept în mijlocul poeţii... Să aprind chibritelniţa?... Ar fi lucru necugetat: ştiu eu ce putea să fi fost afară?... Bâjbâind şi tiptil, mă apropiai de uşă, lipii urechea şi ascultai... Sus în aer ţipa o trâmbiţă cu sunet rupt, în podul poeţii răsuna o darabană, din spre pădure sufla un cimpoi cu toate triştele sale, la stânga ciripea o piculină, sub picioarele mele fosăia ceva repede, greu şi înăduşit... Căutai să mă acăţ de ceva, ca să mă sui mai sus... Nu găsii nimic... îmi veni ameţeală... Nu ştiu ce făcui, dar făcui ceva... poate că-mi făcui cruce... poate... ştiu atâta că mă trezii în mână cu chibritelniţa aprinsă... *Alea jacta est*... Smuncii parul, deschisei

uşa şi ieşii afară... Şi cred că, în clipa aceea, omenirea numără un erou mai mult... Şi iar ascultai, într'o mână cu chibritelniţa şi în cealaltă cu degetul pe trăgătoarea revolverului... Fanfara se depărtă şi, din concertul infernal, cel mult dacă mai străbătea până la mine, de peste întunericul pădurilor, bâzâitul depărtat şi nehotărît al cimpoiului... Tot nedumerit, dar cel puţin mai liniştit, intrai în poiată... N'apucai bine să pun mâna pe uşă şi s'o închid, şi fanfara începu de pretutindeni mai îndrăcit... O răzvrătire se produse în toată fiinţa mea, şi furia luă locul fricii... eram pe punctul de a descărca în toate părţile cele şase focuri ale revolverului meu, când, în zăpăceala mişcărilor mele, privirea mi se îngropă în lipsa neagră a unei scânduri din susul peretelui dimpotrivă... Poiata era despărţită în două şi, pentru o clipă cel puţin, mi se păru că pe spărtură izvorăşte diabolica fanfară până la mine! Iute îngrămădii fân peste fân, Pelionul peste Ossa, mă suii, mă acăţai, mă înălţai şi ajunsei la spărtură... Inaintai chibritelniţa şi vârîi capul... Privii în lături... privii în jos... Şi acum mă mir că n'am rămas petrificat: silită de căldura culcuşului său de paie şi fără teamă de privirile oarbe şi discrete ale nopţii, fără grijă şi cu faţa 'n sus dormea... Aniţa; şi... Şi mă mir şi acuma că n'am rămas petrificat... iar din guşa ei cu umflări şi desumflări ritmice, izvora infernala fanfară...

— Ptiu!... ucigă-te crucea!...

Retrăsei din spărtură capul cu chibritelniţă cu tot şi mă culcai din nou, dar nu mai putui adormi.

Dimineaţa, până 'n ziuă, dădui babei ce dădui şi apucai la vale pe potica din pădure.

— Hm! Ş'apoi să mai zică cineva că istoria cu capul Meduzei e o poveste!...

Fără voie, întorsei capul şi privii îndărăt... nu mă urmărea nimeni.

PĂRINTELE GHERMĂNUŢĂ

.... Şi o bucată de vreme, botul ascuţit al babei, cu musteţile lui sure şi lungi, şi guşa nodoroasă a Aniţei, cu fanfara ei cu tot, stăpâniră îngrozita mea închipuire; cum însă eram silit de răcoarea şi umezeala dimineţii, îmi aruncasem peste umeri mantaua mea imensă, de sub ale cărei poale lungi şi răsfirate împrejur, cel mult dacă se mai ivea spre afară urechile mici, drepte şi ascuţite şi botul negru şi fin al Pisicuţii... Pătrunsă şi stăpânită, parcă, şi ea de solemna măreţie a împrejurimilor, călca cuminte, oarecum, şi măsurat, şi mergea cu pas mărunt, domol şi meditativ. Şi, de m'aş fi luat după mişcarea plină de înţălegere şi în toate părţile a urechilor ei, ar fi trebuit să cred că auzul ei, cu mult mai mare destoinicie decât al meu, prindea din depărtări nemăsurate, felurite glasuri nehotârîte şi că se îmbată şi ea de şoptirile tainice şi pline de farmec, ce însoţesc de pretutindeni, în faptul curat al zilei, neţărmurita deşteptare a Firii... Pierdut câteodată în larga şi neprihănita singurătate a naturii, cine n'a ascultat graiul duios şi mistic, în care adierile călătoare ale dimineţii îşi destăinuiesc frunzelor adormite ale codrului, eterna lor dragoste? Al cui suflet n'a întinerit în faţa unei picături de rouă, ce îndoaie, sub greutatea-i răcoroasă şi scânteietoare, fruntea încărcată parcă de gânduri a unei flori? Cu măsura scurtă şi neîndestulătoare a inimii sale, cine n'a căutat totuşi să

socotească nemărginitul adânc al patimii nevinovate, cu care o undă zglobie își lasă străluctioarea-i goliciune în voia desmierdărilor şagalnice ale unei raze de lumină, spre a-și arunca în urmă, peste pudoarea-i parcă jignită, haina de umbră a pădurilor? De câteori, în mijlocul arborilor muţi și neclintiți, nu ne-am simţit ca în tovărăşia unor vechi şi buni prietini guralivi! De câte ori nu le-am destăinuit lor durerile noastre și de câte ori mai cu seamă, nu ne-au alinat ei aceste dureri! Din nenumăratele generațiuni de foi putrede și îngrămădite de vremuri unele peste altele, cine n'a văzut cum își râdică fruntea, rar şi sfios, o floare albastră sau roșie, și cine, iarăși, n'a înțeles, cum răsare viața din păturile eterne ale morții?... Şi în fața veşnicei nimiciri, și în fața veşnicei reînvieri, cine nu s'a simţit, el însuşi, lunecând pe rostul fatal al lucrurilor spre însăşi neînlăturata și desăvârșita sa neființă?... Şi cine n'a îndreptat atunci, din nestatornicia lumii aceştia, o dureroasă amintire spre lumea de veşnică odihnă a celora ce nu mai sânt?... Şi.... al cui suflet n'a simţit răsărindu-i, fără de voie, o lacrimă caldă la capătul cugetărilor sale?

Şi botul ascuțit al babei, cu musteţile lui sure şi lungi și gușa nodoroasă a Aniței, cu fanfara ei cu tot, își topiră ființa și se mistuiră parcă în valurile adânci ale unui soi de caldă filosofie melancolică și visătoare; iar de pe depărtările înalte ale pădurilor, un prelung șuer ascuțit şi melodic străbătu până la mine... Un mierloi saluta — se vede — cu glas prevestitor întâile raze ale zorilor, ce deschideau, în calea soarelui, porțile înflăcărate ale răsăritului... Intr'o clipă peste tot cerul din stânga, păinjinit de rețeaua rar întrețăsută a pădurilor, se desfăşură şi se întinse, din miazăzi spre miazănoapte, o imensă perdea de lumină trandafirie, ale cărei margini de deasupra se topeau, sus de tot, şi se pierdeau pe nesimţite în înălţimile limpezi şi largi ale văzduhului vioriu de dimineață. De după depărtările um-

broase ale pământului se deschise, ca un colosal semicerc de aur înflăcărat, geana aprinsă a soarelui şi, cât ai clipi, trunchiurile neclintite şi netede ale brazilor se poleiră de o lumină curată şi răce... Iar în solemna încremenire a firii, nu se mişca, încet şi gânditor, decât doar chipul meu tăiat în umbră pe fundul de lumină al adâncului pădurilor din dreapta... De pe pământ la ceruri, tăcerea sfântă de pretutindeni se îndrepta ca un imn de imensă rugăciune a făpturii către ziditorul său... Şi fu un moment, când Pisicuța nu mai simți, de sigur, nicio povară pe spetele sale... Sau sunt momente, cel puțin, când « conștiința de sine» desprinzându-se ca o lipitoare sătulă şi căzându-ți de pe suflet, întreaga ta ființă se desface, se topește, se împrăştie şi, ca un prinos curat și neprihănit, se înalță pe trepte de văzduh şi de lumină către Dumnezeul său etern... Atomul devine imensitate! Te cauți și nu te găsești nicăiri, sau te cauți şi te găseşti pretutindeni!...

Deodată Pisicuța, ca îngrozită parcă de o vedenie fioroasă, se opri ca trăznită din mers, începu a sforăi și a se zmunci îndărăt, vădind dorința de a mă scutura jos de pe spetele sale şi a mă arunca cât colo, la pământ, cu tot calabalâcul meu sentimental de visătoare filosofie... Toate îndemnurile şi silințele mele de a o hotărî să-și urmeze calea fură zădarnice; iar când văzui, în cele din urmă, că echilibrul meu e aproape primejduit, descălicai și, târînd-o de dârlogi, cercai a o îndemna să păşească peste stavila nevăzută ce, din senin parcă, se rădicase în fața ei; dar nici în ruptul capului nu se dădu urnită din loc cu un pas măcar înainte; ba, dimpotrivă, ea se încumeta să mă târască pe mine înapoi. O lăsai un minut să se liniștească; tremura cum îi varga şi, sforăind, se uita cu ochii spărieți în toate părțile. Zănatică n'o știam şi, prin urmare, nu-mi puteam da cu socoteala, ce se întâmplase cu dânsa... Mă mulțămii deci, deocamdată, să stau locului şi să mă lupt cu

zmunciturile ei, spre a n'o scăpa din mâni. Oboseala o mai linişti puţin; mă dădui pe lângă ea, o bătui uşor pe gât, o scărpinai pe sub bărbie, o mângâiai pe ochi, o netezii pe obraz... Ca de obicei, îşi răzămă capul pe umărul meu şi, pentru un moment, om şi cal alcătuiră, în liniştea pădurilor, un grup din toate privinţele vrednic de dalta unui Fidias sau Praxiteles... Cum însă n'aveam nici gândul, nici gustul şi nici timpul de a trece la nemurire pe calea aceasta, căutai să-mi tâlmăcesc pricina acestor năzăreli sau, poate chiar marafeturi ale Pisicuţii. Iată pentru ce, cu drept sau fără drept, bănuii că vreo sălbătăciune de lup sau de urs trecuse pe acolo cu puţin mai înainte, că străbătuse deacurmezişul peste drum şi că lăsase, pe urma ei, o dâră de miros de aier, pe care nasul Pisicuţii, cu mult mai priceput decât al meu, o descoperise şi peste care, ea, mai puţin curajoasă decât mine, nu îndrăznea să treacă. Îmi veni în minte o idee genială: vârîi mâna în desagi şi scosei iute prosopul meu de drum cât toate zilele de lung, al cărui miros heteroclit eram încredinţat că va covârşi şi se va înălţa victorios peste toate mirezmele acre şi sălbatice ale tuturor fiarelor universului... Nu degeaba stătuse el, atâta vreme, sub ocrotirea desagilor mei, în strânsă vecinătate cu tot soiul de masline vechi şi sbârcite, cu usturoiul şi ceapa greu mirositoare, ce alcătuiau temelia merindelor mele de drum, cu coşcogea oaie prefăcută în căciulă de vremuri grele şi, însfârşit, cu câte alte opinci neargăsite, cu câte soiuri de brânză cărămizie, cu câte feluri de unsori de ciubote, cu câţi piepteni rari odată şi lungi în dinţi, dar ajunşi acum deşi cu dinţi scurţi de tot!... Şi când prosopul meu îşi destinse spre pământ jilava, unsuroasa, boţita şi gălbia sa lungime mă încredinţai încă odată că pentru întâia oară, în viaţa mea, îmi încolţise în minte o idee genială... Iute şi cât ai clipi capul Pisicuţii întreg dispăru sub lungimea întorsăturilor late şi de mai multe

ori ale nesfârșitului meu prosop... Iar când făcui din dârlogi Pisicuții chip să pășească înainte, ea păși, fără frică și fără încăpățânare, peste neînvinsa și îngrozitoarea stavilă aeriană ce, cu o clipă mai înainte, părea că se râdicase în fața ei. Și iată cum, mulțămită atotputerniciei făcătoare de minuni a prosopului meu, ieșii din o neașteptată și grea încurcătură, și iată pentru ce, încă, în tot lungul drumului nu îndrăznii a atinge, câtuși de puțin, și nu profanai de loc sacrosancta înfățișare a smeritului meu prosop... Cine știe? Poate că-mi era scris în pribegia mea fără de țintă, să mă întâlnesc cu felurite dihănii... m'aș fi înfășurat, atunci, cu minunatul meu prosop, după cum se înfășura Iris cu minunata sa cingătoare și, ca sub o egidă de biruință, aș fi străbătut, ca și dânsa, în lung și în lat, lumile largi ale bunului Dumnezeu!... Toate puteau să fie așa; dar, până atunci, nu știu pentruce mă uitam adesea îndărăt și căutam cu ochii spărieți în toate părțile... Nici vântul, încremenit pe creștetul înalt al pădurilor, nu-și mai cânta frunzelor eterna sa elegie, nici florile mici și sfioase nu-și mai îndreptau ochii lor albaștri și limpezi, din adâncul umbrelor presurate cu nestatornici fulgi de lumină, spre vechiul și credinciosul lor amant... din susurul tăcerii neturburate, glasuri străine și fioroase mi se păreau că se desprind în răstimpuri, și inima mea, ca înțepată fără veste de ceva ascuțit, le însemna pe toate cu bătăi pripite și răpezi; în preajma ochilor mei și în oglinda închipuirii mele muncite de vedenii, gheburile crâmpeelor de putregaiuri, acoperite cu ierburi sălbatice, sau șoldurile goale ale unei stânci, cu haina ei de mușchi sfâșietă de vijelie, se înfiripau și trăiau viața scurtă a unei năluciri apocaliptice, care mi se părea că se mișcă încet, se târăște furiș, vine, ajunge și întinde spre mine o ghiară flămândă și ucigașă... Mă feream în lături spăriet... era o creangă mai îndrăzneață, care sau căuta să-mi mângâie fața, sau năzuia, chiar, să-mi radă pălăria de pe cap.

Dela o vreme, însă băgai de seamă că, dacă eu mă gândeam cu tot dinadinsul la fel de fel de dihănii, ele în schimb habar n'aveau de existenţa persoanei mele pe pământ...

N'aş putea spune cât mersesem; atâta ştiu că, potrivit pornirilor mele, căutai să mă râdic iarăşi spre cerurile, din care mă scoborîsem cu puţin mai înainte... Sufletul meu îşi destinse aripìle, ochii mei se înălţară şi, prin bolţile din umbră înaltă ale pădurilor, căutară să deschidă gândului meu un drum spre largul limpede al văzduhurilor!... Uitasem însă că soarele nu e alcătuit de cel atotputernic numai ca să-şi facă zilnica sa călătorie dela răsărit spre apus, ci că i s'a mai dat şi menirea de a însemna, din înaltul tăriilor, prânzul oamenilor de pe pământ şi, în popasurile sale cereşti, de a se mai opri câteodată, şi drept inima cuiva, fără ceas hotărît... Astfel, când privirea mea pământeană se întâlni cu el în ceruri, mi-l găsii oprit, drept inimă. Şi iată cum, din ceruri mă văzui silit a mă scoborî iarăşi pe pământ; de astădată, însă, drept în fundul desagilor mei... Sărmanii mei desagi!... ei înşişi erau flămânzi şi costelivi, ei înşişi aveau coapsele deşelate şi pântecele lipit de spete... Trecuseră frumoasele lor zile de îmbelşugată rotunzime, după cum trecute erau şi pentru mine frumoasele zile dela... Aranjuez; iar când mă abătui din potică sub o umbră mai deasă şi-i luai din spetele Pisicuţii, mi se păru că vor să zboare în sus cu mine, cu tot, în loc de a cumpăni spre pământ... atâta erau de uşori!... Ii pusei, totuşi, cu deasila jos şi scotocii cu deamănuntul prin fundurile lor... pustiu, sărăcie şi nimic! Şi totuşi, de câte ori o ceapă, un căţel de usturoi şi o coajă prehistorică de pâne nu ţi-ar înlesni nălucirea de o clipă a unui ospăţ vitelian!... De câteori două-trei masline zbârcite n'ar trage mai mult, în cumpăna flămândei desperări, decât ochii negri, umezi şi voluptoşi ai celei mai molatece Hetaire!... Şi degetele mele, cuprinse de frigurile foamei, scotoceau tremurând

fundurile adânci ale desagilor și, în închipuirea lor hămesită şi oarbă, luau opincile scorojite drept nişte imense coji de pâine uscată, ghemul de tărsâne drept o ceapă cât un cap de motan, iar pieptenii mei drept cine ştie ce şuşăniţi de străveche pastramă rămasă de pe vremuri şi scăpată, ca prin minune, de furia flămândă a dinţilor mei... Şi când mă gândeam eu că, întru nimic, nu eram mai pre jos de cât toţi eroii tuturor odiseelor homerice, şi când mă gândeam eu că vicleanul fecior al lui Laerte înghiţise, în pribegia lui fatală, atâtea spete de boi graşi sau de berbeci cu lâna de argint... ei bine, mă simţeam nedreptăţit... Cel puţin de mi-ar fi ieşit un urs înainte!... L-aş fi mâncat tot, dela vârful unghiilor până la ascuţişul urechilor... sau, de m'ar fi mâncat el pe mine, ei bine, tot eu m'aş fi ţinut cel sătul!... atâta eram de flămând! şi, în fundul desagilor mei, nimica, sărăcie şi pustiu... Rămăsei abătut şi toată putinţa mea de cugetare se scobori din cap în pântece... Ce să faci? Să te apuci, ca moartea, de ros smicele tinere de pe lângă rădăcina copacilor bătrâni? Să te înşiri la rând cu Pisicuţa şi, lăsându-ţi gura apă, să ronţăeşti cu deliciu firile roşietice şi rari de chir sălbatic? Să mănânci?... Da' ce să mănânci?... De-ar fi fost, cel puţin, aşternută pădurea pe jos cu jir în loc de cucuruzi de brad, calea-valea... Dar aşa?... Şi, în străşnicia desnădăjduitei mele stări, mă apucă un râs nebun... Ce ţi-i cu amintirile câteodată!...

Nu mai ştiu cu câţi ani înainte, dar în tot cazul cam demult, fusesem pe coclauri cu un mare naturalist, mititel şi iute ca un titirez şi vânjos ca o vargă de oţel; el după buruieni atingătoare de flora Moldovei, în general, şi a Ceahlăului în deosebi, eu de teleleu-Tanase; iar, ca apendice, cu cordele şi zurgalăi, doamna naturalistă, însoţită de micul şi nedespărţitul său Bijucă alb şi flocos şi cu botişorul dumisale totdeauna răce, trandafiriu şi umed.

Plecasem din zori, cu sloboda, cu gând să ne întoarcem pe la prânz, iarăşi la gazda noastră de pe Schit, la Sălăgeanu, vestitul învăţător al muntelui pe acele vremuri... Trecuse prânzul de mult şi soarele, care n'avea de făcut nicio erborizaţie cu plaiurile cereşti, păşise dincolo de amează şi-şi căuta liniştit de drumul său înspre apus...

— Bine, *Alexandre*, întreba din când în când doamna naturalistă cu glas râdicat şi ascuţit, — bine, dragă, da' n'o să mai sfârşeşti odată cu buruienile tale? Uite, e târziu şi Bijucă nu mai poate de foame, mititelul; o să trebuiască să-l duc în braţe până la vale; nici nu mai poate merge, sărăcuţul! *Bijou! mon pauvre petit, viens ici!*...

Şi Bijucă, care se trezise de mic tot între lume subţire şi aleasă şi care nu ştia prin urmare decât franţuzeşte, îşi lăsa de multe ori trebile sale şi, în sunet de zurgalăi şi în tremurături de cordele roşii, alerga mărunt, cu lăbuţe albe şi mici, la chemarea duioasă a stăpânei sale; iar limba lui îi atârna afară din bot, ca o molatică şi tremurătoare foaie de trandafir bătută de vânt...

Şi *Alexandre*, care n'auzea sau se făcea că nu aude, mic şi subţire cum era, şi cu picioare subţiri de oţel, pe jumătate acoperit de sarcina imensă a herbariului său de hârtie sugătoare, zbura din buruiană în buruiană, se pleca din când în când, smulgea câte una, se râdica ,o privea, o mirosea, o studia o clipă şi, sau o arunca cât colo ca netrebuincioasă, sau o aşeza la rând cu îngrijire şi sfinţenie, ca pe o comoară nepreţuită, între doctele foi late şi lungi ale pântecosului său herbarium de hârtie sugătoare!

— Bine, *Alexandre*, da' n'auzi?

Şi *Alexandre* n'auzea.

— Iaca, domnule, îmi zicea de multe ori doamna naturalistă. — Iaca, aşa-mi face în fiecare vară; mă ia cu dânsul pe coclauri şi mă poartă prin toate prăpăstiile după buruieni... Of! Doamne!... Când ai şti!

Şi în acest « of, Doamne! » nerăbdător şi nervos şi, mai ales, în acest « când ai şti » urmat de o trăgănată şi oarecum confidenţială şi dureroasă reticenţă, un tâlmăcitor de gânduri omeneşti ar fi putut citi întreaga istorie a unui suflet desgustat . . . .

— Dă, cuconiță dragă, îi răspundeam eu cu glas mângâitor, răce şi părintesc; dă, mata ai putea mai la urmă, să laşi prea bine pe domnul doctor să plece singur în escursiunile sale ştiințifice; d-sa pe cât se vede e un alpinist fără păreche; şi o constituţie gingaşă şi puţin rezistentă, cum e cea femeiască, nu poate răspunde la « tururile de forţă » cu care domnul doctor se pare obişnuit. Nu vezi mata, cu câtă uşurință suie şi scoboară? parcă-i un titirez de oțel. Eu îl admir şi, oricât de deprins mă simt şi eu cu asemenea lucruri, m'aş lăsa totuşi bătut fără luptă şi pe toată linia, de domnul doctor . . . Mă mir că mata ai curajul să-l urmezi; eu, unul, drept să vă spun . . . —

— O! Domnule, domnule! zise ea, întrerupându-mă — da' crezi dumneata că vrea să plece singur? zice că-i e urît fără mine; şi . . . uite, mă ia aşa, pe toate coclaurile fără să vreau.

— Şi eu cred, cuconiță dragă, că — dacă lucrul stă aşa, apoi doctorul are deplină dreptate.

— Deplină dreptate? . . . Şi de ce, mă rog? . . . zise ea cu un glas subţire şi prefăcut de ascendentă mirare interogativă.

— Pentru cuvântul foarte simplu că s'ar simţi nemulţămit fără tovărăşia dumneavoastră de fiece minut; sânt şi lucruri pe care mata nu le înţălegi sau nu ştii cel puţin să le apreciezi îndestul.

— Lucrurile, scumpul meu domn, se înțeleg şi se apreciază după valoarea şi după plăcerea ce-ţi pricinuiesc, zise ea, scuturând cu capătul ascuțit al umbrelei ceva imaginar de pe vârful fin şi lustruit al unuia din pantofii săi mici ca de copil.

— Tocmai, tocmai! şi ar fi prilej, prin urmare, ca mata să te simţi foarte măgulită, dacă nu şi chiar foarte fericită.

— *Merçi bien... J'en ai assez de ces choses-la.*

— *Si tôt?...*

Şi ca şi cum ar fi lunecat înadins pe lângă punctul meu de întrebare, se plecă în mod foarte firesc şi, cu o măiastră uşurinţă, rupse un mare şi frumos fir de romaniţă albă, ce tocmai se întâmplase răzleţ în calea ei.

— Sânt aşa de frumoase florile de munte, zise ea scoţând un bold — ea ştie de unde — şi prinzându-şi floarea pe sân cu degete subţiri, uşoare şi îndemânatice.

O privii zâmbind, fără să-i răspund.

— Nu-i aşa? întrebă ea cu glas mădios şi stăruitor.

— Frumuseţa, cuconiţă dragă, e lucru cu totul relativ... şi dacă florile, cochete şi gingaşe, cum sânt ele, şi-ar înţălege adevărata lor menire, ar trebui să-şi aleagă drept patrie un alt loc, iar nu pământul răce şi umbra posomorîtă şi umedă a pădurilor.

— Cred că ele fac aceasta, pentru ca să trăiască mai mult.

— Preţueşte mai mult o clipă de strălucire decât o eternitate de întunerec... Dar bietele flori nu ştiu aceasta...

— Da' *Alexandre... Alexandre..*, zise ea uitându-se în toate părţile cu un fel de spaimă prefăcută, oare ce s'a făcut? N'ai băgat de samă încotro să fi apucat?

— Nu; dar, în tot cazul, cred că la deal.

Incepurăm a urca.

— Dă-mi voie, te rog, să mă sprijin de dumneata, zise ea apucându-mi braţul; — nu mai pot; am presimţirea c'o să-mi sfârşesc zilele în vr'o prăpastie din pricina buruienilor lui *Alexandre*.

— Aceasta ar fi o idilă pe cât de ştiinţifică pe atât şi de funebră, dragă cuconiţă; dar totuşi o idilă, ş'apoi... când e în cer atâta lumină, pe pământ atâta umbră, atâta linişte pretutindeni şi...

— *Bijou! Ah, petit méchant! viens ici!...* Trebue să ştii domnule, că Bijucă al meu e un nesuferit; uite, cum rămâne veşnic în urmă şi mă lasă singură...

Şi Bijucă, în sunet de zurgălăi și în tremurături de cordele roșii, alerga mărunt la deal cu lăbuțe albe şi mici, la chemarea de duioasă mustrare a stăpânei sale; iar limba lui îi atârna afară din bot ca o molatică şi tremurătoare foaie de trandafir bătută de vânt...

— Foarte frumos, domnule Bijucă, zisei eu, adresându-mă căţelului, când fu lângă noi — foarte frumos! Te-ai apucat, hoțule, de făcut pesemne idile cu florile și cu buruienile, şi-ţi părăseşti stăpâna; dar dacă vine vr'un urs ş'o mănâncă, vagabondule, cine să dea socoteală? Ia fă bine, te rog, şi stăi de pază mai pe aproape.

Doamna naturalistă îmi aruncă o privire ironică și ghidușă, cum numai femeile știu să arunce.

— Aşa-i că-s grea?... Așa-i că nu mă mai poţi duce?... zise ea, la un moment dat, atârnându-se mai simțitor de brațul meu.

— Sânt în lumea aceasta, dragă cuconiță, şi greutăţi negative care adică, în loc să te atârne spre pământ, te râdică spre cer; s'ar părea atunci că, întocmai ca zeitățile antice, ţi-au răsărit aripi la umere și că ai putea să străbați cu ele văzduhurile spre...

— Spre *Alexandre?* nu-i așa? zise ea, întrerupându-mă, spre *Alexandre?...*

Şi, ca și cum ar fi stat să cadă, împiedecându-se, își împreună degetele amânduror mânilor, şi se atârnă mai greu de brațul meu în jos.

Au femeile, câteodată, nişte fantazii!...

— De sigur că spre *Alexandre;* decât vezi mata, cuconiţă dragă, se poate prea uşor să rătăcești drumul şi, în loc să te poţi ţinea de zborul lui uşor după flori şi buruieni, se poate întâmpla prea lesne să te trezeşti, ca Alexandru Machedon, la porțile Raiului...

— Bine... bine... zise ea privind nehotărît înainte și apăsând pe fiecare vorbă; — bine, dar dacă sfântul Petru, care am auzit că e bătrân morăcănos și hursuz, nu-ți deschide ca să poţi intra înlăuntru, aşa-i că tremuri de foame și de frig la porţile Raiului?...

— O! o!... de loc, dragă cuconiță; sfărâmi porţile şi intri în Rai, rămânând ca sfântul Petru să se burzuluiască în urmă cât a pofti...

— Şi ţi s'a întâmplat de multe ori să sfărâmi porţile Raiului și să înfrunţi mânia prăpăditoare a sfinţilor săi păzitori?..

— Dacă nu mă înşel, dragă cuconiță, zisei eu uitându-mă la ea de sus în jos, — mata ai aerul de a săpa prea adânc în sufletele omeneşti; aveţi, pe cât se pare, apucături arheologice.

— Uite, uite! zise ea întrerupându-mă și strângându-mă spărietă de braţ, — uite *Alexandre* a căzut jos; hai mai iute... s'a întâmplat ceva...

Ca la o svârlitură de băţ înaintea noastră, doctorul, alăturea de pântecosul său herbarium, stătea lungit cu faţa 'n jos și, rězămat pe amândouă coatele, făcea, el știe ce, foarte grav și adânc cufundat, parcă, în ceva de mare însemnătate.

Ne apropiarăm fără să ne simtă; iar când furăm lângă el şi ne încredinţarăm cu ce se îndeletnicea, ne bufni pe amândoi, deodată și fără voie, un râs nebun...

Nici mai mult, nici mai puţin, doctorul păştea, sau cel puţin, dintr'o rarişte de iarbă sălbatică, ciupea pe alese o anumită buruiană în trei foi mici, rotunde și de un verde deschis, cu coada lungă, subţire și roșietică şi... o mânca.

Când ne auzi râzând la spetele sale, întoarse capul, ne privi foarte serios un moment; apoi ca și cum lucrul ar fi fost cu desăvârşire firesc, îşi urmă înainte şi cu băgare de samă ştiinţifică cina sa fără să zică nimic...

— *Alexandre*... bine, *Alexandre*, ce faci? pentru Dumnezeu! o să te otrăveşti... Ce te-ai apucat să mănânci

buruieni pe inima goală? începu să strige ca spăriată doamna naturalistă.

— Imi era sete, Natalie, şi am dat aici peste *Oxalis acetosella, le pain du bon Dieu,* o plantă de un gust acrişor şi foarte plăcut, care taie setea: uite, gustă şi tu.

Şi zicând aceasta, îi întinse un mic smoc de *Oxalis acetosella, le pain du bon Dieu*...

Gustă ea, îmi dădu şi mie... şi, la un moment dat, ne trezirăm tustrei pe pântece, păscând foarte conştiincios iarba fragedă a pădurilor...

Iar Bijucă, neclintit şi ţapăn pe lăbuţele sale albe şi mici, sucindu-şi privirea când într'o parte, când în alta, se uita ţintă la noi şi căuta să-şi dee socoteală, cam ce ni se întâmplase... Şi limba lui îi atârna afară din bot ca o molatică şi tremurătoare foaie de trandafir bătută de vânt...

— Află, doctore, ziceam eu păscând, că de va fi să-mi scriu vreodată amintirile, apoi să ştii că am să te râdic cel puţin la treapta de prooroc al Evreilor; căci mai la urmă, nu cred să fi fost întru nimic mai presus minunea marelui Jidov, care a adăpat, în chip miraculos, cu apă de stâncă pe turma însetată a poporului lui Dumnezeu, decât minunea dumitale cu *Oxalis acetosella*. Şi mare lucru, să nu se fi încheiat, mai la urmă, dumnezeiasca putere a divinului Moisi în descoperirea, prin pustiile Arabiei, a vre-unei burueni de soiul *Acetosellei* dumitale... Mă rog, n'ai putea să-mi spui dumneata, dacă în ţara fericită a miresmelor se găseşte *măcrişul iepurelui*... id est *Oxalis acetosella*? Căci, drept să-ţi spun, în Pentateuc, pe care l-am citit din scoarţă în scoarţă, n'am găsit amintindu-se nimic despre aşa ceva.

— Fiecare climă cu floarea ei, răspunse el scurt şi sentenţios, urmându-şi neturburat păscutul său.

. . . .

Era mult de-atunci; dar în oglinda închipuirii se păstrează vii şi neşterse unele amintiri ale trecutului; iată

pentru ce, în străşnicia desnădăjduită a stării mele de faţă, râdeam singur ca un nebun...

Totuşi dela o vreme se sfârşi cu râsul şi ochii mei rătăciţi căutau în jos spre iarbă... Parcă era un făcut: multe din buruienile ale căror nume sucite îmi rămăseseră în minte dela doctor, se înfăţişau privirilor mele; numai *Oxalis acetosella* părea că-şi pusese pe cap chitia dracului.

Ce-mi folosea mie, de pildă, că *Geum montanum* îmi aţinea calea cu florile sale galbene şi mari? Ce mă încălzea pe mine că *Potentilla aurea* îşi răsfăţa sub ochii mei florile sale portocalii?... In zadar *Campanulla abietina* se uita la mine cu ochii albaştri şi limpezi; în zadar *Cortusa Mathioli* scânteia roş în calea mea... Şi dacă *Impatiens nolli tangere* îmi painjinea drumul cu trunchiul său svelt şi răsfirat, apoi nu făcea aceasta decât ca să-şi bată joc de mine, pentru ca, adică, să-mi arunce în nas toate sămânţile sale, de îndată ce m'aş fi atins de una, măcar, din păstăile ei... *Hedysarum alpinum* şi *Dryas octopetalla* aveau aerul să-mi dee de veste că mă aflu pe piscuri de munţi, vecine cu cerul; iar *Aconitum napellus* şi *Aconitum moldavicum*, cu ochi albaştri închişi, întindeau posomorîţi parcă spre mine potirul lor cu venin; numai *Papaver alpinum*, cu faţa lui albă şi oftigoasă, mă îndemna să mă culc şi să dorm, având aerul de a căuta să mă încredinţeze că somnul ţine de foame.

Şi de-aş fi fost macar cine ştie ce mare filosof grecesc! Aş fi mâncat, fără multă vorbă, cucută sau ceapa ciorii şi, scurt, aş fi păşit fie *ad inferos*, fie la nemurire; m'aş fi mulţămit, chiar cu smerita glorie a lui Pytagoras, care mânca bob şi născocea table de socoteli... dar aşa!!... Eu, simplu muritor din timpul meu!... Cel mult dacă *Athropas belladonna*, aliter *mătrăguna*, îşi mai deschidea, cu dragoste în calea mea, braţele sale albe de femeie vicleană...

Şi când mă gândeam eu că, tot împreună cu marele, dar micul şi vânjosul meu naturalist şi tot cu plăpânda şi

eterica sa jumătate, şi tot cu Bijucă cel mic, flocos şi alb, sub privirile iscoditoare ale lunii pline, ce-şi cumpănea, în mez de noapte, mersu-i înalt deasupra văcăriei mănăstirii Neamţului, — mâncase în lipsă de pâne, şi cu o foame pantagruelică, sardele de cutie cu mămăligă caldă! Şi când mai ales îmi aminteam că, mai pe urmă cu câţiva ani, doamna naturalistă din fundul unui molatic fotoliu de Bucureşti, mă încredinţa că niciodată nu ospătase mai cu mult deliciu decât atunci!...

— Ş'apoi, ce odihnă sfântă! adăogam eu cuprins de melancolia părerilor de rău, ce dulce dormeam noi cu toţii, înmormântaţi într'o moale şi îmbălsămată căpiţă de fân răsfirată ca saltea, sub privirile mângâioase ale stelelor! Cu ce farmec negrăit eram legănaţi de simfoniile tăcerii adânci, întreruptă în răstâmpuri, de ţârâitul depărtat al greierilor de noapte!!... Şi era aşa de frig... şi era aşa de cald!...

— De sigur... de sigur... observa ea rar şi gânditor, cu privirile pierdute, parcă, în depărtările altor lumi, — de sigur că trecutul e un frumos apus de soare... şi când te gândeşti că de nicăiri o altă rază de lumină nu va mai veni să dea strălucire norilor posomorîţi ai vieţii!...

Şi, întrerupându-se, râdica spre podele ochii ei adânci şi umezi...

— De ce? o întrebam eu cu glas mişcat şi cu privirile pierdute în lumea privirilor ei, de ce am jăli numai soarele ce apune, şi n'am nădăjdui şi în soarele ce va să răsară?.. Oare, dacă o frunză se scutură, o altă frunză mai plină de viaţă nu răsare la loc? Şi dacă o floare se veştejeşte, oare altă floare nu reînvie mult mai strălucitoare în primăvară?...

Intorcea molatic capul spre mine şi mă privea cu zâmbet amar.

— Crezi încă în primăveri şi în răsărituri de soare, în frunze care renasc şi în flori care reînfloresc? De sigur... de sigur... eşti un om fericit!

— Cred cel puţin că, în putrejunea din care suntem alcătuiţi, este şi ceva etern...

— Şi acel ceva?

... Ii sărutam mâna şi plecam.

. . . .

Ei bine, când mă gândeam la toate acestea, mă apuca ameţeala; şi mă uitam în toate părţile, pe jos, după *Oxalis acetosella, le pain du bon Dieu* sau, cum s'ar zice, după măcrişul iepurelui; dar măcrişul iepurelui îşi pusese pe cap chitia dracului.

Mă hotărîi să-mi fur căciula ca ţiganul.

Aşezai şeaua la rădăcina unui brad, aşternui mantaua, mă lungii cu faţa 'n sus şi mă hotărîi să-mi închipui că nu mi-e foame... Ţi-ai găsit! Avea Pisicuţa un aşa talent la ronţăit iarba şi la ucis între dinţi vârfurile tinere şi fragede ale crăngilor, încât îţi lăsa gura apă.

Deodată, Pisicuţa se opri din păscut, şi, cu un smoc de iarbă înflorită, ce-i atârna afară din bot, se uită ţintă şi spărietă, oarecum, la deal...

— Vr'o dihanie!... îmi fulgeră mie prin minte, şi punând mâna pe revolver, mă sculai iute şi drept în picioare.

Un călugăr scobora încet pe potică, la vale, cu o mare şi umflată traistă la şold.

« Mântuirea ta prin tine, Israele », cugetai eu întorcând cam pe dos versetul biblic, ceea ce, potrivit împrejurării, însămna că mântuirea mea stătea în traista umflată dela şoldul călugărului.

— Blagosloveşte, părinţele, şi cale bună — zisei eu, când călugărul fu în dreptul meu.

— Mulţămim dumneavoastră, domnule, mulţămim dumneavoastră, Domnul!...

Şi, îndreptându-şi spre mine faţa-i palidă şi slabă, mă privi smerit şi sfios, strângându-şi îngrijit cu degete aspre, nodoroase şi tremurătoare, rasa la piept.

— Ii fi ostenit, părinţele; vii de departe? Ia mai şezi colea oleacă, de te hodineşte.

Şi-i arătai spre locul unde şezusem eu lungit cu capul pe şea.

— Mulţămim dumneavoastră, domnule, mulţămim dumneavoastră, îngână el pe o notă oarecare din psaltichie, resfirându-şi pe piept degetele ruginite ale stângii sale, iar cu dreapta netezându-şi sfios şi smerit de sus în jos barba-i sură şi încâlcită; — dar ne-om grăbi, că sântem cam de departe, încheie el, înclinându-se cu oarecare evlavie înaintea mea.

— Da' ia şezi; c'un ceas mai de vreme, ori c'un ceas mai târziu, n'o să fie mare treabă; şezi.

Mă pusei jos, se puse şi călugărul.

— Vii de departe?

— Tocmai din fundul Ciungului, domnule.

— Eşti de pe la vr'un Schit din apropiere? nu-i aşa?

— Tocmai dela Nichit, domnule.

— Da' ce? Nichitul e aşa de departe de aici?

— Apoi tot a mai fi cale ca de-o jumătate de zi.

— Şi după ce-ai fost sfinţia-ta tocmai prin fundul Ciungului?

— Apoi după oleacă de bureţi; ia mai uscăm şi noi pentru iarnă — că, dă, cu de-aiste ne mai ţinem şi noi viaţa.

— Ş'apoi tocmai prin fundul Ciungului, după bureţi?

— Apoi nu sânt mai pe-aproape, că-i culeg ţigancele, de-i duc la târg.

Şi umblam cu vorba împrejurul trăistii călugărului, cum umbla vulpea împrejurul gărăfii cu mâncare a cocostârcului.

— Da' nu mi-i vinde şi mie vr'o câţiva dintr'înşii, dragă părinţele? . . .

— Da' mă rog, poftiţi; iaca, se grăbi să zică călugărul, scoţând traista din gât şi punându-mi-o dinainte; — iaca,

luaţi cât vă trebue, că eu mă pot duce să-mi culeg alţii, şi în altă zi.

Şi faţa călugărului se însenină de bucurie la ideea că, poate, îşi răscumpărase pielea cu preţul a câţiva bureţi.

Ce bureţi!... erau nişte hribi arămii, fragezi şi mici, de-ţi venea să-i mănânci de cruzi.

— Apoi, dacă-i aşa vorba, părinţele, ia să facem noi colea un foc ca acela şi să-i tragem o faţă de mâncare, să se ducă vestea. Trebue să ştii, dragă părinţele, că-s rupt de foame; vin şi eu cam de departe, ş'am rătăcit pe meleagurile aistea ale sfinţiei-tale; de-asară n'am pus nimic în gură.

Şi în toată această păcătoasă şi nevoieşe stare de lucruri, nota epică nu lipsea...

Astfel, când iscusitul meu călugăr, cu un amânar de oţel, în formă de scoabă veche, prinse a scoate din vinele mute şi negre ale unei cremene răci, un izvor de scântei luminoase, şi când mai ales, din frunzele uscate şi îngrămădite peste iasca aprinsă, începu să se râdice în sus fumul negru şi înăduşit, — mi se păru că stă în faţa mea Achates, cel mai mare meşter al vremii în scăpărat cu amânarul şi cel mai iute şi îndemânatec alcătuitor de focuri, din vreascuri şi din frunze uscate, al vremurilor de demult... Şi cât pe ce să sbor, pe aripele nărăvitei mele închipuiri, spre clasice pustiuri arzătoare şi gălbii şi cât pe ce să înfiripez, din stâncile împrejmuitoare mie, o lume de monştri acroceraunici care, din fundul negru al umbrei pădurilor, m'ar fi privit cu ochi încruntaţi şi ar fi rânjit fioros la mine cu gingini vinete şi goale!...

Şi vreascurile n'apucaseră încă să se prefacă în jaratec, şi hribii nu fuseseră puşi încă pe rug, şi eu mai că suflasem în gând aproape toate ciupercile din traista călugărului...

Şi de cumva pe lângă şoaptele tainice şi înalte ale vântului cu frunzele, pe lângă murmurul etern al apelor stră-

vezii cu pietrele, peste care curg și trec în calea lor fatală, pe lângă orchestrația aeriană și plină de farmec pe care o alcătuesc, în miezul înflăcărat al zilei, muzicanții înaripați și fără de număr ai lui Dumnezeu, pe lângă atâtea melodii ale văzduhului, izvorîte de pretutindeni din nevăzute harfe eoliene, mai adaogi și « hangul» unison pe care-l ține, cu glas înalt de trișcă, sfârâitul hribilor pe cărbuni, — apoi vă pot încredința că muzică mai serafimică n'ați auzit!.. Și eu cred că, dacă simfoniștii clasici ai vremurilor noastre n'au atins încă niciunul culmea meșteșugului lor, apoi aceasta nu se datorește decât împrejurării, că niciunul din ei n'a mâncat ciuperci fripte la umbra pădurilor!

Și hribii, așezați pe spete și cu pântecele în sus, sfârîiau pe cărbuni; iar măruntul meu călugăr îi presura pe piept cu sare și piper și punea, în această îndeletnicire, atâta măsură și chibzuială și, fără să-și dea samă, așa își țuguia buzele pe linia întinsă a celor două degete cu care-i presura, încât ai fi zis că vrea să-i sărute pe toți, de rând. Din când în când câte un hrib, mai puțin răbdător la usturimea focului, râdica dintr'un șold, pocnea și, așezându-se iarăși pe cărbuni, sfârâia înainte.

— Gata friptura, părințele? întrebam eu, de departe, cum stăteam lungit cu fața în sus, cu capul pe șea în loc de căpătâi și cu degetele amândoror mâinilor încleștate la ceafă.

— Gata, acmu, numai să se mai frigă oleacă, c'apoi cade greu la inimă.

Și în priveghere a diriguitoare și cu multă băgare de samă a acestei fripturi anahoretice, nu rare ori se întâmpla, ca măruntul meu călugăr să-și tragă iute mâna de pe câte un hrib ce nu stătea tocmai cuminte pe jăratec, să scuipe pripit pe cele două degete diriguitoare și să-și scuture, în aer, mâna de ele, ca și cum ar fi voit să le arunce cât colo, spre a ostoi, cu chipul acesta, usturimea mușcăturii arzătoare a

vreunui cărbune mai îndrăzneţ. Ba, de multe ori, îşi aplica singur un fel de autoflagelaţiune pe partea corpului, care-i cădea mai la îndemână.

— Ia sama, părinţele, ia sama, strigam eu de departe, ori de câteori se frigea călugărul; ia sama să nu mâncăm degete fripte în loc de hribi; azi e sfânta Vineri şi ar fi păcat, macar că degetele de călugăr trebue să fie de post...

— Nu te teme, domnule, nu te teme; suntem noi deprinşi cu deaistea . . . Şi scuipa călugărul, de parcă descânta de deochi tuturor stihiilor dela cele patru vânturi . . .

Dar însfârşit friptura fu gata.

Şi dacă soarele, ce sta să cumpănească dincolo de amează, ar fi putut din înălţime să străbată cu privirea prin desişul întunecos al bolţii de umbră ce ne ocrotea de pretutindeni, apoi ar fi văzut întinsă, pe rariştea de iarbă înflorită a pământului, năframa albă-neagră-vânătă a călugărului, soră mai mică în lungime, dar mai mare în curăţenie cu imensul meu prosop; iar pe ea tăbărîţi la întâmplare hribii fripţi, întocmai cum ar tăbărî o turmă de oi obosite, în popas de odihnă, pe drumul gălbiu şi plin de colb; şi după cum de lâna oilor se acaţă, în treacăt, curnuţii şi scaii pârloagelor, tot aşa se acăţaseră cărbunii stânşi ai focului de spetele hribilor mei; şi dacă ceea ce albea pe la subţiorile scorojite ale fiecărui hrib, nu era tocmai sare nemistuită, apoi era cel puţin cenuşă nescuturată, — lucru care, totuşi, nu împiedeca pe măruntul meu călugăr de a-şi da ifose profesionale de Moschion sau de Labdacus.

Oricum, eu mă dădusem pe lângă năframa cu hribi, îmi însămnasem cele patru puncte cardinale ale persoanei mele cu o largă şi smerită cruce potrivită împrejurării, îmi luasem pălăria de pe cap şi, scuturând, pe cât era cu putinţă, de cărbuni şi de cenuşă câte un hrib, îi făceam vânt în pustiul întunecos şi flămând al gurii mele.

Şi poate că, în scurt, aş fi ajuns cu înghiţitul la capătul celalt al năfrămii, dacă nu mă oprea la timp măruntul meu călugăr.

— Da'ţi mai avea oleacă de răbdare, domnule, zise el, mânând înspre dânsul, cu un băţ pârlit la capăt, cel de pe urmă hrib, ce mai rămăsese răzleţ printre cărbuni; — poate om găsi şi vreo fărmătură de pâne.

Şi cu vârful pârlit al băţului, făcu hribului vânt pe năframă.

Dela sine se înţălege, că pusei strună flămândei şi prăpăditoarei mele porniri.

Iute şi harnic, după cum era şi de mărunt, scotoci uscăţivul meu călugăr printre hribii rămaşi în traistă şi scoase la iveală o pâne oacheşă, destul de mare, cu gingini strenţuroase de amândouă părţile şi începută la un capăt; iar când dădui să rup din ea, înţălesei că şi o pâne poate avea odiseia şi nefericirile sale: fire de lână sure şi lungi, luate în hiolă din ţăsătura moale a trăistii, stăteau acăţate de colţurile uscate, ţăpoase şi ascuţite ale ginginilor pânii, ca de dinţii unui darac; fărmături mărunte şi albe de hribi mijeau neclintite de printre adâncăturile rupturii aspre a capătului început; iar când prinsei a bate la spate, spre a scutura dintr'însa pulberea măruntă şi albă de hribi, o sumedenie de furnici începură a curge de prin toate ascunzătorile pânii, ca o ploaie neagră şi fină şi a fugi spăriete şi nedumerite care încotro . . .

> Si licet exemplis in parvo grandibus uti,
> Haec facies Trojae, cum caperetur, erat!...

Aşa de spărieţi şi de nedumeriţi mi'nchipui că trebue s'o fi împuns de fugă Troienii lui Priamus, când îi luă Achile cu jordia dela spete! . . . .

Sărmanele furnici! . . . Erau şi ele menite să-şi ducă de acum înainte, pe ţărmuri străine şi depărtate, nemângâietul

dor de patrie, le era şi lor, se vede, scris să mănânce pânea amară a pribegiei şi, cine ştie, dacă nostalgia după fundurile Ciungului nu era să pună, sub alte apusuri şi sub alte răsărituri de soare, capăt zbuciumatei lor vieţii! . . .

— Da' bine, părinţele, zisei eu, bătând în pâine ca 'ntr'o pernă şi sculându-mă de jos, ca să nu mă umple furnicile; bine, te-ai apucat de dus furnici de prăsilă din fundurile Ciungului tocmai în gura Nichitului? Ce? Pe la Nichit, n'aveţi furnici? . . .

— Da', bată-le pustia, domnule, să le bată; parcă te poţi feri de ele? Se vâră pes' tot locul după mâncare . . . ia, şi ele, ca toate lighioanele lui Dumnezeu: unde văd masă 'ntinsă, hop şi ele! . . .

— Ai dreptate, părinţele, ai dreptate! ia să lăsăm noi viii cu viii şi morţii cu morţii şi să ne căutăm mai bine de suflet, zisei eu aşezându-mă într'un cot dealungu' năfrămii.

Rupsei pânea, dădui călugărului, îmi oprii şi mie şi începui a mânca.

— Da' o gură de rachiu nu-ţi pofti? mă întrebă călugărul, vârînd mâna în sân şi scoţând o stecluţă potrivit de mare şi plină pân' la jumătate de ceva galben-roş.

— Şi două, părinţele.

— Poftim.

Şi aşezându-se şi el lângă năframă, îmi întinse stecla.

Era un rachiu dumnezeiesc.

— Da straşnic rachiu, părinţele, straşnic rachiu! De unde îl cumperi?

— D'apoi că'l facem noi, domnule, nu-l cumpărăm.

— Mă rog, zisei eu, mai luând o 'nghiţitură, nu mă poţi învăţa şi pe mine cum se face?

— Da' cum nu, domnule: faci ceai rusesc tare, cum se face ceaiul, şi după ce se răceşte, pui jumătate ceai şi jumătate spirt de cel bun, de vin; pui zahar, cât vrai să fie de dulce, pui inipere, izmă creaţă, anghelică şi coji de porto-

cală, dacă ai, şi-l laşi aşa de dospeşte câteva zile, ş'apoi începi a be din el.

Şi, trăgându-i şi călugărul un gât, astupă cu îngrijire stecla cu dopul, o vârî în sân, îşi luă comanacul din cap şi, punându-l alăturea, începu a mânca cu smerenie şi cumpătat, fără grabă, fără pripire, potrivit darului său.

In câteva minute, ospăţul nostru de anahoret fu gata.

— Da' de apă ce-om face, părinţele? Hribii au fost cam săraţi şi sărătura face sete.

— Apoi este pârău devale, domnule; mă duc eu acu şi aduc apă numai decât.

Şi fără să mai aştepte vreun răspuns din parte-mi, îşi şi puse comanacul pe cap, şi porni de vale, deadreptul prin pădure, cu mâinile goale.

— Ei! părinţele, părinţele!! . . . dădui eu să strig; aşi!!... călugărul îşi şi mistuise, în desişul depărtat al pădurii, mărunta sa închipuire, iar când, dela capătul privirilor mele, se rupse şi se desprinse petecul îngust şi cafeniu al spetelor sale, rămăsei nedumerit.

— Da 'n ce dracu are s'aducă el apă? . . . In gură . . . în pumni? . . . mă gândeam eu, rămas în picioare neclintit şi uitându-mă ţintă spre desişul încâlcit în care se mistuise năluca măruntă şi mohorîtă a călugărului meu. Nu cumva să-mi fi făcut şotia călugărul *naibii*? Mai ştii? . . . Te-i trezi numai, că i-a trăsnit prin cap să se tot ducă la Nichit şi pe mine să mă lase aici în cât m'a găsit . . .

Ce să faci? Să te iei după dânsul? Să te-apuci de scotocit prin hălăciuga pădurii o pişcătură de călugăr în floarea umbrelor, care şi-ar fi putut tupila, ca o veveriţă, întreaga sa făptură după o cioată sau la încheietura unei crengi?

Pisicuţa râdică capul şi se opri din mestecat un smoc de iarbă înflorită, ce-i atârna, pe jumătate, afară din bot . . .

Când îmi îndreptai ochii pe linia de privire a Pisicuţii, zării desprinzându-se treptat, de pe fundul din umbră al

pădurii, înfăţişarea gheboasă, plecată înainte şi cu capul gol a călugărului meu; iar, între mânile-i întinse, ducea parcă ceva, cu mare cumpăneală.

Imi ascuţii privirea, dar nu putui deosebi ce ducea călugărul cu atâta sfinţenie şi băgare de samă.

Iar când fu destul de aproape ca să-l pot vedea, mă încredinţai spre marea mea nedumerire, că ţinea de o parte şi de alta, între degetele-i nodoroase şi răsfirate un soi de tingire de tinichea, mai mult lungă decât largă şi plină ochi cu apă...

— Da' tingirea asta, il întrebai eu, când fu lângă mine, de unde o găsişi părinţele? Că de aici ai plecat cu mânile goale?...

— Da' nu-i nicio tingire, domnule.

— Da' cum nu-i tingire? Eu o văd că-i tingire ca toate tingirile; atâta numai că-i de tinichea?

— Da' nu-i nicio tingire, domnule; ia-i comanacul meu; dă, îl mai facem şi noi de tablă, câteodată; că dă, vine vremea fel de fel; poate că ai câte odată nevoie prin pădure, ba de-o apă, ba de-o mămăligă şi dacă n'ai în ce, rabzi mult şi bine şi de sete şi de foame.

— Mare ţi-e minunea ta, Doamne! D'apoi eu nu te-am văzut cu tingirea în cap, părinţele, eu te-am văzut cu comanac ca toate comanacele.

— Aşa-i, domnule, da' vezi dumneata, i-am scos îmbrăcămintea, că doar nu era s'aduc eu apă cu îmbrăcămintea pe dânsul.

— Bine, părinţele, da' pozna asta n'am mai văzut-o niciodată!!...

— Nu-i fi văzut-o, domnule, că nu-i fi umblat prin nevoi.

— Bine, da' de ce nu-ţi iei sfinţia-ta în traistă când pleci la pădure, vreun păhar, vreo tingire ca toate tingirile?

— Da' ce să ne mai încărcăm noi cu atâta tarhat, domnule, când ne putem sluji cu comanacul şi în loc de tingire şi în

loc de păhar? Sântem bătrâni, domnule, şi nu putem duce în spete atâta jăchilă.

Logica călugărului îmi închise gura.

— Binecuvântează, părinţele, zisei eu suflând în cruce peste apă şi ducând comănacul la gură.

— Binecuvântată fie împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a sfântului Duh, amin! ...

Băui jumătate de comanac.

— Ei, părinţele, ia să plecăm, că-i târziu şi zici că Schitul e cam departe.

— Cam departe, domnule; da' mergeţi la Schit?

— Merg, părinţele, încotro văd cu ochii; şi fiindcă mi te-ai întâmplat sfinţia-ta în cale, apoi merg şi eu la Schit; aş putea să stau acolo câteva zile?

— Da, cum nu, domnule? Puteţi sta şi mai mult; puteţi sta chiar la mine, dacă vi-i cu voia şi v'iţi împăca.

— Da' eu mă împac cu toată lumea, părinţele, şi cu sfinţia-ta, simt eu c'o să mă 'mpac de minune.

— Apoi, bine domnule; atuncea să plecăm.

Călugărul îşi puse năframa 'n traistă şi traista la şold, iar eu aruncai şeaua pe spetele Pisicuţii şi-o închingai. Nu băgasem de samă, dar când luai pe mână frâul Pisicuţii şi fu să plec, călugărul stătea gata şi mă aştepta, cu comanac pe cap ca toate comanacele.

Şi nu mai fu cu putinţă să mi-l închipui în urmă pe părintele Ghermănuţă decât cu tingirea în cap; iată pentruce, cum scoboram noi la vale, călugărul cu sloboda şi eu cu Pisicuţa de dârlogi, fără voe mă bufnea râsul din când în când.

— Râzi de comanacul meu, domnule, văd eu bine!

— Cam aşa, părinţele, drept ţi-oi spune. Cum naiba să-ţi vie în minte sfinţiei tale să faci comanac din tingire şi tingire din comanac? Doar asta nu-i lucru uşor; şi mă rog, egumenul are la ştiinţă treaba aceasta?

— D'apoi că egumenul parcă n'are şi el tot aşa; şi parcă ceilalţi, vreo nouă câţi mai sântem, n'au și ei, toți tot așa!

— Bine, dar să faci sfinţia-ta mămăligă în comanac?!!!

— Ei, domnule, doar mămăliga nu-i lucru spurcat; și chiar dac'ar fi, cele sfinte nu se spurcă; ş'apoi ce ţi-i c'a fi comanacul de tinichea, ce ţi-i c'a fi de hârtie sclivisită? Imbrăcămintea-i totul, domnule. Iacă, îmbracă-te dumneata cu rasă și-ți pune un comanac în cap, și să vedem, are să știe cineva că nu ești călugăr? Tot așa și cu comanacul meu; cine știe că-i tingire?...

— Dacă are pe deasupra îmbrăcămintea darului!... Nu-i așa? zisei eu întrerupându-l şi terminându-i cugetarea.

— D'apoi? Se 'nţălege, domnule; îmbrăcămintea-i totul...

— Şi darul nimic?

— Ba a fi, el, și daru ceva; da' parcă darul se vede? Doar darul îi pentru noi călugării, nu pentru ochii lumii; pentru ochii lumii, iaca: rasa, comanacul, barba; doar dumneata ești om învățat; n'ai auzit de hoți de codru, care s'au îmbrăcat în straie călugăreşti și până nu i-o prins, parc'o știut cineva că-s hoți, ori că nu-s călugări?...

— Doamne, părinte, Doamne! Să te-audă Mitropolitul vorbind așa, ce mai gherlă ţi-ar trânti, și ce mai ascultare ți-ar rândui!...

— D'apoi că Dumnezeu să mă ierte, domnule... zise călugărul, însoțind această reticență de o mare şi parcă izbăvitoare cruce.

Și în acest «Dumnezeu să mă ierte» și în această reticență însoțită de o mare şi parcă izbăvitoare cruce, cineva ar fi putut citi o întreagă pagină din istoria inedită a sfântului nostru monahism.

Era, pe vremea aceea, Mitropolit fericitul întru pomenire Calinic Miclescu, acel asupra căruia oftigosul călugăr, Clement Neculau, profesor de greceşte la Academie, trăsese focuri de revolver; dar, fie că nu-l nimerise, fie că

gloanțele se turtiseră în paftalele de aur ale colanului, cu care rangul încingea coapsele măruntului și slăbănogului cap al Bisericii, că nu se alese, din toată această dramă călugărească, decât Mitropolitul cu spaima, iar Clement cu închisoarea.

— Eu aș socoti, domnule, zise călugărul oprindu-se în drum, să tăiem deadreptul de vale, că Schitu-i cam departe și mă tem c'om înopta în pădure.

— Să tăiem, părințele, pe unde socoți sfinția-ta; vorba e să ajungem cu lumină la Schit.

Călugărul coti la stânga prin desișul fără urmă.

Și nu-ți venea să crezi ochilor, când te uitai la părintele Ghermănuță, cu câtă îndemânare șerpuia prin desișul încâlcit al pădurii, cu câtă nesilită ușurință urca și scobora... lăsat pe spete la vale, plecat înainte la deal, părintele Ghermănuță își păstra neturburat centru-i de greutate înlăuntrul bazei sale; și ai fi zis că, în calea lui, suișurile se scoborau și scoborîșurile se suiau, spre a-i face drumul pânză... Și de n'ai fi stat cu privirile înfipte în spetele lui înguste și cafenii, mărunt, subțire și în floarea umbrelor, cum era, s'ar fi topit părintele Ghermănuță și s'ar fi mistuit în zarea încâlcită a crengilor, după cum, în văzduhurile amurgului, se mistuie și se topesc unele vedenii de o clipă, întrupate de închipuirea cuprinsă de fiorii pustii ai singurătății... Avea părintele Ghermănuță ceva din firea șopârlii, pe care acum o vezi, acum n'o vezi, și ia-i urma, dacă poți, când vrai să-i pui bățul pe coadă... Și eu cred că pădurile au suflet și, în sufletul lor, dragoste de mamă pentru toate vietățile, ce se adăpostesc la umbra ocrotitoare a sânului lor; și fiindcă părintele Ghermănuță pășise de mult spre starea de vietate a pădurilor, apoi și pădurea cu brazii săi urieși, cu vânăta încremenire a stâncilor sale, cu așternutu-i moale și ruginiu de foi uscate și seci, cu neagra și frageda putrejune a vreascurilor sale, părea cuprinsă de clipa vie

a unui fior de ocrotitoare dragoste în calea grăbită şi sub paşii mărunţi ai părintelui Ghermănuţă... Sub mersul său uşor nici vreascurile nu trozneau, şi nici aşternutul moale şi ruginiu de foi uscate şi săci nu foşnea sub lunecarea-i cotigită de şopârlă mlădioasă; ţăsătura deasă a crengilor împânzite păstra totdeauna o spărtură îngustă, prin care părintele Ghermănuţă se strecura ca suveica printre iţe; iar când firul subţire şi cafeniu al persoanei sale se alătura pe lângă grosimea seculară sau luneca prin dreptul înălţimii ameţitoare a vreunui brad încremenit pe temeliile sale, părintele Ghermănuţă se mistuia, pentru o clipă, ca sorbit, ca înghiţit parcă de trunchiul mohorît al urieşului codrilor... De câteori nu-l prăpădeam din ochi şi de câteori nu-l vedeam, iarăşi, pe părintele Ghermănuţă înfiripându-se în zare, ca izvorît, ca răsărit, ca ieşit parcă la lumină, cu comanac şi cu rasă, cu tot, acum de sub scoarţa sură a vreunui fag, acum din trupul ciuntit al vreunei frânturi sau al vreunui crâmpei rămas în picioare, pe urma unui brad răsturnat alăturea de vreme sau de vijelii!...

— Bine, părinte, da' stăi mai încet, că-i valea mare şi eu nu pot scoborî aşa de iute cu iapa de dârlogi...

Şi biata Pisicuţă, sgârcindu-şi picioarele de dinapoi, lungindu-şi gâtul după frâu, şi înţepenindu-se pe picioarele întinse de dinainte, luneca de multe ori de-a săniuşul pe luciul foilor ca pe un gheţuş, când valea scobora prea răpede.

Părintele Ghermănuţă se oprea un minut, mă aştepta şi iarăşi o pleca la vale... Ai fi zis că se prăpăstueşte în neştire, ca sorbit de adâncimi şi te aşteptai să-l vezi la fiecare pas mistuindu-se în umbră, ca o vedenie, născocită de frigurile închipuirii...

Cu vai nevoie mă ţineam de dânsul cât colea.

Puţin mai avea soarele, până ce să scapete dincolo de piscurile depărtate şi neguroase ale munţilor din urma noastră, când ieşirăm la limpeziş, în valea largă a Nichitului.

Incălecai, spre a mă putea ţinea mai aproape de părintele Ghermănuţă.

Cât prindeai cu ochii spre răsărit, între munţi de o parte şi între munţi de alta, pârăul Nichitului curgea grăbit și limpede, acum printre fâneţe înflorite, acum printre lunci tinere de mesteacăni, de salcii sau de arini, acum printre prundişuri întinse şi sterpe de mozaic cu multe feţe; iar razele soarelui, ce cădeau pieziş pe crestele fugătoare ale undelor lui, îi dădeau înfăţișarea cotigită a unei nesfârșite cordele late de matasă moale, cu schimbătoare sclipiri de aur...

Amurgul începuse a se râdica din adâncuri... iar printre piscurile înalte ale munţilor, ce se răsfăţau încă în pulberea de lumină roşietică a celor din urmă raze ale apusului, văile tupilate întunecau priveliștea, ca atâtea pete imense de umbră, viorie... Din adâncimi, din înălțimi, din taina pădurilor, din întunericul codrilor, din văzduhuri, de pretutindeni, glasurile prelungi ale sărilor de munte se râdicau treptat a linişte şi a odihnă... Şi, încet-încet, se stângeau toate și toate adormeau pe rând; și tot mai rar se desprindea din depărtări un lătrat de câne, un sunet de talangă, un glas de bucium... Numai pârăul, mânat cu grăbire, în calea lui fatală, de o putere nevăzută, mai însemna, în amorțirea universală, eterna mişcare a vieţii în vinele adormite ale lucrurilor... Departe, foarte departe, la răsăritul din faţa noastră, spre gura largă a văii, sclipea încă ceva în umbra amurgului, ca o stea căzută din ceruri pe pământ... era cea de pe urmă rază de lumină, ce cădea rătăcită şi pieziş din depărtările apusului, pe luciul metalic şi înalt al turnului dela biserica Schitului; iar când această stea se mistui și se stinse în umbra pământului, o altă stea se aprinse în tăriile cele mai de sus ale cerului... era luceafărul de seară.

Un sunet prelung şi jalnic de aramă sunătoare, lovită în răstâmpuri deopotrivă de depărtate, înfioră și făcu să tre-

mure umbrele singuratice ale văzduhului; și valea largă se umplu, până la marginile de deasupra ale munților săi, de glasul sfânt al rugăciunii şi al păcii... Era clopotul schitului care vestea închinătorilor pustiului ceasul slujbei de sară...

Părintele Ghermănuță se opri din mers în fața răsăritului, își luă smerit, cu toate cele cinci degete răsfirate ale stângii sale, comanacul din cap; iar cu cele trei degete inițiale şi împreunate ale dreptei, de trei ori însămnă larg, cu trei cruci evlavioase și mari, cele patru puncte sacramentale ale trupului său; și atingând după fiecare cruce, pământul cu dosul mânii de închinare, de trei ori se plecă în chip de metanie, în fața atotputernicului și nevăzutului său Dumnezeu...

Și fața lui slabă și veştedă, și cele două bucle sure şi mari de păr împrăștiat, ce-i țâșneau pe tâmple de sub comanacu-i parcă prea strâmt, și barba lui căruntă ce se prelingea spre pământ în lungi și plângătoare șuvițe de lână încâlcită, şi traista cu ciuperci dela șold, și tingirea-i de tinichea de pe cap învălită cu pâslă, și întreaga lui făptură măruntă și cafenie, ca 'ntr'o haină se îmbrăcă, pentru o clipă, într'un fel de tainică lumină... In extazul scurt al unei rugăciuni ce izvora în șoapte neauzite și domoale, din buze umilite și păcătoase, întreg sufletul părintelui Ghermănuță, ca o flacără ușoară, se înălța spre treptele tronului celui prea înalt... Și aureola sfinților mucenici înfășură, ca într'un fel de strălucire, făptura lui întreagă...

Ce mare și sublim era părintele Ghermănuță!... Ce mic și netrebnic mă găseam eu față de dânsul!

Fără voie, îmi descoperii capul și, în imensitatea deșartă, tăcută și plină de umbră, ca spre rugăciune, plecai fruntea mea în fața răsăritului...

Odată cu noaptea sosirăm şi noi la schit. Şi de n'aş fi fost biruit de oboseală, aș fi avut poate destulă vreme să-mi

las şi inima şi sufletul să guste farmecul tainic, cu care liniştea sfântă învăluie în noapte acest adăpost al rugăciunii şi al păcii, pe care lepădarea de cele lumeşti l-a îngrădit cu prăpăstii fără de fund şi cu codri făr' de lumină... Şi totuşi, dela hotarăle din spre răsărit ale pământului adormit, peste adâncurile oarbe ale nopţii, geana lunii înflăcărate trimetea lungi raze de lumină mută şi răce, care se topeau pe luciul aerian al turnului neclintit... Ai fi zis că, în văzduhuri, mâna celui atotputernic aprinsese o candelă de străjuire pe un mormânt pustiu şi părăsit... De prin prejur şi din depărtări nehotărîte, umbre negre se desprindeau din noapte în răstimpuri şi, lunecând grăbite, se mistuiau pe rând în uşa luminată şi larg deschisă a bisericii, după cum, în flacăra unei lumini aprinse în întunerec, năvălesc şi se mistuie, orbi, fluturii hipnotizaţi... Din lăuntrul gol, înalt şi săc al bisericii, glasuri, acum prelungi şi tremurătoare, acum trunchiate şi răpezi, porneau spre afară şi trezeau văzduhurile târzii şi adormite... era ceasul al noulea, ceasul de sară al sfintei vecernii, care aduna spre rugăciune, în casa Domnului, pe smeriţii şi credincioşii închinători ai pustiului...

Când părintele Ghermănuţă păşi din întuneric în fâşia de lumină, ce izvora pe uşa larg deschisă a bisericii, se opri pe loc, îşi întoarse faţa spre catapiteazmă, îşi luă comanacul din cap şi, după toate regulile darului său, de trei ori îşi făcu cruce şi de trei ori se înclină, ca spre metanie, în faţa icoanelor sfinte, ce păreau că-l văd şi că se uită la el din fundul depărtat al bisericii...

Descălecai dinaintea chiliei părintelui Ghermănuţă şi, până ce să leg deocamdată pe Pisicuţa de un stâlp al cerdacului, părintele Ghermănuţă scotoci, nu ştiu pe unde, găsi şi scoase cheia dela uşă, descuie şi, când fu să intru şi eu înlăuntru, părintele Ghermănuţă, după ce-şi anină într'un cui din tindă traista cu ciuperci, aprinse o lumânare subţire de ceară galbănă, pe care o lipi de marginea ştirbă

de deasupra unui sfeşnic de alamă, tot galbăn... N'aş putea hotărî cu un singur cuvânt mirosul ce domneşte în orice chilie de călugăr: curat a tămâie nu miroase şi nici curat a piper negru, ba nici chiar curat a dohot; dar de sigur că miroasă curat a toate acestea la un loc!... Şi fiindcă părintele Ghermănuţă, cu însăşi slăbănoagele şi muritoarele sale mâni îşi clădise chilia din dărâmăturile uscate ale pădurilor lui Dumnezeu, apoi chilia ieşise cam după măsura măruntă a harnicului ei întemeietor; şi dacă, intrând, trebuia să pleci capul, apoi aceasta nu însamnă altceva, decât că părintele Ghermănuţă îi dăduse ca înălţime întinderea făpturii sale însăşi, numai cât cu comanac cu tot; şi dacă erai silit să te aşezi cam lăturiş spre a-ţi strecura grosimea trupului prin îngustimea uşii, apoi aceasta iarăşi nu însămna altceva decât că tot părintele Ghermănuţă luase, drept măsură, lăţimea tot a făpturii sale, numai cât cu mânile în şolduri... Drept în faţă, într'un cui, un şirag de metanii de os cafeniu; deasupra o icoană în stil rusesc, închipuind pe Maica Domnului în colori, cu copilul Iisus în braţe, şi închisă între privazuri late de lemn negru şi lustruit, la care păreau a se fi închinat nenumărate neamuri de muşte băştinaşe, ce văzuseră pe rând lumina vieţii şi întunericul morţii sub acoperământul binecuvântat al părintelui Ghermănuţă. Intre cele două fereşti dela stânga, o masă de brad, alb odată, dar mohorît acum de vremuri; şi pe masa, pe cât de scurtă, pe atâta şi de îngustă, un mare ceaslov legat în piele neagră, împodobit la mijloc cu o cruce, iar pe margini cu chenaruri de poleială galbănă; în colţul stâng de lângă uşă, un dulap în canaturi şi frate mai mic cu masa, păstra poate, sub încuietoare, lucrurile mai ferite ale părintelui Ghermănuţă; în colţul din fund şi dinspre dreapta, patul cu macat de lăvicer, cuprins deasupra, şi întocmai pe măsură, de o saltea subţire îmbrăcată cu pistră vărgată cu roş; la căpătâi un cultuc înfaţat cu cit, ale cărui flori albastre sau

roşii de abia mai mijeau de sub lustrul problematic, pe care vremea sau, poate, chiar barba şi părul părintelui Ghermănuţă îl aşternuse peste ele; drept perne de părete, însuşi păretele gălbiu şi coşcovit; iar între capătul dela picioarele patului şi între soba ce se tupila, înghemuită, în colţul din dreapta al chiliei, o ladă de Braşov, cu zugrăveli albastre, roşii sau verzi, care îşi avea în regulă actul său de vrâstă scris cu boia albă, din josul lăcăţii pântecoase şi ruginite, în mari ţifre arăbeşti; cel puţin, veleatul 1793 nu putea să însemne altceva, decât mitrica de naştere şi de botez a lăzii cu multe zugrăveli a părintelui Ghermănuţă. Pe lada acoperită cu o velinţă, stăteau aşezate şi frumos păturite straiele mai de zile mari ale părintelui Ghermănuţă; iar deasupra, peste straie, străjuia în picioare şi neadormit un comanac nou, îmbrăcat cu şiac cafeniu.

— Ştii că-mi place grozav chilia sfinţiei-tale, părinţele? zisei eu călugărului, care se plecase pe un genunchi şi umbla să descuie lăcata dela ladă; — mare lucru să nu mă fac şi eu călugăr, când oi mai îmbătrâni.

— Să-ţi ajute Dumnezeu, domnule; da'. . . dă, vezi dumneata, are şi călugăria năcazurile şi greutăţile ei, şi n'o poate duce oricine cu toate ale ei.

— Ce năcazuri, ce greutăţi, părinte? Să te duci la biserică, să te închini, să te rogi lui Dumnezeu. . . Alte, ce greutăţi şi ce năcazuri mai poate avea călugăria?

— Aşa-i, domnule, aşa-i; da'. . . dă, are şi ea năcazurile şi greutăţile ei, mai afirmă încă odată părintele Ghermănuţă, scoţând din ladă un oghial aproape nou de buhur roş şi punându-l pe capătul despre ladă al patului; — că dă, urmă el, mai scoţând şi o pernă îmbrăcată tot cu cit înflorit şi punând-o peste oghial; — şi călugării sânt oameni. . . Când se despart de lume, parcă-şi lasă ei în lume toate pacatele lor, după cuvântul evanghelistului? Nu, domnule! Mai aduc dintr'ânsele şi la călugărie. Dă. . . sântem şi noi

oameni, încheie călugărul încuind lăcata şi punând cheia sub velinţă.

Puse perna la căpătâi, cultucul mai de o parte, desfăcu şi întinse oghialul pe pat şi aşternutul fu gata.

— Da' cu iapa ce-om face, părinţele?

— N'aveţi grijă, domnule, regulăm noi toate acmu.

Şi ieşind afară, se întoarse peste câteva minute cu toată jăchila Pisicuţei în braţe şi-o puse jos în tindă, mai de o parte.

Peste alte câteva minute, Pisicuţa se găsea frumos şi liniştit încvartirată pentru noapte, sub un mic şopron de scânduri, legată de un ţăruş bătut în pământ şi cu o sarcină sdravănă de iarbă proaspătă dinainte, adusă de părintele Ghermănuţă, el ştie de unde.

— Da' poate v'a fi şi dumneavoastră foame, zise el, după ce ne întoarserăm din şopron în chilie, dacă-ţi vra, s'a găsi şi pentru dumneavoastră ceva.

— Fiindcă sânt în gazdă la sfinţia-ta părinţele, apoi vrau tot ce vrai şi sfinţia-ta: chiar mâncare dac'ar fi.

Luă iute ceaslovul de pe masă şi-l răzămă în picioare pe fereastră, descuie tot iute dulapul cel mic în canaturi, şi într'o clipă masa fu gata: câteva foi late şi rotunde de podbal cu zglăvoace şi boişteni uscaţi pe vatră, câteva masline străvechi pe fundul unei farfurii cu margini albastre şi creţe; în fundul unei străchini smălţuite, câţiva hribi cu untdelemn, oţet şi usturoi; mai deoparte, fălii de pere şi de mere uscate la soare, cu câteva nuci printre ele; nelipsita pâne cu gingini pe amândouă părţile, dar fără furnicile şi fărmăturile albe de hribi reglementare; iar în mijlocul tuturor şi mai răsărit decât toate, se înălţa, cu oarecare conştiinţă despre însemnătatea sa, şipul cu rachiu...

— Apoi bine-am găsit, părinţele, noroc şi bucurie să dea Dumnezeu! Binecuvântează! zisei eu, făcându-mi cruce şi punând la gură stecla cu rachiu.

Şi până ce părintele Ghermănuță să-şi facă și el cruce şi să rostească binecuvântarea cerută de împrejurare, aproape un sfert din stecla cu rachiu se şi mistui sfârâind în adâncurile bântuite de secetă ale gâtului meu... Era un rachiu dumnezeesc!...

— Să ştii, părinte Ghermănuţă, că, hotărît, mă fac călugăr când oi mai îmbătrâni, zisei eu cu încredințare, întinzându-i stecla cu rachiu.

— Dă, domnule, să-ţi ajute Cel de sus, răspunse el, ducând stecla la gură; da'... încheie părintele Ghermănuță, luând stecla dela gură şi ştergându-şi în două părţi musteţile-i încâlcite, cu mâneca cenușie a antereului său de lăstrică, — vezi dumneata, are şi călugăria năcazurile și neajunsurile ei...

— Eeee!... Apoi asta-i chiar fățărie, părinte Ghermănuță... Cu asemenea rachiu, cu asemenea zglăvoace și, mai ales cu asemenea salată de hribi, ce mai vorbeşti sfinția-ta de năcazuri şi de neajunsuri?... Da' se vede, c'așa-i făcut omul, să cârtească totdeauna și să nu mai fie mulțămit niciodată...

— Așa-i domnule, da' vezi dumneata, zglăvoacele trebuie să le prinzi de prin baltă, hribii să-i aduci dela pădure, usturoiul să-l sameni şi celelalte să le cumperi... şi când n'ai cu ce?... Ia, vai de capul nostru, cum mai trăim şi noi; chipurile, avem şi noi câte trei lei, o litră de brânză, o sângeacă de rachiu şi 25 dramuri de untdelemn la lună şi câte-o pâne la săptămână! d'apoi cu atâta ce poate să facă un om?... să moară ori să trăiască?...

— Au doară, nu numai cu pâne va trăi omul, ci și cu cuvântul lui Dumnezeu, zice evanghelistul, părinte Ghermănuţă; de ce, prin urmare, n'ar posti un călugăr macar patruzeci de zile pe lună după pilda Mântuitorului şi Dumnezeului nostru Iisus Hristos în deşert, pentru pacatele oamenilor, fără ca, cu toate acestea, să poată fi ispitit de Satana?

Şi fiindcă boiştenii şi zglăvoacele, cu podbal cu tot, erau prea sărate şi-mi făcuseră sete, îmi mai stâmpărai gâtul cu o duşcă de rachiu... Era un rachiu dumnezeesc!...

Şi, iarăşi, fiindcă nucile uscate, pe care părintele Ghermănuţă le strica şi le mânca mezul cu o îndemânare de veveriţă, se vede că, iarăşi făceau sete, apoi şi părintele Ghermănuţă îi trase, şi el, un gât sdravăn tot de rachiu.

— Apoi, vezi dumneata domnule, răspunse el într'un târziu, ştergându-şi în două părţi musteţile-i încâlcite, cu mâna cenuşie a antereului său de lăstrică; — vezi dumneata, pe vremea aceea se făceau minuni şi sfinţii Apostoli şi mucenici le arătau oamenilor calea cea dreaptă, şi oamenii erau buni şi drepţi, nu ca astăzi zavistici, pizmătareţi, clevetitori, hrăpareţi, răi şi cârtitori...

— Şi, îl întrerupsei eu, urmându-i mai departe reflexiunea sa biblică, — se săturau noroadele cu cinci pâni şi doi peşti pe malurile Ghenesăretului, şi tot mai rămâneau douăsprezece coşuri de fărmături; şi leproşii se lecuiau în scăldătoarea oilor, şi schivnicii se mulţămeau cu lăcustele fripte, pe care le vânau de prin nisipurile arzătoare ale Iordanului, şi păzitoarele de capre de prin văile Chedronului năzueau la treapta de sfinte mucenice...

Şi cine ştie unde s'ar fi oprit avântul meu biblic, spre lauda sfintelor vremuri, dacă părintele Ghermănuţă, căruia începuse a-i stecli ochii şi a i se înroşi vârful nasului, nu m'ar fi întrerupt.

— Că bine mai ştii, domnule, cele bisericeşti; parcă le zici de pe carte.

— Apoi, de-a puterea-hi, părinţele, sânt şi eu oleacă de dascăl la oraş, zisei eu mândru, oarecum, de treapta, la care eu însumi mă înălţam.

— La care biserică, domnule?

— La Sf. Ioan Domnesc; ştii... la biserica din deal.

— Ei, ei, știu; unde-i și părintele Ghiță și popa David...

— Da, da! sânt chiar o leacă de cimotie și cu popa David și cu părintele Ghiță.

— Ce mai preoți de ispravă, domnule! Parcă-s niște vlădici, așa giubele de mătase blănite cu samur au pe dânșii!!...

— Ba încă și ce anteree de cutnie, ca acelea.

— Ș'apoi se poartă încinși cu colane de catifea cu paftale de argint suflate cu aur; mă rog, curat niște vlădici; doar i-am văzut eu.

Și-i mai traserăm câte un gât de rachiu...

— Da, potcapice! Ai văzut ce potcapice au, părinte Ghermănuță?

— De castor de cel bun și cu lustru pe dânsele de strălucesc la soare, de parc'ar fi unse... Și cu cruce amândoi...

— Apoi se 'nțălege, dacă-s amândoi stavrofori!...

— Da' barba popii David? Ce mai barbă, domnule! leit Sfântul Neculai...

Și părintele Ghermănuță îi mai trase un gât de rachiu, fără să mă mai poftească și pe mine și fără ca, de astădată, să-și mai șteargă musteţile în două părți cu mâneca cenușie a antereului său de lăstrică.

— Barba părintelui Ghiță, urmă el, nu-mi place; îi prea scurtă și spârlichetă, ș'apoi rară de i se vede pielea prin ea; nu-i vorbă că nici nasul popii David nu-mi place fiindcă-i cârn; nasul părintelui Ghiță-i mai frumos... Da' nu mai guști o leacă? zise el, întinzându-mi stecla cu rachiu; gustă dascăle, că doar aista-i rachiu călugăresc, nu bulearcă de care beți voi pe la târg; bea cât vrai, că doar mai am; nu s'o încheiet lumea 'n stecla asta.

Pusei stecla la gură și gustai.

— Strașnic rachiu, părințele, strașnic rachiu, zisei eu, dregându-mi glasul și punând stecla pe masă.

Și pentru ca să se încredinţeze de adevărul ziselor mele, mai trase și el o dușcă; apoi, puând stecla în zarea

lumânării, se uită prin ea lung şi tăcut; apoi dându-i o tiflă:

— Na! . . . că nu mai eşti bună de nimic!

— Deşărtăciunea deşărtăciunilor, toate sunt deşărtăciune pe lumea asta, părinte Ghermănuţă; da' ce ţi-a făcut biata steclă de-i dai cu tifla?

— Na! zise el mai dându-i o tiflă; păcătoaso şi mangosito! Da' aşa te-am învăţat eu să fii? Îîî! . . . pârlita dracului! din roşă şi frumoasă ce erai, te-ai făcut galbănă şi oftigoasă . . . ptiu! . . .

— D'apoi că doar Sfinţia-ta ai oftigit-o; de ce ocărăşti degeaba biata steclă?

Şi ieşind iute cu dânsa afară din chilie, îl auzii descuind ceva, încuind ceva, şi iute se întoarse cu ea plină.

— C'apoi eu îs doftoru', măi dascăle; ce credea ea, mangosita, c'are să-mi zacă de oftigă pe masă? . . . Trage-i, dascăle, c'aista-i proaspăt.

Pusei stecla la gură şi mă prefăcui că-i trag; dar părintele Ghermănuţă îi trase cu toată inima.

— Da' tu, mă dascăle, ce hram ai la biserica lui Sfântul Ioan Domnesc, din deal, unde-i — îl întrerupse un sughiţ — unde-i . . . cum îl cheamă? spune, dascăle . . . cel cu . . . — alt sughiţ — crucea şi paftalele? . . .

— Popa David . . .

— Cel — scuipă spre stânga — cu barba spârlichetă?...

— Da, cel cu barba spârlichetă . . .

— Da' — alt sughiţ — cel cu potcap şi cu na . . . has? . . .

— Părintele Ghiţă . . .

— Nu, mă, da . . . hascale . . . cel cu nasul câ . . . hârn.

— Apoi popa Ghiţă, cel cu barba ca Sf. Neculai.

Stecla cu rachiu începuse a da iar în oftigă . . .

— Da' tu la ce strană câ . . . hânţi, la Sf. Ioan din deal?

Şi cu dreapta-i molatică, greoaie şi fără cumpăneală arătă, vag şi cam cruciş cu înălţimea nasului său, spre un deal închipuit.

— D'apoi că doar eu nu-s la strană; eu îs cu lumânările, cu clopotele, cu măturatul bisericii...

— Da' ison ştii tu să ţii, mă ... hă?

— Ei! aşa oleacă de ison! ...

Şi de unde nici nu mă aşteptam, numai unde nu mi se răstoarnă părintele Ghermănuţă pe speteaza scaunului, unde nu-şi drege glasul şi-şi netezeşte barba, unde nu-şi înfige ochii săi albaştri, mici şi scânteietori în podele şi unde nu începe: ...

« Dooooaaa goagoagoa hoahoa mneee ghee gheeee...

— Da' ţine, mă, da ... hascale, isonu' ...

— Năăăăăă ...

« Striiii gaaa haaa gaaa taaaam căăăăgăăă trăăă tiii ghii hii hiii neee gheee heeee ...

— Mai sus, da ... hascăle ....

— Năăăăăă ... şi ţinem isonul mai jos.

« Aaaaa gaaa haaahaa uuuu huuuuziiii măăă găăăgăgă doaoao goao hoahoa mneeee ghee ghe hehehee...

— Mai jos isonu' da ... hascale.

— Năăăăăă ... şi ţinem isonul mai sus.

« Şiiii ghiii măă hăăhhă miiiiiliuuu eeeee ghe ghe heheee şteeee gheee heeee...

— Da' straşnic ghiers părinte Ghermănuţă!!! Halal de organ! ... Aşa mai înţăleg şi eu! ...

Un glas ascuţit de oţel atârnat în săc ţipă scurt, de afară, sub lovitura răpede şi fără de veste a unui ciocan metalic...

— Toacă, părinte Ghermănuţă ...

— Toa ... toa hoaoa hoacă de polo ... po ... polooo looo ... ploo .... hoşniţă! las' să toa ... hoace! ...

Voia, adică, părintele Ghermănuţă să spună toacă de polunoşniţă.

La răstâmpuri, deopotrivă de depărtate, acelaşi glas de oţel atârnat în săc, de trei ori ţipă de afară sub lovitura de trei ori repetată a aceluiaş ciocan.

O puternică și nevăzută suflare, venită parcă din depărtări misterioase, trecu pe fața descompusă a părintelui Ghermănuță și roșața vânătă ce-o acoperea se mistui, sub vălul palid al unei smerenii ce cuprinse chipul lui întreg; și în întreaga lui făptură, o luptă uriașă ai fi zis că s'a încins între înger și demon. Dădu să-și facă cruce și deabia izbuti să îngăimeze și să țese cu dreapta-i neputincioasă, pe fața trupului său, chipul stâlcit al unei cruci . . .

Gemu ca un taur . . .

Apoi, pe o gamă fantastică și cu iuțeala unei grindini metalice, un fel de melodie alcătuită din notele cele mai de sus ale scării muzicale începu a izvorî în grupe meșteșugite de țipete ascuțite, sub loviturile aceluiaș ciocan pe oțelul atârnat în săc . . .

Părintele Ghermănuță dădu să se scoale și rămase pe loc...

Capul îi căzu pe piept . . . ai fi zis să se roagă în gând . . .

Incă trei lovituri obosite și glasul de oțel al toacii se stinse în noapte . . .

Părintele Ghermănuță râdică încet capul și cu ochii stânși se uită rătăcit în toate părțile . . . se apucă cu o mână de speteaza scaunului, cu alta de colțul mesei și stătu un moment . . . plănuia ceva . . . Apoi, fără veste, cu o opintire desnădăjduită, se sculă în picioare, răsturnând scaunul; se cumpăni un minut, sprijinindu-se cu stânga de colțul mesei . . . apoi își făcu vânt și, cu un pas urieș, ca pentru dânsul, se răpezi spre ladă . . . s'ar fi sfărâmat de nu-l prindeam în zbor . . . Făcui ce putui: îl luai în brațe ca pe un copil și îl culcai pe lada prea lungă pentru el; luai straele frumos păturite și le pusei pe dulap, iar sub cap îi vârîi cultucul cel mic de cit lustruit și, în mai puțin decât s'ar spune, lada începu să se cutremure sub horăitul cu multe gorgoane, izvorît din organul puternic al părintelui Ghermănuță . . .

Adâncurile tăcute şi largi ale mezului de noapte se umplură deodată de glasul jalnic şi prelung al clopotului . . .

« Vivos voco. . . »

Şi călugării, ca umbre negre rupte din întuneric, se mistuiau în uşa luminată şi larg deschisă a bisericii . . .

« Mortuos plango. . . »

Şi părintele Ghermănuţă dormea dus pe lada de Braşov...

« Fulgura frango. . . »

Şi horăitul de tunet al părintelui Ghermănuţă era parcă sfărâmat, în răstâmpuri, de urletul de aramă al clopotului...

Ce mic şi netrebnic era părintele Ghermănuţă ! ! ! . . .

Nu-i vorbă, că lucru tocmai mare nici eu nu eram!

Când şi cum, n'aş putea spune, destul că mă trezii culcat în pat şi vârît sub oghialul de buhur roş al părintelui Ghermănuţă, cu capul pe perna îmbrăcată cu cit înflorit . . . Suflasem în lumânare . . . Adormii.

Nu ştiu hotărît, dacă şi în timpul somnului ţinusem sau nu ison părintelui Ghermănuţă, căci totul trecu *in ictu oculi*, după cum toate trec, când se nimiceşte conştiinţa vieţii reale.

Mă trezii cu soarele sus şi cu părintele Ghermănuţă nicăiri; iar în locul unde dormise el, pe lada de Braşov, straiele lui mai de zile mari stăteau aşezate şi frumos păturite, având deasupra lor, spre străjuire, nelipsitul comanac nou îmbrăcat cu şiac cafeniu.

Cea întâi vizită pe care o făcui, eşind din chilie, fu la Pisicuţa sub şopron. Când îmi simţi pasul, întoarse capul şi se uită la mine cu toată bunătatea inteligentă a ochilor săi negri şi mari.

Părintele Ghermănuţă avuse grijă, de mânecate, să-i pună dinainte un alt maldăr de iarbă proaspătă şi înflorită.

Pe o portiţă de din dos, eşii în grădinile largi ale Schitului. Din vale şi până 'n zare, cât puteai prinde cu ochii, pe înclinarea lină a costişii, copaci roditori de toate soiurile răsăreau dela brâu în sus, din fânaţul înalt şi înflorit; iar frunzişul lor puternic, cu clipiri de poleială verde închisă, se clătina domol în aerul limpede şi larg, sub adierile uşoare şi nevăzute ale unui vânt de răsărit; sub mângâierile aceloraşi adieri, fânaţul adânc se mlădia în valuri molatice, scânteieri de rouă aprinsă în lumină de soare... Glasul săc al ierburilor trezite de vânturi umplea depărtările şi fluturi rari, albaştri sau galbăni, ca atâţia fulgi de cer sau de lumină, însufleţeau văzduhurile cu zborul lor nestatornic...

Cu greu, dar totuşi urcai, ca înot, prin această mare adâncă de flori, până pe sprinceana înaltă şi arcuită a colinei. In fund, departe, spre apus, munţii peste care călcasem, se desfăşurau până dincolo de hotarăle ochiului, ca un nemărginit amfiteatru frământat parcă de valuri urieşe, peste a căror întindere viorie răsăritul aruncase un văl străveziu şi fin, ţesut din raze subţiri de soare... Jos în vale, Schitul se tupila după dese şi înalte pâlcuri de verdeaţă şi, numai prin rariştea frunzişului mişcător, albeaţa curată a chiliilor mai străbătea, sclipind pe furiş, până la mine; iar în deşertul cerului, crucea singuratică a turnului bisericii se înălţa neclintită, ca o stea scânteetoare tăiată pe un fund de azur... Spre dreapta, din văile umbroase ale munţilor Tazlăului, cu piscuri pierdute în pulbere de lumină, negurile albe se înălţau spre văzduhuri şi-şi topeau în aer creştetele lor, ca fumul ce s'ar râdica din o jertfă colosală, aprinsă de natură pe altarele sale, pentru atotputernicul său ziditor!... O fâşie cotigită şi lungă fără sfârşit de aburi străvezii şi albi însămna, din apus spre răsărit, cursul fără odihnă a Nichitului, şi numai sclipiri scurte şi fugătoare de lumină vie mai vădeau până la mine lunecarea lui grăbită şi fatală... Şi peste toată această încremenire strălucită şi

imensă, ca peste întâiele ape ale creațiunii, un singur spirit mai plutea... era spiritul meu... Și în sânul acestei firi răsărite ca sub puternicul « Fiat » al lui Dumnezeu, o singură inimă mai bătea... era inima mea!...

. . . .

Venisem la Schit cu hotărîrea să stau câteva zile, fără să pun la socoteală firea mea nestatornică și iubitoare de pribegie... Și când îmi aruncam ochii spre negurile munților din meazăzi și când închipuirea mea străbătea în taina lor adâncă și liniștită, mi se părea că ceva mă soarbe, că întreaga mea ființă se subție, ca suptă de o gură nevăzută și că nu rămânea din ea decât ceva săc și neînsuflețit. Niciodată n'am simțit mai aevea îndoita alcătuire a făpturii mele, decât atunci când am privit din depărtare taina ademenitoare a pustitului și a singurătății...

A doua zi dimineață, odată cu zorile, legănat de eterna gebea a Pisicuții, mă îndreptam spre tăriile neguroase ale munților din meazăzi.

SINGUR

— Domnule, îmi zisese părintele Ghermănuţă la plecare, nu era rău, să mai fi zăbovit dumneavoastră câteva zile la noi, că-i tocmai la primenitul luminii şi vremea poate să se schimbe; şi de v'a apuca ploaia 'n pădure, apoi are să vă fie greu de tot; şi mai ales, cum nu cunoaşteţi dumneavoastră drumul, se poate întâmpla să rătăciţi, că poticile se taie şi se încrucişează între ele, de nu le mai dai de capăt.

— Cu atâta mai bine, părinte Ghermănuţă, îi răspunsesem eu, încălecând, că doar n'am plecat de acasă cu gândul să merg pe drum bătut şi nici n'am făcut învoială cu stihiile, ca să-şi ieie căciula dinaintea mea; treaba poticilor, să se taie şi să se încrucişeze între ele cât or pofti, şi treaba luminii, să se primenească, dac'o gâdilă între spete.

— C'apoi drept ţi-oiu spune, domnule, că chisnovat om mai eşti.

De eram sau nu chisnovat, treaba părintelui Ghermănuţă; iar de nu-mi păsa de încrucişatul potecilor şi de primenitul luminii, aceasta era treaba mea. Şi cum să nu fi fost treaba mea, când mai ales desagii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga de care zăcuseră, şi-şi recăpătaseră din nou vechea şi îmbelşugata lor rotunzime . . . Pentru leafa pe câteva luni înainte, părintele Ghermănuţă îngrămădise, pe fundul unuia dintr'înşii, foi late de podbal rotund pe care stăteau aşternute şi mumificate, după cum pe fiecare le apucase

vremea şi le încremenise fierbinţeala vetrii, popoare întregi de zglăvoace căpăţinoase şi de boişteni cu ochii holbaţi. O legătură cu felii de pere şi de mere zvântate la soare, mai pântecoasă decât un egumen, ţinea cumpănă, în celalt desag, zglăvoacelor şi boiştenilor dimpotrivă; şi, tot pentru cumpăneală, împărţise părintele Ghermănuţă, de o parte şi de alta, ouăle răscoapte dela găinile unui sat întreg; iar golurile dintre calabalâcul meu de tot soiul erau îndeplinite cu nuci guralive, care, frecându-se între ele, tuşeau în cor şi în cadenţă, bătând parcă tactul gebelei legănate a Pisicuţii mele. Pisicuţa, de altă parte, nedumerită asupra gălăgiei ce se făcea îndărătul său, întorcea capul din când în când şi împungea cu botul în desagi, ca şi cum ar fi voit să pună nucile la ascultare; nucile însă, ca şi cum i-ar fi făcut în ciudă, tuşeau mai tare şi ţipau mai ascuţit. Iar de cumva se oprea în loc şi se scutura, voind să arunce cât colo acel bocluc de pe spetele sale, nucile ţipau şi mai ascuţit şi făceau o gălăgie infernală; şi astfel Pisicuţa, neputincioasă şi desnădăjduită, după ce stătea un minut pe gânduri, îşi relua, indignată, gebeaua întreruptă; iar nucile, scoborând glasul, tuşeau în cor şi în cadenţă şi băteau înainte, vesele parcă, tactul gebelei legănate a Pisicuţii mele. Vr'o trei pâni cu gingini aspre şi un şip de rachiu călugăresc, cu îngrijire astupat şi pus la loc mai de fereală, alcătuiau, cu îndestulare şi prisosinţă, proviantul de drum al pribegiei mele.

— Iaca, domnule, mai zisese părintele Ghermunuţă, vârîndu-mi şi o săcure în desagi, iaca, poate să aveţi nevoie de tăiet vr'un lemn pentru foc, ori pentru altăceva... nu ştii cum vine vremea în pădure, când pleci la drum, nu-i rău să te îngrijeşti de toate...

Bietul părinte Ghermănuţă!... Ar fi fost în stare să-mi deie şi rasa din spete... Atâta dragoste prinsese el pentru mine într'un timp aşa de scurt!...

— Foarte mulţămesc părinte Ghermănuţă, foarte mulţămesc, mai rămâi sănătos şi să ne vedem cu bine, zisesem eu, dând călcâie Pisicuţii.

— Să mergeţi sănătoşi şi Domnul să vă aibă în paza sa, încheese părintele Ghermănuţă închinându-se până la pământ şi râdicând mecaniceşte dreapta spre comanac ca şi cum ar fi voit să-şi iee căciula din cap.

Şi legănat de eterna gebea a Pisicuţii, mă îndreptam, odată cu zorile, spre tăriile dimpotrivă ale munţilor din meazăzi.

Iar când, din depărtare ca de-o bătaie de puşcă întorsei capul şi mă uitai îndărăt, zării pe părintele Ghermănuţă în poarta Schitului, stând încă neclintit şi uitându-se cu jind în urma mea; apoi cenuşiu şi mărunt, cum era, se topi în zarea cenuşie a depărtării . . .

Mergeam singur şi tăcut.

Respiraţia aburoasă şi nemărginită a nopţii aruncase un linţoliu subţire şi străveziu de neguri albe peste pârâul care, tremurând parcă de frig pe pietrele-i răci, luneca cu murmur grăbit, şi ca o îngustă năframă, întinsă pe lungul nesfârşit al văii largi, îşi pierdea cursul în taina depărtată a răsăritului.

Noianul de lumină trandafirie al zorilor cuprinsese tot cerul din calea soarelui ce se vestea, iar peste adâncurile albastre ale văzduhului ca nişte iuţi şi trecătoare gânduri amare ce ar fi umbrit în răstâmpuri ochiul nemărginit şi limpede al lui Dumnezeu, fulgi singuratici de nori albi, tiviţi cu lumină pe margini, lunecau molatic şi tăcut pe depărtate şi nesimţite adieri de vânturi . . . Firea toată părea cuprinsă de o solemnă încremenire şi florile răzleţe, care însufleţeau întinderea cu multe feţe a prundişului mort, sfioase şi nemişcate, îşi înclinau spre pământ fruntea lor strălucită, sub greutatea scânteietoare a bobiţelor de rouă... Ai fi zis că fecioarele îşi plecau cu evlavie spre închinare, în

templul sfânt al Naturii, capul lor virginal în fața Celui Atotputernic...

Iar spre tăriile cerului înalt, ca și atâtea făclii aprinse de făptură în cinstea ziditorului său se râdicau drepte și neclintite vârfurile ascuțite ale brazilor poleite de întâile raze ale soarelui curat și răce...

Și glasul de pretutindeni al tăcerii sfinte și neturburate, ca și-o cântare umilită de laudă, izvorîtă din adâncul inimii neprihănit al firii, se îndrepta, în accente misterioase, cătră îndurarea fără de hotară a Celui Prea-Inalt.

. . . .

Lăsasem de mult îndărătul meu orice urmă de viață omenească și, răzămat pe cunoștințele geografice ale Pisicuței, urcam în pas de voie și fără grijă suișul când mai răpede, când mai trăgănat al câte unei poteci, ce-și furișa șerpuitu-i umbros sub taina neturburată a pădurilor... N'am fost niciodată grozav de tare în știința gromovnicelor și nici în a mânii lui Damaschin; și putea prin urmare lumina să se primenească fără știrea mea oricât ar fi poftit, și tot fără știrea mea să-și încrunte cerurile sprinceana și să-și verse urgia lor asupra capului meu... Ceea ce însă începea să se adeverească, erau poticile, care — după spusa părintelui Ghermănuță — se încrucișau și se tăiau întré ele, de nu le mai dădeai de capăt...

Și deși în împrejurări grele filosofia nu m'a părăsit, cu alte cuvinte deși eram încredințat că și poticile, ca orice lucru în lumea asta, trebuiau să aibă mai la urmă un capăt și un sfârșit, totuși o nemărginită și neputincioasă ciudă mă cuprindea, când vreuna din ele, cu apucăturile ei de femee vicleană, mă purta după voie și de nas până la hotarăle murelor sau ale ciupercilor, ș'apoi deodată, ca și cum cineva i-ar fi tăiet capul, se curma, își dădea sufletul și murea la marginea vreunui desiș încâlcit și întunecos al pădurilor...

Ce să faci în asemenea împrejurări? . . . Stai nedumerit şi, cel mult, dacă-ţi este îngăduit să doreşti de a te afla şi tu sub pelea biblică a vreunui profet, spre a-ţi fi şi ţie dat să pui soarelui mâna în piept, să-l ţintueşti în loc pe ceruri şi să-l îndatoreşti de a nu se mişca un pas mai mult, până ce nu vei fi găsit o potică cinstită şi fără viclenie în suflet, care să te scoată cu ziua la vr'un limpeziş.

Astfel mă socotii foarte jignit de părtinirea dreptăţii cereşti, care hărăzeşte darurile atotputerniciei sale numai celor aleşi. . . Dar, în sfârşit, ceva trebuia să fac, şi făcui! mă lăsai la pronia întâmplării, un fel de zeitate oarbă, dar care vede mult mai bine decât zeităţile cu ochi şi cu care totdeauna m'am înţăles ca şi cu un vechi şi credincios prietin. . .

Mulţămită, deci, acestei zeităţi prielnice mie, mă trezii peste puţin cu Pisicuţa cu tot în inima unor codri de două ori seculari, de unde orice urmă de potică, aproape, dispăruse de sub copitele Pisicuţei. . .

Descălecai să odihnesc. . .

Şi de unde mă aşteptam ca fiorii reglementari de groază ai pustiului şi ai singurătăţii să-mi străpungă inima cu un fier aprins, dimpotrivă o linişte senină, un soi de cerească beatitudine îmi cuprinse fiinţa mea întreagă. . . O pătură groasă de întunerec greu îmi păru că se desprinde şi că mi se râdică de pe suflet şi de pe inima mea care, uşurată ca de sub lanţurile zgomotoase ale unei grele închisori, începu să bată în voie, cuprinsă de simţiri străine de dânsa până atunci. . . Şi de ce n'ar fi fost aşa? Oare nu scuturasem eu de pe suflet şi de pe inimă grijile cicălitoare şi ridicule ale vieţii de toate zilele? Oare din ochii mei nu se ştersese, ca prin descântec, priveliştea deşănţată şi vrednică de milă a nemerniciei şi stricăciunii omeneşti? Nu eram eu slobod să cuget, să simţ, să râd, să plâng, să ţip, să mă mişc; sau să mă dau de-a tumba, în toate chipurile şi după toate imboldirile nestrunite ale propriei mele firi? Cine avea mai

nemăsurată putere decât mine asupra nemărginirii mute și solemne a singurătății şi a pustiului? Mi se părea că firea întreagă, dela țânțar și pân' la urs, datoare era să cinstească în mine pe regele său atotputernic; căci singurul stăpânitor, de obârșie divină, eram numai eu, în ceasul acela!...

. . . .

Incălecai și începui a urca la deal pe drum aproape fără de urmă... Pisicuța se opintea din greu și răsufla des. Deodată se opri ca trăznită din mers și eu tresării ca deșteptat fără de veste din somn. O stâncă amețitor de înaltă și dreaptă ca un părete căzuse, parcă, năpraznic din cer și tăiase capul drumului pe care urcam la deal... Iar în timp ce eu mă scărpinam de ciudă, în creștetul capului și peste pălărie, Pisicuța fiindcă nu se putea scărpina și ea ca mine, cu copita, apoi cu potcoava și tot de ciudă scărpina și ea pământul din care pietre mărunte, măcinându-se și ciuruind, curgeau de-a rostogolul la vale.

Dar cum nu poți, cu ciuda și cu scărpinatul, să înduplеci pe o stâncă fără de inimă și fără de suflet, să ți se dea din drum în lături și să-ți deschidă calea mai departe, de aceea și Pisicuța şi eu, după o scurtă dar temeinică chibzuință, ne hotărîrăm să lăsăm încolo și ciudă și scărpinat şi să așteptăm cu răbdare voile mai blânde ale întâmplării... Ş'apoi era și timpul. Soarele mai că pășise peste răscrucile cerului și foamea, care se învârtește — se vede — în jurul omului, ca și soarele în jurul pământului, sosise și ea drept răscrucile stomacului meu și, fără îndoială că și drept răscrucile stomacului Pisicuței...

N'aveam dinții Sgripțoroaicei din poveste și, prin urmare, nu puteam sfredeli stânca răsărită în calea mea, spre a trece mai departe; de aceea hotărîi să mă opresc și să-mi fac aici zilnicul și obișnuitul meu popas. Descălecai, dădui jos toată povara din spetele Pisicuței, îi luai frâul din cap ș'o lăsai slobodă, spre a-și căuta de suflet, ceea ce de altmintrelea,

mă hotărîi să fac şi eu... Şi cum mă uitam în toate părţile, ca să fac mai de aproape cunoştinţă cu locul hărăzit mie de întâmplare pentru vremelnicul meu popas, mă încredinţai încă odată, că tot înţălepciunea întâmplării cârmueşte şi regulează rostul întreg al tuturor lucrărilor...

Dreaptă cum era stânca de parcă era trasă la cumpănă, avea totuşi jos şi cam la mijloc, o scobitură destul de adâncă, în care cineva s'ar fi putut adăposti în larg, pentru orice împrejurare. Pe cât de sus se pierdea creştetul ei acoperit de păduri în adâncul cerului, pe atât dela faţa poticii, în jos, se deschideau pe dreapta şi pe stânga, spre fundul pământului, două prăpăstii cu adâncimi fioroase, pleşuve, aspre, şi cu povârnişuri stâncoase, unde smeurişul lui Dumnezeu creştea în deplina şi neturburata lui voie; cu alte cuvinte, pe lângă proviantul meu de ouă, de zglăvoace şi de nuci, înlesnit mie de părintele Ghermănuţă cu atâta dărnicie, întâmplarea îmi mai punea la îndemână şi smeura răcoritoare şi îmbălsămată a munţilor săi... Foarte bine!... — Dar, mă gândeam eu, unde se află smeură şi stânci, acolo se ţin şi urşi; şi, drept vorbind, eroismul meu se simţea cam la strâmtoare, când mi 'nchipuiam, că vreun morocănos sihastru al pustiului putea veni la mine foarte grav şi pe patru labe, ca să mă întrebe de sănătate, pe mine, care n'aveam decât două!... Şi, într'un punct anumit, mi se părea chiar că smeurişul e vânzolit de o vietate puternică, ba... mi se mai părea că şi un mormăit, plin de rele prevestiri, străbate depărtările până la mine... Era vântul, care clătina întinderea trandafirie şi plină de soare a smidului de smeură şi poate că vreun brad sau paltin, cu încheieturile slăbite de bătrâneţe, se legăna scârţâind la suflarea aceluiaşi vânt... Din închipuire se naşte frica, din judecată bărbăţia... Cea întâi veşnic era cu mine, cea de a doua... mai pe apucate. Totuşi, până ce să-mi iau măsurile pentru ce era să fie mai târziu, găsii cu cale să-mi aşez în scobitura

stâncii tarhatul meu întreg şi să priponesc pe Pisicuţa într'o aşezătură mai largă şi plină cu iarbă înaltă, de pe povârnişul uneia din prăpastii; căci de-aşi fi lăsat-o slobodă, apoi fantastică, cum era, și iubitoare ca și mine de pribegie, s'ar fi luat după florile ce scânteiau pe nemărginirea prăpastiei, la lumina soarelui de amează, şi s'ar fi prăbuşit la vale de pe vreuna din nenumăratele muchii de stâncă, ce stăteau ascunse cu viclenie sub adăpostul de umbră neturburată al ierburilor înalte...

... Şi să fi îndrăznit cineva să tăgăduiască că toate cele nouă fericiri nu dăduseră peste mine!... Deslegai desagii, scosei dintr'înşii vestitul meu prosop şi, așternându-l pe iarbă, la intrarea vremelnicei mele locuinți, «in propatulo», cum ar zice antichitatea, îl râdicai sau, mai de grabă, îl scoborîi la treapta de față de masă... Am câte odată și eu toanele mele de lux; decât mi se întâmplă aceasta tocmai atunci, când lucrul se potrivește mai puţin... Iar când mă găsii aşezat turcește dinaintea îmbelşugatului meu ospăţ cu tot soiul de merinde, mă simții foarte nenorocit că nu am prilejul de a pofti la masa mea pe vreun nevoieş de rege sau împărat, care — odată macar în viața lui — nu s'a învrednicit să mânânce o singură frunză de potbal, cu zglăvoace cu tot, să guste rachiu călugăresc cu mirodenii de inipere și ismă creață, sau cel puțin să se fi lungit într'un cot, fără de grijă, pe iarba verde și înflorită de pe răscrucile pământului!...

Sfârșii ospățul meu cu mere zvântate și cu nuci, adică cu fructe şi, deci, după toate regulile înalte ale celei mai rafinate gastronomii. Strânsei rămășițele prânzului în desagi şi vârîi desagii în fundul scobiturii...

Nu ştiu cum, dar mă simțeam parcă « la mine acasă »; şi fiindcă oricine, la casa lui, trebuie să facă și ceva gospodărie, apoi, în lipsă de covoare de Persia, aşternui pe jos poclada de subt şea, răzămai șeaua în chip de pernă lângă

unul din păreţii lăturalnici ai scobiturii, aninai frâul la intrare într'o aşchie mai răsărită de stâncă; în alta, şi tot la intrare, acăţai mantaua; ba mi se pare că, cu un târş de brad, în loc de mătură, făcui şi ceva curăţenie pe dinaintea uşii. . . Şi dacă stăpâna ar fi fost acasă, aş fi crezut că întâmplarea îndreptase paşii lui Ulyse spre peştera zeiţei Calipso. . . Setea mă cuprinse: scoborîi în smeurişul din care Pisicuţa nu-şi arăta pe deasupra decât numai vârful urechilor şi, cu smeură îmbălsămată şi răcoritoare, o astâmpărai şi pe dânsa.

Tăiet în faţă de trufaşa şi imensa stâncă aeriană, încins pe laturi de cele două prăpăstii, ar fi trebuit, ca să pot merge mai departe, sau să mă înalţ la ceruri zburând, sau să mă scobor în Tartar de-a rostogolul; dar fiindcă nu eram gata încă pentru niciunul din aceste două soiuri de călătorie, amânai pentru mai târziu şi pe una şi pe alta. Rămăsei, deci, locului; cu alte cuvinte, deşi aşi fi putut ieşi din încurcătură într'un chip oarecare, mă hotărîi totuşi să mă folosesc de adăpostul hărăzit mie de pronia întâmplării şi să aştept aici voile mai blânde ale ei. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, dacă jumătate din proorocirile părintelui Ghermănuţă, cea cu poticile, se adeverise, — de ce adică nu s'ar fi adeverit şi cealaltă jumătate, cu primenitul luminii? Căci luna, macar că e lună, dar mai la urmă e tot femee; şi să te ferească Dumnezeu de primenitul femeilor! . . . Cu ce mai de nori groşi şi nestrăbătuţi ochiului iscoditor nu era să astupe şi să zăvorească ea uşile cereşti ale sanctuarului său de misterioasă primeneală! . . . Câtă apă din văzduhuri nu era să-i toarne Sfântul Ilie din cap, spre a se lua şi a se curăţi de rugina groasă, lăsată de negurile nopţilor pe faţa ei bălaie şi în părul ei blond! Câtă hodorogeală de tunete, ce mai vânzoleală şi trăncăneală de pretutindeni nu era să zguduie, din temelie, gospodăria cerească! . . . Câte lumini nu trebuiau să-i aprindă fulgerele înaintea oglinzilor ei de senin, spre a-şi cerceta mai cu deamănuntul în ele greşurile

chipului său grăsuliu şi sprincenat!... Şi când te gândeşti că eu întru nimica nu eram vinovat să duc în spete urmările acestei cochetării cereşti!... Aprinsei o ţigară şi mă lungii într'un cot dinaintea vizuinii mele...

In golul înalt de subt picioarele mele, se întindea spre răsărit noianul fără hotar al munţilor pitici, ce-şi râdicau cu sfială, parcă, piscurile lor viorii în văpaia de aur a soarelui înflăcărat; aburi uşori şi străvezii, ca o reţea alburie şi subţire de aţă de paingăn, împânzeau imensitatea nemărginirilor deşerte... Albastrul şters al văzduhului topit apăsa greu peste pământ, iar sub arşiţa covârşitoare a mezului zilei, vântul adormise obosit; frunza codrilor nu se clătina şi tăcerea neturburată îşi întinsese pretutindeni neţărmurita ei stăpânire... Inima lucrurilor încetase de a mai bate şi o sincopă colosală ai fi zis că tăiase suflarea în pieptul urieş al Naturii... Moartea păşise, parcă, peste hotarăle vieţii şi viaţa se tupilase în adâncurile cele mai din lăuntru ale firii încremenite... Şi cine ştie câtă fiilosofie nesărată şi câtă poezie sforăitoare n'aş mai fi făptuit eu cu gândul în faţa amorţitei vieţi universale, dacă pronia cerească nu m'ar fi dăruit cu o nepreţuită însuşire: ori de câte ori mă găsesc în faţa priveliştilor mari ale Naturii liniştite, mă cuprinde numaidecât sau melancolia sau... somnul, două stări ale persoanei mele, între care, niciodată, n'am făcut deosebire; căci după cum melancolia e somnul sufletului, tot aşa somnul e melancolia trupului; şi fiindcă nu-mi era somn, mă hotărîi să rămân melancolic...

Umbra stâncii mele de adăpost înmormântase împrejurimile depărtate într'un soi de amurg prea timpuriu care-şi întindea liniştea sa neturburată până la hotarăle luminoase ale zilei, ce ardea încă în toată puterea caniculară a razelor soarelui... O suflare de vânt răzleaţă şi molatecă, furişându-se din ascunzătoarea-i răcoroasă de frunziş întunecos, se abătu fără de veste peste întinderea înflorită din faţa mea;

iar sub mângâierea-i uşoară şi trecătoare, florile îşi plecară spre pământ fruntea lor drăgălaşă, ca sub farmecul unei sărutări cu dor aşteptate; şi poate că ceea ce strălucea între foile albastre ale uneia din ele, era o picătură de rouă sau... poate chiar o lacrimă de bucurie sau de durere... Oare ziditorul a toată făptura n'a aşezat câte-o scânteie de viaţă şi de simţire în fiece lucru, dela om şi până la firul de năsip ?... De ce, dar, n'ar plânge florile sau nu s'ar bucura şi ele cu lacrămi de rouă şi de ce codrii nu s'ar tângui cu glasuri de vânt? Şi de ce încă, n'ar geme râurile cu eterne suspinuri de ape?... Şi era în ceruri atâta strălucire, pe pământ atâta linişte sfântă!...

Un sforăit puternic şi un nechezat ascuţit al Pisicuţei rupse firul melancolic al cugetărilor mele şi mă făcu să sar grăbit şi drept în picioare şi să alerg iute lângă dânsa; poate că simţise ceva... Cercetai cu deamănuntul împrejurimile... nu era nimic...

Ba cu una, ba cu alta, soarele se plecase simţitor în spre apus şi întunerecul peste curând avea să sosească. Mă pusei deci în cale să-mi iau măsurile pentru siguranţa deplină a popasului meu de noapte, lucru pentru care de altmintrelea aveam încă destulă vreme la îndemână... Securea părintelui Ghermănuţă, ajutată de puterea sălbatecă a braţelor mele, făcu minuni... In mai puţin decât s'ar crede, pădurile împrejmuitoare zăceau doborîte la pământ!... Şi, iarăşi, în mai puţin decât i-ar trece cuiva prin minte, în faţa peşterii mele şi pe întinderea trebuitoare, pădurile desfiinţate se prefăcură într'un val înalt şi nestrăbătut de trunchiuri de copaci, încâlcite, la un loc, cu crengile lor. Pari, lungi şi deşi bătuţi până la pământ, în mijlocul valului, străjuiau drept şi neclintiţi, cu vârfurile lor ascuţite, creasta sburlită a întăriturilor mele; iar între păretele stâncii şi unul din capetele arcuite ale valului meu, lăsai o strâmtă deschizătură, ca loc de intrare şi de ieşire. Apoi târîi în

lăuntru un munte întreg de vreascuri şi de uscături, care ar fi fost în deajuns să hrănească pentru veşnicie focul ne stins pe altarele Vestei...

N'aveam chip, n'aveam cu ce, dar într'un par mai înalt aş fi aninat şi clasica înştiinţare, pe care Romulus cu atâtea mii de ani o înfipsese înainte de mine, pe zidurile cetăţii sale: *morietur quicumque transiliet moenia mea*... Şi iată-mă, deci, în stare să stau de vorbă, peste gard bineînţeles, cu orice sihastru morocănos şi cu patru labe al pustiului munţilor, ba chiar la nevoie, să am destulă vreme de a-i frige şi ochii cu tăciuni, de cumva s'ar fi încumetat la vreo călcare de domiciliu... Şi dacă mai pui la socoteală securea, adică toporul părintelui Ghermănuţă, şi cele şase focuri ale revolverului meu cazon, apoi înţălege oricine că mă găsii îndreptăţit, după ce-mi sfârşii treaba, să mă primblu, şuerând, cu mânile la spete, pe dinaintea iscusitelor mele isprăvi, şi să gust în pace deplină fericirile neturburate ale singurătăţii... Iar când cele de pe urmă raze roşietice ale soarelui de apus poleiau încă hotarăle de răsărit ale depărtărilor neguroase, deslegai pe Pisicuţa din pripon ş'o vârîi între întărituri; îi smulsei din smeuriş şi-i adusei, pentru noapte, un braţ zdravăn de iarbă fragedă şi înflorită, astupai intrarea cu trunchiuri de copaci bine înţepenite şi pusei cu chipul acesta, între mine şi pustiu, o stavilă nestrăbătută... Eram acasă la mine...

Curând scăpătă şi soarele după cele mai de pe urmă trepte ale apusului, iar Dumnezeu umplu în urma lui, cu întunerec, cupa imensă a haosului său, dela cele mai de jos adâncuri ale pământului până la marginile cele mai deasupra ale cerurilor... Şi formele schimbătoare ale lucrurilor se topiră şi se mistuiră în noapte ca într'o mare întunecoasă şi fără de margini... Ceasul de pace şi de linişte sună tăcut de pretutindeni, şi Firea amorţită îşi plecă spre odihnă capul său... Tăcerea îşi întinse adâncul tainei sale până la hota-

răle cele mai de pe urmă ale nesfârşitului, iar din înaltul cerurilor mâna îndurătoare a Celui prea puternic aprinse milioanele sale de stele și, cu lumina lor strălucitoare, călăuzea, pe drumul fatal al veşnicei sale pribegii, calea oarbă a pământului... Susurul domol, prelung şi nehotărît al tăcerii mute se râdică peste abisuri, ca o cântare fermecată de leagăn, și luminile dormeau duse pe braţe imense de întunerec... Iar peste tot şi peste toate, se aprinse la răsărit, ca o candelă de străjuire, luna plină a sfârșitului de Iuliu, și prin rarıştea neagră a pădurilor își trimese, până la mine, întâile luciri fantastice şi mişcătoare ale razelor sale argintii, piezişe şi răci... Imi descoperii capul şi, plecându-mi fruntea înaintea răsăritului, îmi făcui sămnul crucii.

Mă culcai și adormii repede.

Când mă deșteptai a doua zi, numai după o clipă parcă de somn, băgai de seamă, că soarele fusese cu mult mai harnic decât mine, căci se părea că se înălţase pe ceruri, în vârful degetelor, şi de peste întărituri, se uita furiş la mine, tocmai în fundul peşterii. Focul somonoros mistuia, fumegând, cel de pe urmă tăciune; Pisicuța, cu câteva fire de iarbă afară din bot, dormita pe toate cele patru picioare ale sale... Dădui în lături stavila dela intrare şi ieşii afară din... vizunie. Linişte neturburată în cer și pretutindeni! şi niciun vânt din cele patru nu-și părăsise încă culcuşul său, spre a învia codrii adormiți. Peste deşertul înalt şi plin de lumină al văilor adânci, numai gaia, cu ţipăt flămând și ascuţit, spinteca văzduhurile ca o săgeată neagră şi iute. Şi deşi ziua era la început, soarele totuși ardea cu o putere și prevestea o adevărată zi de cuptor. In zadar cercetai cu privirea întinderea cerurilor până la cele mai depărtate margini ale sale: nicio pată de nor nu plutea peste seninul albastru și limpede. Soarele își acoperise fața cu un zăbranic de aburi roşietici şi stihiile păreau că plănuesc ceva în încremenirea lor. Astfel luai hotărîrea să mă astâmpăr locului,

până se va alege la o parte. Potrivit, aşa dar, acestei hotărîri, urma să îndeplinesc, pe ici pe colea, unele lipsuri ale vremelnicii mele gospodării. Priponii pe Pisicuţa într'o aşezătură cu iarbă înaltă, mai largă şi pe îndelete aleasă; doborîi din nou la pământ alte păduri seculare; şi, cu trunchiuri, pe care nu mă pricep, cum de le mai putea pământul geui pe spetele sale, lărgii şi înălţai întăriturile mele, până la punctul de a nu-i mai da mâna sfântului soare, să mi se oglindească înlăuntru, decât doar la amează. Vânturile trebuiau să-şi sfărâme furia lor vijelioasă de neclintirea zidurilor de lemn ale Genuclei mele; şi fie că Ciclopii vor fi lăsat sau nu vor fi lăsat urme de trecerea lor pe pământ, ştiam însă că cerurile şi pământul vor trece, dar . . . întăriturile mele vor rămânea! . . . Oricum, dar mă simţeam mândru, şi încă cu drept cuvânt; de aceea păşii mai departe spre îndeplinirea altor lipsuri deopotrivă strigătoare la cer. Ştiam eu, de pildă, câtă vreme era să stau locului? Ş'apoi proviantul, pe care-l aveam la îndemână, era să-mi fie deajuns? . . . Atâtea probleme, care se cereau dezlegate numai decât. Inarmat deci până în dinţi, şi cu parul cel ascuţit în dreapta, plecai în pădure după ciuperci . . . Peste puţin mă întorsei cu desagii plini de hribi, de râşcovi şi de nicoreşti; cât despre zmeură, dacă mi-ar fi fost sete, n'aşi fi avut decât să întind mâna şi s'o culeg chiar de sub labele ursului. Dar ceea ce băgasem de samă în toiul tuturor acestor îndeletniciri ale mele, era dragostea ce prindeam, văzând cu ochii, pentru viaţa de sălbatec . . . Ba, fu chiar un moment, când n'aşi fi putut spune cu siguranţă, dacă vreodată fusesem în altă stare, decât în cea de faţă; şi dovadă despre aceasta e că uitasem cu desăvârşire deosebitele forme ale nasului deosebiţilor mei prieteni din lumea cealaltă. Şi mi se părea mie că tot ce trăise altădată sub ochii mei nu putuse fi decât fantasmagoria bolnavă a unui vis, sau cel mult amintirea neguroasă despre lumea fosilelor

vreunei depărtate perioade geologice, despre care sau citisem undeva, sau îmi povestise cândva vreun funebru iscoditor de oseminte vechi şi antediluviane! . . .

Dimineaţa trecuse călduroasă şi sosi de ameaza ucigător de arzătoare. Soarele îşi râdicase de pe faţă zăbranicul său de aburi roşietici, şi ajuns în răscrucile cerurilor, îşi cumpănea, parcă, neclintit, pe albastrul şters al adâncurilor, discul său alb de lumină topită; iar din ceruri peste pământ, ca din o sită imensă, mâni colosale şi nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor . . . şi pământul părea cufundat într'o genune de flacări . . . De prin adâncul văilor, de peste înălţimea coamelor codrului, de pe întinderea scânteietoare a smidurilor înflorite, valuri străvezii de aburi sclipitori se râdicau în unde creţe, şi, tremurând în zare, se topeau în văpaia înaltă a cerului aprins . . . In turbarea ei canicular, arşiţa mezului înflăcărat al zilelor de Iuliu muşca cu dinţi de foc de pretutindeni şi îşi ostoia setea sa covârşitoare cu cele de pe urmă picături de viaţă, umede şi vii, sorbite din vinele adânci ale lucrurilor . . . Şi de pretutindeni, toate, într'un susur nedesluşit, sfârâiau a uscăciune! . . . Codrii urieşi, ca o mână de vreascuri netrebnice, se zvârcoleau neputincioşi şi ţipau de usturime înăduşită, sub văpaia incendiului universal. Greerul, cântăreţ neobosit al zilelor de vară, amuţise istovit, sub umbra înălţimii ocrotitoare a ierburilor; veveriţa pusese frâu neobositei sale zburdălnicii şi, cuprinsă parcă de neclintirea prefăcută a morţii, îşi mistuise fiinţa sa în încheietura umbroasă a unei crengi aeriene. Gaia nu mai spinteca văzduhurile cu ţipăt, flămând şi ascuţit, vântul nu mai clătina frunza pădurilor şi niciun fulg de nor nu mai îndrăznea să brăzdeze cu umbra-i subţire înălţimile aprinse ale împărăţiei focului . . . Cât despre mine, lungit, cum stăteam în fundul cel mai adânc al peşterii mele, fără teamă de priviri iscoditoare, îmi făceam socoteală, cum aş putea împărtăşi

posterităţii depărtate deosebitele simţiri, pe care le încearcă cineva, când e aruncat de viu şi fără pacate, în gurile de flăcări ale Tartarului! Şi fiindcă Pisicuţa, din iarba înaltă, în care stătea înmormântată până la gât, sforăia desnădăjduit, mă dusei s'o desleg din pripon şi s'o aduc între întărituri. Nu mă putui, totuşi, opri de a nu mă desfăta o clipă privind la lupta uriaşă, ce se încinsese între ea şi o muscă mare cu spetele lucitoare şi verzii care năzuia, numai decât, să se adăpostească de arşiţa dogoritoare a soarelui, în umbra umedă a uneia din nările ei. Şi cu greu ai fi putut hotărî, care dintre amândouă erau mai iscusite în strategie, — musca sau Pisicuţa? Căci, dacă Pisicuţa îşi apăra nasul, scuturând din cap în toate părţile, musca nu mai puţin, cu o preciziune vrednică de cea mai desăvârşită balistică, ochea şi prindea nasul Pisicuţei din zbor şi se înfunda, cu iuţeala unei săgeţi, în adâncul uneia din nările ei; atunci Pisicuţa sorbea şi îşi umfla pieptul său puternic cu jumătate din atmosfera pământească; iar când aerul, astfel sorbit, era înapoiat cerului sub forma ruptă şi zguduitoare a unei furtunoase note de trombon, musca ţâşnea zăpăcită din nasul Pisicuţei, şi îi trebuia vreme până să se desmeticească şi să se descurce din ierburile încâlcite, în care fusese aruncată, spre a-şi găsi din nou echilibrul de luptă... Dela o vreme, musca îşi schimbă planul de atac şi începu să bată părţile mai slabe ale citadelei, ca şi cum adică Pisicuţa n'ar fi avut nici picioare, nici coadă, nici dinţi şi, mai cu samă, darul nepreţuit de a-şi scutura cu atâta putere pielea spetelor sale, încât geniul strategic al tuturor muştelor universului, la un loc, ar fi rămas neputincios faţă de cutremurul prăpăditor al spinării şi al coastelor ei... Şi, deşi eram încredinţat, că în cele din urmă biruinţa va cumpăni spre partea Pisicuţei, mă hotărîi totuşi să intru la mijloc în această epopee măreaţă şi crâncenă ce se desfăşura ochilor mei, şi deslegând-o deci din pripon, o condusei, ca o altă zeitate

antică, sub egida-mi ocrotitoare, în lăuntrul sacrosanct al întăriturilor mele! . . . Iar pornirile războinice şi sângeroase ale muştei cu spetele lucitoare şi verzii se ostoiră la hotarăle umbroase ale pădurii.

Soarele păşise de mult, acum, peste creştetul stâncii mele de adăpost, şi înălţimile din apus îşi prelungeau răpede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă. Noaptea se vestea grăbită din adâncuri şi luna nu păşise, încă, dincoace de hotarăle răsăritului său. In schimb, însă, de sub marginile depărtate ale văzduhului de pretutindeni, nenumărate grămezi vinete de nouri posomoriţi, cu frunţi îndrăzneţe şi ameninţătoare, se iviră fără de veste şi împânziră într'o clipă, de jur împrejur, linia de împreunare a cerurilor cu pământul. . . Ai fi zis că imense şi negre urdii de fantome uriaşe urcau, în rânduri strânse, pe înalte trepte de haos, spre asaltul cel mai de deasupra al tăriilor cereşti. . . Un tunet răzleţ, răsărit din meazănoapte, răscoli clocotitor nemărginirile rotunde, şi un ropot fără întrerupere şi nedesluşit vestea, de pretutindeni, apropierea prăpăstioasă a artileriei cereşti. . . O puternică suflare de vânt trecătoare şi iute, ca un glas de pieire, strecurându-se printre frunzişuri, se stânse tânguios şi jalnic, în nesfârşitul umbros al depărtărilor. . . Vijelia îşi trimesese înainte pe cel mai ager dintre vestitorii săi înaripaţi. . . Şi de peste firea întreagă, până la hotarăle auzului, într'o clipă se râdică, pe mii de note discordante şi totuşi armonice simfonia înfricoşată a frământării şi a zbuciumului universal! . . . Puterile adâncului se treziseră de pretutindeni şi, sub ocrotirea oarbă a nopţii, îşi deslănţuiră asupra pământului îngrozit furia lor prăpăditoare. . . Uraganele umplură jgheaburile largi ale munţilor, şi, ca nişte imense puhoaie vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale; viforul şuera, gemea şi urla în răstimpuri cu glas acum de frunze spulberate, acum de codri zbuciumaţi, acum de munţi cu furie zguduiţi pe temeliile

lor de cremene eternă... Sclipirile neîntrerupte şi orbitoare de lumină frântă ale fulgerelor spintecau, pe linii fantastice şi nemărginit de lungi, întunecimile fioroase ale nopții înalte... Şi, între cele patru hotare ale nesfârşitului, întinderile oarbe tremurau cu răstâmpuri scurte de întunerec şi lumină albăstrie, sub licăririle fugătoare şi iuți ale focului ceresc... Fierbeau văzduhurile şi cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor, şi pământul înfricoşat se cutremura nemernic, până în cele mai din adânc ale temeliilor sale, sub ropotul de trăsnete care cădeau asurzitoare prin întunerec, ca nişte imense boambe de flăcări, şi spulberau, ca şi cum ai sufla într'un strop de țărână, frunțile de stânci îndrăznețe ale celor mai sumeți dintre munții săi... Şi sub svârcolirea fără de margini a frământării şi sub urgia întregului zbucium al făpturii, zăgazurile cerului se rupseră, jgheaburile adâncului se desfundară şi, din înaltul întunecimilor, se prăpăstuiră asupra pământului, cu şuer de aer sfâşiat, potopul greu al apelor cereşti. Şi gemătul vijeliei pustiitoare îşi amesteca simfonia sa de nimicire cu urletul rostogolirii clocotitoare a şivoaielor pământului... Iar sub urgia vijelioasă a apelor, stâncile, zguduite din înălțime şi zmulse de pe temeliile lor de veacuri, se rostogoleau prăpăstios în genunile adânci ale văilor... şi sub izbirea lor neîndurată, brazii trufaşi ai codrilor se frângeau cu glasuri de trăsnet şi umpleau depărtările întunecoase şi goale cu cel mai de pe urmă răsunet prelung al prăpăstuirii lor de veci!...

Cine ştie, dacă ceasul cel grozav al împlinirii vremurilor de apoi nu sunase acum şi dacă nu era scris în cărțile oarbe ale ursitei ca să se aprindă şi să ardă osia nemăsurată a lumilor, dela un capăt până la celălalt? Iar temeiurile firii să se prăbuşească şi să umple, cu pulberea lor măruntă, întunecimile goale şi fără de sfârşit ale haosului negru, din care puterea cuvântului dumnezeesc le scosese spre ființă?

Se poate... Toate se puteau; un singur lucru nu se putea: acela, anume, ca odată cu desființarea tăriilor făpturii, să se desființeze și tăriile mele... In zadar viforul, vijelia şi uraganele se izbiseră oarbe în clădirea zburlită de crengi urieşe a întăriturilor mele, căci nu izbutiră decât să se sfâşie şi să urle de durere și de ciudă... Și parii de sprijin ai îngrămădirii mele de păduri peste păduri, înfipt până 'n inima pământului şi înalți până în ceruri, cu vârfuri albe de dinți ascuțiți, râdeau prin întunerec de opintirile desnădăjduite ale neputinții lor; iar pe povârnișurile de epică amintire, calde încă de eroismul Pisicuței şi de pornirile războinice şi sângeroase ale muștei celei mari cu spetele lucitoare şi verzii, pânza deasă a apelor cereşti era sfâşiată în două de greabănul lung și îngust al muntelui meu de adăpost şi, cu iuțeală de vifor și cu clocotiri de tunete, se rostogoleau pe două părți spre genunile adânci ale văilor... Şi se rostogolea cu stânci cu iarbă, cu flori, cu zmeuriș, cu toate idilele şi iluziile Pisicuței mele, dar mai ales cu hribii, cu nicoreții, cu ciupercile, cu râșcovii și cu bureții de tot felul, pe care-mi întemeiasem nădejdea viitoare a întâmplătoarei mele schivnicii de mai târziu...

Cum însă sufletul meu niciodată n'a fost în stare să ducă prea multă vreme, în spete, povara ucigătoare a sublimului, și cum puterile întunerecului, în urgia răzvrătirii lor, izbise pe toate glasurile, clapele imense ale claviaturilor făptuirii, ași fi ajuns în cele din urmă să găsesc banală și monotonă această rodomontadă a stihiilor, dacă ele nu și-ar fi tras măsurile tocmai la timp... Poate să fi fost pe la cântători, când urletele vijeliei începură a-şi scobori glasul, şi zbuciumul codrilor a se mai potoli; un tunet răzleț încercă, din meazăzi, să mai răscolească clocotitor nemărginirile întunecoase, dar iute îşi stânse neputincios, în tăcerea nopții adânci, duruitu-i depărtat.... Artileria cerească scoborîse treptele văzduhului spre lumea cealaltă... Cineva trase parcă în

lături perdeaua neguroasă a norilor, şi, în întunerecul cel mai de deasupra al cerurilor, o poartă de senin limpede se deschise spre adâncimile umbrelor albastre, şi o stea cu lumina tremurătoare îşi cumpăni sfioasă parcă chipul său peste adâncuri... Numai şivoaiele apelor, nepotolite încă, își mai trimeteau de prin văi, până 'n depărtare, vuietul lor nedeslușit şi surd... Fiori iuţi de vânturi uşoare însufleţeau, în răstâmpuri neclintirea frunzișului negru, și picături de apă mari cădeau grele pe pământ...

Cu vreascuri uscate, puse mai dinainte la adăpost, aţâţai un foc urieş, şi întunecimile îngrozite fugiră să-şi adăpostească frica lor la marginile cele mai depărtate ale pământului; iar în bătaia luminoasă a focului, Pisicuța, înfiptă neclintit pe toate cele patru picioare ale sale, cu capul în jos şi cu urechile plecate, stătea nemişcată ca încremenirea unei statui de bronz, tăietă pe fund de întunerec; de pe vârful prelins al moțului său din frunte, cele de pe urmă picături de apă ale potopului ceresc se strecurau domol și rar şi, lunecând pe jgheabul strâmt dintre amândouă nările ei, cădeau grele pe pământ... Dormea și visa!... «Dormi în pace!» îi dorii eu în gând, aruncându-i poclada pe spete și închingând-o cu tafturul... «Dormi în pace!» Şi tot în pace mă hotărîi să dorm şi eu în fundul ticnit al vizuniei mele, după ce mai întâi aruncai pe foc, cu trunchiuri cu tot, crengile unui întreg codru de brazi, atâta adică cât să poată el mistui pân' a doua zi; și în pace prin urmare dormirăm pân' a doua zi; şi în pace prin urmare dormirăm până 'n ziuă şi eu şi Pisicuţa.

Iar a doua zi, când mă deşteptai şi mi-aruncai privirile peste împrejurimi, firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întâiaşi dată din sânul adânc al apelor creaţiunii. Atâta era de fragedă, atâta era de virginală! Soarele însufleţea, cu lumina de aur idealizat a razelor sale picăturile mari şi grele de rouă curată, care atârnau pe vârful negru-

verde al fiecărei frunze mici şi ascuţite de brad; ierburile subţiri şi mlădioase, sub greutatea aceloraşi picături de rouă, îşi plecau molatec fruntea lor în spre pământ; iar sub căldura soarelui dătător de viaţă, florile galbăne, albastre şi roşii, ca trezite din somn, îşi râdicau încet către ceruri, potirul lor strălucitor. Un val străveziu, ţăsut din fire limpezi de lumină trandafirie şi cer albastru, acoperea imensitatea solemnă a nesfârşitului, şi imnul tăcerii neturburate se înălţa de pretutindeni, cu o rugă de mulţumire, cătră ziditorul puternic a toată puterea... Numai greerul păgân turbura în răstâmpuri cu şuier pătrunzător, ceasul măreţ de rugăciune şi gaia, ca o săgeată neagră şi iute, spinteca văzduhurile largi cu ţipăt flămând şi ascuţit...

Deschingai tafturul Pisicuţei, îi luai poclada din spete şi, scoţând-o din întărituri, o priponii în zmeurişul pologit încă de ploile nopţii, dar care începuse a se râdica pe picioare sub razele acum fierbinţi ale soarelui înalt pe ceruri.

Ziua trecu. Trecu şi noaptea, şi altă zi lumină iarăşi cu strălucirea ei liniştea singurătăţii mele; şi altă noapte îngână încă, cu cântecul de leagăn al susurului său, căpătâiul somnului meu fără de visuri... Dar vine o vreme când Natura te soarbe cu atâta putere neîndurată în adâncul sălbătăciei sale, încât ţi s'ar părea, că sângele tău stricat şi păcătos a fost înlocuit în vinele tale cu sânge de vioaie şi ageră jivină a codrilor... Şi eu care mi se părea că plutisem patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi peste toate valurile fără de frâu ale tuturor potopurilor, aveam dreptul să mă uit ca spre o zare depărtată, la timpurile de altădată şi să privesc ca prin sită la chipurile şterse ale unei lumi pentru veşnicie înmormântată, sau cel puţin să-mi cercetez barba, spre a mă încredinţa că nu e nici albă nici până la brâu şi că prin urmare nici nu mă râdicasem la treapta vreunui Patriarh, ferit prin îndurarea proniei cereşti de pieirea a toată suflarea...

Cum însă lucrurile toate au un sfârşit în lumea asta, tot aşa avură sfârşit şi merindele mele; ouăle, nucile, pânea, zglăvoacele, merele, perele şi boiştenii fuseseră de mult desfiinţate: şipul cu rachiu îşi dăduse şi el suflarea sa cea mai de pe urmă şi numai câte un hrib sau nicoreţ se mai arăta răzleţ, pe ici pe colea, prin vălmăşagul imens al calabalâcului meu de tot soiul...

Iată pentru ce, privind cu jale la cei câţiva bureţi ce mai rămăseseră, mi se părea că mă aflu înaintea unor

Rari nantes in gurgite vasto...

din clasica anticitate... Atâta numai că, după ce la prânz îmi mâncai fripţi cei din urmă Troieni ai mei, nu mai avui măcar în gând putinţa de a mai glumi pe socoteala vreunei depărtate anticităţi oricât de clasică ar fi fost ea...

Când soarele scăpăta după amiază, mă hotărîi ca un alt Robinson să cercetez împrejurimile, spre a mă încredinţa de nu cumva vreo potică oricât de îngustă ar fi tăietă pe coasta prăpăstioasă a muntelui, sau cel puţin, dacă aşezarea locurilor n'ar fi priincioasă urmării mai departe, cu oricâtă greutate, a drumului meu întrerupt. Şi fiindcă Pisicuţa ar fi fost în stare să smulgă priponul şi să se ia după mine, apoi mă dusei şi desrădăcinând în munte o stâncă urieşă ce-mi căzu la îndemână, o răsturnai peste capătul priponului ieşit afară din pământ. Apoi, înarmat până 'n dinţi şi cu parul cel ascuţit ca unealtă de sprijin, plecai să dau ocol muntelui meu de adăpost... N'aş putea spune cum şi cât am mers; fu însă un moment când spre cea mai mare glorie a mea, băgai de seamă că Natura, pe lângă alte multe, mari şi foarte înalte însuşiri, mă dăruise şi cu cele mai de căpitenie talente ale celui mai iscusit dintre alpinişti... Altfel nu m'aş fi putut lămuri cum, fără să-mi pierd cumpăneala o singură clipă, mă trezii deodată, acăţat pe o aşchie de stâncă între cer şi pământ, de unde sub picioarele mele

prăpastia se deschidea neagră, fioroasă şi fără fund, iar deasupra capului păretele drept de stâncă îşi pierdea creştetul aerian în înălţimile albastre ale văzduhului... Totuş, fiindcă, cu oarecare chibzuială, se putea încă păşi înainte, păşii; şi iarăşi fiindcă cu oarecare îndrăzneală s'ar fi putut sări peste crăpătura adâncă dintre două stânci, sării; şi păşind acum cu chibzuială, acum sărind cu îndrăzneală, mă trezii pe muchea unei opcini pleşuve şi largi, la picioarele căreia munţii se tupilau zmeriţi ca nişte umilite şi sfioase straturi de verdeaţă.

Mă lungii într'un cot pe iarba moale şi spre sărbătorirea deplinei mele biruinţi împotriva stavilelor de tot felul, pe care codrul şi muntele mi le râdicase în cale, aprinsei o ţigară al cărei fum se înalţă prin depărtările albastre, până sub temeliile înalte ale stelelor lui Dumnezeu... Şi iarăş fiindcă de-a puterea fi, trecusem cu toată alcătuirea fiinţei mele, spre tagma isteaţă a jivinelor, apoi cu instinct ager şi fără de greş, neabătându-mă adică din cale cu un palmac măcar la dreapta sau la stânga, mă întorsei pe acelaşi drum la întăriturile mele, unde Pisicuţa mă aştepta nemişcată şi cu ochii ţintă în desişul în care mă văzuse mistuindu-mă... Un nechezat de duioasă mulţămire întâmpină din parte-i cu tremolo de bas profund, sosirea mea cu nerăbdare aşteptată.

Intunerecul sosi repede şi mai mult din obişnuinţă decât din nevoie, aprinsei focul reglementar de noapte; iar când dădui să scot din desagi sărăcăcioasa mea cină de sară mă încredinţai cu desnădejde că încetaseră, sărmanii, de a mai fi urechea de îmbelşugare a calului năzdrăvan din poveste... Dar, fiindcă flămând iarăş nu mă puteam culca, apoi aşa turceşte cum stăteam dinaintea focului şi cu nasul în tăciuni, mă ospătai şi eu după putinţă cu nu ştiu a câtea dumnezeiască « fericire », care glăsueşte că « cei flămânzi se vor sătura », şi potrivit aşa dar şi meşteşugului meu de dascăl de gramatică, mâncai şi mă săturai la timpul viitor.

A doua zi, în revărsatul zorilor, după o scurtă sfătuire cu Pisicuţa, în care îi dădui toate învăţăturile trebuitoare, de cum adică urma să calce şi să se cumpănească printre stâncile prăpăstioase ale coastelor muntelui şi, după ce mai ales căpătai încredinţarea că m'a înţăles şi că va fi următoare sfaturilor mele, îi aruncai pe spete şeaua şi peste şea vremelnica mea gospodărie; apoi, om şi cal, omul înainte şi calul în urmă de dârlogi, înaintarăm, pe căi neumblate, pe cele mai de deasupra ale tăriilor cereşti. Călăuziţi de chibzuială şi îmbărbătaţi de îndrăzneală ieşirăm la lumină... Iar, când pustiul larg al opcinii pleşuve, la care ajunsei întreg şi nevătămat, mă împresură de pretutindeni cu cercu-i rourat de verdeaţă scânteietoare, un dor fără de margini îmi cuprinse sufletul şi gândul meu se întoarse şi cătă cu jind înapoi, spre întăriturile mele părăsite, văduve şi pustii... Simţul duios al paternităţii pentru lucrul mânilor mele se răzvrăti în mine şi mă găseam vinovat, că de frica lipsei ciupercilor măturate de potop, schimbasem o viaţă patriarhală şi ticnită pe o pribegie fără de ţintă, cătră care păşeam pe nestatornicie şi oarbe trepte de necunoscut... Şi multă vreme aş fi întonat în gând jalnice eremiade pe ruinele trecutelor mele fericiri, dacă Pisicuţa nu s'ar fi însărcinat, să mă trezească din toropeala sentimentală, în care mă cufundasem... Smunci frâul fără veste, râdică capul în sus, privi ţintă spre zarea depărtată a opcinii, stătu o clipă nemişcată, apoi necheză uşor; şi iarăş rămase neclintită şi iarăş privi ţintă în depărtare... Mă sculai în picioare, de cum stăteam lungit, şi mă uitai cercetător spre unde-şi îndrepta Pisicuţa privirile... Nu zării nimic; erau însă lucruri, asupra cărora Pisicuţa nu se înşela niciodată, şi mă deprinsesem prin urmare a crede orbeşte în prevestirile ei... Trebuia deci să fie ceva sau cineva. Din adâncul tăcerii, răsăriră deodată mai multe lătrături şi, când întorsei capul spre partea aceea, doi câni, cât doi zăvozi de mari, se iviră

în fugă de după muchea depărtată a zării, şi veneau în goană nebună spre locul unde mă aflam eu... Iute sării pe spetele Pisicuţei şi-mi pregătii spre apărare parul ascuţit. Aproape în acelaşi timp, de după geana aceleeaşi zări, o imensă căciulă neagră, teşită la o parte şi curmată la mijloc, se arătă săltând în cadenţă şi suind, parcă greoi, pe trepte de aer, înclinarea apuseană a opcinii... apoi două picioare nemăsurat de lungi şi arcuite spre afară, prin a căror deschizătură se vedea, larg, priveliştea depărtată a munţilor dimpotrivă, se iviră numaidecât sub căciulă şi, înfigându-se pe rând şi la deopotrivă răstâmpuri, cu gigantice mişcări de compas, în iarba moale a opcinii, spintecau alene aerul, pe urma cânilor, îndreptându-se spre mine; o ghioagă groasă şi lungă fără sfârşit, cumpănită slobod în mâna dreaptă întregea cele câteva linii puternice ale chipului urieş, ce se desprindea pe zare. N'apucasem încă bine să mă aşez pe spetele Pisicuţei, când sosiră şi cânii şi lupta se începu crâncenă între cele două tabere duşmane... Eu, nu-i vorbă izbeam cu parul în dreapta şi în stânga, dar asta numai aşa de mântuială sau, cel mult, spre a mă mângâia cu închipuirea, că săvârşesc cine ştie ce mare ispravă de cavalerism medieval, că parul meu nu e mai prejos decât lancea vreunui Rinaldo, că Pisicuţa e, cel puţin, strănepoată în linie dreaptă a vreunui Bojardo şi că, eu însumi, preţuiam, măcar de două ori cât orice Orlando Furioso!... lucruri pentru care, întotdeauna, am avut o grozav de mare slăbiciune... De altfel, singură Pisicuţa era de ajuns ca să ţină piept biruitor tuturor cânilor universului... Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale cu aşa iuţeală de fulger scăpărau în toate părţile, trupul ei de şopârlă mlădioasă cu aşa iscusită strategie îşi punea pe fiece clipă, la adăpost, părţile slabe, încât înverşunarea crâncenă a duşmanului cu colţii de fier murea neputincioasă la marginea de potcoave oţelite şi de dinţi ascuţiţi ai cercului ei de apărare... Iar când, pe tromboanele largi

ale amânduror nărilor sale își revărsa, în sforăit de vifor, răsuflarea vijelioasă a pieptului său puternic, opcina întreagă se cutremura și zăvozii o rupeau de fugă îngroziți și. . . iar se întorceau la luptă. . .

— Hi! . . . potae! . . . auzii pe cineva strigând de departe. Era un cioban tăiet pe linii de urieși, care venea spre mine în fuga greoaie și care, cu gândul de a ostoi cânii, ţinea drept ghioagă, râdicat în aer, deasupra imensei sale căciuli, un întreg arbore strujit de coajă și de crengi, dar cu rădăcina neatinsă.

— Hi! . . . potaie! . . . Și pe fiecare silabă din cele patru ale strigătului său de tunet, o însămnase împungând de patru ori în sus cu ghioaga în văzduhuri! . . . Dar nu mai era nevoie, căci una din potăi, îndârjită de sosirea stăpânului său, se răpezi în pornire turbată și năzui să apuce pe Pisicuța de bot; dar Pisicuţa, care în mișcări avea agerimea gândului, iar în faptă iuțeala fulgerului, o și însfăcă din fugă cu dinții de după ceafă, o râdică în aer și începu a o scutura cu furie; iar când crezu ea că destul a scuturat-o, îi dădu drumul de sus și cânele se simţi foarte fericit s'o poată împunge de fugă și să se ascundă, schiolălăind, după picioarele lungi ale stăpânului său; celălalt câne, mai înțălept, socotise de cuviință să-și facă datoria, lătrând furios din depărtare.

— Da' bine, măi omule, zisei eu, când ciobanul fu lângă mine, ce dracu, voi păziți oile cu lupchi, ori cu câni? Aiștia-s curat lupchi, bre! . . .

— Da' bată-i pustia să-i bată, cucoane, că nu-s lupchi; da' iaca așa se răpăd ei, ori de-i om, ori de-i dihanie: d'apoi că și 'neata, drept ț'oi spune, c'amarnică vită de cal mai ai! . . .

— Da' nu-i niciun cal, măi omule. . . că-i curat iapă; numai cât îi iapă de cele de ţara Harapului și-i amarnică, ce-i drept.

— Amarnică, zău! . . .

— D'apoi şi cânii tăi, dacă se leagă de dânsa, aşa, nitamnisam! . . .

— Apoi, dă. . . câni nu-s? . . . Da' drept ţ'oiu spune, cucoane, că n'am mai văzut de când sânt, cal să înşfăce cânele cu dinţii şi să-l scuture pe sus; şi de-ar hi macar vr'un păcătos de câne. . . da' Chiperiu, aista, pune lupu' la pământ nu alta.

— A hi punând lupu', bre, da' nu iapa me; ia, vezi tu iapa asta? Intr'o iarnă trei lupchi o rupt cu dinţii; şi tustrei lupchii nu i-o putut face nici macar o sgâriitură.

— Aîîîra. . . Cucoane. . . Da' dă. . . a hi, zău, că-i amarnică tare. . .

— Da' ia să lăsăm vorba asta, măi omule, stâna voastră departe-i de-aici? . . .

— Uite, colo 'n vale, zise el arătând cu ghioaga spre apus, deacurmezişul opcinii. . .

— Ei, şi tu un' te duceai acu? Nu te poţi întoarce cu mine, să mă duci pân' la voi, la stână?

— D'apoi, dă, mă duceam până colea 'n Goşman după nişte oi; ghivorniţa de-alaltăeri noaptea ne-o cam răscolit turma şi ne-o răzleţit câteva meoare. . . Da' m'oi întoarce, că doar mai este vreme până' n sară.

Plecarăm: eu călare, ciobanul pe jos, şi cânii cât colea, la cuvenita depărtare de Pisicuţa.

— Da' cum se chiamă locurile pe-ici bre? întrebai eu, într'un târziu, pe cioban.

— Plaiul Jitioanii, cucoane; da' ce? n'aţi mai fost niciodată pe aici?

— Nu; n'am mai fost. . . şi nici acu' n'aşi hi venit; da' m'o prins pârdalnica cea de ghivorniţă 'n pădure, ş'am rătăcit poteca şi, uite, horhăiesc aşa de câteva zile, fără să ştiu unde mă aflu.

— Da'ţi hi umblat cu v'o treabă pe locurile aistea?

— Da' nici c'o treabă, măi omule... ba... adică cu treabă; sânt, chipurile, revizor peste păduri ş'am plecat cu revizia prin pădurari.

— Aşa... da!...

Sosisem pe muchea povârnişului de apus al opcinii şi stâna se zărea de vale, într'o poiană, ca la o bătaie de puşcă depărtare.

Cum începurăm a scobori, cânii ne şi simţiră şi începură a se înşira pe deal în sus, îndreptându-se spre noi, schiolălăind şi lătrând furioşi; ciobanul le ţinea calea cu ghioaga, nu atâta pentru a mă apăra pe mine de ei, pe cât spre a-i apăra pe dânşii de Pisicuţa.

— Bună ziua şi bun găsit, oameni buni, zisei eu, descălecând lângă stână şi adresându-mă celor câţiva ciobani tineri cari trebăluiau care încotro, dar mai cu samă unui baci bătrân, care, ajutat de un flăcăuan zdravăn, cu plete unsuroase şi lungi, turna într'o zăgârnă pântecoasă jântiţa caldă dintr'un ceaun negru şi larg.

— Mulţămim dumneavoastră, răspunseră ei toţi, cu glas greoi şi gros: — bine-aţi venit.

Şi fiecare-şi urmă, fără să se stingherească, treaba începută: care turna zăr pentru câni, într'un fel de chersin larg şi unsuros; care potrivea scoarţa întreagă a unui brad despoiat, pe acoperământul tupilat al stânii zdruncinate de furtună; care arunca de mămăligă un ceaun urieş, pe nişte lespezi înalte, orânduite ca nişte pirostri, în jurul unui foc viu de crengi uscate; care aşeza pe comarnic, ca să se zvânteze, un caş rotund şi mare, cât un pântece de patriarh...

— Da' venit-ai, mă Văsui, întrebă baciul cel bătrân, turnând jântiţă în zăgârnă, pe ciobanul care se întorsese din drum cu mine; — găsit-ai meoarele, mă?

— D'apoi c'am apucat să mă duc numai până colea 'n opcină, şi m'am întors cu dumnealui să-i arăt stâna; da' m'oi duce eu mai amu că doar mai este vreme până 'n sară.

— Apoi du-te, mă, şi vezi de nu li-i da, cumva, de urmă; să nu le hi spârcuit vr'o dihanie, dare-ar gălbeaza'n ele; du-te şi vezi prin poienile Goşmanului, ori a Răchitişului; de nu-i da acolo peste ele, urcă până'n dealu' Negru, că pe acolo aţi umblat cu oile înainte de ghivorniţă; ia cu tine pe Chiperiu şi pe Tataru, şi vezi de vină pân' desară.

Şi peste câteva minute, şi picioarele nemăsurat de lungi şi imensa căciulă neagră, teşită la o parte şi curmată la mijloc, şi ghioaga dintr'un arbure, cumpănită slobod în dreapta lui Văsui, şi cozile flocoase şi ţanţoşe în aer ale lui Tataru şi Chiperiu, se mistuiră după sprinceana înaltă şi verde a opcinii din răsărit...

Iar baciul cel bătrân, până ce nu-şi mântui de turnat jântiţa prin zăgârne, până ce nu le atârnă pe toate de câte un cui de lemn, ca să se scurgă fiecare în câte un budăi deosebit, până ce nu-şi clăti mânile cu apă şi le şterse de poala unsuroasă a cămeşii, încinse peste mijloc cu un chimir lat şi bătut cu ţinte de alamă galbănă, aproape nici nu se uită la mine.

Când însă îşi mântui treaba de un capăt, băgă toată mâna dreaptă, aproape până în cot, tocmai în fundul chimirului şi, gheboşindu-se oarecum, scoase o lulea de lut odată roş, dar înegrit acum de fumul cât suferise; şi tot din chimir, scoase afară un boţ de hârtie unsuroasă, în care avea tutun; desfăcu hârtia cu sfinţenie, înfipse în ea două degete, luă tutun şi puse în lulea; strânse hârtia cu îngrijire şi-o puse la loc, în chimir; apoi veni lângă foc, unde stăteam eu şi, luând cu aceleaşi două degete, un cărbune, fără teamă de muşcătura arsurii, îl aşeză metodic în lulea, deasupra prafului negru de tutun.

— Da'ţi hi viind de departe, domnişorule, mă întrebă el, cu luleaua între dinţi; — umblaţi cu treabă pe la noi? încheie el întrebarea, apăsând cu unghia policarului cărbu-

nele peste tutun şi scuipând cu măiestrie printre dinţi, deasupra focului.

— Şi de departe şi cam cu treabă; numai cât nu-mi era treaba pe-aici; ia ghivorniţa cea dealaltăeri noapte, m'o apucat în pădure, ş'am rătăcit potica; de nu dădeam peste Văsui al dumitale în opcină, cine ştie pe unde mi-ar fi mai steclit ochii!...

— Şi de-aicea, unde chitiţi să mereţi?

— D'apoi, dă, moşule, ştiu eu? ia, încotro se poate merge; când rătăceşti, rămâi în voia drumului, nu drumul în voia dumitale.

— De asta, aşa-i, domnişorule.

— Da'n sfârşit, aş vrea să ies undeva la lumină, moşule; pe unde s'ar putea merge la Tazlău?

— D'apoi, dă, domnişorule, drumuri or hi ele multe, numai cât îs toate cu depărtare şi-s locuri tari; ş'apoi după oara dealaltăeri noapte, s'or hi desfundat poticile şi nu s'or hi liniştit apele; da' apele ca apele; da' n'ai să poţi trece Tazlău' la vremea asta, că toate apele dau în el, şi-a hi viind devale cu schinare, ca un balaur...

— Şi-i departe Tazlăul de-aici?

— D'apoi că pe-aicea nu-i Tazlău; numai cât cracii lui îs pe-acolea pe-aproape; iaca, urmă el arătând cu mâna spre răsărit în două părţi deosebite, iaca, un crac iesă de colea, de sub Poiana Rotundă şi unul de dincolo, de sub Poienile Goşmanului; da' nu-i vorba de cracii lui, că doar n'ai să treci peste ei; ca s'ajungi la sat trebuie să treci peste Tazlău' cel mare, şi socot că nu l-ăi putea trece, că nu se ostoieşte el cu una cu două, când vine mare.

— Da'l trec călare, moşule.

— Da' te mătură Tazlău', domnişorule, ca pe-o aşchie, cu cal cu tot, răspunse moşneagul cu oarecare mândrie, atins parcă în amorul lui propriu; şi, pufăind odată din lulea, scuipă printre dinţi mai cu măiestrie şi mai departe peste foc.

— Bine, moşule, asta o s'o vedem noi; da' când a fi să plec mâni dimineaţă, o să te rog să-mi dai doi flăcăuani de-ai dumitale, care-or fi mai voinici, să mă ducă pân' în sat; o să le fac cinste şi lor şi dumitale.

— Auzi, mă Huţane, te-i prinde tu cu Sgribincea să-l duci pe dumnealui pân' în sat devale? zise el, adresându-se la un soi de doi atleţi, cari stăteau cinchiţi şi tăcuţi pe lângă foc, în aşteptarea mămăligii.

— Da' om mere, că doar i-o palmă de loc, răspunseră ei, fără macar să întoarcă capul.

— Ei, vezi, moşule, că ei nu se tem de Tazlău ca dumneata?...

— D'apoi, dă, ei nu s'or hi temând, c'aiştia doar îs de cei cari umflă şuvoiu'n braţe şi urcă cu el la deal.

— Da' dumneata crezi că iapa mea nu umflă şuvoiu'n braţe?

— D'apoi, dă, domnişorule, ştim noi ce-a hi mai umflând iapa dumitale? zise el sculându-se de jos; şi scuturându-şi de unghia policarului luleaua de scrum, o vârî la loc în chimir.

— Mă, Cârţă, urmă el, strigând către un flăcăuan lung, care de abia se cinchise şi el pe lângă foc. — Mă, Cârţă da' ce te-ai lăsat pe vine, ca'n ziua de Paşti? Ia vezi de-o ţâ' de mojdei, că, ia, Bedreag îi gata cu mămăliga.

In adevăr, Bedreag, un flăcăuan chipeş, cu pieptul puternic şi desfăcut, cu faţa dogorită de fierbinţeala focului, râdicase de pe lespezi ceaunul urieş şi, cumpănindu-l de toartă cu stânga, iar de fund sprijinindu-l cu dreapta, îl răsturnă spre o petică unsuroasă şi groasă, şi din tiparul lui negru şi fierbinte, se rostogoli, ca o stâncă ruptă din munte, o gigantică mămăligă, care-şi întinse imensitatea sa rotundă până sub gurguil opincilor lui Cârţă. Cârţă se feri în lături şi râdicându-se, nu atâta după îndemnul moşneagului, pe cât ca să facă loc mămăligii în poiană, intră şi se mistui în fundul stânii.

— Da' unde, pacatele a mai hi și cel usturoi, moș Căpățână? unde, naiba, l-îndosiși, de nu dau peste el? se auzi Cârță din fundul stânii, strigând cu glas trăgănat și gros cătră moșneag.

— Ia vezi, mă Cârță, să nu te apuce de nas de sub cel chersân crăpat; ori, vezi, că l-or hi mâncat pâșii as'noapte și te-or hi lăsat cu dinții la stele. Și vezi, de mai închipuie și ceva pentru musafiri, că doar nu ți-a hi mas numai ție șoarecii în pântece.

Peste puțin, Cârță se arătă cu două scafe mari de lemn, una aproape plină cu mojdei, alcătuit din apă cu usturoi ucis cu coajă cu tot, alta cu felii mari de urdă și de caș, într'o baie până la mijloc de zăr cald.

— Da' unde-i lingura, măi uititule, băgă de samă moșneagul, când puse Cârță scafele lângă mămăligă. — Ori crezi că-i toată lumea ca tine, cal, să-și moaie botu'n zăr și să beie?

— Ce nu dai pace băietanului, moșule? zisei eu, adresându-mă moșneagului.

— He! He!... C'apoi, doar, unu-i Cârță Abrudeanu, sireacu'. Când își primenește opincile, din Paști în Crăciun, ori s'alege c'un picior desculț ori cu târsânele bălălăind; da' de 'nfulicat, nu mai are păreche pe fața pământului.

Și Cârță iar se mistui în fundul stânii.

— Da' unde puseși lingura, moș Căpățână? se auzi Cârță strigând din nou către moșneag.

— Ia vezi, mă, c'a fi pe comarnic, printre cei cași.

Și Cârță se întoarse cu o lingură lipovenească, scurtă'n coadă și lustruită cu roș, în formă de lingura zânii, pe care o vârî în zăr printre făliile de urdă și de caș.

Bedreag scoase din brecinar o ață lungă și groasă, și c'o destoinicie de matematic, apăsă meridiane și paralele pe hemisferul cald al mămăligii și mămăliga se desfăcu, risipindu-se în fierbinți... corpuri geometrice.

Şi făcându-se toţi roată împrejurul mămăligii, îşi trase fiecare, în spre dânsul, partea sa; iar moş Căpăţână aşeză la mijloc scafa cu mojdei.

— Da'ţi ospăta o ţâ' şi 'neavoastră, domnişorule, zise el, îndreptându-se spre mine, care stăteam mai deoparte, şi aducându-mi într'o mână o bucată de mămăligă, iar în cealaltă scafa cu făliile de urdă şi de caş.

— Bucuros, moş Căpăţână, oi ospăta; numai cât se vede, că dumneata mă iei drept Chiperiu, ori Tataru, de mi-aduci mâncare deoparte; ia pune, te rog scafa şi mămăliga mea colo, la rând cu dumneata; se vede că mie nu vrai să-m dai mojdei?

— Da' ne rugăm de iertare, domnişorule, noi chiteam că...

— Rău chiteai, moş Căpăţână, zisei eu, tăindu-i vorba, — rău de tot; şi, drept pedeapsă că ai chitit aşa de rău, o să mănânci dumneata partea mea de caş şi eu partea dumitale de mojdei.

Şi mă aşezai turceşte între Cârţă şi Bedreag.

— Da' poftim, domnişorule, zise moşneagul, scărpinându-se peste căciulă în creştetul capului şi aşezându-se şi el la rând, — bucuros, — poftim, numai... dă...

— Dă, ne-dă, ia să te văd, cum mănânci dumneata, moş Căpăţână, mămăligă cu urdă, că uite eu cum mănânc mămăligă cu mojdei.

Şi după toate regulile celui mai deplin comunism începui a mânca... Multă vreme însă, după aceea n'am mai mâncat mojdei cu mămăligă...

Şi moş Căpăţână, cunoscându-se greşit, muşca tăcut din mămăligă şi din caş, sorbind zăr cu lingura cea roşie şi scurtă 'n coadă.

— Ei, hai, moş Căpăţână, gustă şi dumneata din mojdei, că doar eu am glumit; mai lasă cea urdă, că-i fi sătul de frupt de oaie.

— Da' poftim, domnişorule, poftim, că noi mâncăm de toate; dă... chiteam şi noi să-ţi dăm bucate mai subţiri.

— D'apoi mai subţiri decât mojdeiul, moş Căpăţână, ce bucate mai vrai! Uite, apă goală cu mămăligă caldă.

Şi moş Căpăţână începu a întinge şi el în mojdeiul pe sfârşite.

Când ne lungirăm, ca după masă, care 'ncotro, pe unde găsirăm oleacă de umbră, moşneagul veni lângă mine, care mă aşezasem între Huţan şi Bedreag, şi aprinsesem o ţigară. Moş Căpăţână îşi scoase şi el, cu ceremonialul obişnuit, luleaua şi hârtia cu tutun din chimir.

— Ia fă 'ncoace cea hârtie, moş Căpăţână, zisei eu, întinzând mâna spre moşneag.

Imi dădu hârtia; scosei un pachet de tutun, căci aveam îndeajuns, îl desfăcui şi i-l pusei în hârtie.

— D'apoi aista a hi de cel bun, domnişorule, observă moşneagul uitându-se cercetător la tutunul ce-i dădusem.

— Bun, rău, pune şi dumnaeata în lulea şi trage-i, că doar tot fum are să iasă.

Ceea ce moşneagul făcu, fără să-l mai îndemn de două ori.

— Dacă nu v'ar hi cu supărare, zise moşneagul, lungindu-se într'un colţ şi uitându-se ţintă la mine, v'aşi întreba de ceva.

— Nicio supărare, moşule, de ce să mă supăr?

— Parcă v'aşi hi văzut undeva; nu sânteţi dela Cheatră?

— Ba drept de-acolo, moşule; da' cum se face de mă cunoşti dumneata dela Piatra?

— D'apoi n'aţi aparat dumneavoastră cu Enescu, la giuraţi, amu un an, pe nişte hoţi care-o fost prădat o stână? Lucrul era adevărat.

— Ba da, moşule, da' ce-i cu hoţii aceia şi cu stâna?

— D'apoi că doar stâna noastră era cu paguba şi tot cu paguba o şi rămas; că doar hoţii o scăpat basma curată, ca nişte fete mari; şi tot noi şi cu vina şi cu gloaba.

— Așa-i moșule, mi-aduc aminte; numai cât eu nu-s advocat; ia, mă luase și pe mine, așa, lude printre călărași, că doar la giurați și dumneata poți fi advocat. Da' blăstămul cel de Enescu, acela o 'ntors capul giuraților, de i-o făcut scăpați pe tâlhari, c'acela știe toate șurubăriile și-ți face din alb negru și din negru alb.

— D'apoi că și dumitale, cum îți mai melița gurița de parcă-ți sufla Aghiuță la ureche, nu alta, — zise moșneagul clătinând într'o parte și în alta capul, cu căciulă cu tot, în semn de mustrare; și pufăind odată din lulea, scuipă printre dinți, până peste gurguiul opincilor lui Bedreag.

— Ei, și nu cumva, pentru asta ai să-mi porți ponos? Ce vrai, moșule? Așa-i legea: orice vinovat trebuie să aibă un apărător și, dacă scapă, norocul lui.

— D'apoi, vezi că legea-i proastă: cine-o făcut-o n'o avut cap, domnișorule; eu chitesc că giurații aceia își puși acolo numai ca să le dee drumu' hoților.

Și fiindcă, de-aș fi discutat cu moșneagul în contradictoriu, mă temeam să nu mă rămână, schimbai cu meșteșug firul vorbii, fără să schimb și tema.

— Și hoții erau de pe-aici de pe-aproape? i-ați cunoscut?

— Da' cum nu, domnișorule; niște potlogari din Calu-Iapa... feciori — chipurile — de gospodari... ne-o golit stâna de urdă și de caș, ba ne-o luat și câteva meoare, de le-o fript mai încolo, hăt, în pădure.

— Dă, moșule, unde-s bucate, și pagubă, încheiai eu sentențios; da' mă rog, apă de unde beți când vi-i sete? întrebai eu spre a schimba vorba.

— Apoi, ia de-acolea, din vale: este un șipot sub o rădăcină de brad; mă Huțane, ia răpezi, că ești mai sprinten.

— Apoi că mă duc și eu cu Huțan, moșule.

— Poftim, voia la dumneavoastră, domnișorule.

Și sculându-ne de jos plecarăm împreună; dar până să facă Huțan un pas, eu făceam trei, și totuși mergeam alăturea;

cu regula asta ajunserăm într'un desiș de brazi mărunți, în mijlocul cărora se râdica unul de două ori secular, de sub ale cărui rădăcini un fir subțire de apă limpede și rece se scurgea pe un jgheab așezat acolo de ciobani; băui până simții că am ucis setea, pe care mi-o deșteptase arșița sărată a usturoiului și, întremați, ne întoarserăm la stână, și eu și Huțan.

Schimbai priponul Pisicuței mai la umbră sub poala pădurii și tot la umbră mă lungii și eu, cu capul pe șea și, beat de usturoi, adormii într'o clipă.

Și cine știe cât ași fi dormit dacă un strănutat neobișnuit nu m'ar fi izbit drept în ureche. Când deschisei ochii și întorsei capul un țap c'o barbă de patriarh și cu niște ochi holbați, în floarea frunzei de varză, mă mirosea cu deamăruntul; și, sub emanațiunile nevăzute, dar puternice, ale usturoiului meu, scutura din cap și strănuta disperat. Turma sosise dela pășune și odată cu ea sosi curând și noaptea. Focuri se aprinseră în poiană, și peste puțin liniștea se întinse pretutindeni... Adormirăm cu toții. A doua zi în revărsatul zorilor, însoțit de Sgribincea și Huțan, apucai, peste munții din răsărit, drumul Tazlăului.

LA TAZLĂU

... Un pitic și doi giganți!... Cam așa înfățișare, cel puțin, trebuie să fi avut eu între Sgribincea de-o parte și Huțan de cealaltă, deoarece cu tot prisosul de înălțime ce s'ar fi cuvenit să-mi dea spetele Pisicuței, capetele noastre, a tustrei, nu se râdicau totuși în văzduh mai sus unele decât altele; ba, mi se pare chiar că fundul pălăriei mele, cu toate silințele ce-și dădea, nu izbutea nici într'un chip să se înalțe dincolo de curmătura căciulilor vreunuia din ei... Și până ce Sgribincea să-și deschidă odată lărgimea imensă a pasului său greoi și rar pe întinderea de mușchi verde a plaiului rourat, biata Pisicuță își cheltuia jumătate din gebeaua întregii sale vieți, țăsându-și iute la suiș mersul harnic și mărunt; și până ce Huțan să-și ia suflet, sorbind văzduhurile dintr'odată în pieptul său puternic, o întreagă vijelie s'ar fi putut alcătui din răsuflările la un loc, ce izvorau zgomotoase și răpezi pe nările înfierbântate și larg deschise ale Pisicuței, sub truda opintirilor la deal...

Iar când pe muchea verde a opcinii, ne întâlnirăm în față cu soarele ce-și înălțase deplin, peste sprinceana răsăriteană a pământului, discul său înflăcărat, chipurile noastre de umbră se lungiră în aer trecând pe deasupra stânii și se deșirară mistuindu-se pe zările depărtate ale munților din apus... Lumina răsăritului scălda fețele noastre și sub văpaia curată a ei, cei doi uriași se înfățișară transfigurați privirilor mele!

Cu atât de neînchipuit farmec se amestecau sclipirile de aur antic ale razelor soarelui în pletele lor negre, bogate şi lungi, aşa de fraged înflorite se arătau ochilor mei trăsăturile bărbăteşti şi pline de viaţă ale chipului lor puternic în bătaia de flăcări piezişe a răsăritului trandafiriu!...

Şi fiindcă Pisicuţa, ori de câte ori o lua prea răpede din loc, obosea numaidecât, o oprii un minut pe zare spre a-şi mai lua suflet. Huţan şi Sgribincea se opriră şi ei.

— Măi flăcăi, le zisei eu, când fu să plecăm din nou, — măi flăcăi, ia căutaţi de mai răriţi cel pas, că cu mersul vostru aveţi să-mi oftigiţi iapa până'n Tazlău; ş'apoi socot că Turcii nu ne-or fi alungând dela spate.

— Aşa-i, cucoane, da' vezi 'neata, că de-om mere aşa pe 'ndelete, apoi ne-apucă noaptea în pădure şi n'om mai putea trece Tazlăul cu lumină, că-i departe şi locurile-s tari.

— Noapte, ne-noapte, tari, ne-tari, voi să mergeţi aşa ca să nu-mi oftigiţi iapa; şi vedeţi, bre, de alegeţi şi voi un drum mai trăgănat, că — după ce văd eu înaintea mea — apoi avem de străbătut până 'n sat un tartar întreg de munţi şi mă tem să nu mă lese iapa 'n drum cu şeaua 'n spete.

— Apoi dă, cucoane, răspunse tot Huţan, pân'om da din sus de Preluce, în dreptul Rotăriei, om tot urca ş'om tot scobori, că până 'n sus de Preluce n'om putea mere pe vale, că-i valea strâmtă şi plină de stânci; da' de-acolo înainte, dac' a da Dumnezeu ş'om trece cu lumină peste Tazlău, apoi merem până 'n sat tot pe drum de hodină.

— Ş'o să suim multe dealuri, măi Huţane?

— Apoi urcăm numai pe Goşman şi pe Negru; ş'apoi suim pe Geamăna, de acolo apucăm plaiu' şi dăm de vale 'n Preluce.

— Da' ce mâncare-s Prelucele tale, bre?

— Ia nişte poene 'ntre dealuri, mai jos de Durău.

— Da' de ce Durău spui tu, măi Huţane? Eu ştiu că Durău-i la poalele Ceahlăului: ori poate-i fi umflat tu Ceahlăul

în spete, cu Durău cu tot, și l-ai strămutat pe meleagurile tale.

— Apoi a hi Durău şi pe-acolo, cucoane; da' la noi se cheamă Durău, unde curge apa 'n jos de pe stâncă, preț, așa, ca la două staturi de om înălţime.

— Da' ce ne-om face noi, măi Huţane, băgă de samă Sgribincea, dac'or hi revărsate Prelucile?

— Ei, ce ne-om face!... ia ce ne-am mai făcut, măi Sgribincea; ne-om vârî și noi în apă pân' la brâu ş'om ieși de vale 'n sat.

— Noi... da 'nealui?

— Ei!... 'nealui îi călare, și doar ştiu că nu s'a 'neca de calare tocma 'n Preluce; greu a hi pân'om trece Tazlău, că, vorba lui moş Căpăţână, a hi vinind cu schinare, ca un balaur.

— Bre, zisei eu după un minut de gândire, da' n'am putea noi să ținem, cumva coama dealurilor pân' la Prelucele voastre, fără să mai tot urcăm şi să tot scoborîm la tihărăi?

— Ba cum nu, cucoane, s'ar putea; numai vezi 'neata că lucru-i cu depărtare mare; din plaiu' Gitioanei ieșim în poenile Goşmanului, după aceea dăm pe la fundul Negrului în poenile Gemenii, apoi apucăm plaiu' şi scoborîm de vale în Preluce; numai, vezi 'neata, că asta-i treabă macar de două zile și noi n'om putea, că mâni trebuie să him înapoi la stână, răspunse Huţan, care citea ca pe carte geografia muntelui.

— Apoi, dacă-i așa, apucați și voi, măi flăcăi, pe unde știți; numai cât vedeți de mă scoateți și pe mine și pe iapă teferi pân' la Tazlău.

— Apoi dă, cucoane, așa chitim și noi, dac'a da Dumnezeu.

Şi fiindcă ei amândoi chiteau tocmai aşa, cum era să dea Dumnezeu, apoi după un minut de odihnă pe zarea dealului, descălecai şi începurăm a scoborî la vale.

Curând desimea codrilor ne sorbi în adâncurile sale nestrăbătute şi, rareori numai, câte un strop de cer albastru, sau

câte un fulg de lumină mai picurau răzleţe din înălţimile încâlcite ale bolţilor de crengi, peste umerii şi peste capetele noastre. Ploaia măturase de pe coastele muntelui orice urmă de potică, şi numai hogaşurile săpate de puhoaie se mai ţăseau iute între ele ca nişte tăeturi adânci, în prundişul galbăn al povârnişului răpede. Pe alocurea, arbori urieşi, a căror bătrâneţe şubredă nu se putuse împotrivi vijeliei de-acum câteva nopţi, zăceau răsturnaţi la pământ în toată nemăsurata lor lungime şi cu trunchiuri pentru veşnicie adormite şi cu crengi hrentuite în prăpăstioasa lor cădere, iezeau scoborîşurile încă umede şi lunecoase ale muntelui... Om şi cal trebuia, deci, să ne îndeletnicim cu sprintene mişcări de capre sălbatice, spre a sări sau pe deasupra sau spre a ne furişa pe dedesubtul neîndurat al stavilelor ce ne tăiau mersul... Şi de unde Sgribincea şi Huţan treceau dintr'un singur pas gigantic peste rotunzimea înaltă a brazilor răsturnaţi, eu dimpotrivă întrebuinţam toate meşteşugurile celei mai chibzuite cumpăneli, spre a trece teafăr şi nevătămat peste greutăţile de tot soiul, îngrămădite de vijelie în calea mea; cât despre Pisicuţa, care se deprinsese a se ţine de mine ca un câne credincios, o lăsasem slobodă şi ea, pentru a-mi dovedi că încrederea mea într'însa nu fusese zădarnică, apoi cu atâta pricepere îşi alegea linia de scoborît, cu atâta iscusinţă îşi înţepenea copita fină a piciorului ei subţire în lunecuşul viclean şi repede al povârnişului, cu atâta agerime şi uşurinţă trecea ca în zbor peste stavilele înalte ale copacilor din calea sa, încât chiar Sgribincea care dintr'un singur par ar fi străbătut prăpăstiile dintre doi munţi, nu-şi putu păstra obişnuita nepăsare, înăscută munteanului îndeobşte şi lui îndeosebi, şi minunându-se de o măiastră săritură a Pisicuţei peste un arbore răsturnat:

— C'amarnică iapă mai ai, cucoane, drept ţi-oi spune, — zise el sub imboldirea unei neprefăcute admiraţiuni; ia

uite, măi Huţane — urmă el, cum sare iapa naibii peste copaci, parcă are pe sarsailă în pântece.

— Mai aşa, măi!... Parcă-i de cele dela comedii; da' de unde naiba, dăduşi 'neata cucoane, peste vita as' de cal? C'amarnică dihanie de iapă-i, drept ţi-oi spune... Cu asta n'ai habar, că te scoate dela greu şi dela nevoie...

— Apoi, măi flăcăi, asta-i iapă din soiul lui popa Gheorghe din Călugăreni, răspunsei eu cu mândria cuvenită. Auzit-aţi voi de popa Gheorghe din Călugăreni ce soi de cai are?

— Din soiul lui popa Gheorghe!... Ehei!... apoi am auzit şi noi, cucoane, că popa acela are un soi amarnic de cai; amu pricep eu de ce zboară ca o ciută, peste copaci... Ii din soiul lui popa Gheorghe!... halal vită de cal!...

— Amu, adaugă Sgribincea, om vedea noi, măi Huţane, dac'are să zboare şi peste Tazlău, cum zboară peste copaci!...

— Da' asta zboară, mă Sgribincea, şi peste puhoiul Bistriţei, cu 'nealui cu tot, că doar asta-i curat pajură, bre, nu-i iapă ca toate iepele. Dacă-i de-a lui popa Gheorghe, ce-ţi mai baţi capu'!...

Dela sine se înţălege că eu, prin împuternicire din partea Pisicuţei, primeam în numele ei şi mă îngâmfam de toate laudele, ce cu drept cuvânt se aduceau atât neamului strălucit din care se trăgea, cât şi marilor ei însuşiri de pricepere, iscusinţă şi agerime.

Târîş, grăpiş, scoborîrăm Gitioana şi ne trezirăm în fundul strâmt al unei văi, prin care curgea cracul de meazăzi al Tazlăului; cu alte cuvinte, de pe întinderile senine, largi şi pline de lumină ale plaiului înalt, ne găsisem deodată, prăpăstuiţi în tainele pline de umbră şi întunerec ale fundului pământurilor!... încă un popas şi am fi sosit poate la locaşurile ticnite şi de veci ale celor ce nu mai sânt... Atât de neturburată tăcere ne împresura de pretutindeni, aşa de asemănătoare cu zborul umbrelor din altă lume, fluturau prin aer închipuiri uşoare de întunerec şi de lumină mută, aşa de

încruntat luneca în spre adâncuri cu ape posomorîte cracul negru al Tazlăului, printre maluri putrede de frunziş înalt, zăstit de veacuri în acea neţărmurită şi paşnică domnie a morţii!...

Sgribincea şi Huţan păşiră; eu făcându-mi vânt, sării, iar pisicuţa zbură peste lărgimea îngustă a apelor lui, care-şi curgeau neoprit şi răpede drumul lor în spre adânc... După un minut de odihnă, începurăm a urca spre plaiul Goşmanului cu aceleaşi stavile ca şi la scoborîtul Gitioanei, dar mărite prin însăşi împrejurarea suişului prea pieptiş şi lunecos; şi, cu toate acestea, Huţan şi Sgribincea în loc să se urce, păreau că scoboară; eu chemam în ajutor toate tufele, ce-mi cădeau la îndemână, spre a putea urca coastele frământate ale muntelui; iar Pisicuţa zbura pe deasupra stavilelor dealului ca un Grifon înaripat... Doar nu de geaba se trăgea ea din soiul vestit al lui popa Gheorghe din Călugăreni!... Când fu soarele la prânz, sosirăm şi noi în lumina largă a coamelor Goşmanului şi foamea ne şi călcă din urmă. Sgribincea îşi luă gluga din gât, scoase din ea câteva dărăburi zdravene de mămăligă răce, un coşcogea boţ de urdă învălit în nişte foi mari de brustur lat şi ceva sare din nodul murdar al unei petici; usturoiul, nelipsitul usturoi, se arătă la iveală şi el cu căpăţânele lui zdrenţuroase, pline de noduri şi mustecioase; apoi Sgribincea aşternu iarba plaiului verde drept faţă de masă, ne făcurăm roată 'mprejur şi, după câteva minute, eu cel puţin alene şi sătul, mă găseam răsturnat într'un cot pe muşchiul moale ca o saltea şi, cu ţigara 'n gură, priveam cu mulţămire de artist la pitorescul cu care surpăturile de mămăligă oacheşă, spăriete cu câte un strop de urdă albă, se rostogoleau la răstâmpuri deopotrivă de rari, ca şi spre fundul unor prăpăstii, în spre adâncul gâtlejurilor încă flămânde ale lui Sgribincea şi Huţan!

— Amu, zise Huţan, sculându-se de jos, frecându-şi cu mulţămire palmă de palmă şi făcând să curgă o ploaie

de ciuciuleţi negri în iarba verde a plaiului, — amu om putea mere, cucoane; doar om apuca să trecem cu lumină peste Tazlău, că de unde nu, apoi mânem în pădure şi noi n'om putea, c'avem grabă mare să ne întoarcem dimineaţă la stână.

— Da' sfârşeşte odată, măi Huţane, cu cea grabă a ta, zisei eu, prefăcându-mă cam supărat; ce tot grabă, grabă?.. Când te-i întoarce, pune şi tu din Tazlău un pas pe Geamăna, unul pe Goşman şi altul pe Gitioana şi, din trei paşi, iată-ne la stână... Ce tot grabă.., grabă?... Ia, mă rog, slăbeşte-mă cu graba ta; când om ajunge, om ajunge şi pace bună... doar ştiu că n'am să-mi oftigesc eu iapa pentru gustul tău; doar asta-i iapă de soi, bre...

— Dă..., răspunse Huţan, înţălegând gluma, chiteam şi noi... da' om face şi cum zici 'neata.

Sgribincea strânse în glugă rămăşiţele prânzului, îşi anină gluga în gât şi începurăm a scobori cu toţii spre pârăul negru, un fir subţire de apă, ce iesă supt de cele din urmă poale ale Răchitişului şi-şi face loc printre Goşman şi dealul Negru, până la vărsarea lui în Tazlău, mai sus de Duruitoare, la piciorul de meazănoapte al Goşmanului. Tăiarăm răpede peste dealul Negru şi, după un scurt popas dincolo de povârnişurile lui stâncoase şi răpezi, începurăm a urca spre plaiul Gemenei. Când începu soarele a cumpăni dincolo deamează, ieşirăm în largul plaiurilor acestui munte mai mărunt decât Goşmanul din stânga şi mai răsărit decât Şoimul de pe dreapta sa.

— Uite, măi Huţane, auzii deodată pe Sgribincea strigând: uite, măi, ori aceea nu-i Călina lui Drăgan din Rotărie?

Când întorsei capul spre unde arăta Sgribincea, zării în depărtare o femeie venind răpede şi sprinten dealungul plaiului spre noi.

— Ba chiar ea, răspunse Huţan, după un minut de cercetare cu privirea; da' ori ce-a hi căutând pe-aici, coţofana naibii?

— Dă, măi, știu eu? . . . Da' ne-a spune ea amu, când am lua-o la cercetare.

Femcia sosi lângă noi.

Și Călina lui Drăgan din Rotărie nu era tocmai o coțofană. . . Subțirică și năltuță, cu obrajii rumeni, rotunjori și grăsulii; cu sânuri, ce te împungeau în ochi de sub cămeșa-i albă, curată și deschisă la piept, dar înodată sub bărbie cu un șiret de arnici roș, ale cărui capete cu canafuri atârnau slobode în jos, cu o ademenitoare neregulă; cu părul ei negru, răscolit pe tâmple și pe fruntea-i netedă, cu o ispititoare neorânduială; cu cârpa-i. roșie de pe cap, întocmită cu măiestrie de mâna iscusită a întâmplării; cu ochii ei căprii și mari, însuflețiți de văpaia unui sânge pătimaș; cu gura ei mică și înflorită; cu dinții ei albi și cu nasul ei fin, drept și cu nări neastâmpărate. . . Călina lui Drăgan din Rotărie nu era tocmai o coțofană. . .

— Cale bună, fa Călino, zise Sgribincea tăindu-i drumul; da' unde, naiba, o plecași tu, fa, așa cu sloboda, de răsai tu din Rotărie tocmai pe Geamăna, parcă te-ai strămuta de pe vatră pe cuptor? Cum ai trecut tu peste Tazlău, fa Călino?

— D'apoi că l-am trecut eu Tazlăul de-amu vr'o trei zile, după bureți; da' m'o prins unda dincoace și n'am mai putut trece 'napoi.

— Și unde-ai stat tu, fa zvârlugă, așa singuratică trei zile și trei nopți dearândul? De-am hi știut noi, am hi venit să-ți ținem de urît, zise Huțan, turtindu-i ușor cu palma-i lată de urieș cârpa roșie de pe cap.

— Ei, unde. . ., răspunse ea, dându-i cu o lovitură mâna jos și fără a-l privi; unde? . . . ia m'am aciuat și eu pe Bratu, la Ilinca lui Florea, ș'amu plecasem la voi, la stână, după o ţâ' de urdă și de caș.

— D'apoi c'ai nimerit-o și tu Miercurea, fa Călino, zise Sgribincea scurt.

Și amândoi mi se păru, că se privesc în ochi cu înțăles.

— Da' du-te, urmă el, după o pauză, că moș Căpățână i-acolo și ți-a da.

— Da' voi un' vă duceți amu?

— Ia cu 'nealui să-l scoatem pân' de vale în sat.

Și numai atunci Călina își aruncă răpede privirea spre mine.

Călina lui Drăgan din Rotărie nu era de loc o coțofană.

— Da' cum o să treceți voi peste Tazlău, că vine din deal, mânia lui Dumnezeu; ai să te îneci ca un șoarece, măi Sgribincea.

— Da' nu te teme, fa Călino, că doar am mai trecut cu peste puhoiu' Tazlăului și nu m'am mai înecat.

— Vezi, macar, adăogă ea cu oarecare îngrijire, de-l treceți și voi pe la capătul dela deal al Prelucelor, din jos de Rotărie, c'acolo-i apa mai așezată și n'a hi șâvoiu' cu creastă.

— Ei, zisei eu, amestecându-mă în vorbă, și adică ce-i porți tu atâta grijă lui Sgribincea, fa Călino? S'a 'neca, s'a 'neca... nu s'a 'neca, nu s'a 'neca, și pace bună; cine ce are cu gustul omului? ... Cum i-a hi scris... Nu cumva ai să te apuci tu cu Dumnezeu la harță de dragul lui Sgribincea?

— Da' 'neata ce ai? — zise ea înțepat, cu un fel de mânie drăgălașă în ochi și cu o roșață și mai drăgălașă de vinovăție în obraji.

— Eu ce am? ... Eu n'am nimica... Numai cât tu, fa Călino, fiindcă, drăgăliță-Doamne, ești nevasta lui Drăgan, apoi ai prea multe drăgănele, încât ai de unde irosi și pe dealuri; ce păcat că nu cresc drăgănelele tale, fată hăi, prin cea iarbă verde, cum cresc fragii și căpșunele... Ce mai de lume s'ar strânge la cules drăgănele de pe urma ta! ...

— Și-i hi având poate poftă și 'neata? ... zise ea, plecând capul cam într'o parte și privindu-mă pieziș drept în ochi.

— Dă, Călino, fată hăi, mai ştii pacatele? . . .

— Ci, ia cată-ţi de drum, fa Călino, se auzi deodată strigând Huţan cu glas posomorît; dute 'n treabă-ţi, fa, şi nu ne mai zăbovi 'n drum, că doar noi avem de mărs, nu de plimbat, ca tine.

Şi aruncă spre Sgribincea o căutătură încruntată de mânie.

— Apoi meri sănătoasă, fa Călino, şi vezi de mai dă pe la noi, îi zise Sgribincea cu glas domol şi căutându-i galeş în ochi.

— Apoi să mereţi sănătoşi şi cu bine, răspunse ea, plecând.

Şi subţirică, şi năltuţă, şi sprintioară, cum era, se aşternu drumului pe plai. . . zbura, nu mergea.

— Hm! . . . mă gândeam eu, scoborînd valea trăgănată cu Pisicuţa de dârlogi, lui bietul Drăgan i-a cântat cucu'n spete când s'a 'nsurat. — Da' ce, naiba, ţi s'o lăsat negurile pe faţă, măi Huţane, îi zisei eu acestuia, cum mergea pe lângă mine tăcut şi posomorît.

— Dă, ia muierea asta. . . nu-i zi lăsată de Dumnezeu s'o întâlnesc şi să nu pat câte-o boroboaţă; parcă m'aşi întâlni c'un popă ori c'un iepure.

— Azvârle şi tu c'o mână de paie ori de ţărnă după dânsa, şi mântuie vorba.

— Da' bat'o întunericu' de muiere, că doar nu scăpi de pocinogu' ei cu una cu două. . . parcă-i un făcut cu muierea asta.

— Da' Sgrinincea tot aşa zice, măi Huţane?

— D'apoi că ce am eu cu Sgribincea? . . . Cine-şi cu treaba lui.

Sgribincea rămăsese puţin îndărăt şi nu ne auzea ce vorbim.

— Aşa-i. . . da' parcă, de când cu Călina, te uiţi cam chiorâş la el.

— Da' uite-se cine ştie, că eu doar nu-i port socotelile lui.

— Socotelile nu i le-i hi purtând, Huţane, da' mi se pare că-i porţi Sâmbetele...

Când ne uitarăm din întâmplare îndărăt, Sgribincea, ca la o zvârlitură de băţ, se pusese jos şi-şi lega târsânele dela opinci... Cum se făcuse, cum se dresese, că tocmai atunci i se deslegase târsânele şi trebuia să zăbovească, ca să şi-le lege; noi însă ne căutarăm de drum înainte şi, dela o vreme, nici nu-l mai zărirăm.

— Da' ia s'aşteptăm şi pe Sgribincea, măi Huţane, zisei eu peste puţin, voind a mă opri din mers.

— Da' lasă-l cucoane, că dacă şi-a lega târsânele, ne-a-junge el din urmă; să ne căutăm noi de-a noastre şi el de-a lui, că doar n'a hi având numai târsânele de legat.

— Bine zici tu, măi Huţane; ia să lăsăm pe Sgribincea să-şi lege târsânele 'n răgaz.

Şi ne urmarăm drumul la vale.

Intr'un târziu, ne călcă şi Sgribincea din urmă... era cam obosit... venise, se vede, prea răpede...

Formosus pastor Corydon ardebat Alexin.

— Bine, mă Sgribincea, zisei eu, când fu lângă noi; bine, bre, ce pârdalnica nu-ţi legi şi tu mai bine cele aţe?... Ai s'ajungi de râsul lui moş Căpăţână, ca bietul Cârţă...

— Aţele ca aţele, cucoane, da' i s'a hi rupt şi brecinariu, de-o 'ntârziet atâta, adăugă Huţan cu înţăles.

Sgribincea îi aruncă o privire încruntată.

Hotărît, că între Sgribincea şi Huţan era vr'o pricină mai din vechi... şi nu cred să nu fi fost amestecaţi la mijloc şi ochii căprii ai Călinei lui Drăgan din Rotărie.

— Da' a mai hi mult pân' de vale, măi flăcăi, întrebai eu, pentru a schimba vorba.

— D'apoi că n'a mai hi aşa mult, răspunse Huţan, că ia, s'aude cum vine Tazlău 'n vale.

De prin văi ajungea, în adevăr, până la noi un vuiet surd, nedeslușit și depărtat, asemenea vuietului plin de fiori, ce prevestește apropierea unui cutremur de pământ.

Soarele căta cam într'o parte, când intrarăm, din luminișurile largi ale plaiului, în umbra deasă a codrilor ce îmbracă văile de jos ale Gemenei; vuietul surd și nedeslușit al Tazlăului se schimbase în urlet clocotitor de ape vijelioase ce mânau dindărăt cu iuțeală de vifor surpăturile de stânci zmulse din scoborîșurile înalte ale drumului lor la vale și frământau cu zgomot înădușit bolovanii grei și nestatornici de pe fundul strâmt al albiei lor. Dela o vreme, sclipiri fugătoare și iuți începură a scânteia și a străbate până la noi prin spărturile de lumină îngustă ale rețelei de crengi umbroase, ce ne împrejmuia mersul... Era Tazlăul care, scăldat în raze de soare, își frângea strălucirea gălbie a undelor sale în curmezișul negru și încâlcit al rariștei de brazi. Peste puțin, sosirăm în valea lui strâmtă și plină de lumină, dar rămaserăm tustrei țintuiți pe loc... Pisicuța doar, singură, de mai îndrăzni să înfrunte cu suflet neturburat priveliștea înfiorătoare a vijeliei apelor, să se apropie cu o nepăsătoare obișnuință de marginea neastâmpărată a undelor și să-și ostoiască setea, muindu-și botu-i negru și fin în apa liniștită dintre doi bolovani mărginași...

Huțan se scărpina cu nedumerire, pe sub căciulă, în creștetul capului. Sgribincea, răzămat pe ghioàgă și tăcut, se uita în sus și în jos pe cursul pârăului, chibzuind cu ochiul un loc de trecut; eu, cu mânile la spete, făceam același lucru; dar nici Huțan nu se dumerea și nici eu și nici Sgribincea nu puteam hotărî un vad de trecere, nu pentru picior, dar nici macar pentru ochi!... Cu așa amețitoare răpegiune, cu atâta iuțeală de vifor se scobora din prăpăstiile depărtate ale munților și luneca la vale, pe povârnișul înalt al albiei sale, Tazlăul încruntat!... In zadar te-ai fi silit să-ți razămi ochiul pe lunecarea sclipitoare a undelor... In fuga

lor nebună, îţi smulgea privirea şi, neoprit, ţi-o târa fără de voie pe cursul lor vijelios... Iar noianul viforos, izbindu-şi apele de amândouă malurile înalte ale albiei, prea înguste pentru el, se răsfrângea spre mijloc spumegând şi alcătuia o creastă sumeaţă, ce luneca grăbită spre largul văilor cu sclipiri iuţi de raze de soare. Venea Tazlăul de printre dealuri, mânia lui Dumnezeu; venea Tazlăul cu schinare, ca un balaur, vorba lui moş Căpăţână...

— Cucoane, zise Huţan, scărpinându-se în creştetul capului şi pe sub căciulă, eu chitesc că n'om putea trece dincolo, că ne mătură Tazlăul ca pe-o aşchie şi te-i ineca, pacatele noastre, cu cal cu tot.

— Da' tu, mă Sgribincea, tot aşa chiteşti? îl întrebai eu pe acesta.

— Dă, cucoane, de noi ca de noi, că ne lăsăm pe apă la vale şi ieşim la mal, că doar îi ştim noi moarea Tazlăului; da 'neata n'ai să poţi trece, că te prăpădeşti.

— Ei, şi ce-i de făcut atuncea, măi flăcăi?

— Apoi dă cucoane noi chitim — zise Huţan, c'a hi mai ghine să te 'ntorci 'neata înapoi la stână şi să mai zăboveşti, acolo, pân' s'a mai ostoi mânia apei.

— Apoi asta nu se poate, măi Huţane, că doar eu nu-s suveică s'o tot dau hâţ încolo, hâţ încolo... Să trecem cum a da Dumnezeu, şi pace bună.

— Da' te 'neci, cucoane, răspunseră amândoi într'un glas.

— Măi flăcăi, ziceţi mai de grabă că vă strânge frica'n spete, când vă uitaţi la schinarea Tazlăului, şi că de geaba vă mai lăudaţi că-i cunoaşteţi moarea; iaca, dacă voi vă temeţi, căutaţi-vă de drum înapoi la stână, că eu am să trec singur călare.

Aceasta, bineînţăles, era din partea mea laudă goală; căci, mai la urmă, uitându-mă numai la iuţeala de fulger, cu care Tazlăul se părea că spintecă lumea în două, mă cuprindeau fiori de groază; decât stă în firea omului să-şi

îmbrace, câteodată, frica în vitejie şi curaj, după cum odinioară un. . . bicisnic erou de fabulă s'a îmbrăcat în piele de leu, ca să 'ngrozească lumea.

Sgribincea zâmbi cu neîncredere. Huțan îşi scărpină cu înţeles obişnuitul creştet al capului pe sub căciulă, şi începură amândoi a se uita lung, când la mine, când unul la altul, fără să zică nimic.

— Ei, şi adică ce vă uitaţi voi aşa, măi flăcăi, şi nu ziceţi nimic? Nu cumva credeţi c'am să mă întorc înapoi la stână, după vorba voastră, şi să horhăiesc coclaurile? Asta să vă iasă din gând, bre; hai, ori treceţi cu mine, ori cătaţi-vă de drum înapoi; măi, voi sânteţi mai fricoşi decât nişte iepuri.

Vorbă să fie! . . . decât apucasem eu, aşa, vitejia de coadă şi mă ţineam grapă de ea, cu toate că spetele-mi ţâţâiau de frică: îndărătnicia, însă, e lucru mare la om: vezi că te duci de prăpastie şi totuşi socoţi drept umilinţă de a te întoarce din drum înapoi. De altfel îndărătnicia a fost, poate, singura boală de care mi-amintesc să fi zăcut în zilele mele.

— Ei, măi, şi ce staţi voi aşa ca nişte momâi? Hai, ori trecem, ori nu trecem, zisei eu ca încheere.

Fără să zică nimic, Sgribincea îşi scoase gluga din gât şi se duse în pădure de-o mistui undeva; apoi se întoarse, îşi desfăcu şi el şi Huţan aţele dela opinci şi de unde până acum erau aduse în jurul pulpei, de astădată îşi înfăşurară cu ele strâns şi peste opincă, toată căputa piciorului, înodându-le cu îngrijire la glezne.

— Da' ce faceţi voi acolo, măi Huţane?

— Apoi înfăşurăm talpa cu târsânele, ca să nu lunecăm aşa tare pe bolovani.

— Va să zică tot trecem.

— Apoi dă, să trecem dac'om putea.

Pe cât mi-aduc aminte tremuram de-albinelea; decât nu mai era chip de dat înapoi.

— Cum mi-a fi scris, cugetai eu.

Câteodată e şi fatalismul bun la ceva; căci dacă nu tocmai curajul, dar cel puţin un soi de nepăsare vecină cu el se deşteptă în sufletul meu pe socoteala credinţei că nu se poate înlătura ceea ce este să fie, şi că vorba Românului: ce e scris omului, în frunte-i e pus.

Strânsei vălătuc mantaua şi surtucul, legai vălătucul cu nojiţele dindărăt la şea şi mă făcui sprinten pentru orice împrejurare; strânsei zdravăn tafturul pe pântecele Pisicuţei şi încălecai. Huţan şi Sgribincea îşi puseseră căciulile la adăpost în pădure, îşi suflecară mânicile şi îşi făcură cruce, spre a chema, parcă, până şi pe Dumnezeu în ajutorul lor; Sgribincea apucă pe Pisicuţa de dârlogi, Huţan se ţinea dela vale spre a o sprijini, de cumva s'ar fi cumpănit în partea aceea; eu o lovii uşor cu varga peste gât, spre a o hotărî să intre în apă. Deocamdată însă fură zadarnice toate străduinţele noastre, căci în loc să păşească înainte, Pisicuţa sforăia şi se smuncea înapoi.

— Măi Sgribincea, zisei eu, ia las-o de dârlogi, să vedem, n'a merge de bună voie? Treci mai bine lângă Huţan, ş'o sprijiniţi amândoi dela vale.

De îndată ce se simţi slobodă, râdică capul în sus, privi drept înainte, sforăi puternic şi începu să scurme cu copita în apă; părea că-şi croieşte un plan sau că se pregăteşte să întrupeze o hotărîre mai dinainte luată. Făcu apoi în apă şi pe pipăite câţiva paşi mărunţi, înţepenindu-şi cu chibzuială copita-i fină pe lunecuşul bolovanilor nestatornici; Sgribincea şi Huţan se ţineau pe lângă mine dela vale, gata să preîntâmpine vr'o cumpăneală din partea Pisicuţei. Intrarăm în cele dintâi ape ale şivoiului... Simţeam cum răpegiunea fulgerătoare a undelor surpa sub mine picioarele Pisicuţei şi, totuşi ea nu se dădea biruită de zbuciumul apelor ce năzuiau s'o răstoarne. Pentru orice împrejurare, scosei picioarele din scări... Huţan şi Sgribincea luptau din

răsputeri împotriva răpegiunii, cu care șivoiul căuta să-i mături; și de sprijinit pe Pisicuța nici nu mai putea fi vorbă... încă un pas, și intram în creasta viforoasă și spumegătoare a apelor, ce zburau cu iuțeală de fulger în bătaia sclipitoare a razelor de soare.

Această nemărginită rostogolire de ape, ce-mi zbura pe dinainte, îmi smulgea privirea din ochi și, cu iuțeală de vijelie, o târa la vale pe cursu-i neoprit... Vârtejul amețelii mă cuprinse... Inchisei ochii... dar prin întunerec rămase încă viu și îngrozitor urletul clocotitor al apelor noianului... Trecu, poate, o clipă... Trecu, poate un veac... cine știe?... Deodată un strigăt de groază se râdică peste urletul clocotitor de pretutindeni:

— Inapoi, cucoane!

Zguduit, mă trezii parcă din somn... deschisei ochii... când privii spre dreapta, pe luciul apelor, un amestec de capete, de plete negre și lungi, de picioare și de mâni încă și mai lungi care se râdicau și băteau apa desnădăjduit, luneca cu iuțeală de săgeată pe creasta sclipitoare a undelor... Erau Sgribincea și Huțan, pe care șivoiul îi măturase ca pe două așchii.

Rămăsesem stâlp în mijlocul potopului; primejdia, însă are mintea ei... Fără să-mi dau samă, arsei puternic pe Pisicuța cu varga peste gât, cu furia ce ți-o dă desnădejdea și groaza... Mă simții, deodată, umflat pe sus, ceva păru că-mi vâjâie pe la urechi, șivoiul încremeni pentru o clipă, un zgomot surd de ape puternic frământate îmi izbi auzul, muntele din față păru că se năruie peste mine și, din cer, căzui fără de veste năpraznic pe pământ... Când mă dezmeticii, băgai de samă că mă aflu pe malul celălalt al Tazlăului... Pisicuța, murată ca un șoarece, tremura cum îi varga și căta din când în când cu groază înapoi... Descălecai, o frecai pe ochi, o trăsei de urechi, iar ea, venindu-și în fire, își scutură cu putere de cutremur apa de pe dânsa,

împroşcând cu o ploaie măruntă pădurile pân' în depărtare...

— C'apoi asta-i curat pajură, bre, nu-i iapă ca toate iepele...

... Şi Huţan avuse dreptate: Pisicuţa sburase pe deasupra nu trecuse prin Tazlău...

Mă uitai în toate părţile... Singurătate şi pustiu! Pusei la gură două degete şi şuierai de amuţi urletul clocotitor al apelor... Ascultai... niciun răspuns de nicăiri; pornii la vale cu Pisicuţa de dârlogi... apoi şuierai din nou... Din depărtările văii îmi răspunse un alt şuierat puternic şi lung; plecai într'acolo şi, peste puţin, dădui peste Sgribincea şi Huţan, cu apa ciuruind de pe dânşii, stând jos, la umbră, pe marginea potecii şi legându-şi opincile desfăcute.

— Bun'ajunsa, măi flăcăi; ei, putut-aţi trece apa?

— Noi, ca noi, da 'neata cum naiba o trecuşi, cucoane? întrebară miraţi amândoi.

— Cum s'o trec?... ia călare, cum vedeţi.

— Doar de-i hi sburat pe deasupra, zise Huţan, înfăşurându-şi pulpa cu târsânele; că şivoiul, cum vine el, răstoarnă câtă mi ţi-i stânca, da' necum o gâzulie de iapă?

— Aşa-i măi Huţane; da' vezi tu, bre, că iapa mea nu-i stâncă, ci-i pajură de-a lui popa Gheorghe şi sboară pe deasupra, nu merge prin apă ca toţi caii.

— Mai aşa... zău!... Nu-ţi face, c'a hi sărit iapa naibii pe deasupra, că altfel nu-i de chip; amarnică vită de cal, drept ţ'oi spune.

— Zi-i pajură de-a lui popa Gheorghe, măi Huţane, şi taci, încheie Sgribincea, sfârşindu-şi de legat opincile.

Plecarăm cu toţii pe potică, la vale, iar Pisicuţa, slobodă, se ţinea de noi cât colea. Treptat, valea se lărgea şi, când soarele fu la trei părţi din drumul său de ceruri, sosirăm la marginea Prelucelor sau, mai bine zis, la marginea unei mări încremenite şi netede ca faţa unei oglinzi, ce se întin-

dea strălucitoare sub bătaia razelor soarelui, până dincolo de hotarăle ochiului... Erau Prelucele revărsate.

Și în luciul acesta nemărginit, pe care nicio adiere de vânt nu-l însuflețea, munții răsturnați, cu codrii lor cu tot, își oglindeau neclintite chipurile lor, până spre fundurile cele mai de jos, ale adâncului... mai jos spre fund, mai spre adâncuri, ca și pe o stavilă a nesfârșitului, ochiul se răzăma pe albastrul răsturnat al bolților cerești... Aceiași nori răzleți și albi, același soare strălucitor însuflețea lumea nemărginirilor de jos, ca și lumea nemărginirilor de sus... Cine știe?... cugetam eu... dar Huțan nu-mi dădu răgaz pentru niciun soi de filozofie asupra aevei celor două lumi din fața mea, deși ași fi înclinat s'o iau drept aevea mai de grabă pe cea de jos, decât pe cea de sus, după cum de regulă, cam pe dos am luat eu lucrurile, mai totdeauna.

— Amu, cucoane, zise el, 'neata să'ncaleci și noi om mere'nainte, și 'neata să te ții de noi, că nu cunoști locul și pe unele locuri se fac șteoalne adânci; nu că doar ai să te'neci, da' se duce iapa pân' în urechi.

Incălecai.

Munții din adâncuri își clătinară piscurile lor cu codri, cu tot, albastrul neted al cerului se frânse în mii de bucăți, nourii răzleți și albi se izbiră unul de altul, soarele se sfărâmă, luciul apelor se încreți și cercuri largi cu crestele strălucitoare se mânau spre maluri, unele pe altele... Huțan și Sgribincea intraseră în apă... Așa-mi închipui că uriașii vor fi străbătut mările cu apa până la glezne... Pisicuța, care sburase prin aer peste șivoaiele vijelioase ale Tazlăului, acum se simțea umilită, oarecum, străbătând întinderile moarte ale acestei mări făr' de viață... Și numai când apa îi venea până la gât, când adică avea de luptat cu adâncul amăgitor de sub picioarele ei, numai atunci își încorda trupu-i mlădios, și, potrivit pornirilor ei războinice, vânzolea cu picioarele-i fine de oțel și spinteca cu pieptul său

puternic undele, care — spumegând de mânie şi neputinţă — se abăteau umilite din calea ei, alături... Cam tot după atâta timp de mers pe sub umbra pădurilor, sosirăm în Tazlău.

Trăsei la Eremia Honcu, primarul locului pe vremuri, pe care îl cunoşteam de mult. Sunt nume sugestive, care, în cinci litere, îţi sintetizează un portret întreg... Astfel e destul să zici « Eremia Honcu », dar mai ales « Honcu », pentru a ţi se deştepta în minte chipul unui fel de urieş, lung, dar nemăsurat de lung, cu încheieturile trupului puternic legate, cu nişte mâni ce-ar fi fost în stare să umfle în braţe un munte şi să-l aşeze binişor peste altul, cu un piept cât o faţă de arie, îmbrăcat — pe cât se arăta de sub cămeşa întredeschisă — cu un codru sălbatec de păr negru şi stufos, cu o barbă cum îi catranul, rar sămănată printre ciupiturile rare de vărsat, cu nişte ochi de taur ce încremeneau pe om sub căutătura lor, şi cu un glas!...

— Da' bine, de unde căzuşi la vremea asta, domnule, mă întrebă el, văzându-mă intrând pe poartă şi fără a aştepta macar vr'un « bine-am găsit » dela mine.

Şi sub răgetul lui de leu se zguduiră împrejurimile.

— Ia, de pe dealuri, Honcule, şi uite-mă-s murat ca un şoarece... da 'nsfârşit, bine-am găsit!

— Bine-ai venit... cu bine şi cu sănătate; măi Gavrile, ia vezi de cel cal, strigă el către un argat.

Intrarăm în casă.

— Da'nsfârşit ce cauţi pe dealuri, şi de unde vii azi?

— Ce caut pe dealuri!... Pe dracu; azi vin de pe Gitioana.

— Tocmai de pe Gitioana!... Şi cum trecuşi Tazlăul?

— Prin nouri, Honcule; am o iapă care sboară pe sus.

— Se vede că glumeşti.

— Ba nici de loc; uite, întreabă pe flăcăuanii iştia.

— Aşa-i, domnule Irimia, aşa-i zău!... întăriră deodată Sgribincea şi Huţan; are o iapă cu sarsailă 'n pântece...

pe noi ne-o furat apa la vale și 'nealui o zburat cu iapa pe deasupra şivoiului.

— Mare ți-i minunea ta, Doamne! închee Honcu, clătinându-și rar și cu mirare capu-i plin de plete; da' dacă te 'necai, omu' lui Dumnezeu?...

— Ei, dacă mă 'necam!... Dacă mă 'necam, nu era să poruncești azi, Honcule, nimărui să-mi frigă vr'un pui și nici era să-mi dai ceva să mă schimb, până s'or mai usca iste bulendre de pe mine.

— Femee hăi, strigă Honcu, de se cutremurară păreții casei; femeie hăi! ia vezi de'nchipuie mai iute de cea masă, că uite, ne-o căzut la gazdă musafiri flămânzi; și ia vezi de niște schimburi curate de primenit, pentru dumnealui.

Și măcar că nevasta lui Honcu nu era în casă, totuși el vorbea cu dânsa, ca și cum ar fi fost de față; doar Honcu, când vorbea dela el de-acasă, glasul lui răspundea tocmai pe Măgura Mare și când ar fi avut nevoie de chemat vr'un vătăjel dela comună, care era dela dânsul cale de jumătate de ceas, tot din cerdacul caselor lui l-ar fi strigat; astfel, se zice că el da porunci satului întreg, strigând dela el de-acasă, și că tot satul revărsat îl auzea și-l asculta. Din mijlocul norodului strâns, împrejurul lui, Honcu se râdica, dela piept în sus, peste marea de capete a tuturor... Pe un astfel de om nu putea să-l cheme decât « Honcu... ».

Iar când începui a încerca primenelile lui Honcu băgai de samă că, în pantalonii lui albi, ar fi putut intra deabinelea doi brazi gemeni, iar în cămeșa lui cu bibiluri, o moară de vânt!... Totuși trebui să mă pierd în imensitatea acestor haine și, când fu să mă cheme la masă, cu greu mă putură descoperi cei de acasă.

Stăturăm la masă sub un nuc din grădină.

— Da' ori domnu' Arsene de ce n'a fi dat azi pe la noi, zise el către nevasta lui, după ce ne așezarăm la masă.

— Ei, d'apoi lui domnu' Arsene cine-i mai poate ţinea socotelile? Când îl cauţi, nu-l găseşti, şi-l găseşti tocmai când nu-l cauţi... nu-i ştii obiceiul?

— Ai dreptate, nevastă... Amu trebuie să fi stând dumnealui răsturnat cu faţa 'n sus, pe patul dumisale din pădure, c'un picior desculţ şi cu unul încălţat, şi s'o hi uitând prin rarişte la stele ziua meaza mare.

Şi râsul homeric al lui Honcu zgudui casa.

— Da' cine-i domnul Arsene, Honcule? îl întrebai eu.

— Ei... ai să-l vezi dumneata, că doar trebuie să cadă el amu de undeva; domnu' Arsene îi dela Eşi, şi vine la noi regulat în fiecare vară; trebuie să hi având el şi alt nume, da' noi îl cunoaştem numai pe numele de botez; pentru cine nu-l ştie, domnu' Arsene îi o făptură de om pe dos; da' nu-i aşa, că doar are doxă la cap şi-i cu tâlc la vorbă; numai cât are, el, aşa, ţâcnelile lui; altmintrelea-i om de toată isprava.

Şi nevasta lui Honcu, izbucnind într'un hohot năpraznic de râs, era cât pe ce să ne stropească pe toţi cu borşul, pe care era să-l soarbă din lingura aproape de gură.

— Da' ce te-apucă, măi femeie, zise Honcu jumătate oţărît, jumătate de-abia stăpânindu-şi râsul; ci cată-ţi de mâncare şi iasă-ţi din gând domnu' Arsene... Iaca, domnule, zise el, adresându-se mie, — de când cu domnu' Arsene, nu mai este de chip cu muierea asta a mea; o năpădeşte râsul şi noaptea prin somn; tare mă tem să nu-i fi căzut domnu' Arsene tronc la inimă, că doar are chip frumos, bată-l pustia, măcar că-i numai o chişcătură de om. Dare-ar dracu, fa nevastă, să te zăpsesc, c'apoi Sfântu' Neculai îţi ştie de ştire, — închee Honcu, încruntându-se glumeţ la femeia lui.

— Apoi, bine, Honcule, zisei eu, frumos, cu doxă la cap, cu tâlc la vorbă, apoi atunci ce fel de făptură de om pe dos îi domnul Arsene al tău?

— Apoi nu-ți spusei că are el țâcnelile lui, și când te uiți la el, așa, pe deasupra, parcă-i ca ne-alți oameni... De altfel, îi om în toată firea și cu mare socoteală. Fa muiere, să nu te 'mpingă pacatele, că-ți sucesc gâtu' ca la un pui de găină; ia mai vezi de cea garafă, că, uite, și-o dat sufletu'.

— Doamne, măi Irimia, zise femeia lui, sculându-se și luând garafa ca s'o umple din nou, — ai tu, așa, niște glume de-ale tale, că, zău, faci pe lume să creadă că-i chiar așa cum spui tu.

— Ei, dă, nu te mai bosumfla și tu, fa nevastă; ce dracu nu mă cunoști? Ia vezi de umple cea garafă.

Sfârșirăm răpede de mâncat, iar după masă eu mă retrăsei în odaia anume hotărîtă pentru mine; noaptea sosi răpede și, deși cădeam de somn, gândul meu, totuși, nu se putea despărți de domnul Arsene al lui Honcu.

Dormii zdravăn în noaptea aceea și aproape fără de visuri; cel mult dacă domnul Arsene mi se arată prin somn de două ori mai lung decât Goliat, și primblându-se măreț, c'un picior desculț și altul încălțat, pe creasta viforoasă a undelor Tazlăului...

A doua zi dimineață, înainte de răsăritul soarelui, mă dusei la pârău, care curgea pe-aproape, cu gândul să mă scald, dac'ar fi fost cu putință; dar cât pe ce să nu mai cunosc Tazlăul: într'o noapte așa scăzuse, că i se vedeau pietrele, și se limpezise așa, încât te prevedeai printr'însul.

N'apucasem încă bine să mă vâr în apă, când iată că, tot dincotro venisem eu, zăresc, din depărtare, că vine și se îndreaptă spre locul unde mă scăldam, cineva necunoscut, dar un soi de cineva, care, după vorba cu țâcnele a lui Honcu, nu putea fi decât domnul Arsene... Astfel, de după spete și prin dosul urechii stângi îi ieșea, se prelungea și se pierdea sus în văzduhuri ceva subțire și lung, dar ceva nesfârșit de lung și de subțire... era o pușcă... De unde găsise domnul Arsene o pușcă așa de lungă, ca să și-o

anine în gât cu o curea adusă cruciş peste piept, n'aşi putea spune: ştiu atâta că şi astăzi mă împunge în creer lungimea puştii dumisale; sau, poate, mi se păru mie aşa de lungă, numai din pricina nepotrivirii cu omul de o şchioapă ce o purta sau mai bine zis, a chişcăturii de om, vorba lui Honcu. . se poate!... Ceva se târa după dânsul pe pământ... era pardesiul său lung, îmbrăcat numai pe-o mânecă, iar partea dreaptă a hainei rămăsese în voia întâmplării, slobodă să mături prundişul, dacă ar fi avut gust, sau să fluture în bătaia vântului, dacă numaidecât ar fi avut această fantazie... Sosi pe mal şi, în chipul cel mai obişnuit din lume, se puse jos chiar lângă straiele mele, se descălţă de botine şi de colţuni, vârî câte un colţun în fiecare botină, înghesui câte o botină în fiecare buzunar al pardesiului şi, suflecându-şi pantalonii numai până la glezne, intră în apă, cu gândul, pe cât înţălesei, de a o trece dincolo... După cum se târîse pe pământ, aşa poala dreaptă a pardesiului se târa acum prin apă şi apa i-ajunse până la genunchi, peste pantalonii suflecaţi până la glezne; iar după linia ce apucase pentru a trece curmezişul Tazlăului, probăluiau că o să se împiedece de picioarele mele, lungite pe sub apă; şi cu toate acestea, existenţa mea în mijlocul pârăului trecea pentru domnul Arsene tot aşa de nebăgată în samă, ca şi aceea a unui netrebnic mormoloc... Ceva se răzvrăti în mine; dar iute iarăşi mă potolii... Am şi eu ca toată lumea, slăbiciunile mele; iar pentru oamenii, cari sub forme neobişnuite ascund alcătuiri temeinice sufleteşti, am avut în totdeauna o deosebită slăbiciune; şi poate că, mai la urmă, să am şi dreptate... Pentru ce, adică, mi-aşi gâtui eu imboldirile propriei mele firi, turnându-le în tiparul sucit şi îngust al «convenienţilor» meşteşugite, şi aş trece în ochii... celor proşti drept ceea ce nu sânt?... Pe cât mi se păru mie, deocamdată, domnul Arsene era un original; iată pentru ce prinsei numaidecât dragoste pentru el şi-i îngăduii, pentru moment, să

mă aşeze în mintea lui pe treapta netrebnică a celor mai de pe urmă mormoloci... Am însă și toanele mele de răutate; astfel, când fu numai la câțiva pași depărtare de mine, mă lungii pe spete, scosei picioarele afară şi începui a bate apa cu atâta furie, încât râdicai în calea domnului Arsene o stavilă nestrăbătută de stropi de apă... Ți-ai găsit!... Cași cum nimic neobișnuit nu s'ar fi întâmplat, domnul Arsene își urmă drumul neturburat, pășind metodic prin apa răpede ce-i trecuse peste genunchi; străbătu ploaia năprasnică scornită de mine, ieși pe malul celălalt și se înfundă în pădure...

Mă hotărîi să-l urmăresc.

Ieşii îndată din apă, îmi umflai în brațe straiele de pe mal, trecui Tazlăul de partea cealaltă, mă îmbrăcai iute și mă înfundai în pădure pe urmele domnului Arsene...

Intâmplarea mă duse răpede și fără greș drept la... vestitul pat al dumisale.

Intr'un desiș de brazi, înadis parcă întocmit pentru aceasta, domnul Arsene, cu degetele amânduror mâinilor încleștate după ceafă drept căpătâiu, stătea lungit cu fața 'n sus pe o saltea groasă de cetină, străjuită pe margini de niște pari groși, bătuți țapăn în pământ și poate că, vorba lui Honcu, se uita la stele ziua meaza-mare, prin bolta rară de frunziș... Intr'o creangă își aninase pașca, iar în alta pardesiul cu buzunările doldură de botinele înghesuite în ele. Nu știu ce s'ar fi întâmplat cu linia orizontalei contemplațiuni a domnului Arsene, dacă vre-un urs s'ar fi apropiat de domnia-sa; știu atâta, că această linie nu se turbură de loc la apropierea mea, deși călcam pe vreascuri destul de îndesat și deși vreascurile trosneau sub pașii mei îndeajuns ca să trezească din autosugestie şi pe un fachir indian...

Mă oprii la câțiva pași şi privirile noastre se încrucișară.

Iar în clipa când ne privirăm, mă încredințai că Honcu avea dreptate să se gândească puțin la Sfântul Neculai,

sau macar la gâtul femeii lui... ca să-l sucească cât de cât ca la un pui de găină... Un păr negru și plin, dela sine ondulat şi aruncat peste cap cu o ademenitoare neîngrijire, lăsă la iveală o frunte largă şi de o sculpturală regularitate; ovalul feței, palid și blajin, străjuit împrejur de o barbă sărăcăcioasă și fantastică, nasul drept și statornic, musteața mică şi în bună rânduială, gura croită pe un veşnic zâmbet de fină ironie, privirea-i acum melancolică şi visătoare, acum vie și tăioasă ca ascuțișul unui brici, ar fi alcătuit un model viu pentru o pânză, unde clasicismul să-și dea mâna cu decadența, Michelangelo cu Boticelli!...

Nu găsii însă cu cale să frâng linia orizontalei contemplațiuni a domnului Arsene, precum n'am găsit niciodată cu cale să turbur eu însumi unele viziuni scumpe mie...

Și domnul Arsene se râdicase în ochii mei la treapta înaltă a unei viziuni!...

Imi căutai înainte de drum şi mă mistuii în pădure.

. . . .

Și cum s'au zguduit păreții casei!... Și cum s'a mai cutremurat pământul sub rägetul de leu a râsului lui Honcu, când a aflat de isprăvile mele cu domnul Arsene!...

A doua zi, înainte de revărsatul zorilor, călare p' Pisicuța, țineam la gebea drumul spre Piatra.

Sara pe înoptate sosii acasă.

Aici alt pacat.

Dădui peste o slujnică nouă, tocmită în lipsa mea și care prin urmare nu mă cunoştea.

— Da' cine eşti dumneata, mă întrebă ea răstit, când dădui să descalec.

Mă uitai de-aproape la dânsa prin întunerec, și numai decât înțălesei cum stă treaba.

— Acasă-i boeru', duducă? o întrebai.

— Da ce pofteşti dumneata cu boierul și cu duduca la vremea asta? Boieru-i dus și duduca nu-i acasă.

— Apoi am s'aștept pân'a veni ori boieru' ori duduca.

— Nu-ți spun că boieru-i dus și duduca nu-i acasă?... Hai, cară-te că chem sergentu'; ce cauți dumneata călare noaptea pe la casele oamenilor?

— Da' cum te cheamă, nevastă?

— Ei, cum mă cheamă!... Sanda... și ce poftești?

— Uite Sando, să mă lași să stau ascuns colea'n cerdac, pân'a veni duduca.

Fără să zică nimic, se răpezi pe poartă ca un vârtej!

— Sergent!... Sergent...

Sergentul ieși ca din pământ și intră cu Sanda iute în ogradă.

— Ce-ți este, fa? Ce răcnești așa?

— Uite, dumnealui, și arătă spre mine, prin întunerec, vra să s'ascundă'n cerdac și să pândească pe duduca când a veni.

Sergentul se apropie cu sfială de mine și, fără să mă aștept aprinse un chibrit, de era cât pe ce să-mi pârlească musteţile.

— Babă nebună ce ești!... da' doar aista-i stăpână-to: ce dracu, nu-l cunoști?

Sanda rămase ca trăznită.

— Ăăăăra, cucoane, d'apoi, ce păcatele, nu-mi spuseși că ești dumneata, de mă faci să scol mahalaua?

— Ei bine, nu-i nimica, Sando: unde-i duduca?

— Peste drum la domnu' căpitan; să mă duc s'o chem?

— Cată-ți treaba. Deschide ș'așterne, că mi-i somn.

Sanda deschise, îmi așternu și, sfărâmat de oboseală, mă culcai. Dormii dus, iar a doua zi când mă trezii... eram acasă la mine.

PREFAȚĂ

Suum cuique tribuere.

Iubite cititorule,

Cred că D-ta nu ai, ca mine, răul obiceiu de a nu citi prefața unei cărți; de cumva-l ai, apoi leapădă-l, de astă dată cel puțin; căci altfel ai să mă judeci greșit fie în bine fie în rău, lucru pe care nu-l vreau.

Află, așa dar, că cuprinsul acestei scrieri, de-ar fi rămas numai pe socoteala mea, apoi, în loc de un singur volum, te-aş fi asasinat măcar cu cinci. Cum, însă, sânt unele fericiri, care s'ar putea numi negative, apoi, din pricina lor, te afli, de multe ori în primejdie de a ți se ciunti gloria și nemurirea. Cam așa ceva mi se întâmplă mie cu dilectul meu amic G. Ibrăileanu; după ce singur el m'a îmboldit în mare parte, să năzuesc la glorii literare, apoi tot el singur cu o astuție de gustul unui fagure de miere, s'a oferit să-și jărtfească mare parte din prețiosul său timp spre a-mi *amenda . . . pe ici pe colea . . . operele mele.* Naiv, cum sunt eu din născare, și potrivit convingerii ce am, că mai sus pomenitul și dilectul meu prieten e un estet literar de mâna 'ntâi, m'am lăsat în voile lui, și . . . într'o bună dimineață, mă trezesc, din cinci volume formidabile, cu singurul și nevoeșul volum de față; și, poate m'aș fi trezit cu o simplă broșură sau chiar cu nimic; decât, se vede, că tot mai sus pomenitul meu amic i s'a făcut milă de câte sudori literare am vărsat, de câte nopți cu lună și fără lună am stat cu ochii stâlpiți în lumânare, de câte comprese cu apă caldă sau răce am pus pe la cap și pe la picioare și, mai cu samă, de câte cafele negre am băut, numai și numai ca să-mi fac și eu loc printre proteguiții muzelor . . . Şi iată cum — cred eu — am ajuns, în loc de autor al unei întregi biblioteci, autor al unui singur și nevoeș volum.

Din toată această dramă literară, însă, — căci e o adevărată dramă — o singură părere de rău mi-a rămas, aceea, adică, de a mi se fi tăet pofta să mă intitulez feciorul cutăruia, autor a șaptezeci și cinci de volume; și,

încă, părerea de rău că, pe temeiul lor, oricât de proaste ar fi fost dealtmintrelea, n'am putut şi eu să mă râdic la situaţiuni, care trec dincolo de nasul meu . . .

Precum vezi, iubite cititorule, sunt nenorocit . . . Şi când mă gândsc că pricina acestei nenorociri e cel mai bun al meu prieten! . . . Ce vrai? fericire negativă, şi pace bună.

Până aici a fost partea serioasă a lucrului; e, însă, şi o parte glumeaţă:

Când m'am apucat de scris, m'am simţit prins de o grozavă durere de cap; şi, fiindcă nu aveam la îndemână pe un Vulcan oare care, apoi, singur eu mi-am tras peste frunte o palmă aşa de cumplită, încât s'a trezit din somn Păţătil, căţelul şi tovarăşul meu de toate zilele şi a 'nceput să mârâie. . . Ce vrai? El, care nu face literatură, nu ştie prin urmare cât de mare e durerea unui cap, în care se zămisleşte o idee genială . . . Şi o idee genială, în adevăr, se zămislise în capul meu; iar când îmi arsei palma peste frunte, această idee, întocmai ca Minerva din capul lui Joe, eşi mândră şi războinică de sub fruntea mea . . . Era ideea de a introduce o notă nouă în literatura românească; citeşte: « o notă nouă în literatura românească . . . ». Că eşti destoinic? Aceasta n'are a face; e destul să ai ideea şi poţi socoti lucrul ca şi îndeplinit.

Aşa dar, eu am început a scrie cu gândul de a îmbrânci literatura călătoriilor din drumul obiectiv, didactic şi aproape geografic de până acum, pe drumul subiectiv, pe care trebue să meargă, după socotinţa mea, acest gen de literatură. Că am izbutit? Aceasta nu se caută; vorba e: am avut ideia? Am avut-o . . .

Mai rămâne un lucru gingaş, dar gingaş de tot, pe care trebue să-l lămuresc aici. Ca în foarte multe lucruri, e şi în literatură un soi de mojicie. Ei bine, află, iubite cititorule, că, spre marea D-tale mirare, nu mă sfiesc de a-ţi face cunoscut, că, în literatură, sânt cam mojic; şi aceasta nu din pricina alcătuirii mele sufleteşti, ci numai din împrejurări care nu atârna de voinţa mea. Nu ştiu dacă D-ta pui mânuşi sau nu, când faci literatură; eu însă, care n'am făcut şi nici nu am de gând să fac vre o dată înaltă şi subţire literatură de salon, am dat oamenii şi lucrurile aşa cum se găsesc ele în măreaţa lor sălbăticie; şi poate prea bine să strâmbe din nas finul estet X şi mult mai sensibilul decadent Y; eu îmi păzesc treaba şi, cu acelaşi deliciu, cu care un Lucullus s'ar aşeza înaintea unui ospăţ vitelian de limbi de canar şi de murene îngrăşate cu carne de rob, mă aşez şi eu înaintea unui mojdiu, a unei mari, fierbinţi şi oacheşe mămăligi, a unor ciuperci fripte pe cărbuni la umbra pădurilor sau a unui epic borş cu carne de oaie nu tocmai fiartă . . . Iar de se întâmplă să mă întâlnesc în cale cu vreun ghiorlan — află în paranteză că iubesc grozav pe ghiorlani — apoi stau de vorbă cu el în limba lui, şi, lucru ne mai auzit, m'am încredinţat,

că mult poate cineva să învețe dela un ghiorlan cu căciula dintr'o oae şi cu ciubotele dintr'o vacă, unse cu o păcorniță întreagă de dohot... Precum vezi, iubite cititorule, sunt departe de literatura fină şi de aceea ți-am dat mai dinainte de veste că, în această privință, sânt cam mojic.

Un singur lucru mai am de spus și sfârşesc; or să fie şi de cei ce nu au altă treabă şi or să se acațe de mine, cu alte cuvinte, își vor pune în gând, poate, să mă critice. Treaba lor. Decât tuturor acelora le spun de pe acum să nu-şi piardă vremea în zadar, fiindcă orice critici, fie în bine, fie în rău, n'or să-mi facă nici cald nici răce, deoarece n'am pretenția nici de artist nici de literat.

La un lucru, însă, țin foarte mult: de cumva, iubite cititorule, cele scrise de mine în volumul de față îți vor stârni o clipă măcar de zâmbet pe buze, şi de sănin în suflet, să-mi scrii şi mie, căci aceasta va fi critica cea mai dreaptă şi mai sănătoasă, ce se poate face scrierii mele; iar de cumva te va face să strâmbi din nas, svârle cartea la dracu şi nu-mi mai scrie nimic...

TABLA DE MATERII

Amintiri dintr'o călătorie

În munții Neamțului

Adaos

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1944.